

A RABMUNKA.

TANULMÁNY A BÖRTÖNÜGY KÖRÉBŐL.

ÍRTA:

DR. HACKER ERVIN

POZSONYI KIR. ÍTÉLŐTÁBLAI TANÁCSJEGYZŐ.

PÉCS, 1916.

WESSELY és HORVÁTH KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.

TARTALOMMUTATÓ,

	Oldal
Forrásművek.....	VII
Bevezetés	1
I. fejezet. Adalékok a rabmunka történeti fejlődéséhez	3
II. fejezet. A rabmunka a jelen korban.	
1. Európa	25
2. Európán kívüli államok	50
III. fejezet, A rabmunka jelentősége	58
<i>A rabmunka neveinek megkülönböztetése és megválasztása.</i>	
IV. fejezet. A rabmunka neveinek megkülönböztetése	64
V. fejezet. A rabmunka kellékei.....	67
VI. fejezet. Az elítélteknek a szabadban végzendő munkával való foglalkoztatása.....	77
1, A szabadban végzendő munka ellen felhozott kifogások	78
2, Az elítélteknek szabadban való foglalkoztatása mellett felhozható érvek	81
3. Milyen a szabadban végzendő munka alkalmas az elítél- tek foglalkoztatására?	88
<i>Az elítéltek helyzete a munkaüzemben.</i>	
VII. fejezet. A munkakényszer.....	90
1. A munkakényszer, illetve annak foka mint a szabadság- vesztésbüntetési nemek egyik megkülönböztetési eszköze	92
2. A munkakényszer fokai: abszolút és relativ munkakény- szer.....	97
3. Foglalkozási kényszer.....	99
4. Az elítélt által választott magánmunka	100
5. A munkakényszer mellőzése	101
6. Felmentés a munka alól, illetve a munkakényszer eny- hítése	102
7. Helyes-e, az elítéltek által a munka tekintetében el- nyerhető kedvezmények megadását a büntetésvégre- hajtási költségeknek, illetve a sértett kárigényének az elítélt által való fedezésétől függővé tenni?	104

8. A munkakényszer és az elítélteknek szabadban való foglalkoztatása	105
VIII. fejezet. Munkaidő és munkapenzum	106
1. A munkaidő	106
2. A munkapenzum	107
3. A munkaidő és a munkapenzum módosulása	112
IX. fejezet. Az egyes elítélt által végzendő munkanem megválasztása	114
A szabadban foglalkoztatandó elítéltek kiválogatása	118

A rabmunka szervezése.

X. fejezet. A rabmunkaüzem nemeinek megkülönböztetése	122
1. Bérbeadási üzem	123
2. Vállalkozási üzem	125
3. Házi kezelési üzem	126

XI. fejezet. A munkaüzemnek kritikája.

1. Bérbeadási üzem	128
2. Vállalkozási üzem	132
3. Házi kezelési üzem	134
XII. fejezet, A rabmunka szervezése általában	139
A szabadban folyó munka szervezése	152

XIII. fejezet. A munkaüzem szervezése tekintettel az üzem nemére.

1. Bérbeadási üzem	157
2. Vállalkozási üzem	161
3. Házi kezelési üzem	161
XIV. fejezet. A rabmunka viszonya a szabad termeléshez	164
1. Az elítéltek munkaerejének túlalacsony áron való értékesítése által okozott verseny	166
2. A letartóztatottak által elkészített áru mennyiségével okozott verseny	172
3. A rabmunkaüzem szervezése tekintettel a szabad ipar érdekeire	175

A munkajutalom.

XV. fejezet. 1, A rabmunka jövedelmének hováfordítása	181
2. A munkajutalom létjogosultsága.	
I. A munkajutalom mellőzése	183
II. A munkajutalom mellett felhozható okok	184
XVI. fejezet. A munkajutalom jogi természete - - -	187
1. Az elítélteket munkájuk jövedelmében való részesedésre jog nem illeti meg	188
2. Az elítélteket a munkájuk jövedelmében való részesedésre jog megilleti	190

XVII. fejezet, A munkajutalom összegének megállapítása.	
1. Alapelvek	197
2. A munkajutalom megállapításának módjai.....	203
I. A bűncselekmény súlyának alapulvétele.....	203
II. A rabmunka jövedelmének alapulvétele.....	204
III. A munkaidő alapulvétele.....	205
IV. Az elítélt által elkészített munka mennyiségének alapul- vétele.....	206
V. Az elítélt magaviseletének, az általa elkészített munka mennyiségének, esetleg egyéb körülménynek egybe- vetése alapján.	
A bérosztályrendszer.....	209
A jegyrendszer	211
XVIII. fejezet. Az elítélt rendelkezési joga a munkajutalom te- kintetében.	
1. A szabadságvesztésbüntetés tartama alatt	214
1. A munkajutalom megvonása fegyelmi büntetésképpen	214
II. A munkajutalom megvonása fegyelmi büntetés esetén kívül	215
III. Az elítélt rendelkezési joga a munkajutalomra a sza- badságvesztésbüntetés tartama alatt	217
IV. Mire fordíthatja az elítélt munkajutalmát?	218
2. A munkajutalomnak az elítélt szabadulásakor való ki- adása	222
3. A munkajutalom sorsa az elítélt halála esetén.	225
4. A munkajutalomnak végrehajtás alól való mentessége.....	225
5. A munkajutalom megállapítása és kezelése.....	227
XIX. fejezet, A munka a különleges letartóztatási intézetekben,	
1, A vizsgálati fogságban	231
2, A fiatalkorúak foglalkoztatása.....	233
3, Egyéb intézetekben.....	234
Befejezés: Eredmény.	235

Forrásművek.

(A forrásművek címeinek az idézésnél való rövidítése dült betűkkel van szedve.)

Angyal Pál, A magyar büntetőjog tankönyve, 1909.

Angyal Pál, Büntetőjogi előadásai, I. kötet, Pécs, 1904-1906.

Ausserdeutscher Strafgesetzbücher, Sammlung, Berlin, Guttentag.

Baer, Dr. A., Die Hygiene des Gefängniswesens, Jena, 1897.

Balogh Jenő, Börtönügyi viszonyaink reformjához, Magyar Jogászegyleti értekezések, 39. szám, 1888.

Blätter für Gefängniskunde, Heidelberg, Karl Winter kiadása, 1865 óta.

Blätter für Gefängniswesen, Wien, Verlagsbuchhandlung Karl Konegen, 1910 óta.

Boruttau, Die Arbeitleistung des Menschen, Aus Natur und Geisteswelt, 1916.

Bulletin de la commission pénitentiaire internationale, V. Serie, Budapest, 1905.

Bűnügyi Szemle, 1912 óta.

Cuche, P., Traité de science et de législation pénitentiaires, Paris, 1905.

Dárday Sándor, Igazságügyi törvénytára, 5. rész, Büntetőjog-Börtönügy, összeállította Fayer László, 1905.

Denkschrift über die Beschäftigung der Gefangenen in den zum Vollzuge gerichtlich erkannter Freiheitsstrafen bestimmten Anstalten, Berlin, Drucksachen des deutschen Reichstages, I- Session, 1907, Nro 89.

VIII

Deutsche Strafrechts-Zeitung, Berlin, Verlag von Otto Liebmann, 1914 óta.

Dombóváry Géza, Fenyítő eljárás és büntetési rendszer Pestmegyében a XIX. század első felében, Budapest, 1906.

Falkner Roland, Die Arbeit in den Gefängnissen, Jena, 1888.

Fayer László, Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye, kiadta a Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896-1902.

Fiatalkorúak kriminalitása ellen való küzdelem Magyarországon, Budapest, 1905.

Finkey Ferenc, A börtönügy jelen állása és reformkérdései, Budapest, 1904.

Finkey Ferenc, A magyar *Büntetőjog* tankönyve, 4. kiadás, 1914.

Földes Béla, A nemzetgazdaságtan és pénzügytan vezérfonala, 4. kiadás, Budapest, 1906.

Freudenthal, Die staatsrechtliche Stellung des Gefangenen, Jena, Verlag von Gustav Fischer, 1910-

Garraud, R., Précis de droit criminel, Paris, 1907.

Goldschmidt, Strafen und verwandte Massregeln unter Berücksichtigung der den Inhalt der Strafe bestimmenden Grundsätze des Strafvollzugs, Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechtes, Allgemeiner Teil, Band IV., Berlin, 1908.

Harris, Principles of the criminal law, London, 1912.

Heimberger, Zur Reform des Strafvollzuges, Leipzig, 1905.

Helle, Ludwig, Der heutige Stand der Ansichten über Wert und Wirkung der Einzelhaft, Göttingen, 1912.

Herr, Paul, Das moderne amerikanische Besserungssystem, Stuttgart, 1907.

Holtendorff-Jagemann, Handbuch des Gefängniswesens, I. und II. Band, Hamburg, 1888.

Howard, William, Über Gefängnisse und Zuchthäuser,

übersetzt von Wilhelm Köster, Leipzig, Weygandsche Buchhandlung, 1780.

Huber, Die Arbeit in den Gefängnissen mit spezieller Berücksichtigung der schweizer Verhältnisse, Schweizer Zeitschrift für Straf recht, Band 19.

Illés Károly, A büntettekről és vétségekről alkotandó magyar büntetőtörvénykönyv általános részének, tervezete, 1914.

Irk Albert, A büntetőjog átalakulása, Kolozsvár, 1915.

Jakobs, Die Besserung des Verbrechers und die Bekämpfung des Verbrechens in und ausser dem Gefängnisse, Düsseldorf, Verlag von L. Schwann, 1889.

Jogállam, Budapest, 1902. óta.

Jogtudományi Közlöny, Budapest,

Julius, Vorlesungen über Gefängniskunde, Berlin, 1828.

Klein, Alexander, Die Vorschriften über Verwaltung in den Preussischen Justizgefängnissen, dritte Auflage, Berlin, 1914.

Kolozsváry Bálint, A magyar magánjog tankönyve, harmadik kiadás, 1911.

Krauss, Im Kerker vor und nach Christus, Freiburg, 1895.

Kriegsmann, Hermann, Einführung in die Gefängniskunde, Heidelberg, 1912

Krohne, Gefängnisarbeit, in Conrads Handwörterbuch der Staatswissenschaften, Band IV., 1901.

Krohne, Lehrbuch der Gefängniskunde, Stuttgart, 1889.

Langenbeck, Ernst, Grundriss der landwirtschaftlichen Betriebslehre, Sammlung Göschen, 1904.

Langer, Georg, Der progressive Strafvollzug in Ungarn, Kroatien und Bosnien, 1904.

Leitmaier, Viktor, Österreichische Gefängniskunde mit Berücksichtigung des ausländischen Gefängniswesens, Wien, 1890.

Leuss, Hans, Aus dem Zuchthaus, Berlin, Verlag von Johannes Rade, zweite Auflage, 1903,

Liszt, Franz von, Die Gefängnisarbeit, Berlin, Gutten- tag, 1900.

Lutz, Die Arbeit in den Strafanstalten und der Ver- diensteanteil der Sträflinge, Zürich, Buchdruckerei Siegfried & Co., 1899.

Machonochie, Verbrechen und Strafe, Das Marken- system, übersetzt von Herrmann Wülsten, Frankfurt a. d. Oder, Kosky & Co., 1851.

Magyar börtönügy és az országos letartóztatási inté- zetek, Budapest, 1905,

Magyarország igazságügye, különnyomat a m. kir. kormánynak működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyvből, 1904-1913.

Marschalkó János, A hatályban levő igazságügymí- niszteri rendeletek rendszeres gyűjteménye, VI, kötet: Bün- tetések végrehajtása, 1897, – Kiegészítő kötet, 1909.

Moldoványi, István dr., Fegyencpar, Magyar jogi lexikon, III. kötet, 514-518. oldal.

Pauler, Büntetőjogtan, Pest, 1872.

Phillippovich, Dr. Eugen von, Grundriss der Politi- schen Oekonomie, X, Auflage, Tübingen, 1913.

Pollitz und Wulf fen, Nachwort zur diesjährigen Hauptversammlung des Vereines deutscher Strafanstalt- beamten, Monatschrift für Krimmalpsychologie und Straf- rechtsreform, Band II., 432-435., 514-516., 571-573.

Pollitz, Paul, Strafe und Verbrechen, Aus Natur und Geisteswelt, 1910.

Prins, Adolphe, Science pénale et droit positif, Bru- xelles, 1899-

Raff ay Ferenc, A magyar magánjog kézikönyve, har- madik kiadás, 1909.

Rosenfeld, Ernst, Die Aussenarbeit, ein Beitrag zur Milderung der Konkurrenz zwischen Gefängnisarbeit und

freiem Gewerbebetrieb, Erlangen, Verlag von Fr. Junge, 1896,

Roth, Gewerbehygiene, Sammlung Götschen, 1907,

Roux, Roger, Le travail dans les prisons et en particulier dans les maisons centrales, deuxième édition, Paris, Arthur Rousseau, 1902,

Seutter, Leonore, Die Gefängnisarbeit in Deutschland mit besonderer Berücksichtigung der Frauen-Gefängnisse, Tübingen, 1912,

Sichart, Die Freiheitsstrafe im Anklagezustand und ihre Verteidigung, Heidelberg, 1904,

Speck, Die Arbeit der Gefangenen, Hamburg, Agentur des Rauhen Hauses, 1892.

Speranza, Some impressions of Italian prisons, Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology, Vol. V, -Nro 1- May 1914,

Stade, Reinhold. Der politische Verbrecher und seine Gefängnishaft, Leipzig, Dorf fling & Franke, 1905.

Stade, Reinhold. Gefängnisbilder, Leipzig, Dörffling & Franke, 1902.

Stephen, Henry, Handbuch des englischen Strafrechts, übersetzt von Ernst Mühry, Göttingen, 1843.

Stoos, Carl, Lehrbuch des Oesterreichischen Strafrechts, Wien, 1910.

Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich vom 15. Mai 1871, Leipzig, Reclam,

Strafgesetz für das Kaiserthum Oesterreich vom 27. Mai 1852, Wien, Staatsdruckerei, 1852-

Strafgesetz gebung der Gegenwart in rechtsvergleichender Darstellung, herausgegeben von der Internationalen Kriminalistischen Vereinigung, Berlin, Otto Liebermann, I, Band 1894, II, Band 1899.

Szterényi József, Fegyházpar, Pallas nagy lexikona, VI. kötet, 759. old.

Tóth Lőrinc, Fegyházi tanulmányok: A rabmunka, Budapest, 1888,

Tóth Mór és Kisfaludy László, Mezőgazdasági foglalkozások a letartóztatási intézetekben, Magyar jogászegyleti értekezések, 1893.

Treu, Max, -Der Bankrott des modernen Strafvollzugs und seine Reform, Stuttgart, 1904.

Treu, Max, Penum und Zwangsarbeit in den Strafanstalten, Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform, Band I., 759. s köv. old.

Vajna Károly, Hazai régi büntetések, Budapest, 1906.

Verhandlungen des Schweizerischen Vereins für Straf- und Gefängniswesen in Freiburg am 20. September 1887 über die Arbeit in den Gefängnissen, Aarau, Verlag von Sauerländer, 1888.

Viefesch, Die Stellung der Aussenarbeit im Strafvollzug, Göttingen, Verlag von Kaestner, 1907.

Vorentwurf zu einem Deutchen Strafgesetzbuch, 1909.

Vorschläge zu einem Reichsgesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafen und sichernden Massnahmen, Heidelberg, Verlag Karl Winter, 1913.

Wagner, Casimir, Die Strafinseln, Stuttgart, 1904.

Wahlberg, Das Recht der arbeitspflichtigen Sträflinge auf einen Antheil an dem Arbeitsertrage, in Grünhuts Zeitschrift für das Privat und öffentliche Recht der Gegenwart, 1884, Band XL, 348-404.

Winter, Alexander, Die New-Yorker staatliche Besserungsanstalt zu Elmira, Berlin, Verlag von Georg Reimer, 1890.

Wulffen, Reformbestrebungen auf dem Gebiete des Strafvollzuges, Dresden, 1905.

Zeitschrift für die gesammte Straf rechtswissenschaft, 1880 óta.

Bevezetés.

Valamint a szabad ember munkára, tevékenységre szorul, úgy az elítélt szervezete is foglalkoztatást igényel.

Az elítélteket a szabadságvesztési intézetekben azért kell tevékenységre, munkára szorítani, hogy egészségüket megóvjuk, s hogy a szabadságvesztésbüntetés aratt lelkileg meg ne törjenek; a munka nélkül való le-tartóztatás rájuk nézve testileg és szellemileg káros követ-kezménnyel járna. A rendszeres munkának továbbá célja az elítéltek erkölcsi javítását előmozdítani,

A munka által válik könnyebbé a szabadságvesztési intézetekben a fegyelem fentartása. Az elítéltek munkálta-tására azért is szükség van, hogy az elítéltek munkájából eredő jövedelem által a szabadságvesztési büntetések vég-rehajtási költségének legalább egy része megtérüljön, s a munka által nyílik az elítélteknek mód arra, hogy munka-jutalomra szert tehessenek. Végül a rabmunka kriminalpo-litikai célja az is, hogy a munka segítségével az elítélti tekét arra képesítsük, hogy szabadulásuk után az élet-fentartáshoz szükséges keresményhez juthassanak,

A rabmunkának a szabadságvesztési büntetések keretében való nagy fontossága ma már alig szorul bizo-nyításra. Ezt eléggé igazolja ama körülmény, hogy a rab-munkával kapcsolatos kérdések megvitatását úgy a nem-zetközi börtönügyi kongresszusok, valamint a német börtön-ügyi tisztviselők egyesülete és a párisi Sociéte' géne-rale des prisons számtalanszor tűzték tanácskozásaik napirendjére. Ma a börtönügyi tudományban elfogadott alapelv, hogy a szabadságvesztésbüntetésre elítéltek hasz-

nos munkával foglalkoztatandók, csak a rabmunka szervezése, annak keresztülvitele képezi vita tárgyát.

A rabmunka szervezésénél, alakításánál a büntetőjogi, gazdasági és higiéniai kérdéseknek hosszú sorozata vár megoldásra, S ezen kérdéseknek eldöntése annál nehezebb, mert a rabmunkaüzem folyamán a kriminálpolitikai és gazdasági érdekek gyakran összeütköznek.

A rabmunkával kapcsolatos kérdések elbírálásánál nem lehet párhuzamot vonni a szabad és rabmunka között. A szabad munkás és munkaadója közötti viszony teljesen elütő attól a viszonytól, mely az elítélt és az állam között fennforog; míg az előbbinél a felek akaratából kötött szerződéssel állunk szemben, addig a szabadságvesztés-büntetés az elítélt akaratától függetlenül alakul.

A rabmunka szervezésének helyességétől, célszerűségétől függ javában a szabadság vesztésbüntetés végrehajtásának eredménye. Ebben a körülményben találjuk annak indokát, hogy a rabmunkával kapcsolatos kérdések a börtönügyi tudományban állandóan napirenden vannak.

I. FEJEZET.

Adalékok a rabmunka történeti fejlődéséhez.

Hogy a munkának a legrégebb idők börtöneiben mily szerep jutott, arról adatok alig állanak rendelkezésünkre. S a későbbi időkre vonatkozólag is csak fogyatékos képet tudunk alkotni a hézagos adatok egybevetése útján a rabmunka történeti fejlődéséről.

Az a gondolat, hogy a büntettek szabadságvesztésbüntetésük alatt az állam részére végzendő munkára szoríttassanak, elég korán érlelődött meg.¹

A régi Egyiptomban az elítélteknek egy része a pharaók óriási építkezéseinél, mint például pyramisok építésénél, vagy kőfejtőkben és bányákban nyert foglalkoztatást.² Sabacos egyiptomi király pedig (Kr. e. 728-716.) a büntetteket föld és útépítési munkákra alkalmazta.³ Rómában az elítéltek bányákban dolgoztak.⁴

A középkorban a büntetteknek rendszeres munkáltatásáról gondoskodás alig történt.

Az olasz börtönökre vonatkozólag felemlíthetjük, hogy Lucca városában egy 1446-ban kelt statútum szerint a letartóztatottaknak meg volt engedve, hogy amennyiben ez társaiknak nincs terhére, a börtönökben az előbb üzött foglalkozásukat folytathatják,⁵

Franciaországban VII. Károly óta, Genuában és

¹ Krohne 13. s köv. old.

² Krauss 35, old.

³ Roux 166. old.

⁴ Krohne 13, és Roux 166- old.

⁵ Krauss cikke, Blatter, 28, köt. 175. old.

Velencében pedig a dózsék idejében az elítélteket gályákon alkalmazták hajóslegényekként. Hogy az elítélteknek ilyen munkával való foglalkoztatása gazdasági szempontból milyen hasznos lehetett, mutatja az a körülmény, hogy IX. Károly a bíróságokat arra utasította, hogy a jövőben a gályabüntetés tartalmát ne csak három, hanem legalább tíz évben állapítsák meg. Azok az államok, melyeknek területe tengerrel szomszédos nem volt, a gályarabságra ítélteteket gályarabokul más államoknak adták el. Így Nürnberg városa, valamint az anspachi örgróf 1570 körül több ízben a genuai köztársaságnak, később a 17. században pedig Ausztria Velencének és Nápolynak adta el elítélteinek egy részét gályarabokul, míg Mária Terézia ezen eljárásnak egy 1762-ben kelt rendelettel véget vetett."

Még a 16. században is csak elvétve akadunk olyan büntetési intézetre, mely kifejezetten a letartóztatottak munkáltatására szolgált. Ilyen intézet állott fenn Brüggeben a munkakerülő „Vagabundok” részére. Hasonló célt szolgált a londoni fegyház (1552.), a régi olasz javítóintézetek, s a nürnbergi Spinnhaus (1588).⁷ Ezek az intézetek a legelső, ahol a letartóztatottak munkára szorítása erkölcsi javítás céljából történt.⁸

Nürnbergben a letartóztatottakat az utcák tisztítására is alkalmazták.⁹

Amsterdamban¹⁰ a tanács már 1595-ben megfontolás tárgyává tette, vajjon fiatal lányok s más kolduló és munkakerülő egyéneknek fonással és szövással való foglalkoztatása nem volna-e célszerű. Mivel a helybeli, pamutgyártással foglalkozó kereskedők a terv megvalósítására előnyös ajánlattal szolgáltak, 1596-ban az intézet megnyílt.

⁶ Krohne 13. s köv. old.

⁷ Holtzendorff-Jagemann I. köt. 83. old.

⁸ Kriegsmann 5. old.

⁹ Krohne 13. old.

¹⁰ A következő adatokat Híppelnek Zeitschrift 18, köt. 419, s köv. old., – továbbá Rosenfeldnek Zeitschrift 26. köt. 13. s köv. oldalain megjelent cikkéből vesszük.

A letartóztatottak foglalkoztatására élénk munkaüzem volt folyamatban, A letartóztatottak szükség esetén fegyelmi eszközök alkalmazásával is munkára szorítottak, A férfiakat eleinte selyembársony, majd gyapjú és atlasz szövetek szövésével foglalkoztatták, 1599 óta festékül használt fának reszelésével (Raspeln) is foglalkoztatták a letartóztatottakat; ez a munkanemi a letartóztatottak foglalkoztatása körében mind nagyobb szerepre jutott, A törekvés oda irányult, hogy a festékfának reszelése a fegyház részére monopolizáltassék, s hogy ez után a munkaüzem mentül jövedelmezőbbé tétessék, így az 1599 január 20-án kelt rendelet kimondta, hogy Amsterdamban brasíliai és más festékfa reszelése kizárólag csak a fegyházban történhetik, A fegyháznak ezt a privilégiumát 1602 május 11-én egész Hollandiára és Westfrieslandra kiterjesztették, S nehogy valaki ezen privilégiumot kijátsz* hassa, 1660-ban kimondották, hogy a hazai szükséglet fedezésére szolgáló festékfa reszelése külföldön sem eszközölhető, s hogy feldolgozott festékfa az országba be nem hozható, A fának reszelése vállalkozási üzemben folyt, A kereskedők szállították a feldolgozandó fát, a letartóztatottak pedig a fát először felapritották, majd reszelték és örölték. Az elkészített árut aztán a kereskedőknek kiadták, s a kereskedők a letartóztatottak munkájáért a feldolgozott anyag mennyisége szerint fizettek. Két-két letartóztatott a tizenkét, egymás mellé illesztett fűrészből álló szerszámmal reszelte a festékfát. Két-két letartóztatott hetenként 300 font fát tartozott feldolgozni, kétnaponként 100 fontot kellett szállítaniok, A fa kőkemény volt, a fűrészek ennek következtében hamar eltompultak, s ezek javítása és újból élesítése is sok munkát adott. Amennyiben a kijelölt mennyiséget fel nem dolgozták, kevesebb élelemben részesültek. Ez a munka rendkívül fárasztó volt és nagy testi erőt igényelt, A gyengébb szervezetűek a reszelésre alkalmas fát malmokban örölték, A reszelési munkák elvégzésére hívatott munkahelyiségek földszinten voltak. A jó viseletűeket később a festékfa reszelése

alól felmentették, s szövési munkákkal foglalkoztatták. A szövésnél a letartóztatottak már nem hordtak bilincset, azonban itt is bizonyos megállapított napi munkamennyiség elvégzésére kötelezve voltak. Szövőmunkákra általában inkább a kisebb testi erővel rendelkező s a fiatalokú letartóztatottakat alkalmazták. Eleinte olcsóbb, majd később drágább szöveteket is készítettek. Az elítéltek munkapenzuma fokozatosan emelkedett. A letartóztatottak a munka jövedelméből jutalomban részesültek, melyet hetenként fizettek ki. A munkajutalomnak egy részét visszatartották s a letartóztatottaknak csak szabadulásukkor adták ki, A munkajutalom tekintetében a fegyházrendtartás szabatosan intézkedett. Tudatában voltak a munkajutalom ama céljának, hogy az a letartóztatottakat minél nagyobb szorgalomra serkentse. – A női letartóztatottakat elsősorban fonással, varrással, kötéssel és hasonló munkákkal foglalkoztatták; egy font fonál fonásáért 28-40 Stübert (mai hollandi pénz szerint 1.4-2 hollandi forint) kaptak munka jutalmul,

A 17. században, utilitarisztikus célzattól is, a büntetéseknél ártalmatlanná tételét korlátozták,¹¹ s testi büntetések helyett mindinkább az elítélteknek hasznos közmunkára való alkalmazása jön divatba. Ezt a fejlődési folyamatot észlelhetjük Hollandián és Angolországban kívül Északnémetországban, Francia és Spanyolországban is, bár ugyanakkor, sőt még a 18. században is, letartóztatottaknak teljesen meddő, egyedül testi kifárasztásukat célzó tevékenységgel, mint például taposó malom hajtása által, való foglalkoztatása is divott. Lassanként, főleg fiskális előnyök miatt, mindinkább a letartóztatottaknak hasznos munkára szorítására, s munkaerejüknek felhasználására és értékesítésére törekedtek.

Németországban a letartóztatási intézetekben a meghonosított munkanemek száma mindinkább növekedett. így Braunschweigben és Spandauban selyemfonással, Kassel-

¹¹ Holtendorff-Jagemann 1. köt, 82, old.

ben rizspor gyártásával, Königsbergben bőrgyári munkákkal, Mannheimben burnót gyártással, Pforzheimben vászonszövésessel, cipész, hentes, bográn, esztergályos, lakatos, rézműves, órás és kosárfonó munkákkal voltak a letartóztatottak foglalkoztatva, Pforzheimben a női letartóztatottak háztartási munkákat végeztek, valamint harisnyakötéssel és varrással voltak foglalkoztatva.¹²

A Hamburgban 1619/22-ben megnyílt fegyházban a letartóztatottak végezték az intézetben felmerült összes háztartási teendőket. Az intézetnek saját sütődéje s 1626 óta saját mészárszéke volt. E mellett festékfa reszelésével, szövésével, fonással és varrással foglalkoztattak. A letartóztatottak munkaereje még a katonaság részére szükséges posztó, harisnya, keztyű, és vászon elkészítésére fordított. Munkapenzum is meg volt állapítva, és a letartóztatottak a munka jövedelméből munkajutalmat nyertek. Ezen letartóztatási intézet munkáüzemére vonatkozólag hangzott el – talán az első – panasz a rabmunkának a szabad iparral szemben való versenye miatt; 1695-ben a hamburgi „Weberamt” panaszt emelt azért, mert a fegyház a kórház számára szükséges vászon szállítására vállalkozott. Hasonló panasz emeltetett, midőn a fegyházban volt fafaragó által készített fakoporsót a városban értékesítették.¹³

A nürnbergi fegyházban 1670 körül a férfiak egyebek között dohánygyári munkákkal is foglalkoztak.¹⁴

A müncheni fegyházban egy 1682. június 4-én kelt rendelet szabályozta a letartóztatottaknak munkáját.¹⁵

Az 1687-től 1872-ig fennállott spandauai fegyházban a letartóztatottak ugyancsak munkakényszer alatt állottak, s „Stuhl-Arbeit” vagy „Arbeit mit Spulen” (szövő munkákat) végeztek.¹⁶

¹² Seutter 11. old.

¹³ A hamburgi fegyházra vonatkozólag most közölt adatokat Seutternek munkájából (3. old.) vesszük.

¹⁴ Hoppel cikke, Zeitschrift, 18. kötet, 433. s köv. old.

¹⁵ Krohne 14. old.

¹⁶ Rosenfeld cikke, Zeitschrift, 26. köt., 13. old.

Németországban a 17. században a felsorolt munkákon kívül az elítélteknek egy részét gályamunkára, vagy pedig a törökök és franciák elleni háborúkban teljesítendő hadi szolgálatra alkalmazták.¹⁷

Felemlíthetjük még azt, hogy Olaszországban is, Mantuában, 1612. körül a letartóztatottakat reszelési munkákkal foglalkoztatták.¹⁸

A 18. századbeli börtönök állapotát, így a letartóztatottak foglalkoztatására vonatkozó viszonyokat is Howard Jánosnak 1777-ben először angol nyelven megjelent, majd később más nyelvekre is lefordított, „The state of the prisons (A börtönök állapotáról)” című munkájában találjuk legjobban jellemezve.

Howard a hazájabeli börtönökre vonatkozólag elpanaszolja, hogy bár a büntetettek azért kerülnek a büntetési intézetekbe, hogy ott munkára szokjanak, mégis alig van Angliában olyan fegyház, ahol a letartóztatottak dolgoznának, vagy ahol a letartóztatottaknak munkára csak alkalom is nyílna. Sem szerszám, sem munkára való anyag, sem pedig munkahelyiségek nem állanak rendelkezésre. Ennek következménye az, hogy a letartóztatottak idejüket, kevés kivétellel, henyeléssel töltik.¹⁹ Ahol pedig munkáról gondoskodás történt, ott sem kielégítő annak eredménye, mert a letartóztatottak munka közben nehéz láncokat hordanak és ennek következtében hamar elfáradnak. A legtöbb helyütt folytatott munka, festékfa reszelése, tekintettel a vele járó nagy porra, s arra, hogy a szükséges egészségi óvintézkedések teljesen hiányzanak, a letartóztatottak egészségére rendkívül káros hatást gyakorol.²⁰ Howard művében a korabeli viszonyokat nemcsak kritika tárgyává teszi, hanem egyszersmind a viszonyok javítására is javaslatokat tesz. Az összes letartóztatás!

¹⁷ Kriegsmann 4. old.

¹⁸ Krauss cikke, Blatter, 28. köt. 175. old.

¹⁹ Howard 10. és 77. old.

²⁰ Howard 29. old.

intézetekben, így mindenekelőtt a fegyházakban a letartóztatottakat munkakényszernek kívánja alávetni. Ezen szabály tekintetében csak a betegekkel szemben tenne kivételt. Amennyiben az intézetben nagyobb számú letartóztatott van elhelyezve, nehogy túlsokan ugyanazon helyiségben összezsúfolva legyenek, szükség esetén több, megfelelő munkaterem berendezését ajánlja, Howard ezen kívánságának támogatására felhossa, hogy amennyiben a helynyélésre hajló egyének nagy tömegben vannak együtt, inkább lustálkodnak, mintha kevesen, vagy egyedül vannak, A munkavezető bírjon a kellő szakértelemmel, s legyen „ein Mann von Activität, Klugheit und guter Laune,” A munkaidőt napi tíz órában állapítaná meg,²¹ esetleg az évszaknak megfelelően, télen rövidebb s nyáron hosszabb időben; s ez esetben a munkaidő minimális tartamát napi nyolc órára tenné,²² Főleg az ipari munkanemek meghonosítását ajánlja; s tekintettel arra, hogy a meghonosított munkanemek között némelyik olyan nehéz, hogy a gyengébb testalkatú büntetett annak az egész napon át való szakadatlan folytatására képtelen, könnyebb munkanemek meghonosítását is ajánlja, hogy a letartóztatottak testi erejükhez képest nehezebb vagy könnyebb munkákkal foglalkoztathassanak,²³ Howard felveti azt a még ma is vitatott kérdést, vajjon a nagyobb intelligenciájú elítélteknek nem volna-e megengedhető, hogy a büntetési intézetben elítéltetésük előtt űzött foglalkozásukat folytathassák, A letartóztatottakat munka közben szigorú ellenőrzésnek kívánja alávetni,²⁴ Jelszava az volt; Tegyétek az embereket szorgalmasakká, s becsületesek lesznek („Make men diligent, and they will be honest”),²⁵ A munka jövedelméből a letartóztatottaknak részt kíván adni. Reméli, hogy

²¹ Howard 128. old.

²² Howard 155. old.

²³ Howard 155-173. old.

²⁴ Howard 155-173. old.

²⁵ Howard 247. old.

ez által nagyobb szorgalomra törekednének, s így közvetve a munkaüzem jövedelmezősége és a büntetésvégrehajtási költségekből megtérülő összeg is emelkednék. A munkajutalom megállapítására legalkalmasabbnak azt a módot tartja, midőn a letartóztatott munkájából eredő jövedelemnek egy hányadát kapja munka jutalmul, A munkaidőn túl elkészített munkából eredő jövedelmet pedig teljesen kiadná a letartóztatottnak, A munkajutalomnak egy részét a szabaduláskor kiadandó tartalékalap gyűjtésére fordítaná, másik részét pedig már a büntetés tartama alatt a letartóztatottnak kiadná, s ebből italok vételét megengedné. Megkívánja, hogy a munkaüzemről pontos számadások vezetessenek. Ezenfelül még osztályrendszer keretében magasabb, s természetesen több kedvezménnyel járó osztályba való előlépés által is nagyobb szorgalomra és jó magaviseletre akarja a letartóztatottakat serkenteni,²⁶

Howard művéből az Anglián kívüli börtönügyi viszonyokról is egyet mást megtudunk, így a hamburgi fegyházról felemlíti, hogy a letartóztatottak foglalkozása ott: „Knitten, Spinnen, Weben, Campecheholz (festékfa) und Hirschhorn-Raspeln”,²⁷ A brémai fegyházban pedig az erősebb testalkatúak Campeche fa reszelésével, mások takarók szövésével foglalkoztak; az intézetbe való felvételnél a szövésben járatlan egyének oktatására szövőmester volt alkalmazva, A nők pedig fonással, kötéssel és hasonló munkával voltak foglalkoztatva,²⁸ Hollandiában a letartóztatottak munkáltatására a legtöbb helyen pamutfonó műhelyek voltak berendezve, s az oktatásról is gondoskodás történt, A letartóztatottak munkajutalomban részesültek,²⁹ – A gandí Maison de force-ról pedig elmondja, hogy ott a letartóztatottak munkája nagy munkatermekben

²¹ Howard 132-135, és 155-173. old.

²⁷ Howard 241. old.

²⁸ Howard 243- old.

²⁹ Howard 247. old.

folyik. A nők munkaterme 117 láb hosszú, 26 láb széles és 9 láb magas, A letartóztatottak munkájáról pontos, minden fontos körülményre kiterjedő feljegyzések eszközöltettek.³⁰

Még a 18. században is a letartóztatottak munkáltatásánál sok helyütt jelentős szerepet játszottak az úgy nevezett taposómalmok (Trettmühlen, treadmill). A taposó-; malom feltalálójául Cubitt ipswich-i mérnököt emlegetik.¹¹ Stephen a taposómalmokat következően írja le:³² A büntetési intézet tágas udvarában tetőzet alatt, nagy, körülbelül 15-18 lábnyi (5-6 méter) átmérőjű, tengelyével vízszintesen fekvő henger van elhelyezve. A henger pereme köröskörül lépcsőfokokkal van ellátva, melyek egymástól olyan távolságban vannak, mint a rendes lépcső fokai.³³ A letartóztatottak egymástól deszkafal által vannak elkülönítve, és munkájukat akként végzik, hogy arcukkal a henger felé fordulva, kezeikkel jobb és bal oldalt a deszkafalba kapaszkodva, lábaikkal olyan mozgást végeznek, mintha lépcsőn felmennének, tényleg azonban nem emelkednek magasabbra, hanem a lépcsőfokokat felülről lefelé tolják és a hengert testük súlya által hasonló irányú mozgásba hozzák. Némelyik intézetben több, különböző nagyságú taposómalom van berendezve. Olykor 24, sőt több letartóztatott is dolgozik egy malomban. A férfiak, a nők s a fiatalok külön-külön taposómalomban vannak foglalkoztatva, A letartóztatottak egyfolytában egy negyed óráig dolgoznak, azután negyedóráig pihennek,

³⁰ Howard 270-272. old.

³¹ Julius, 194. old. – Ez valószínűtlen, mert már a 17-18. század börtöneiben is találunk taposómalmokat, holott – Julius szerint – Cubitt az első taposó malmot a Bury St.-Edmundban levő börtönben csak 1819-ben állította fel. Valószínűbb az, hogy Cubitt csak az angol taposó malmok tökéletesbitőjének tekintendő.

³² Stephen 631-632. old. Ezeket az adatokat kiegészítjük a Julius művében (194-213. oldalon) található adatokkal.

³³ Julius szerint (204. oldalon) a lépcsőfok száma átlag 25-re tehető.

majd ismét negyed óráig tapossák a malmot. Úgy a dolgozó, mint a pihenő letartóztatottak az egymással való társalgástól el vannak tiltva. Szükség esetén fegyelmi eszközök alkalmazásával is munkára szorítják őket. A taposómalomnak némely helyütt csak az a célja, hogy a letartóztatottak teste kifárasztassék, sok helyütt azonban a taposómalmost gabonaneműek őrlésére használják,

Hogy a taposómalomban való foglalkoztatás a letartóztatottak egészségére milyen káros hatást gyakorolt, elképzelhetjük abból a körülményből, hogy Luckauban a taposómalmost azért helyezték forgalmon kívül, mert ezen munka mellett túlsok letartóztatott halt meg.³⁴

A mainzi fegyházban 1743-ban új taposómalom épült, ennek beszentelésére az ország fejedelme is hivatalos volt; ezt a taposómalmost csak 1786-ban, tehát 43 évi használat után helyezték forgalmon kívül.³⁵

A 18. századra vonatkozólag még a következő adatokról számolhatunk be,

A XI. Kelemen pápa által 1703-ban San Michele-ben húsz évnél fiatalabb büntetettek számára felállított javító intézetben a munka közös munkatermekben hallgatói kényszer mellett folyt.³⁶

Németországban ott, ahol a letartóztatottaknak rendszeres munkáltatásáról gondoskodás történt, a munkaidő hossza a nap tartamához alkalmazkodva, az évszakokhoz képest váltakozott. A legtöbb helyütt munkapenzum megállapítása dívott.³⁷ A letartóztatottak munkajutalomban rendszerint részesültek. A letartóztatottak által készített árukat részben helyben, részben az országban, részben kivitel útján értékesítették. így a brémai fegyházban készült bolyhos ta-

³⁴ Seutter 12, old.

³⁵ Blätter 47. köt, 429, old.

³⁶ Krohne 17, old.

³⁷ Seutter 13. old.

karók még Amerikába is elkerültek.³⁸ Az egyes büntetési intézetekre vonatkozólag tudjuk, hogy Brémában a letartóztatottak festékfa reszelésével is foglalkoztak, hogy annak ellenőrzése, vajjon a letartóztatottak a kijelölt munkapenzumot elvégezték, szombatonként történt, s hogy a letartóztatottak csak a munkapenzumot meghaladó munkáért kaptak munkajutalmat.³⁹ – A St. Georgenben levő fegyház 1732-ben azt a privilégiumot nyerte, hogy a nagyhercegségben (Baden) egyedül ő foglalkozhatik márványnak feldolgozásával, a márvány feldolgozásával járó nagy por azonban a letartóztatottak egészségére rendkívül káros hatást gyakorolt. Az elkészített márványárukat Németországon kívül Ausztriában is árusították. A női letartóztatottakat szövessel, fonással, és varrással foglalkoztatták.⁴⁰ Az 1774-ben megjelent Hofkammer-Rat Bergius-féle Polizei und Kameralmagazinból tudjuk meg, hogy az idő tájt is már elsősorban olyan munkanemek meghonosítására törekedtek, melyek az évnek minden szakában folytathatók, s melyeket úgy férfi, mint női és fiatalkorú letartóztatottak is egyaránt végezhetnek,⁴¹ – A bruchsalii fegyház részére 1785-ben kiadott szolgálati utasításból pedig megtudjuk, hogy a letartóztatottak foglalkoztatására posztógyár volt berendezve, s hogy ott: „Fein Lückertuch, gut und mittel Nottertuch, Kirsai und Rasch zum Gebrauch für die Hoflivreen und das Militär, Landtuch, Rockboy, Flanell, Fusstapeten und wollene Teppiche” készültek. A munkaüzem vezetésére Wollenwerkmeister, Tuschcherer és Färber voltak alkalmazva.⁴² – A Nürnbergben levő fegyházra vonatkozólag pedig egy 1798-ból való Beschwerdeschrift-ből megtudjuk, hogy ott a letartóztatottak szemüvegek csiszolásával

³⁸ Seutter 14. old.

³⁹ Hippel id. cikke (Zeitschrift 18. kötet 611. old.).

⁴⁰ Seutter 8-9. old.

⁴¹ Seutter 10. old.

⁴² Blätter 3. köt. 40. s köv. old.

voltak foglalkoztatva, s hogy a megbízók 100 üveg csiszolásáért 13 krt. fizettek.⁴³

Ausztriában a 18. században a letartóztatottak gályákon dolgoztak, s bánya és erődítési munkákat is végeztek.⁴⁴

A svájci börtönökre vonatkozólag felemlíthetjük, hogy Luzernben a letartóztatottak munkáltatására a Vierwaldstadti tavon egy gályát tartottak. Annak bizonyosságára, hogy Svájcban másutt is a gályarabság büntetése dívott, szolgál az az adat, hogy Freiburgban 1697 augusztus 12-től 1781 június 21-éig tíz egyént ítéltek gályarabságra, Amennyiben az illető helyen az elítélteknek gályákon való munkáltatására alkalom nem nyílt, eladták őket olyan államoknak, melyek gályák felett rendelkeztek, mint például Velencének vagy Nápolynak,⁴⁵ A berni kantonban egy 1750 október 19-én kelt rendelet szerint a letartóztatottaknak idő és alkalom volt adandó arra, hogy magánmunkát végezhesenek, amelynek jövedelme kizárólag őket illette meg; ez a rendelet azonban már 1755-ban hatályon kívül helyeztetett, s megtiltatott, hogy a letartóztatottak saját hasznukra magánmunkákkal foglalkozhassanak; egyben a szorgalmas letartóztatottaknak munkájuk jövedelméből jutalom engedélyeztetett. Egy 1783-ból való, de csak 1788 november 14-én közzétett rendelet szerint pedig a letartóztatottak nemcsak a megállapított munkapenzum elvégzésére vannak kötelezve, hanem lehetőleg ennél nagyobb munkamennyiséget teljesítésére is szorítandók.⁴⁶

Északamerikában a Philadelphia Prison Society sürgetésére 1790 április 5-én törvényt hoztak, mely szerint a súlyos természetű bűncselekmény miatt elítéltek kemény munkára (hard labour) szorítandók, azonban a letartóztatottak

⁴³ Blätter 18J köt. 145. s köv. old.

⁴⁴ Leitmaier 152. old.

⁴⁵ Lutz 1-2. old.

⁴⁶ Lutz 32. old.

tott által végzendő munkanem megállapításánál munkabírásukra is figyelemmel kellett lenni.⁴⁷

Hazánkban az 1772-ben megnyílt szempci fenyítőház szolgálati szabályzata szerint⁴⁸ a rabok munkáltatásánál azok nemére és munkabírására is figyelemmel kellett lenni. A rabok folytonos munkára szorítandók. Munkajutalomban részesültek. Olyan munkanemek választandók, melyek könnyebben sajátíthatók el, s melyeknek készítményei készpénzért és gyorsan eladhatók; ilyen munkanemek tartották a fonást. A letartóztatottak által font lenből a kincstári raktárak számára gabonaszakokat és a katonaság számára foszlánynak való csinvatot készítettek. A szolgálati szabályzat szerint a lehetőleg első kézből beszerzendő magyar gyapjúból a cs. kir. lovasság számára pokrócokat is készítettek, melyeket a stockeraui cs. kir. egyenruházati bizottsághoz kellett szállítani. 1777-ben a fenyítőházban 500 mázsa gyapjút dolgoztak fel. Ugyanakkor az intézet igazgatója az udvari kancelláriához azt a kérelmet terjesztette elő, hogy árukészletét Pozsonyban, valamint más hazai sz. kir. városokban felállítandó raktárakban árusíthassa, mivel a vásárokon való árusítás sok költséggel jár. Az udvari kancellária aztán 1778 január 17-én felterjesztést tett a királynőhöz, hogy miután a pokrócokat nem lehet az országban olyan könnyen eladni, mint remélték, engedély adassék arra, hogy azokat Bécsbe és máshova az örökös tartományokba szabadon lehessen bevinni és ott eladni, annál is inkább, „mivel az osztrák közönség részéről ez a csekély előzékenység csak némi viszonzásul szolgálna azért az előzékenységért, hogy 50 bécsi rab az intézetbe örök időre befogadtatott, ami az intézetnek évente 833 frt, költséget okoz.”

A szempci fenyítőház 1780-ban a közel fekvő Tallos községbe helyeztetett át. A tallósi fegyházban⁴⁹ szövő, szabó,

⁴⁷ Krohne 40. old. – Holtzendorf-Jagemann I. kct. 93. old.

⁴⁸ Magyar Börtönügy 7-8. old. – Vajna 82-84. old.

⁴⁹ Magyar Börtönügy 8-9. old. – Vajna 124-133. old.

esztergályos és asztalos munkák folytak. Az 1783 március 31-én megejtett vizsgálat alkalmával készült leltárban az iparüzetre vonatkozólag a következőket találjuk: kézmű-áru volt: katoná posztó, közönséges posztó, béllésflanell, festett gyapot, katonaköpenyeg, szövőfonal, sok nyers anyag; – az esztergályos műhelyben: fűrők, esztergapad, faragószek, gyalupad, stb. Az 1783 május 22-én szakértők közbejöttével megejtett becslés szerint a pokrócok, szövetek és fonál értéke 4,662 írt 23 9/24 kr, volt. S az eladásra kész áru értékét ugyan 1,371 fít. 13 kr.-ra becsülték, de csak 568 fít 18 krt kínáltak érte. A munkauzem szakértő munkavezető (takácsmester és két takácslegény) vezetése alatt folyt. 1783-ban új szövőszéket alkalmaztak. Ugyanekkor elhatározták, hogy a készítmények egy részét a szempci árвахáz igazgatójának, a másik részét pedig a pozsonyi zálogháznak engedik át elárusítás végett, s hogy a jövőben olyan cikkek készítésével fogják a letartóztatottakat foglalkoztatni, melyek a fenyítőházban és szempci árвахázban szükségeltetnek, mint például ingek, lábravalók, lepedők. A rabok 1785-6-iki fizetőlistája szerint a legkisebb heti keresmény 5 kr., a legnagyobb 38 kr., az átlagos pedig 10-12 kr. volt.

Minthogy Szegeden a kincstári vízi szállításoknál hajóvontatásra alkalmas rabokra volt szükség, a tallói fenyítő házból 1785-ben a rabokat, még a női rabokat is, a szegedi várba szállították át.⁵⁰ A szegedi börtön, II. József rendelete szerint, három részre oszlott. Az egyik a katonai parancsnokság alá tartozó hajóvontatók számára rendeztetett be. Ezek végezték a hajóvontatást a Maroson felfelé. A második osztály, a férfirabok osztálya volt. Ezek a város tisztántartásával, földmunkával és épülmunkával foglalkoztak, 1787-ig a férfirabokat házi munkákkal és az intézet épületek végzendő javítási munkák-

⁵⁰ Magyar Börtönügy 9. old. – Vajna 171, 310, és 327-339. old.

kai foglalkoztatták, 1787 aug. 14-én kelt rendelet szerint engedély adatott arra, hogy a rabok intézetén kívül magánosoknál végzendő munkákra is kiadathassanak. Főleg, az erőteljesebb letartóztatottakat páronként összeláncolva alkalmazták külső munkára. A harmadik osztályt a nők képezték, akik az intézetben fonással, harisnyakötéssel és házi munkával voltak elfoglalva. – A helytartótanács 1787. nov. 13-án azt az elvi kijelentést tette, hogy a „rabokat tulajdonképpen nem illeti munkadíj, s amit szereznek, az mind a ház javára esik, s csak a hét végén lehet nekik, ha kiszabott munkájukat pontosan elvégzik, minden munkanapra 1 krt a kezükhez kifizetni. Ha kiváló jól dolgoznak, egy kevés pótdíjat is lehet adni, amin kenyeret vehetnek; szeszes italok élvezete meg van tiltva” 1803 végén megapadt a külső munka, mely különben is alkalmatlannak bizonyult, mert a rabok a több helyütt szétszórva végzett munkából naponta ebédre az intézetbe visszatérni, s ismét a munkahelyre menni lévén kénytelenek, az ezzel járó idővesztésért az „afféle csekély munkának legolcsóbb díjából alig térül meg a rabok ruhájában okozott kár.”

A hajóvontatás súlyos volta alig képzelhető el.⁵¹ A rabok a hajóhoz láncolva, a folyó vizeken keresztül, hol övig, hol torkig érő vízben gázolnak, s a hajót húzni kénytelenek, sokan közülük elgyengülnek, s meghalnak. Az estig a vízben gázolt és teljesen átázott rabok a vizes ruhában a földön fekvé és lecövekelve pihennek és másnap a hajóhúzást folytatják. – A hajóvontatást II. Lipót szüntette meg 1790-ben s hajóvontatásra ítélteteket ismét a börtönökbe szállíttatta vissza.⁵²

Csatornaásáshoz hazánkban két alkalommal használták fel a rabmunkaerőt, u. m. a Béga-csatornának 1783-ban történt szabályozása és az 1794-ben megkezdett Ferenc-csatornának áása alkalmával.⁵³

⁵¹ Vajna 532. old.

⁵² Pauler, Büntetőjogtan, Pest, 1872., 197. old.

⁵³ Vajna 543. old.

Bár tagadhatatlan, hogy a letartóztatottaknak munkáltatására vonatkozó viszonyok a 18. század végéig javultak, s hogy munkavezetőknek alkalmazása s a letartóztatottaknak munkajutalomban való részesítése⁵⁴ nagy haladást jelent: mégis a letartóztatottak munkaerejének sok helyütt teljes eltartás ellenében bérlőknek kiadása, vagy (különösen a „Zuchtmeister”-nek átengedése⁵⁵, valamint a letartóztatottaknak privát egyénekhez a büntetési intézetben kívül végzendő munkára való kijárása⁵⁶), a letartóztatottak foglalkoztatásának nagyon kezdetleges voltára mutat.

Csak a 19. században kezdett lassanként az a meggyőződés megérlelődni, hogy a munkáltatás a büntetettek megjavítására vezet, s hogy ezért a büntetetteknek nientül intenzívebb, hasznosabb és tanulságosabb munkában kell részt venniük,

Angliában 1824 óta a Bermuda szigetekhez (Nyugat-India) tartozó Irland szigeten eleinte egy majd 1826-ban két hajót tartottak, melyeken 1826-ban 700 büntetett volt elhelyezve, akik napközben erődítési munkálatokkal foglalkoztattak.⁵⁷ – Más angol büntető gyarmatokon 1834 körül a veszélyes elemek munka, közben láncra verve dolgoztak, ellenben a jó magaviseletűek magánosoknak adtak ki bérbe,⁵⁸ – Norfolk szigeten pedig a letartóztatottaknak munka közben kifejtett szorgalma jegyrendszer útján nyert jutalmazást. Az elnyert jegyek száma a magaviselettől, s a munka közben kifejtett szorgalomtól függött. Nagyobb számú jegy elnyerése nagyobb munkajutalommal, kedvezményekkel járt, sőt fokozatosan az elítélteknek feltételes szabadonbocsátását is maga után vonta.⁵⁹ Az anyaországban az 1842-ben megnyílt pentonvillei fegyházban az elítéltek a magán-

⁵⁴ Holtzendorff-Jagemann I. köt. 83. old.

⁵⁵ Kriegsmann. 22. old.

⁵⁶ Holtzendorff-Jagemann I. köt. 87. old.

⁵⁷ Julius 48. old.

⁵⁸ Krohne 58-59. old.

⁵⁹ Holtzendorff-Jagemann I. köt. 120-121. old.

elzárás alatt kemény munkára szorítottak; a büntetés későbbi szakában, a közös elzárás idejében pedig képességeiknek megfelelő, s az állam részére végzendő, kikötők és büntetési intézetek építésével kapcsolatos föld, kézműves és ipari munkákkal voltak foglalkoztatva.⁶⁰ Írországban az 1853-iki börtönügyi törvény szerint a büntetőrabszolgásra ítélteteket a magánelzárás időszakában lehetőleg egyhangú munkával, mint például kendertépéssel foglalkoztatták. A közös elzárás idejében szintén kikötőépítési és erődítési munkálatokat végeztek,⁶¹

Franciaországban az 18¹⁰-iki Code pénal meghozatalát követő időben a kényszermunkára ítélt férfiak büntetésüket Toulonban, Brestben, Rochefortban és Lorientben töltötték ki, és a kikötőkben voltak különféle munkákkal foglalkoztatva.⁶² Másutt bérlők számára dolgoztak s a munkabér kétharmadát munkajutalmul kapták.⁶³

Svájcban legelőször 1803-ban Lausanneban nyílt meg büntetési intézet, melyben a letartóztatottaknak megfelelő munkákkal való foglalkoztatásáról gondoskodás történt, s hol a letartóztatottak munkajutalomban részesültek.⁶⁴

Északamerikában az 1818/21-ben Pittsburgban épült Western Penitentiaryben és a Philadelphiában épült Eastern Penitentiaryben a letartóztatottakat folytonos munkára szorították, melynek főcélja az volt, hogy a munkaközben elsajátított ismeretek segítségével szabadulásuk után boldogulni tudjanak.⁶⁵ Az 1820-ban épült auburni intézetben pedig az elítéltek munkájukat már nem magánzárkában, hanem külön munkatermekben végezték.⁶⁶

Délamerikában a letartóztatottakat bérlőknek adták

⁶⁰ Krohne 61. old.

⁶¹ Krohne 73. old.

⁶² Krohne 76-77. old.

⁶³ Holtzendorff-Jagemann I. köt. 107. old.

⁶⁴ Holtzendorff-Jagemann I. köt. 218. old.

⁶⁵ Krohne 42-43. old.

⁶⁶ Krohne 46. old.

át, s a szabadságvesztésbüntetés végrehajtása generalentrepriseben történt. A bérlő gondoskodott a letartóztatottak ételmezéséről, elhelyezéséről, ruházataról, őrizetéről; ennek ellenében az elítéltek munkaerejét ültetvényeken, vasútépítési és egyéb munkáknál értékesíthette. A bérlő az elítélt munkaerejéért az államnak külön ellenszolgáltatást rendszerint nem fizetett. A törekvés elsősorban oda irányult, hogy az elítéltek munkája által a büntetésvégrehajtási költségek fedezetet nyerjenek, s így a bérlő megválasztásánál az volt döntő, hogy ki teszi az államra nézve gazdasági szempontból legelőnyösebb ajánlatot.⁶⁷

Ausztriában, a brünni fogházban 1845 körül a foglyok fapadokon (Pritsche) aludtak. Szalmazsákot csak az esetben kaptak, ha a munkapenzumot teljesen elvégezték.⁶⁸

Hazánkra vonatkozólag Dombóváry munkájából tudunk meg sok érdekes adatot a letartóztatottaknak a 19. század első felében való munkáltatásáról. Így felemlíti⁶⁹ hogy a 30-as évek vége felé a rabokat az általunk már említett munkanemeken felül még a pesti magyar színház építésénél is alkalmazták. Továbbá, hogy a rabnők ugyan szalmazsákok, vánkосok és lepedők készítésével szórakoznak, de ez inkább csak unaloműzésből, vagy a kegyelmi kérvény kedvezőbb elintézése céljából történik. Amennyiben az elítéltek az ítéletben közmunkára kötelezve nem voltak, házi munkákkal, kenyérsütéssel, hósepréssel, szeméthyánnyal, kutvizmerítéssel, favágással, meszeléssel, udvarok, folyosók és lépcsők tisztántartásával foglalkoztattak, - Konyhásrabok voltak azok, akik a tisztviselők házánál szükséges munkákat végezték; ilyen munkákra a rabok közül az e célra önként jelentkezőket alkalmazták.

Az osztrák tartományokból, Lombárdiából és Velencéből való úgynevezett „rossz magaviseletű” egyéneknek a sze-

⁶⁷ Krohne 48-49. old.

⁶⁸ Bachr, Deutsche Strafrechtszeitung, III. köt. 164. old.

⁶⁹ Dombóváry 332. s köv. old.

gedi erősségben való *elhelyezésére* vonatkozólag I. Ferenc császár 1831 február 18-án kelt parancsában olyképpen intézkedett,⁷⁰ hogy mindenki a részére kijelölt munkát tartozik végezni; a munka reggel $\frac{1}{2}$ 6-kor kezdődött; a munkának fizetése külön tarifa szerint történt. Például egy font kender feldolgozásáért járt 16 kr. konv. pénz, mely három részre osztatott, és pedig 8 kr. konv. pénz a kincstárt illette meg, 4 kr. konv. pénz letétben a rab javára tartatott vissza, és 4 krt a rab kézhez kapott. Minden dolgozó kazamata-osztályban főlügyelő volt alkalmazva, aki vigyázott a deportáltak magaviseletére és a hanyagokat munkára és szorgalomra serkentette.

Börtönügyi viszonyainkon lényegesen segített volna az 1843-iki, sajnos törvényerőre nem emelkedett javaslat, mely a börtönrendszerről külön részben részletesen intézkedett. A javaslat szerint,⁷¹ a vizsgálati foglyok nem állanak munkakényszer alatt, de ha egyik-másik kitanult, s a fogház szabályaival megférő mesterséget folytatni óhajtja, ezen kívánsága teljesítendő, s a munkájával kiérdemelt pénz, amennyiben szükségleteinek megengedett fedezésére fel nem használtatott, az illetőt illette meg. Az egyszerű fogásra ítélt munkája tekintetében a bírói ítélet fog szabályul szolgálni. Hogy a rabságra ítélt⁷² naponként mit és mennyit tartoznak dolgozni, a börtön igazgatója határozza meg; a munkához szükséges anyagot, és eszközöket az intézet szerzi be. Az izraelita rabok szombaton és saját ünnepeiken dolgozni nem tartoznak, ellenben a keresztények ünnepein dolgoznak. A munkanemek legyenek a börtön szabályaival összhangban. Amely rab valamely a börtön szabályaival megférő mesterségben jártas, ezzel foglalkoztatandó, ha pedig semmiféle mesterséghez sem ért, rabsága ideje alatt valamely értelmi felfogásának, korának, nemének

⁷⁰ Vajna 601-602. old.

⁷¹ Fayer II. köt. 6. old.

⁷² Fayer II. köt. 14, 19-20 és 24. old.

és testi erejének megfelelő, s legkönnyebben elsajátítható munkanemre szorítandó. Arról, hogy az elítélt mennyit dolgozott, s hogy munkájának terméke mi áron adatott el, pontos naplókönyv vezetendő, A rab munkája bérének $\frac{4}{5}$ része az intézet pénztárát, $\frac{1}{5}$ része pedig őt illeti meg. Munkabére csak bizonyos korlátok között fordítható a kárvalottak kielégítésére.

Az 1861-1867-ig tartó provizórium idején a helytartótanácsnak 1863 július 10-én 20,172. szám alatt kelt rendelete intézkedett a foglyokkal való bánásmód felől,⁷³ Az elítélt raboknak a megyeházon kívüli munkáltatása általában nem volt megengedve, ilyen munka csak egészségi tekintetéből, vagy különös helyi viszonyoknál fogva foghott helyt, de azzal a megszorítással, hogy az elítéltek csak közmunkára alkalmazhatók, hogy magánházaknál végzendő munkákra semmi szín alatt nem bocsáthatók, hogy veszedelmes bűnözők külmunkára egyáltalában nem rendelhetők, s hogy a letartóztatottak a heti vásárok alkalmával a megyeházból egyáltalában ki nem bocsáthatók. A munkából eredő jövedelemnek $\frac{1}{3}$ része munka jutalmul adatott, s vagy az elítéltnak szabaduláskor kiadatott, vagy pedig már előbb fordított az elítélt inségben levő családjának felsegítésére.

Alig, hogy a 19. században a szabadságvesztési intézetekben a munkauzem félig meddig meg volt szervezve, a szabad ipar képviselői által a rabmunkának a szabad iparral szemben való versenye miatt emelt panaszok következtében a rabmunkauzemeket ismét veszély fenyegette.⁷⁴ A rabmunkauzem ellen a szabad ipar részéről a verseny miatt emelt panaszok időközönként annyira megerősödtek, hogy például Franciaországban az elhangzott panaszok hatása alatt 1848, majd 1852-ben törvényileg kimondták, hogy a rabmunka csak olyképpen szervezhető, hogy a szabad iparral szemben verseny ne keletkezzék, s hogy az elítéltek

⁷³ Magyar Börtönügy 40-42. old.

⁷⁴ Leffler, Blätter 27. köt, 166. old.

munkaereje lehetőleg hatóságok és közintézetek szükségleteinek fedezésére fordítandó.⁷⁵

A XIX. század második felében az elítéltek munkáltatásának történetében fontos eseményt képez az elítélteknek, főleg a földművelő államokban, szabadban végzendő mezőgazdasági munkával való foglalkoztatása. Talán Poroszország volt a legelső állam, mely az elítélteknek a szabadban való munkáltatását 1854. április 11-én törvényileg szabályozta.⁷⁶ Az elítélteknek a szabadban végzendő munkával való foglalkoztatása sok támadásnak volt kitéve, s nagy vitára szolgáltatott okot. Alig múlt el börtönügyi kongresszus melyen az elítélteknek a szabadban való foglalkoztatásával kapcsolatos valamely kérdés tisztázást nem nyert. Ma az elítélteknek a szabadban való munkával való foglalkoztatásának célszerűsége és megengedhetősége vita tárgyát már nem képezi; csak a keresztülvitel részletei tekintetében uralkodik még némely nézeteltérés.

Végül felemlítendőnek tartjuk, hogy az 1878-iki stockholmi nemzetközi börtönügyi kongresszus alkalmával rendeztek legelőször kiállítást az elítéltek által készített áruk-ból.⁷⁷ – Hasonló, azonban már nagyobb méretű kiállítást rendeztek az 1885-iki római nemzetközi börtönügyi kongresszuson is,⁷⁸ Ez utóbbi kiállításon elsősorban az olasz büntetési intézetekből való munkatermékek voltak kiállítva; a kiállított tárgyak közül 2418 olasz intézetből való volt, 3127 tárgy pedig más állam letartóztatási intézetében készült. Olaszország után a legtöbb tárgy francia és belga eredetű volt. Bár a messzebb fekvő országokból kevesebb tárgy került a kiállításra, mégis minden országból, annyi tárgy volt ott, hogy az illető ország büntetési intézeteiben folyó munkáról hű képet lehetett alkotni, A római kiállítás jelentősége abban a körülményben rejlett, hogy a kiállított

⁷⁵ Roux 129-130. old. – Cuche 385. old.

⁷⁶ Krohne 154. old. – Rosenfeld 33- old.

⁷⁷ Holtzendorff-Jagemann I. köt, 125. old.

⁷⁸ Zeitschrift 6, köt, 611, old.

tárgyak büntetőjogi szempontból voltak csoportosítva aszerint, amint polgári, katonai, fiatalkorúak elhelyezésére szolgáló, vagy egyéb letartóztatási intézetből eredtek, míg a stockholmi kiállításon a tárgyak csoportosítása inkább valamely ipari kiállításon tapasztalható módhoz hasonlóan történt.

II. FEJEZET.

A rabmunka a jelen korban.

1. Európa.

*Anglia.*⁷⁹ Szabadságvesztésbüntetési nemek: fegyház (penal servitude), – fogház (imprisonment) kemény munkával vagy kemény munka nélkül.

Angliában a munkakedv felébresztésére, a szorgalom, az önmegtartóztatás gyakorlására két kitűnő intézmény: a jegy és osztályrendszer áll fenn. Finkey Ferenc a jegyrendszert következően írja le:⁸⁰ „A jegyrendszer lényegileg abban áll, hogy minden elítélt kap egy lapot, amelyre magaviselete minden nap egy bizonyos számú érdemjegyben kifejezve feljegyeztetik. A jegy nagysága főleg a munkában tanúsított szorgalomtól függ. Ha az elítélt egész nap állandóan megfeszített szorgalommal dolgozott és teljesen elvégezte a kiszabott napi munkát, kap 8-ast, ha kisebb fokú serénységet fejtett ki, 7-est, ha pedig csak mérsékelt szorgalmat tanúsított 6-ost. Vasárnapra az elítélt a hét hat napján kiérdemelt átlagos jegyet kapja. A könnyebb munkákat végzők csak 7 vagy 6 számot nyerhetnek, ha azonban valóban nem képesek keményebb munkát végezni, az igazgatónak joga van az, állandóan megfeszített szorgalmuak érdemjegyét feljebb emelni. A betegek általában 6 számot kapnak, azonban ha a betegséget munka közben szerezték, az igazgató magasabb jegyet adhat az illetőknek, Az érdemjegy megállapítása az igazgató joga. A jegyrendszer kitűnő fegyelmi eszköz, amennyiben az igazgatónak joga

⁷⁹ Finkey 58. s köv. old. – Harris 464-483. old. – Goldschmidt

⁸⁸ s köv. old. – Roux 88. old.

⁸⁹ Finkey 75-76. old.

van fegyelmi büntetésül a már megszerzett jegyek bizonyos számát megsemmisíteni, ami *érzékenyen* érinti az elítéltet, mert így újra kell megszerezni az elvesztett jegyeket, ha magasabb osztályba akar jutni, úgyhogy kisebb fegyelmi vétségekért ez a leggyakoribb és leghatályosabb fegyelmi eszköz. A jegyrendszer szolgál alapul a büntetés megrövidítésénél, fokozatos enyhítésénél és az elítélt munkajuttatásának megállapításánál. Ugyanis a több kényelmet és nagyobb munkajuttatást biztosító osztályba bizonyos számú jegy megszerzése után lehet csak bejutni, érthető tehát, hogy az elítélt törekszik minél hamarabb a felsőbb, különösen a legfelsőbb osztályba jutni, ahonnan bizonyos számú jegy kiérdemlése után a büntetés teljes idejének letelte előtt feltételes szabadságra bocsátható. „- Bár a fegyházra és kemény munkával összekötött fogházra ítélték általában munkakényszer alatt állanak, mégis a munkakényszer foka, valamint a munkaidő is, (mely átlag körülbelül napi 10 óra) azon osztály, illetve fokozat után igazodik, melybe az elítélt az osztályrendszer keretében sorozva van. Amennyiben a munkakényszer alatt álló elítéltek nem dolgoznak, fegyelmi büntetésképpen tőlük legfeljebb három napra a puha fekhely megvonható. - Az angol szabadságvesztésbüntetési intézetekben meghonosított munkanemek főleg ipari munkanemek, mint például: szabó, kovács, kefekötő munkák. Az elítélteket szabadban végzendő földművelési, mocsárlecsapolási és kerti munkákkal is foglalkoztatják. A vezérgondolat az, hogy az elítélt olyan munkát sajátítson el, amellyel a szabad életben kenyerét könnyen megkeresheti. Az elítélt által végzendő munkanem megválasztásánál figyelemmel vannak az elítélt előbbi foglalkozására, képességeire, hajlamaira, s arra is, hogy az illetőnek büntetési ideje elég hosszú-e arra, hogy új iparágat megtanuljon. - A munkauzem kizárólag házi kezelésben régebben folyik. Az elítéltek munkaerejét magánvállalkozóknak nem engedik át; az elítéltek által készített munkaterméket a közintézetek, hadsereg, haditengerészet, posta, rendőrség, letartóztatási intézetek

céljaira használják fel. A munkából eredő jövedelem az államkincstárt illeti meg. Az a kérdés, vajjon az elítéltek munkajutalomban részesülnek-e, s a munkajutalom összege, azon osztály szerint igazodik, melybe az elítélt sorozva van. Míg az alacsonyabb osztályokban az elítéltek munkajutalmat egyáltalában nem kapnak, addig a magasabb osztályokban az elítéltek munkajutalomban részesülnek, melynek összege a magasabb fokozatban emelkedik, A munkajutalom összege természetesen a kiérdemelt jegyek riágságától is függ, így például a fegyencek munkajutalma 240 jegy után a harmadik fokozatban 1 shilling és 6 pence (körülbelül 1 korona 80 fillér), – a negyedik fokozatban pedig 2 shilling és 6 pence (körülbelül 3 korona), A magasabb fokozatokba sorozott elítéltek munkajutalmuk egy részét kényelmi és büntetésük könnyítésére szolgáló cikkek vételére fordíthatják, – Legújabbán, és pedig a fegyencek 1912. április 1. napja, s a foglyok 1913. június 1. napja óta munkajutalomban többé nem részesülnek; e helyett azonban az elítélteknek szabadulásuk után való gyámolításával kapcsolatos kiadásokat az állam fedezi,⁸¹

*Ausztria.*⁸² Úgy a börtönre, mint az elzárásra ítélt munkakényszer alatt állanak, A börtönre ítélt munkanemek között nem választhatnak, azonban a munka kijelölésénél eddigi foglalkozásukra és műveltségük fokára lehetőleg tekintettel vannak. Az elzárásra ítélt, amennyiben az élelmezésük költségét sajátjukból fedezik, a munkanemek között válogathatnak. Munkanemek: szövőmunkák, szabó, asztalos, kosárfonó, cipész munkák, kefekötés, stb. Az elítéltek egy része a szabadban végzendő, például patakiszabályozási, szőlőművelési, és egyéb munkákkal van foglalkoztatva, A törekvés a bérbeadási üzem kiküszöbölésére irányul. Az elítéltek munkajutalomban részesülnek, melynek fele részét már szabadságvesztésbüntetésük tar-

⁸¹ Rosenfeld cikkei, Zeitschrift 35, köt. 124, old. – 36, köt. 431. s köv. oíd.

⁸² Leitmaier 750-756. old. – Stoos 190. s köv. old.

tama alatt hozzátartozóik segélyezésére, olvasmány, levél-papiros, szappan beszerzésére fordíthatják; a munkajutalomnak másik fele az elítélteknek szabadulásukkor kiadandó takaréktöke gyűjtésére fordíttatik.

*Belgium*⁸³ Szabadságvesztésbüntetési nemek: travaux forcés (kényszermunka), réclusion (fegyház), detention (államfogház), emprisonment (fogház) és emprisonment de police (elzárás). A kényszermunkára és fegyházra elítéltek munkakényszer alatt állanak s a munkanemek között nem választhatnak. Munkájuk jövedelméből mindenekelőtt háromtized rész a tartási költségek fedezésére fordíttatik. A fennmaradó összegből a kényszermunkára ítétekkel szemben hét tizedrész, a fegyházra ítétekkel szemben pedig hat tizedrész az államkincstárba folyik, ellenben a többi három, illetve négy tizedrész az elítéltek munkajutalmát képezi. Az elítéltek takaréktökéjük fele részét szükségét szenvedő családjuk segélyezésére fordíthatják, másik felét szabadulásukkor kapják kézhez. – Az államfogházra ítétek nem állanak munkakényszer alatt. – A fogházra ítétek enyhébb fokú munkakényszer alatt állanak, s kivált kisebb intézetekben, könnyebb munkanemekkel vannak foglalkoztatva; egyes kivételes méltánylást érdemlő esetekben a munka alól felmenthetők. A foglyok munkájának jövedelméből mindenekelőtt háromtized rész a tartási költségek fedezésére fordíttatik. A fennmaradó résznek fele az elítéltek munkajutalma. A foglyok a munkajutalomnak fele részét már a büntetés tartama alatt megengedett kedvezményekre fordíthatják, másik fele részét pedig szabadulásukkor kapják kézhez. – Az elzárásra ítétek nincsenek munkára kötelezve; amennyiben önként munkát vállálnak, a munkából eredő jövedelemnek hét tizedrésze a tartási költségek fedezésére fordíttatik. – A munkauzem részben házi kezelésben, részben bérbeadási rendszerben folyik. – Minthogy a szabadságvesztésbüntetések végrehajtása magánelzárás rend-

⁸³ Finkey 42. old. – Deutsche Strafrechtszeitung II. köt. 158-159.pld, – Prins 484. s köv. old. – Roux 42, 98 és 167. old.

szere szerint történik, a szabadban végzendő munka alig dívik s csak kivételesen a hosszú tartamú szabadságvesztés-büntetésre elítélteket foglalkoztatják némely helyen a szabadságvesztési intézetek veteményes kertjeinek művelésével.

*Dánia*⁸⁴ A munkakényszer foka a szabadságvesztés-büntetés jellege szerint igazodik. A munkajutalom összege pedig különböző a szerint, hogy az elítélt a fokozatos rendszer keretében milyen fokozatban van. A munkauzem részben házi kezelésben, részben bérbeadási üzemben folyik. Az elítéltek egy részét szabadban végzendő munkával foglalkoztatják.

*Franciaország*⁸⁵ A legsúlyosabb szabadságvesztés-büntetés a kényszermunka. A fegyházra (réclusion) és fogházra (emprisonment correctionnel) ítélték munkakényszer alatt állanak, a fogoly azonban az intézetben meghonosított munkanemek között választhat. Az államfogházra (detention) ítélték nem állanak munkakényszer alatt. A kényszermunkára ítélték a munkából eredő jövedelemnek $\frac{3}{10}$ részét, a fegyencek $\frac{4}{10}$ részét, a foglyok pedig $\frac{5}{10}$ részét kapják munka jutalmul. – A visszaesők munkajutalma az előzőleg elszenvedett büntetésekhez képest csökken, munkajutalmuk azonban munkájuk jövedelmének $\frac{1}{10}$ részénél kisebb nem lehet. A munkajutalom fele része felett az elítélt már szabadságvesztésbüntetésének tartama alatt rendelkezhetik a börtönrendtartás által engedett célokra, másik fele takaréktöke gyűjtésére fordítatik. – Az elítélteket rendszerint ipari munkával foglalkoztatják; de a szabadban végzendő munka is meg van honosítva, azonban csak a férfi elítéltek részére, akik sok helyütt az intézet közelében létesítendő vasutak építésénél, másutt pedig, mint Corsicán, Guyannában és Új-Caledoniában mezőgazdasági munkákkal vannak foglalkoztatva. – A munkauzem részben házi

⁸⁴ Goldschmidt 194. s köv. old. – Roux 45. és 97. old.

⁸⁵ Garraud 274. s köv. old. – Goldschmidt 134, s köv. old. – Roux 34, 42, 46, 74-87, 154, 166. old. – Vietsch 5. old.

kezelésben, részben pedig bérbeadási rendszerben folyik, a törekvés a bérbeadási üzem kiküszöbölésére irányul.

A szabad iparral való verseny elkerülése végett egy 1882 április 15-én kelt rendelet a rabipar termékei eladási árának megállapítását szabályozza.

*Magyarország.*⁸⁶ 1. 1878-iki büntetőtörvényünk szerint a fegyházra ítélték az intézet igazgatósága által kijelölt munka teljesítésére szorítandók. Fegyintézetben kívül csupán közmunkára és csak akkor alkalmazhatók a fegyencek, ha őket a többi munkásoktól elkülöníteni lehetséges (Btk. 29. §.). – A börtönre ítélt egyének viszonyainak megfelelő munkát teljesítenek, az illető börtönre nézve megállapított munkanemek közül azonban szabadon választhatnak. Őket a börtönépület területén kívül csupán közmunkával és csak beleegyezésükkel lehet foglalkoztatni, mely esetben a fegyencektől és a szabad munkásoktól elkülönítendők (37- §).

A fogházra ítélték, az illető fogházra nézve megállapított munkanemek közül való választási joggal, csak viszonyainak megfelelő munkára köteleztetnek. A fogház területén kívül csak beleegyezésükkel és csupán közmunkára alkalmazhatók (40. §). Különös tekintetre méltó okoknál fogva a bíróság a fogházra ítélteteket a munka alól fölmentheti (41. §). – Az 1913. évi XXI. t.-c. 12. §-a szerint a dologházba utáltakat a dologházban munkával kell foglalkoztatni,

2. A szabadságvesztésbüntetések és javítónevelő intézkedések végrehajtása tárgyában kiadott rendeletek a le-tartóztatottak munkáltatására vonatkozólag a következően intézkednek:

A fegyházra ítéltekre vonatkozólag (2106/1880 ÍME. sz. r.):

A fegyenc által végzendő munka nemét – mely az első időben fārasztó legyen – az orvos meghallgatásával az igazgató határozza meg. A munkához való beosztásnál szem előtt tartandó, hogy a fegyenc lehetőleg előtte már

⁸⁶ Dárday. – Fiatalkorúak kriminalitása. – Illés. – Magyar Börtönügy. – Marschalkó.

ismeretes munkanembe osztassék be, szem előtt tartandó továbbá az elítelt értelmisége, hajlamai, testi ereje és szabadulása utáni jövője. A testi egészségre ártalmas munkanemek a fegyintézetben meg nem engedhetők, Új munkanemek csakis az igazságügy minisztérium jóváhagyása mellett honosíthatók meg, A munka tiszta jövedelme az államkincstárt illeti meg, A fegyencek munkájuk után pénzbeli jutalmat kapnak, E tekintetben három osztályba soroztatnak, a következő elvek szerint: az elsőosztályba soroztatnak azok, akik valamely mesterségben már annyira jártasak, hogy önállóan hibátlan és jó munkát képesek előállítani, s ezenfelül kitűnően jó viseletűek; – a második, osztályba azok soroztatnak, akik valamely mesterségben tökéletes képzettséggel ugyan még nem bírnak, de kellő útmutatás és felügyelet mellett elfogadható munkát készítenek és különben magaviseletük jónak mondható; – a harmadik osztályba tartozik minden fegyenc mindaddig, míg mesterségében annyi jártasságot nem szerez, amennyi a második osztályba való felvételhez, a jó viselet feltétele mellett megkívántatik; továbbá minden fegyenc, kit az igazgató rossz viselet miatt ezen osztályba soroz vagy leszállít; szintért a harmadik osztályba sorozandó továbbá minden fegyenc beszolgáltatása napjától számítva három hónapon át, még azon esetben is, ha valamely munkanemet tökéletesen ért, és minden visszaeső büntetett félévig, beszolgáltatásától számítva. Minden fegyenc az általa végzett munka tiszta jövedelmének egy megállapított hányadában, és pe^dig: az első osztályban $\frac{1}{5}$, a második osztályban $\frac{1}{6}$ részében részesül, a harmadik osztályban sorozottak jutalomhányada a segélyalap javára esik, A házimunkások azon osztály szerint, melybe sorozták, az elsőben 4, a másodikban 3 krajcár napibért kapnak. Az osztályozást az üzletvezető tiszt ajánlatára, személyes meggyőződés után, az igazgató eszközzi. A fegyenc büntetési idejének leteltéig esetleg feltételes szabadságra bocsátásáig, nem kapja meg jutalomdíját, hanem azok gyümölcsözőleg kezeltetnek. Az ezen pénzek után járó kamat nem illeti meg a fegyencet.

A fegyenc keresménye végrehajtás alá nem esik; de azon kárt, melyet a rája bízott munkaanyagban, vagy az intézet-tulajdonához tartozó tárgyakban rosszakaratból vagy vét-kes vigyázatlansága által okoz, köteles az igazgató határoza-ta alapján keresményéből megtéríteni. Az egyes iparágak megtanulásával járó elkerülhetetlen anyagrontás és a vé-letlenül bekövetkezett kár esélyei az intézeti iparüzletet terhelik. – A fegyenc büntetési ideje alatt keresményé-vel nem rendelkezhetik, csak kivételképpen fordíthatják a jobb viseletűek munkajutalmuk egy részét a következő cé-lokra: a) szegény szülők, házastárs, gyermek, vagy test-vérek segélyezésére, b) országos csapásoknál jótékony-ság gyakorlására, c) a büntett által okozott kár önkéntes meg-térítésére, d) tisztasági cikkekre, e) szerszámok beszerzé-sére, f) könyvek, írószerek vásárlására, levelek bérmentesi-tésére, g) jobb élelmi cikkekre, fél liter borra minden hó-napban egyszer (de csak a kitűnően jó viseletűek). Az el-halt fegyenc keresménye a temetésre fordított összeg levo-nása után a szegénysorsú özvegynek, keresetre még nem képes gyermeknek, és a munkaképtelen szülőknek kiadatik; ilyenek nem létében a fegyenc-segélyalap javára fordíttatik. A fegyencek munkajutalmának kamatai a következő célok-ra fordíttatnak: a fegyencek szabaduláskor való felruhá-zására, amennyiben erre keresményükből nem képesek, ke-resmény nélkül elhalt fegyencek temetési költségeinek fe-dezésére, vagyontalan szabadulóknak mérsékelt segélyezé-sére, amennyiben azok a javulás kétségtelen jelét adták. – A fegyenc szabadulásakor az öt megillető pénzből csak annyit kap kézhez, amennyi megteendő útjára elegendő-nek mutatkozik, a többi pedig leendő tartozkodási helyének postaállomására az ő címére elküldetik, s a postai bevény saját igazolására, elismervény mellett neki kiadatik. – A fegyencek munkaideje nyáron napi 12, télen pedig napi 11 óra. – A fegyelmi fenyítékek között a munkajutalom le-szállítása vagy teljes megvonása is szerepel. – A hivatal-nokok által használt fegyencek munkadíja fejenkint és naponkint 20 kr, melyből a fegyencet 5 kr illeti

meg. – A munkavezetők ott, hol a munkauzem házilag kezeltetik, az igazgató helybenhagyása mellett a gondnokok által fogadtatnak fel, a gondnoknak fegyelmi hatalma alatt állanak, s alapos ok miatt el is bocsáthatók. A munkavezetők az intézeten kívül az igazgatóság engedélye nélkül sem személyesen, sem hozzátartozóik által mesterséget nem folytathatnak.

3. A börtönre ítétekkel (a rabokkal) szemben (2106 ex 1880 L M, E, az. r.) a fegyencekre vonatkozólag ismertetett szabályok csak a következőkben térnek el: A munkajutalom megállapítása szempontjából hasonló alapon szintén három osztályba soroztának, az első osztályban a munkájuk tiszta jövedelmének $\frac{1}{4}$ a másodikban $\frac{1}{5}$ részét kapják mint munkajutalmat, a harmadik osztályba sorozottak jutalma a segélyalap javára esik. A különös szorgalmat kifejtő és jó viseletű rab munkajutalma az igazgató által kivételesen fel is emelhető, és pedig az első osztályúaké a munka tiszta jövedelmének $\frac{1}{3}$ -ára, a második osztályúaké pedig $\frac{1}{4}$ -re. A házi munkások az első osztályban 5 kr, a másodikban 4 kr napi jutalomban részesülnek. A rabok munkaideje nyáron napi 11, télen napi 10 óra.

4. A fogházbüntetésre ítétekkel szemben érvényes' szabályok (696/1874 és 2106/1880. I. M. E. sz. r.) a fegyencekre vonatkozóktól csak annyiban térnek el, hogy jutalomdíj tekintetében a foglyok csak két osztályba soroztatnak. Az első osztályba tartoznak azok, kik az illető mesterségben jártasak s ezenfelül jó magaviseletet tanúsítanak, ezek a munkából eredő jövedelemnek $\frac{1}{4}$ s kivételesen $\frac{1}{3}$ részét kapják, – a második osztályba tartoznak azok, akik az illető mesterségben még kezdők, vagy viseletük miatt soroztattak ebbe az osztályba, jutalmuk az általuk végzett munka jövedelmének $\frac{1}{5}$ része, A házimunkások napi 5, illetve 4 krt kapnak. A fogoly munkakeresményének fele része felett rendelkezhetik a már említett célok javára. Halála esetén keresménye, amennyiben tartási költségeit megtérítette, a temetési költségek levonása után jogutódainak adatik ki – ilyenek nem létében, vagy pedig, ha a tartási

költségeit nem térítette meg, keresménye a szegénysorsú szabadulók segélyezésére fordítatik. – A munkaidő télen 9, nyáron napi 10 óra. – Fegyelmi büntetés gyanánt a munkajutalom leszállításán felül még kellemetlenebb munkára való szorítás is szerepek

5. Az előzetesen letartóztatottak és vizsgálati foglyok munkára nem szoríthatók, oda kell azonban hatni, hogy megfelelő munkát vállaljanak. Amennyiben a letartóztatás céljával és a házirenddel nem ellenkezik, rendes foglalkozásukat folytathatják. Ha a fogoly nem önmaga részére, hanem a fogházi munkabérlő számára dolgozik: díjazása lehetőleg a szabadmunka ára szerint számítandó fel, A fogolynak illetén munkájáért kiérdemelt pénze, amennyiben azt szükségleteinek fedezésére fel nem használta volna, szabadonbocsátásakor kiadandó.

6. A fiatalkorúakat a részükre felállított fogházakban (27300/1909 I. M. sz. r.) állandóan munkával kell foglalkoztatni. Különös gonddal kell ügyelni arra, hogy akik a szabad életben is rendes foglalkozáshoz voltak szokva, e szokásukban megerősítsenek, A lustaságra hajlókat szorgalomra és kitarásra kell nevelni, s megfelelő kiképzésben kell részesíteni. A munkanem a fiatalkorúak értelmi és testi képességeiknek megfelelő legyen, de e mellett arra is figyelni kell, hogy az a fiatalkorúnak szabadulása után a megélhetést biztosítsa. Tisztán gépies foglalkozásokat lehetőleg mellőzni kell. A fiatalkorúakat valamely mesterségben teljesen kell kiképezni. Ahol túlnyomó számban vannak az olyan fiatalkorúak, akik a szabad életben mezei munkások voltak, ott a fiatalkorúaknak külmunkáltatásáról kell gondoskodni, ez esetben a szabad munkásoktól és a többi letartóztatottaktól teljesen elkülönítendő, s ügyelni kell arra is, hogy a külmunkánál ne legyenek a nyilvánosságnak oly mértékben kitéve, hogy az szégyenérzetüket tompítsa. A jutalom tekintetében úgy a büntetlen előéletűek, mint a visszaesők is három osztályba soroztatnak, ezenfelül külön csoportosítatnak a szokásos büntetettek. Az alacsonyabb osztályokban munkajutalomban egyáltalában nem részesül-

nek, a magasabb osztályokban pedig a munkajutalom a keresmény $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$ része. A magasabb osztályokban a munkajutalom egy csekély részét külön élelem vásárlására fordíthatják. A munkaidő napi 10-12 óra.

7. A javító intézetekben (27200/1909 I. M. sz. r.) munkának nem gazdasági, hanem nevelő célja van. A munkanemet úgy kell megválasztani, hogy jellemképző és erkölcsnemesítő hatása mellett a növendékeket rendszeres munkára szoktassa, s azok jövő megélhetésének szilárd alapot nyújtson. Különösen óvakodni kell a gépies munkától. A növendék olyan munkanemben nyerjen foglalkozást, mely képességeinek, hajlamainak és életviszonyainak megfelel, és jövőjének biztosítására a legalkalmasabbnak látszik. A növendék részére kijelölt munkanemnek olyannak kell lenni, hogy a kihelyezés után e foglalkozást keresetképpen folytathassa, s nem szabad olyannak lenni, amely testi fejlődését hátráltatná. Különféle iparágakon felül a javítóintézetek üzemében találunk kertészetet, szőlőgazdaságot, tehenészetet és tejgazdaságot.⁸⁷ Leányokat első sorban a háztartási tennivalók és a háztartásban nélkülözhetetlen munkák elvégzésére kell oktatni, ipari oktatásukra a kézi és gépkötés, horgolás, hímzés, fehérneművarrás választandó. – A munkaszereztet felélesztésére a jó magaviseletű és szorgalmas növendékek a teljesített munka után jutalomdíjban részesülnek, melynek felét az igazgató engedélye alapján hozzátartozóik segélyezésére, hasznos könyvek vásárlására fordíthatják. – A letartóztatottak keresményei részben a postatakarékpénztár útján kezelteknek.

8. Munkaüzemnek, munkanemek.⁸⁸

Az intézetekben saját szükségletre igénybe nem vett munkaerő részben házi kezelésben, részben pedig bérbeadás útján értékesítetik; a törekvés oda irányul, hogy a bérbeadási munkaüzemnem mentül inkább kiküszöböltessék. Munkanemek: cipész, takács, asztalos, kovács, bognár, szal-

⁸⁷ Fiatalkorúak kriminalitása, 141, s köv, old.

⁸⁸ Magyar börtönügy, 297. s köv. old., – Magyarország igazságszolgálya 1904-1913.

makalapkészítés, szabó, kádár, kerékgyártó, kaptafa, ács, lakatos, kosárkötés, kötés, stb. Ezenfelül az elítélteknek egy részét külső, földműves munkával, patak- és egyéb szabályozási munkákkal foglalkoztatják. A műhelyek némely helyütt gépekkel felszereltettek, mint például a budapesti gyűjtőfogházban és a szegedi kerületi börtönben az asztalosipari, és a nagyenyedi fegyintézetben a szövőipari műhely.

9. A szabad iparral való verseny elkerülése végett arra kell törekedni, hogy az elítéltek munkaereje legfőképp félkészítmények és olyan áruk termelésére szorítkozzék, amelyeket hazánkban egyáltalában nem készítenek, vagy a hazai szükségletet ki nem elégítik, vagy a külföld számára termeltetnek, továbbá amelyek az igazságügyi kormány felszerelési szükségleteinek fedezésére szolgálnak. Az iparkészítmények elárúsításánál különösen a helyi iparral való verseny elkerülésére kell súlyt fektetni. S az elítéltek lehetőleg ugyanabban az iparágban foglalkoztatandók, melyet elítélésük előtt folytattak.

10. A büntettekről és vétségekről alkotandó magyar büntetőtörvénykönyv általános részének 1914 évi tervezete⁸⁹ szerint a magánelzárásban levő fegyenc az igazgató által kijelölt munkát zárkájában köteles teljesíteni (35. §). A fegyencet három csoportba: a jobbak, semlegesek, és rosszabbak csoportjába soroztatnak. A jobbak csoportjában a legkevesebb a munkaidő, legnagyobb a munkajutalom, – a rosszabbak csoportjában legtöbb a munkaidő, legkevesebb a munkajutalom (36. §). Az egyes csoportokban elhelyezett fegyencet az igazgató által részükre kijelölt munkát kötelesek végezni. A jobbak csoportjában levő határozott idejű fegyházra ítélt fegyencet beleegyezésükkel a fegyház területén kívül is alkalmazhatók közérdekű munkára, de ez esetben a foglyoktól és a szabad munkásoktól elkülönítendő (37. §), – Az államfogoly munkára nem kényszeríthető, szabadságában áll azonban az intézet viszonyainak megfelelő és általa választott munkával foglalkozni (45 §). – A

⁸⁹ Illés.

fogylok viszonyaiknak megfelelő munkát teljesítenek, az illető fogházban megállapított munkanemek közül azonban szabadon választhatnak. A fogház területén kívül csak beleegyezésükkel és csupán közérdekű munkára alkalmazhatók, mely esetben a fegyencektől és a szabad munkásoktól elkülönítendőek (48. §). Különös tekintetre méltó okokból az igazságügyminiszter, vagy a bíróság a fogházra ítéltet a munka alól felmentheti (50. §).

*Németalföld.*⁹⁰ Az 1881-iki büntetőtörvény szerint a fogházra ítéltet munkakényszer alatt állanak, hasonlóan az elzárásra ítéltet is; utóbbiak azonban a munkanemek között választhatnak. – A munkauzem részben házi kezelésben, részben bérbeadási rendszer szerint folyik.

Németország. 1. A német 1871-iki büntetőtörvény szerint a fegyházra ítéltet a szabadságvesztési intézetben meghonosított munkanemekre szorítandók. Az intézeten kívül végzendő munkára, jelesül valamely köz vagy egyéb állami felügyelet alatt készülő munkára csak az esetben alkalmazhatók, ha a szabad munkásoktól elkülöníthetők (15. §).

A fogházra ítéltet a szabadságvesztésbüntetési intézetben képességeiknek és viszonyaiknak megfelelő munkanemmel foglalkoztatandók, kívánságukra az ilyen munkanem jelölendő ki részükre. A szabadban végzendő munkával csak hozzájárulásukkal foglalkoztathatók (16. §). – Az államfogházra ítéltet munkakényszer alatt nem állanak (17. §). – A német büntetőtörvény az elítéltek munkáltatására vonatkozólag egyéb intézkedést nem tartalmaz.

2. A szabadságvesztésbüntetések végrehajtása Németországban nincs egységesen szabályozva, a büntetőtörvényben meg nem oldott kérdések eldöntése az egyes államok autonómiájára tartozik. A szabadságvesztésbüntetések végrehajtására vonatkozólag 59 különböző⁹¹ börtönrendtartás intézkedik, ezek ismertetésére e helyütt nem

⁹⁰ Ausserdeutsche Strafgesetzbücher 1. köt. – Roux 102, 181. old.

⁹¹ Vorschläge 6. old. – Denkschrift 51. s k. old.

lehet feladatunk. A német börtönügyi rendtartások e különféleségére való tekintettel arra kell szorítkoznunk, hogy a Bundesrat által 1897 október 28-án megállapított, és a szövetséges államok kormányainak a szabadságvesztésbüntetések végrehajtásánál elfogadásra ajánlott Grundsätze-ket ismertessük, amelyek az elítéltek munkáltatása főbb vonásainak megállapításánál jelenleg is irányadók.⁹²

A Grundsätze-k szerint a fogházra elítélteknek kivételesen, amennyiben fegyházbüntetést megelőzőleg még nem szenvedtek el és polgári jogaiktól megfosztva nincsenek, az intézet felettes hatósága megengedheti, hogy az általuk választandó magánmunkával foglalkozhassanak. Ez a kedvezmény attól is feltételezhető, hogy az elítélt a büntetésvégrehajtási költségeket sajátjából fedezi; azonban ilyen magánmunka is az intézet tisztviselőinek felügyelete alatt áll (17. §). – Az elítéltek által végzendő munkanem kijelölésénél tekintettel kell lenni az elítélt egészségi állapotára, képességeire, a jövőben való boldogulására, a fogházra ítélttel szemben ezenfelül műveltségük fokára és elítéltetésük előtt üzött foglalkozásukra is. A fiatalokú elítéltekkel szemben nevelésükre is súlyt kell fektetni (18. §). Az államfogházra (Festungshaft) ítélt az általuk választott, de csak olyan munkával foglalkozhatnak, mely a szabadságvesztésbüntetés jellegével, az elítélt biztos őrizetével s az intézet rendjével összhangban van (19. §). – A fegyencek munkaideje napi 12, a foglyok munkaideje pedig napi 11 órát meg nem haladhat (20. §). – Az elítélteknek az intézet üzemében végzett munkájából eredő jövedelem az államkincstárt illeti meg, nincs azonban kizárva, hogy az elítéltek munkájuk jövedelméből a javukra való elkönyvelés alakjában munkajutalomban részesüljenek. A munkajutalom összege fegyencekkel szemben naponta 20 Pfenniget, a foglyokkal szemben pedig 30 Pfenniget meg nem haladhat. Csak rendkívüli esetben nyerhetnek az elítéltek az imént jelzett összegnél nagyobb munkajutalmat. Hogy az elítéltek a javukra könyvelt

⁹² Blätter 31. kötet 470. s. k. old.

munkajutalom felett mily mértékben rendelkezhetnek, az egyes államok legfőbb büntönügyi hatóságainak rendelkezésétől függ. Az elítéltek által választott magánmunkából eredő jövedelem, amennyiben az nem a büntetésvégrehajtási költségek fedezésére fordítatik, az elítéltet illeti meg (21. §). Az elítéltek munkaerejének értékesítése lehetőleg a szabad ipar érdekeinek szemmel tartása mellett eszközendő. Ezen célból az elítéltek munkaerejének magánosoknak való bérbeadása szűk körre szorítandó. Továbbá az elítéltek munkája sok munkanemre elosztandó, s az elítéltek lehetőleg az állam számára végzendő munkával foglalkoztatandók. A szabad iparral való verseny minden körülmények között elkerülendő (22. §).

3. Ezek az adatok kiegészítendőek még azzal, hogy⁹³ az elzárásra ítélték is a maguk által választott munkával foglalkozhatnak, kívánságukra az intézet munkáüzemében is részt vehetnek. A fegyencek némely helyütt, például Brémában, büntetésük tartamának csak későbbi szakában részesülnek munkajutalomban. – Tekintettel a szabad ipar részéről a rabipar versenye miatt elhangzott sok panaszra, az elítéltek többnyire az állami üzemek, a katonaság, vasutak, s a szabadságvesztési intézetek részére való munkákkal nyernek foglalkoztatást. Ezenfelül szabadban végzendő talaj javítási és folyamszabályozási munkákat is végeznek. A szabadban foglalkoztatott elítéltek száma növekedőben van, ami a szabad ipar képviselői részéről a rabmunka versenye miatt elhangzott sok panasz következményének is tulajdonítható. – A porosz büntönrendtartás szerint az elítéltek munkajutalomra igényt nem támaszthatnak; a munkajutalomra tulajdonjogot csak annak átvétele által szereznek. A büntetés tartama alatt az elítéltek a munkajutalomnak rendszerint csak fele része felett rendelkezhetnek, s azt is csak az intézet igazgatója által engedélyezett célra fordíthatják. Az elítéltek megtakarított munkajutalmaikat a patronázs egyesületek útján

⁹³ Goldschmidt 298, k. old.

kapják kézhez. – Fegyelmi büntetésképpen a megtakarított munkajutalomnak egy része az elítéltektől megvonható, vagy pedig az elítéltek egy időn át munkajutalomban nem részesülnek. – A rabmunkaüzem részben házi kezelésben, részben bérbeadási, részben pedig vállalkozási rendszer szerint folyik. Házi kezelésben folyik a rabmunka⁹⁴ Badenben, Bajorországban, és Brémában, – bérbeadási rendszer szerint folyik a munkaüzem Poroszországban, Braunschweigben, Hamburgban és Szászországban, – ellenben vegyest, többféle rendszer szerint folyik a munka Elzászban, Hessen-Darmstadt nagyhercegségben és Württembergben. A törekvés általában oda irányul, hogy a bérbeadási rendszer a munkaüzemekből lehetőleg kiküszöböltessék.⁹⁵

4. Az 1909-iki német tervezet az elítéltek foglalkoztatására vonatkozólag a következőket tartalmazza: A fegyenecék szigorú munkakényszernek vannak alávetve, úgy a szabadságvesztési intézeten belül, mint az intézeten kívül végzendő munkára is szoríthatók (16. §). – A fogházra ítélték foglalkozási kényszer alatt állanak. Amennyiben az intézet viszonyai megengedik, olyan munkával foglalkoztatandók, mely elítéltetésük előtt üzött foglalkozásuknak megfelel, vagy melyet szabadulásuk utáni időre vettek tervbe, A munkanem kijelölésénél kívánságaikra figyelemmel kell lenni. Az intézet épületén kívül végzendő munkával csak hozzájárulásukkal foglalkoztathatók (17. §), – Az elzárásra ítélték a szabadságvesztési intézet munkaüzemében a részükre kijelölt és foglalkozásuknak és viszonyaiknak megfelelő munkára szorítandók. Azonban tőlük csak kisebb mennyiségű munkateljesítés követelhető, mint a fogházra elítéltektől (20. §).

5. Németországban már több évtized óta sürgetik büntetésvégrehajtási törvénynek (Strafvollzugsgesetz) meghozatalát. A német börtönügyi tisztviselők egyesülete 1913-ban tervezetet is dolgozott ki. Ez a tervezet a legkiválóbb

⁹⁴ Roux, 47, 91, 92, 96 s 97. oia.

⁹⁵ Deutsche Strafrechts-Zeitung I. köt, 406, old.

elméleti és gyakorlati szakemberek közreműködésével készült, s az egyesület több vándorülésén elhangzott hosszú vitának az eredménye. Erre való tekintettel szükségesnek tartjuk a tervezetnek az elítéltek munkáltatására vonatkozó intézkedéseit ismertetni:

A fegyházra ítélték a szabadságvesztésbüntetési intézetben meghonosított munkanemekre szorítandók. Az intézeten kívül végzendő munkára is alkalmazhatók, azonban az ilyen munka közben úgy a szabad munkásoktól, valamint a más jellegű szabadságvesztésbüntetésre elítéltektől elkülönítendőek. A fegyházra ítélték lehetőleg viszonyaiknak megfelelő munkára szorítandók; az intézeten kívül csak hozzájárulásukkal foglalkoztathatók; kivételesen megengedhető nekik, hogy megfelelő magánmunkával foglalkozhassanak. Amennyiben az elzárásra ítélték magánmunkát nem vállalnak, az intézet munkauzemében lehetőleg viszonyaiknak megfelelő munkára szorítandók. Az államfogházra ítélték az elzárásra ítéltékre megállapított munkakényszerhez hasonlófoku munkakényszernek vannak alávetve,⁹⁶ A fogházra és elzárásra ítéltékkel szemben a magánmunka megengedése a büntetésvégrehajtási költségek fedezésétől tehető függővé (27, §),

Vasárnapon és ama napokon, melyek a büntetésvégrehajtás helyén jogilag ünnepeknek vétetnek, az elítéltek a munka alól felmentetnek; az ilyen napokon az elítéltek legfeljebb háztartási és halasztást nem engedő munkákra (Notarbeit) szoríthatók, A munkaidő tartama a fegyházra ítéltékkel szemben hosszabb tartamban állapítandó meg, mint a fogházra ítéltékkel szemben, – az utóbbiak részére pedig hosszabb tartamban állapítandó meg, mint az elzá-

⁹⁶ Csak látszólagos ellentét, hogy az 1909-iki büntetőtörvénytervezet az államfogházat büntetési rendszeréből kiküszöböli, ellenben a most ismertetett büntetésvégrehajtási törvénytervezet az államfogházra ítélték munkáltatásáról intézkedik. Ennek oka abban rejlik, hogy a büntetésvégrehajtási törvény tervezete a jelenleg érvényben levő, fentebb ismertetett 1871-iki büntetőtörvény alapulvétele mellett készült,

rásra ítétekkel szemben. A fegyencek rendszerint legfeljebb 12, a foglyok 11, és az elzárásra, valamint államfogházra ítétek 8 órai munkára szoríthatók. Munka közben az étkezésre és pihenésre megfelelő szünetek tartandók, melyek a foglyokkal szemben hosszabb tartamban állapítandók meg, mint a fegyencekkel szemben, – az elzárásra és államfogházra ítétekkel szemben pedig hosszabb tartamban állapítandók meg, mint a fogházra ítétekkel szemben (28. §).

Az egészségre ártalmas munkanemek a szabadságvesztésbüntetési intézetekben meg nem honosíthatók. Az elítéltek a szabadságvesztési intézeti tisztviselők részére végzendő munkákkal nem foglalkoztathatók, ez alól csak földművelési és kerti munkák képeznek kivételt. Amennyiben a munkanem természete ezt lehetővé teszi, a naponta elvégzendő munkapenzum megállapítandó, s annak az elítéltek által való elvégzése ellenőrzendő. A munkapenzum elvégzése az elítélteket a további munkától, feltéve, hogy a munkaidő még le nem telt, nem menti fel (29. §).

Az elítélteknek az intézet munkaüzemében végzett munkájából eredő jövedelem az államkincstárt, ellenben az elítéltek által választott magánmunkából eredő jövedelem az elítéltet illeti meg. Az intézet munkaüzemében foglalkoztatott elítéltek munkájuknak jövedelméből munkajutalomban részesíthetők, amely részükre elkönnyelendő, s melynek összege a szabadságvesztésbüntetési nemek szerint változik. Az elítéltek munkajutalomnak javukra való könyvelésére, valamint a javukra könyvelt munkajutalomnak kifizetésére igényt, nem támaszthatnak. Az elítéltek részére elkönnyelt munkajutalom, feltéve, hogy az még valamely hatóság vagy valamely patronázs egyesület őrizetében van, végrehajtás alá nem vonható. Az elítéltnek már kiszolgáltatót munkajutalom pedig bűnügyi, büntetésvégrehajtási, adó, illeték, vagy hasonló járandóság fejében végrehajtás alá nem vonható. Amennyiben az elítélt szándékosan, vagy súlyos gondatlanság által az állam

tulajdonát képező tárgyakban kárt okoz, vagy amennyiben szökést kísérel meg, a javára már elkönyvelt munkajutalom a felmerült kár, valamint üldözése, kézrekerítése és az intézetbe való visszakísérése által felmerülő költségek megtérítésére fordítható (30. §).

Az elítélt munkaerejének értékesítésénél a szabad ipar és a szabad munkások érdekei a lehető legnagyobb figyelemben részesítendőek. Az elítéltek munkaerejének magánosok részére való bérbeadása lehetőleg korlátozandó, s az elítéltek munkája lehetőleg mentől számosabb munkanemre elosztandó. Az elítéltek munkaereje elsősorban a szabadságvesztési intézetben szükséges ruházati és berendezési cikkek készítésére használandó. Az intézetben felmerülő háztartási munkák is az elítéltek által végzendők. Ezenfelül az elítéltek állami, vagy más közszükségleti munkák elvégzésére alkalmazandók (31. §).

A fiatalkorúak, feltéve, hogy büntetésük tartama más, mint mechanikai munkanemekben való kiképzést lehetővé tesz, valamely iparágban képzendők ki. Amennyiben a fiatalkorú az intézetbe való felvételkor valamely munkaágban már jártassággal bír, vagy egyéb erre kínálkozó esetben is, az illető munkaágban úgy elméletileg, mint gyakorlatilag is kiképzendő (46. §).

Az elzárásra ítélt fiatalkorúaknak magánmunkával való foglalkozásra csak a legkivételesebb esetekben adható engedély. A huszonnegyedik évet meg nem haladott elítéltekkel szemben a munkaidő megállapításánál testi és szellemi fejlődésükre is figyelemmel kell lenni. A fiatalkorú foglyok pihenési szüneteit az elzárás és államfogházra ítétekkel szemben meghatározott tartamban állapítandók meg (47. §).

A dolgházakba utaltak úgy az intézetben, mint az azon kívül végzendő munkanemekre is szoríthatók. A munkanem kijelölésénél tekintettel kell lenni a beutalt szabadulása után való boldogulására. Magánmunkával a dolgházba beutaltak nem foglalkozhatnak (60. §).

A biztonsági őrizetben (Sicherungshaft) levők munkáltatása tekintetében a fegyházra ítéltre vonatkozólag megállapított szabályok irányadók. Azonban a munkaidő a foglyokkal szemben meghatározott tartamban, a munkajutalom pedig az elzárásra ítélttel szemben meghatározott összegben állapítandó meg (64. §).

*Norvégia*⁹⁷ A fegyházra ítéltet rendszerint munkakényszer alatt állanak; a szigorított, valamint a rövid tartamú fegyházra ítélttől a munka megvonható. Az elítélt által végzendő munkanem kijelölésénél képességei, hajlamai, és szabadulása után való boldogulása figyelembe veendő. Az elítéltek szabadban végzendő munkával is foglalkoztathatók, A munkából eredő jövedelem az államkincstárt illeti meg, azonban a szorgalmas és jó magaviseletű elítéltek munkajutalomban részesíthetők. A hosszabb tartamú fegyházbüntetés a fokozatos rendszer szerint hajtatik végre s a magasabb fokozatban a munkajutalom összege emelkedik, Az elítéltek munkajutalmukat hozzátartozóiknak segélyezésére és a sértett kártalanítására fordíthatják. Amennyiben az elítélt az intézetben szándékosan vagy súlyos gondatlanság által kárt okoz, ez munkajutalmából megtérítendő. – Az elzárásra (custodia honesta) ítéltet ugyan munkára vannak kötelezve, azonban magánmunkával is foglalkozhatnak; amennyiben az intézet munkaüzemében részt vesznek, vagy amennyiben a büntetésvégrehajtási költségeket nem sajátjukból fedezik, a munkájukból eredő jövedelem az államkincstárt illeti meg; azonban ez esetben munkajutalomban részesülnek, – A munkaüzem kizárólag házi kezelésben folyik, – Fegyelmi büntetésképpen a munka, valamint a munkajutalom megvonása is helyt foghat, *Olaszország*.⁹⁸ Az ergastolo-ra (életfogytiglani fegyház)

⁹⁵ Blätter 30. köt. 361. s köv. old. – Goldschmidt 183. s köv. old.

⁹⁶ Roux 92. old.

⁹⁷ Ausserdeutsche Strafgesetzbücher 6. köt. – Finkey 137. old.

⁹⁸ Goldschmidt 138, s köv. old. – Roux 101. old. – Speranza,

ítéltek szigorú munkakényszer alatt állanak, munkájukat eleinte magánzárkában, majd pedig közös munkatermekben végzik. – A reclusionera (fegyház) ítétek szintén munkakényszer alatt állanak. Amennyiben a fegyenc büntetésének tartama legalább három évi, s az elítélt büntetésének felét, s legalább harminc hónapot kitöltött s jó magaviseletet tanúsít, büntetésének hátralevő tartamára mezőgazdasági büntetési intézetbe szállítható; ha itt rosszul viselkedik, a fegyházba visszakerül. – A fogházra ítétek munkakényszer alatt állnak, azonban képességeiknek és elítéltetésük előtt üzött foglalkozásuknak megfelelő, kivételesen ettől eltérő munkanemet választhatnak. – Az elzárásra ítétek ugyancsak munkakényszer alatt állanak. – Az elítéltek munkajutalomban részesülnek, kivéve a rossz viseletűeket. – Az elítélteknek a szabadban végzendő mezőgazdasági munkával való foglalkoztatására több helyütt, például Szardíniában, földművelő telep létezik. – A rabmunkaüzem túlnyomó részben házi kezelésben folyik.

*Oroszország.*⁹⁹ A kényszermunkára ítétek akár a szabadságvesztési intézetben, akár azon kívül végzendő munkára szoríthatók. A fegyházra ítétek közül csak a férfi elítéltek szoríthatók szabadban végzendő munkára is. A fogházra ítétek csak az intézetekben meghonosított munkanemekkel foglalkoztathatók. Az államfogházra ítétek nem állanak munkakényszer alatt. Az elzárásra ítétek az általuk választott megfelelő magánmunkával foglalkozhatnak.

A tervbe vett börtönrendtartás szerint az elítéltek munkajutalmának összege a büntetési nemek szerint igazodik, A munkaüzem az orosz börtönökben részben házi kezelésben, részben pedig bérbeadási rendszer szerint folyik, – *Finnországban*¹⁰⁰ a munkakényszer foka és a munkajutalom összege a büntetés neme után igazodik.

⁹⁹ Ausser deutsche Strafgesetzbücher 24. köt. – Goldschmidt 223. old. – Roux 103. old.

¹⁰⁰ Finney 162. old. – Goldschmidt 219. s köv. old.

*Portugália.*¹ A magánelzárásra ítélt munkakényszer alatt állanak, kivéve akik magas koruk, vagy egészségi állapotuk miatt munkaképtelenek. A munkából eredő jövedelem négy részre oszlik: egy negyedrészt az államkincstárba folyik, a második negyed a sértett kártalanítására, a harmadik negyed az elítélt feleségének és gyermekeinek segélyezésére, végül a negyedik negyed az elítéltnek szabadulásakor kiadandó tartaléktőke gyűjtésére fordítatik. Amennyiben az elítéltnek gyámolítására szoruló hozzátartozói nincsenek, az e célra szánt negyed is az államkincstárba folyik. – A fogházbüntetésre ítélt, amennyiben a büntetésvégrehajtási költségeket a sajátjukból fedezik, munkára nem szoríthatók, s amennyiben önként munkát vállalnak, annak jövedelme őket illeti meg. Amennyiben a munkakényszer alatt álló fogoly munkáját el nem végzi, fegyelmi büntetésen felül a munkátlanul töltött idő a büntetés kitöltésébe be nem számítatik. – A koldulás miatt dologházba utalt s 18 évnél idősebb egyének a dologházban munkakényszer alatt állanak; amennyiben az élelmezésük költségét sajátjukból fedezik, munkájukból eredő jövedelem őket illeti meg. – A börtönügyi hatóságok hozzájárulásával az elítéltek munkajutalmukat a patronázs egyesületek őrizetére bízhatják.

*Spanyolország.*² Az 1870-iki büntetőtörvény szerint a bilincsbüntetésre ítélt büntetésüket Afrikában, a Kanári szigeteken, vagy valamely tengerentúli gyarmaton töltik ki, s ott közcélokot szolgáló nehéz munkákra szoríttatnak; magánosok részére való munkával nem foglalkoztathatók. Tekintettel az elítéltnek korára, egészségi állapotára, foglalkozására, vagy egyéb személyi körülményeire, a bíróság kimondhatja, hogy az elítélt csak az intézeten belül végzendő munkával foglalkoztatható. – A kényszermunkára ítélt

¹ Ausserdeutsche Strafgesetzbücher 19. köt. – Strafgesetzbuch I. köt. 544, s köv. old. és II. köt. 531. old.

² Ausserdeutsche Strafgesetzbücher 26. köt. – Roux 99. old. – Strafgesetzbuch I. köt. 512. old.

tek az intézetben az állam részére végzendő munkára szorítottak; munkajutalomban részesülnek. – A fegyházra ítélték is munkakényszer alatt állanak. A munkájukból eredő jövedelem elsősorban a büntetésvégrehajtási költségek fedezésére és a sértett kártalanítására fordítatik. Jó magaviselet esetén munkajutalomban részesülnek, melyet részben már büntetésük tartama alatt a „büntetés enyhítésére” fordíthatnak. A munkajutalomnak megtakarított része a fegyencnek szabadulásakor kiadatik; amennyiben pedig büntetése tartama alatt elhalálozik, takaréktőkét örökösei kapják meg. – A fogházra ítélték addig, míg a sértett kárát meg nem térítették, az intézet munkauzemében tartoznak részt venni, azontúl megfelelő magánmunkát választhatnak, feltéve, hogy az ebből eredő jövedelemből a büntetésvégrehajtási költségeket fedezik. Az olyanoknak, akik elítélésük előtt foglalkozás nélkül voltak vagy nem tiszteséges foglalkozást űztek, magánmunka nem engedélyezhető. – A munkauzem részben házi kezelésben, részben bérbeadási rendszerben folyik.

*Svájcban*³ nincsen egységes büntetőtörvény, a szabadságvesztésbüntetések nemei és végrehajtásuk is különböző az egyes kantonokban. A szabadságvesztésbüntetési nemek általában: fegyház, dologház, fogház, custodia honesta és rendőri elzárás. A fegyház a legtöbb kantonban munkakényszerrel van egybekötve, azonban az elítélt által végzendő munkanem kijelölésénél testi erejére és képzettségére többnyire tekintettel vannak, néhol a munkanem kijelölésénél a bűncselekmény természetére vannak figyelemmel s a legsúlyosabb bűncselekmény miatt elítéltek a legnehezebb munkát kapják. A dologház végrehajtása a fegyházéhoz hasonló, a fogházbüntetésre ítélték ugyan szintén munkakényszer alatt állanak, azonban az intézetben meghonosított munkanemek között választhatnak. A custodia honesta és a rendőri elzárás nem jár munkakényszerrel.

³ Blätter 34. köt. 434. old. – Goldschmidt 207-208, 218. old. – Lutz 36. old. – Roux 45, 93. old. – Schweizer Vorentwurf 1908.

A szabadságvesztésbüntetések végrehajtása a legtöbb helyütt a fokozatos rendszer szerint történik, s ennek folytán az elítéltek munkájukat rendszerint eleinte magánzárkában, majd közös munkatermekben, esetleg a szabadban folytatják. Az elítéltek túlnyomó részben az intézetben végzendő ipari, s csak kisebb részben a szabadban folyó mezőgazdasági munkával foglalkoztatnak. Munkájuk jövedelme a kincstárt illeti meg, az elítéltek azonban különböző nagyságú munkajutalomban részesülnek, mely felett részben már büntetésük tartama alatt is rendelkezhetnek, Übwalden kantonban az elítéltek, egyéb munka hiánya esetén, mezőgazdasági munkára magánosoknak kiadatnak, A munkauzem legtöbb helyütt házi kezelésben folyik, – Az 1908 áprilisi Vorentwurf zu einem Schweizerischen Strafgesetzbuch szerint a fegyházra és fogházbüntetésre ítélték lehetőleg olyan munkára szorítandók, mely képességeiknek megfelel s őket arra képesíti, hogy szabadulásuk után boldogulhassanak (30, §), Amennyiben a bíróság hosszabb tartamú szabadságvesztésbüntetést állapít meg, az elítéltet arra kötelezheti, hogy munkajutalmának egy részét a sértett kártalanítására fordítsa (39. §),

*Svédország.*⁴ A munkakényszer foka a szabadságvesztésbüntetés neme szerint igazodik. Az elítéltnek munkájából eredő jövedelem hováfordítása tekintetében egy 1890 október 24-ikén kelt rendelet intézkedik,⁵ mely szerint az elítéltek munkájából eredő jövedelemnek $\frac{1}{3}$ része a szabadságvesztési intézet igazgatóját, $\frac{1}{6}$ része a fegyőri személyzetet, $\frac{1}{3}$ része pedig az elítéltet illeti meg; a fennmaradó $\frac{1}{6}$ rész rabsegélyzési célokra fordítatik. Az elítéltek rendszerint ipari munkanemekkel foglalkoztatnak, a szabadban való foglalkoztatás nem divik, – A munkauzem részben házi kezelésben, részben bérbeadási rendszerben folyik,

A balkáni államokra vonatkozólag felemlítendőnek

⁴ Goldschmidt 202-204. old. – Lutz 37. old. – Roux 97. old. - Strafgesetzgebung I, köt. 254. s köv. old.

⁶ Lutz 37. old.

tartjuk, hogy *Bulgáriában*⁶ az 18% február 2-iki büntető-törvény szerint a fegyházbüntetésre elítéltek két csoportba soroztatnak; az egyik csoportba a legalább öt évi fegyházra elítéltek tartoznak, a másik csoportba pedig azok tartoznak, akik öt évnél rövidebb tartamú fegyházbüntetésre ítéltettek,

Az első csoportba tartozók az intézeten belül vagy kívül végzendő nehéz munkára szorítandók, s munkajutalomban nem részesülnek, A büntetési intézet igazgatójának azonban jogában áll azoknak a jó viseletű fegyenceknek, akik büntetésüknek kétharmadát már kitöltötték, a munkanemek között választást engedni, s ez esetben a munkából eredő jövedelemnek egy harmada őket illeti meg, – A másik csoportba tartozók már büntetésük elején is a munkanemek között választhatnak; a munkából eredő jövedelemnek egyharmad résztvevőket illeti meg, a másik két harmad pedig a büntetésvégrehajtási költségek fedezésére fordítatik (16. §), – A nők, a 21 éven aluli és a 60 éven felüli korban levő elítéltek, továbbá azok, akiket az intézet orvosa a nehéz munkára képteleneknek minősít, végül párbaj s politikai természetű bűncselekmények miatt elítéltek a nehéz munka alól fel vannak mentve. Ezeket büntetésük tartamának harmadik harmada alatt jó magaviselet esetén a munkájukból eredő jövedelemnek egyharmada illeti meg (17. §), – A fegyházbüntetésre elítéltek közös munkatermekben dolgoznak, a munkanemek között választhatnak, s a munkából eredő jövedelem felerészét munkajutalmul kapják (18. §),

*Romániában*⁷ és *Törökországban*⁸ a szabadságvesztésbüntetési nemek differenciálása ugyancsak többek között a munkakényszer foka és a munkajutalom összege által történik, – Romániában a szabadban végzett munkával töltött húsz nap a büntetésbe egy hónapként számíttatik be.

⁶ Ausserdeutsche Strafgesetzbücher 12. köt. – Goldschmidt 230. s köv. old.

⁷ Goldschmidt 230. s köv. old. – Roux 97. old.

⁸ Ausserdeutsche Strafgesetzbücher 34. köt. – Strafgesetzbuch II. köt. 540. old.

2. Európán kívüli államok.

*Északamerikai Egyesült Államok.*⁹ Az Északamerikai Egyesült Államoknak 45 állama és 3 területe jogilag önnálló, egymástól független, mindegyiknek saját büntetőtörvénye, önálló büntetési és börtönrendszere van. A szabadságvesztésbüntetési rendszerben általában egy súlyosabb és egy enyhébb szabadságvesztésbüntetési nem szerepel.

Az összes elítéltek munkakényszer alatt állanak, Munkájukat rendszerint közös munkatermekben végzik. A munkaidő rendszerint nem haladja meg a nyolc órát, a munkaidő tartamát több helyütt a rabmunkának a szabad munkával szemben való verseny elkerülése végett törvényileg korlátozzák. A legtöbb helyütt az elítéltek munkajutalomban részesülnek.

A rabmunkának az amerikai börtönrendszerekben való ismertetése körében főleg a rabmunkának a „*reformatory system*” -ben való szerepéről kell részletesebben megemlékeznünk, A reformatory system bennünket főleg azért érdekel, mert az amerikai börtönrendszerek között ez tér el leginkább az európai szabadságvesztésbüntetési végrehajtási módoktól, A reformatory – javító – rendszer az elmirái (New-York állam), a concordi, shernborni (Massachusetts) intézetekben, valamint Ohio, Indiana, Illinois, Kansas, Minnesota és Pennsylvania államok egyes letartóztatási intézeteiben nyer alkalmazást.

A reformatory-kban az elítéltek munkakényszer alatt állanak, A munkakényszer keresztülvitele fegyelmi eszközök, jegy és osztály rendszer segítségével történik. Csak az az elítélt, aki munkáját elvégzi, s ez által megfelelő számú jegyet keres, kerül az osztályrendszer magasabb fokozatá-

⁹ Herr, Strafenwesen und Strafvollzug in den Vereinigten Staaten von Amerika, Vergleichende Darstellung des Deutschen und Ausländischen Strafrechts, Allg. Teil, IV. köt. 471. s köv. old. – Finkey, 149. s köv. old. – Herr. – Roux 94. s köv. old., 179. old. – Strafgesetzbuch II. köt. 209. s köv. old. – Winter.

ba. S hasonlóan a legmagasabb fokozatból a feltételes szabadonbocsátás is megfelelő számú jegy elnyerésétől van függővé téve. Érthető tehát, hogy az elítéltek munka közben a legnagyobb szorgalomra törekednek.

A reformatory-kban meghonosítandó munkanemek megválasztásánál mindenekelőtt arra vannak figyelemmel, hogy a munkanem instruktív legyen; az egyes munkanemek jövedelmezősége a munkanemek kiválasztására kevés befolyást gyakorol; arra, hogy a munkanem produktív legyen, csak azért törekednek, hogy ez által az elítélteknek a szabadulásuk után való boldogulását mennél könnyebbé tegyék. A házi munkákon felül az elítélteket leginkább ipari munkákkal, mint például: könyvkötő, kovács, asztalos és műasztalos, ács, elektrotechnikai, cipész, címerfestő, szabó, stb. munkákkal foglalkoztatják. A mezőgazdasági államokban földművesmunkák is meghonosítva vannak. A szabadságvesztési intézetekben felmerülő összes munkákat, az elítéltek végzik el. Az elítéltek élelmezésére szükséges gabona, vetemények termelése is az elítéltek munkaerejének segítségével történik.

Az egyes elítélt által végzendő munkanem kiválogatásánál tekintettel vannak az elítélt egyéni körülményeire, s arra, hogy az illető lehetőleg olyan munkanemet sajátítson el, mely szabadulása után való megélhetését leginkább biztosítja. Ezért mindenekfelett arra törekednek, hogy az elítélt a kijelölt munkanemet tökéletesen elsajátítsa. A munkaüzemben a súlypont az elítéltek ki- és továbbképzésén fekszik. E célból az elítéltek a szükséges elméleti kiképzésben is részesülnek.

A munkaüzemnek négyfélék: ¹⁰ 1. Lease system. Az elítélt munkaereje bérlőnek adatik bérbe, A bérlő bér fizetésén felül gondoskodik az elítéltek elhelyezéséről és élelmezéséről. Az elítéltek munkaerejét ipari, földművelési vagy bánya üzemekben értékesíti. Ez az üzemmeg ma már alig dívik. 2, Contract system mellett a bérlő meghatározott

¹⁰ Herr 194-195. old.

számú elítéltet az elítéltek és a munkanapok száma szerint irányadó bér fizetése ellenében foglalkoztat. 3. Public account system. A mi európai házi kezelési rendszerünknek felel meg. 4. Piece price system. A 2. és 3. alatt felsorolt üzemenből keletkezett; vállalkezési rendszer. A vállalkozó adja a nyers anyagot, gyakran a munkához szükséges gépeket is, s az elítéltek által készített áruk darab számához irányadó összeget fizet. Ezen üzemsziszter mellett megszűnik a házi kezelési rendszerrel a büntetési intézetre háruló nagy finandális rizikó, másrészt a munkauzemből az intézeten kívül álló munkavezetők kiküszöbölhetők, s az elítéltek munkája kizárólag az intézet kötelékében levő tisztviselők és munkavezetők vezetése alatt áll. Ez idő szerint leginkább az utóbb felsorolt három üzemenm dívik, sok helyütt párhuzamosan egymás mellett alkalmazva.

Az *elítélt munkájából eredő jövedelem hováioridítása* tekintetében sok helyütt az európai viszonyoktól elütő eljárás dívik. így például Elmira-ban az elítélt – az intézetben való felvétele utáni legelső étkezésétől és. első felruházásától eltekintve- úgy az élelmet és ruházatot, valamint az összes többi, tartásával kapcsolatos kiadásokat munkájának keresményéből tartozik fedezni. Az elítéltek három fokozaton mennek át. A második és harmadik fokozatban levők munkájukért napi 45 centet „ kapnak, az első fokozatban levők pedig napi 55 cent munkabérben részesülnek. Az elítéltek a megfelelő számú jegyet csak akkor nyerik el, illetve munkajutalomban csak az esetben részesülnek, ha a munkapenzumot önként, kényszer alkalmazása nélkül végzik el. A kényszer alkalmazása folytán végzett munkáért kevesebb jegy jár. Amennyiben valamely elítélt a penzumot el nem végzi, utóbb produkált túlmunkája csak az esetben nyer honorálást, ha előbbi hátralékát túlmunkájával már pótolta, egyébként azonban a munkapenzumot meghaladó munkáért rendszerint fokozott jutalomban

¹¹ 1 cent körülbelül 5 fillér.

részesül.¹² Minden egyes elítélt kiérdemelt munkabérc és tartozása pontosan félj egyeztetik. A feljegyzések minden hó végén lezártnak. Az elítélt tartásáért felmerülő kiadások levonása után a munkakeresményből fennmaradó többlet az elítéltnak szabadulásakor kiadatik. – Az elítélt keresményéből fizet: lakás és élelem fejében a harmadik fokozatban naponta 25 centet, a második fokozatban 32 centet, és az első fokozatban 40 centet. A ruházati cikkek szintén szabott árakkal bírnak. Egy orvosi konzultáció 15 centbe kerül. Ezen szükséges kiadásokon felül a fegyelmi vétségek fejében is levonások eszközöltnak. Kisebb kihágások 10 centbe, közepesek 25 centbe, a legsúlyosabbak pedig 1-10 dollárba¹³ kerülnek. Visszaesés esetén a kihágásokért való levonások emelkednek. Az elítélt magaviselete kielégítőnek csak az esetben vétetik, ha egy hónap alatt a fegyelmi levonások összege 1 dollárnál csekélyebb. – Az elítéltek takarékalapja gyakran tetemes összegre rüg. Akárhányszor az elítéltek szabadulásukkor néhány száz dollárnyi takaréktőke felett rendelkeznek.

Több helyütt a rabmunkának a szabad iparral való versenye elkerülése végett az elítéltek munkájának termékei megsemmisítetnek.¹⁴

*Mexiko.*¹⁵ A mexikói 1871-iki büntetőtörvény háromféle szabadságvesztési büntetést ismer, nevezzük őket börtönnek, fogháznak és elzárásnak. A szabadságvesztésbüntetésre, kivéve a rövid tartamú fogházra és elzárásra ítéltet, az ítéletben részükre kijelölt, nemüknek, koruknak, egészségi állapotuknak és testi erejüknek megfelelő munkára szorítandók (77. §), Amennyiben az ítéletben a munkanem megjelölve nincs, a szabadságvesztési intézetben meghonosított munkanemek között választhatnak (79. §). A rövid tartamú fogházbüntetésre, vagy hosszabb tartamú

¹² Herr 177. old.

¹³ 1 dollár = 100 cent.

¹⁴ Herr 210. old.

¹⁵ Ausserdeutsche Strafgesetzbücher 8. köt.

elzárásra elítéltek csak az esetben állanak munkakényszer alatt, ha cselekményük aljas indokból ered (81. §). A politikai természetű bűncselekmény miatt fogházra és elzárásra ítélték megfelelő magánmunkát választhatnak (78. §). – Az elítéltek a részükre kijelölt munka teljesítésére kényszereszközzel nem szoríthatók; amennyiben azonban nem dolgoznak, a munkátalanul töltött idő kétszeres tartamára magánelzárásba helyezendők (80. §). – Amennyiben a szabadságvesztési intézetben olyan munkanem, melyben az elítélt jártassággal bír, meghonosítva nincs, az elítélt magánosok részére is megfelelő munkával foglalkoztatható, azonban a magánvállalkozó a munkaüzembe nem folyhat be (82. §). – Az elítélteket a munkájukból eredő jövedelemre jog nem illeti meg. Azonban „kegyelemből” munkajuttalomban részesíthetők. A politikai természetű bűncselekmény miatt, valamint a rövid tartamú elzárásra ítélteknek a munkájukból eredő jövedelem teljesen kiadható és pedig vagy a büntetés tartama alatt az elítéltek által kívánt áruban, vagy pedig szabadulásukkor készpénzben (84. §). A községes (nem politikai) bűncselekmény miatt hosszabb tartamú börtönre, fogházra, vagy elzárásra ítélt munkájából eredő jövedelem pedig a következően osztatik fel: 25 % az elítélt magánjogi kötelezettségeinek fedezésére, – 25 % az elítélt takaréktőkéjének növelésére fordítandó, feltéve, hogy büntetésének tartama öt évet meghalad, – ha ellenben a büntetésnek tartama öt évnél rövidebb, úgy 28 % fordítatik a takaréktőkére. A fennmaradó összeg a büntetésvégrehajtási költségek fedezésére és a szabadságvesztési intézetek javítására fordítatik (85. §). Amennyiben az elítélt magánosok számára dolgozik, továbbá feltételes szabadonbocsátást megelőző hat hónapi, időtartam alatt, a takaréktőke növelésére az elítélt munkajövedelmének nagyobb, legfeljebb háromnegyed része fordítható (86. §). – Az elítéltek takaréktőkéjüknek egy ötödrészét szegénysorsú hozzátartozóiknak segélyezésére, jó magaviselet esetében pedig egy tized részét élelmük javítására fordíthatják (88. §). Hozzátartozók alatt a házastárs, felmenő és

lemenő ágbeli rokonok, 14 éven aluli korban levő testvérek értendők, feltéve, hogy ez utóbbiak az elítélt letartóztatását megelőző időben az elítélt háztartásában az elítélt költségén tartattak el (89, §), Az elítéltnak kijáró egy tizedrész! az elítéltnak nem adható ki készpénzben, hanem csak az intézet rendtartásában megjelölt árukban (90, §). A takaréktőke fenmaradó részét az elítélt feltételes szabadonbocsátásakor kapja kézhez, A takaréktőke sem pénzbüntetések, sem bűnügyi költségek, sem pedig az elítéltnak magánjogi kötelezettségeinek fedezésére nem fordítható (91, §).

*Argentina.*¹⁶ Az 1886-iki büntetőtörvény szerint a kényszermunkára ítétek kemény és fárasztó munkára szorítottak, A munkából eredő jövedelem az államkincstárba folyik, A fegyházra ítétek szintén munkakényszer alatt állanak, ellenben a fogházra és elzárásra ítétek nem állanak munkakényszer alatt. Az 1910 évből való fegyházrendtartás szerint a fegyencek munkaideje nyáron 9, télen 8 1/2 óra, A munkajutalom megállapítása csakis a munkanemek szerint történik, a munkajutalom az egyes munkanemekre vonatkozólag fix összegben van megállapítva, 20-80 centavos között váltakozik, s a munkapenzumot meghaladó munka esetén sem emelkedik, A munkajutalom felosztásánál mindenekelőtt a sértett kártalanítását tartják szem előtt. Az elítéltek között megkülönböztetik azokat, 1. akik a sértett kártalanítására kötelezve vannak s akiknek hozzátartozói nincsenek, – 2, akik a sértettnak kártérítéssel tartoznak, de akiknek szükségét szenvedő hozzátartozói is vannak, – 3, akik a sértettnak kártérítéssel nem tartoznak, de akiknek hozzátartozói gyámolításra szorulnak, – 4. végül akiket sem kártérítési, sem pedig tartási kötelezettség nem terhel. Az első esetben a munkából eredő jövedelem teljesen a sértettnak jut, A második esetben a munkajövedelem felerészben a sértettnak, felerészben pedig az elítélt családjának adandó, feltéve, hogy az elítéltnak felesége és

¹⁶ Blätter 49. köt. 98. s köv. old. – Strafgesetzgebung II, köt. 6. old.

gyermekai vannak; amennyiben az elítéltnak csak távolabbi, támogatásra szoruló rokonai vannak, ezek a munkajutalom *jelzett* fele részének csak $\frac{2}{3}$ részét kapják, az $\frac{2}{3}$ része pedig a takaréktökére visszatartandó. Amennyiben az elítélt a sértettnak kártérítéssel nem tartozik, munkájának teljes jövedelme feleségének és gyermekeinek segélyezésére fordítandó; ha pedig az elítéltnak csak távolabbi rokonai vannak, azok a munkajövedelemnek csak $\frac{2}{3}$ részét kapják, $\frac{1}{3}$ része pedig az elítélt takaréktökéjére visszatartandó. A negyedik esetben a munka jövedelmének fele része az államkincstárba, fele része pedig az elítélt takaréktökéjének növelésére fordítandó. Amennyiben az elítéltet munka közben baleset éri, betegségének tartama alatt olyan összegű munkajutalomban részesül, mint amilyent megelőzőleg kapott.

A többi *délamerikai államban*¹⁷ is a súlyosabb nemű szabadságvesztésbüntetésre ítélték szigorúbb s a könnyebb nemű szabadságvesztésbüntetésre ítélték enyhébb munkakényszer alatt állnak. A munkajutalom összege is a szabadságvesztésbüntetés neme után igazodik, - Sok helyütt az elítélteknek a szabadban végzendő munkával való foglalkoztatása dívik.

*Japán.*¹⁸ Az 1907-ik büntetőtörvény szerinti szabadságvesztésbüntetési nemek: fegyház, fogház és elzárás. A fegyenek munkakényszer alatt állanak, - Az 1887-ből való börtönrendtartás szerint,¹⁹ amennyiben az elítéltek az intézet háztartásában foglalkozást nem nyertek, ipari és mezőgazdasági munkával foglalkoztatnak. Munkanemek: lakkmunkák, papírból való legyezők és napernyők, gyéké-

¹⁷ Ausserdeutsche Strafgesetzbücher 15. köt. - Hartwig cikke, Zeitschrift 20. köt. 215, s köv. old. - Strafgesetzgebung II. köt. 28, 50, 64, 77, 86, 100, 135, 142-143, 148, 157, 165. és 181. old.

¹⁸ Ausserdeutsche Strafgesetzbücher 23, köt. - Blätter 36. köt. 362. s köv. old.

¹⁹ Hogy ez a börtönrendtartás az 1907-iki büntetőtörvény életbe lépése folytán mennyiben módosult, sajnos nem sikerült megállapítani,

nyek készítése, fametszőmunkák, rizshántolás, papírgyártás, A férfi elítéltek a szabadban végzendő munkával is, mint például kötőési munkával, töltések építésével, bányákban való munkával foglalkoztatnak, A munkaiüzen rendszerint bérbeadási rendszerben folyik, a bérlők az elítéltek munkájáért alacsony bért fizetnek, A bányatársaságok állami szubvenció helyett rendszerint az olcsó rab-i munkaerőnek átengedése által részesülnek az állam részéről segítségben. Amennyiben a munkakényszer alatt nem álló elítéltek munkát vállalnak, munkájukra vonatkozólag velük szemben is a munkakényszer alatt álló elítéltekre érvényes szabályok nyernek alkalmazást, A munkaidő az évszakok szerint változó, nyáron $10\frac{1}{2}$, télen 7 óra, s az összes szabadságvesztésbüntetési nemekre vonatkozólag azonos, A munkajutalom összege változik a szerint amint az elítéltetés büntett, vétség vagy kihágás miatt történt, ϵ a szerint a mint az illető első ízben bűnöző, vagy visszaeső, A munkajutalom összege a munkából eredő jövedelemnek $\frac{1}{10}$ - $\frac{6}{10}$ része. Az elítélt a munkajutalomnak javára való könyvelése által a munkajutalomra tulajdonjogot szerez, s annak szabadulásakor való kifizetését követelheti. Az elítélt javára megállapított munkajutalom sem fegyelmi büntetésképpen, sem pedig a szabadságvesztésbüntetési intézetben okozott kártétel miatt az elítélttől meg nem vonható. Az elítélt büntetése alatt munkajutalmának csak fele része felett rendelkezhetik, s ezt csak hozzátartozóinak segélyezésére és élelmének javítására fordíthatja.

III. FEJEZET.

A rabmunka jelentősége.

A rabmunka jelentőségét legtalálóbban jellemzi Simon van der Aa groningeni (Hollandia) egyetemi tanár azzal a mondásával hogy: A munka a szabadságvesztésbüntetés magja.²⁰

A rabmunkának jelentősége több irányban nyilvánul.

1. Legfontosabb a munkának az elítéltekre való javító, nevelő hatása. A munkának célja mindenekelőtt az, hogy az elítélteket rendes, munkás életre szoktassa. A mai büntetőjognak alap gondolata, hogy a szabadságvesztésbüntetés által a munkaképes elítélt a rendszeres munkához szoktatassék, s ez által az elítélt a társadalomnak ismét hasznos tagjává váljék.

Ha sikerül az elítéltekben azt a tudatot ébreszteni, hogy a munka nemcsak életszükségeink kielégítésére szolgál eszközül, hanem hogy azért dolgozunk, mert a munkálkodás maga is életszükséglet, úgy az elítélt megjavítása befejezettnek mondható. Ezt fejezi ki már 1777-ben Howard azzal a – már fentebb idézett – mondásával, hogy: Tegyétek az embereket szorgalmasakká, s becsületesek lesznek.

Hogy a modern börtönügyi tudomány az elítéltek rendes munkáltatását tekinti erkölcsi és társadalmi megjavításuk fontos tényezőjének, igazolja az a körülmény, hogy a szabadságvesztésbüntetési rendszerek túlnyomó részben a munkakötelezettség elvén alapulnak. A munka a szabadságvesztésbüntetésnek lényeges kiegészítő eszköze, ezt a

²⁰ Blätter, 41. köt. 58. old.

célját azonban csak az esetben valósítja meg, ha az elítéltek munkája megfelelő és folytonos, s a rabmunka üzeme helyesen van szervezve, s a munkának nevelő hatása eléggé felismerve,

A rabmunka a büntetés nevelés eszközei között még más irányban is a legfontosabb, amennyiben a munka az akarat nevelésére szolgáló jelentős eszköz, A munkának ezen hatását Speck jellemzi találóan a következő módon:²¹ Die Arbeit ist das Haupterziehungsmittel des Willens, Von den menschlichen Bestrebungen müssen die guten gefördert, die schlechten gehemmt werden, und hierfür leistet eine geordnete und zweckmässige Beschäftigung in der Tat das beste. Denn der Gefangene kann nicht fortwährend unterrichtet oder erbaut werden, wohl aber ist es stets möglich, ihn zur Tätigkeit und zur Arbeit anzuhalten. Wo der Mensch keine Beschäftigung guter und nützlicher Art findet, wird er sich eine weniger passende suchen,

2. Az elítéltek testi és szellemi egészségének fenntartása is elengedhetlenné teszi, hogy büntetésük egész tartama alatt egészséges munkával foglalkozzanak,

A test egészségének megóvása végett elengedhetetlen a letartóztatottak munkáltatása, mert a testnek, hogy erejét fentartsa, hogy egészségesen fejlődjék, s hogy a szervek funkciókat megfelelően elvégezze, mozgásra s az izmok tevékenységére van szüksége.

De szükség van az elítélt munkáltatására szellemi erejének megóvása végett is, A szabadságvesztési intézetben az elítéltek szellemi épségét és képességeit, s életkedvüket fenntartani alig sikerülne, ha a munka tőlük hosszabb időre megvonatnék. Csak a munka segítségével sikerül az elítélteket az elhagyatottság érzésétől megkímélni, s az elítéltek lelki egyensúlyát megóvni, S azoknak az elítélteknek,) akik vigasztaláéra szorulnak, a munka vigaszul is fog szolgálni.

²¹ Speck, 17, old.

A munka ezen jelentősége a magánelzárás rendszere mellett fokozódik. A magánelzárás mellett munka és foglalkozás nélkül az elítélt testileg és lelkileg sokkal többet szenved, mint ha közös elzárásban tartatik, a munka megvonása itt súlyos fegyelmi büntetés számba jön,²² a munka itt nemcsak elválaszthatatlan része a büntetésnek, hanem egyszersmind a társadalmi regenerációnak hatalmas eszköze.²³ A munka az elítéltek java részére – különösen a magánelzárásban levőkre – jótétemény, és csak azokra az elítéltekre, akik elítélésük előtt henylő és munkanélküli életmódot folytattak, jelentheti a szabadságvesztésbüntetés súlyosbítását. A munka szolgál a börtönök egyhangúságában változatosságul!

3. A rabmunka célja az is, hogy általa az elítélt képessé váljon szabadulása után mindennapi kenyerét megkeresni. A rendszeres munka megtanulása és megszokása képesíti az elítéltet arra, hogy a szabad életbe visszakérülve tisztességesen megélhessen,

A kriminalitás a büntettes gazdasági helyzetével rendszerint szoros kapcsolatban van. Csak az esetben lehet remény arra, hogy az elítélt szabadulása után derék tagja lesz a társadalomnak, ha gazdasági helyzetét megjavítjuk. Ez a börtönben egyesegyedül csak úgy történhetik, ha az elítéltet takarékos, munkás életmódra szoktatjuk, s gazdaságilag értékes és könnyen értékesíthető munkanemre tanítjuk. A munka a gyakorlatban egyedül bevált eszköz, melynek segítségével az állam az elítélteket új existenzia alapítására segítheti.

4. A rabmunkának gazdasági jelentősége is nagy. Ez három irányban nyilvánul meg.

Ha az elítélteket a letartóztatási intézetekben tétlenül hagynók, a nemzeti vagyon munkájuknak megfelelő értékkel csökkenne. Minthogy a munka a gazdasági tényezők között úgyszólván a legnagyobb jelentőségű, bizonyításra

²² Cuche 370. old.

²³ Prins, 441. old.

sem szorul, hogy a sok ezer számra rugó elítéltek munkereje, ha használatlanul maradna, gazdaságilag nagy veszteséget jelentene. A rabmunkának közgazdasági jelentősége elsősorban ebben nyilvánul, E mellett azonban nem szabad feledni, hogy az által, hogy az elítélteknek legalább egy részéből sikerül a letartóztatási intézetben szorgalmas munkást nevelni, a használható munkások számát is növeljük, s ezen elítéltek szabadulásuk utáni munkájuk által is előmozdítják a nemzeti vagyon gyarapodását.

Másodsorban abban nyilvánul meg a rabmunka gazdasági jelentősége, hogy az elítélteknek a szabadságvesztésbüntetési intézetben kifejtett munkája által a büntetés-/végrehajtási költségeknek egy része megtérül. Az államnak! a szabadságvesztési intézetek felállítása, fentartása, és a szabadságvesztésbüntetések végrehajtása által tetemes kiadásai merülnek fel. A rabmunka ezen kiadások legalább egy részének fedezésére is hivatott, hogy ez által az adófizető polgárok terhe könnyíttessék.

Hangsúlyoznunk kell, hogy bár a rabmunkából eredő bevétel a büntetésvégrehajtási költségek egy részének fedezésére hivatott, mégis a rabmunkaüzem szervezésénél csak másodsorban lehetünk a munkaüzem jövedelmezőségének emelésére figyelemmel; a büntetés büntetőjogi céljának megvalósítását kell mindenekelőtt szem előtt tartani. Rendkívül nehéz feladat a szabadságvesztésbüntetés végrehajtását úgy alakítani, hogy a büntetés büntetőjogi eredménye a munka jövedelmezőségével összhangban legyen.

Végül a szabadságvesztésbüntetéseknek a rabmunka helyes szervezése által való eredményes végrehajtása még közvetve is finánciális előnyökkel jár az államra; amennyiben ily utón, a visszaesők számának csökkentése által, újabb bűnpercek lebonyolítása és újabb szabadságvesztési büntetések végrehajtása elmarad s ekként tetemes eljárási költségeket takaríthat meg az állam.

5. Az elítélt munkájának jövedelméből rendszerint

részt kap. Szabadulásáig munkajutalmából csak kis részt kap kézhez; a munkajutalomnak java része tőkésítettik, s csak szabadulásakor adatik ki; ez a takaréktőke (Spargeld, Reservefond) az elítélteknek szabadulása után való boldogulását nagy mértékben elősegíti, mert nem kerül ki az élet forgatagába minden anyagi eszköz nélkül.

6. Az elítéltek foglalkoztatása a letartóztatási intézetekben a rend és fegyelem fentartását is előmozdítja. Munka nélkül alig, vagy pedig csak sokkal nagyobb személyzet mellett lehetne a rendet és fegyelmet megóvni.

Hogy a szabadságvesztési intézetekben a munka a fegyelem és a rend fentartása szempontjából mennyire nélkülözhetetlen, eléggé igazolja ama tapasztalati tény, hogy zavargások, rendbontások a szabadságvesztési intézetekben elsősorban a szünet és pihenés ideje alatt fordulnak elő.²⁴

Ezenfelül a megfeszített és folytonos munka az elítéltet társaival való társalgástól s a rosszabbak mételyező befolyásától is közvetve megóvja.

7. A rabmunka jelentősége abban a vonatkozásában sem hagyható figyelmen kívül, hogy a modern büntetőtörvényhozásokban egyebek között az elítélteknek a munkaüzemben való helyzete szolgál a szabadságvesztésbüntetési nemek megkülönböztetésére. A büntetőtörvények a szerint, vajjon az elítéltek munkakényszer alatt állanak-e egyáltalában, valamint a munkakényszer foka, továbbá a szerint, vajjon az elítéltek foglalkozhatnak-e az általuk választott magán munkával, vajjon az elítéltek akaratuk ellenére foglalkoztathatók-e az intézeten kívül végzendő munkával, továbbá a munka minősége, (nehezebb, könnyebb munka), a munkaidő tartama és munkapenzum nagysága szerint, végül, hogy vajjon az elítélt részesül-e munkajutalomban, s ha igen, milyen összegben, s hogy mily részben, s milyen célra rendelkezhetik munkajutalma felett már szabadság-

²⁴ Cuche 369. old.

vesztésbüntetésének tartama alatt, – különböztetik meg a súlyosabb büntetési nemeket az enyhébbektől.²⁵

8. Végül a munka a fegyelmi büntetések körében is szerephez jut; amennyiben a munkamegvonás, a súlyosabb munkára való szorítás, a munkajutalom, vagy az utóbbi egy részének megvonása, vagy a munkajutalomnak a büntetés tartama alatt való felhasználására való engedély megvonása, továbbá egyéb, a munkaüzem keretében esetleg helyt fogható kedvezmények megvonása – a legtöbb országban a szabadságvesztésbüntetési intézetekben alkalmazható fegyelmi büntetések között szerepelnek.

Egyesek a rabmunka ellen felvetik, hogy a munkaüzem szervezésével és az üzem igazgatásával járó teendők nem állanak arányban sem a rabmunkával járó büntetőjogi eredménnyel, t. i. az elítélteknek a munka által való megjavításával, sem pedig a gazdasági eredménnyel, t. i. a munkaüzemből eredő jövedelemmel. Mi erre válaszul csak a német börtönügyi tisztviselők egyesülete által készített Strafvollzugsgesetzentwurf indokolásának ama – a rabmunka nagy fontosságának felismerését igazoló – kijelentésére utalunk, hogy: az összes elítéltek megfelelő munkára szorítandók, az elítélteknek semmiféle része, vagy osztálya munkátlanul nem töltheti idejét, semmiféle szabadságvesztési intézetben – a fegyelmi büntetés esetét kivéve – a büntetés a munka megvonása által nem szigorítható.²⁶

²⁵ Lásd: Dr. Hacker Ervin, A szabadságvesztésbüntetések differenciálása, Bűnügyi Szemle, IV, kötet, 413. s. köv. old.

²⁶ Vorschläge, II. Teil, 45. old.

A rabmunka nemeinek megkülönböztetése és megválasztása.

IV. FEJEZET.

A rabmunka nemeinek megkülönböztetése.

Az elítéltek által a szabadságvesztési intézetekben végzett munkák különböző természetűek, a munkanemek különböző szempontok szerint csoportosíthatók.

1. Amennyiben az elítélt munkakényszer alatt áll, kényszermunkát végez, – amennyiben pedig munkakényszer alatt nem áll, munkája önkéntes.

2. A munka megkülönböztethető a szerint is, amint az elítélt az intézet munkaüzemében van foglalkoztatva, vagy pedig a maga által választott magánmunkával foglalkozhatik.

3. Az elítéltek munkája megkülönböztethető a szerint is, amint az intézet háztartásához tartozó, vagy pedig azon kívül eső munkával vannak foglalkoztatva. A házi munka alatt értünk minden olyan munkát, mely a szabadságvesztési intézet gazdasági üzemében előfordul. Bár a szabadságvesztési intézetekben az összes háztartási munkák, még az intézet épületének” fentartásával és tatarozásával kapcsolatos munkák is az elítéltek által eszközöndők, mégis azoknak az elítélteknek száma, akik az intézetben háztartási munkával nyernek foglalkoztatást, az intézetben levő összes elítélteknek körülbelül 15-30 %-ánál nagyobbra alig tehető.

A többi elítéltek munkaereje más úton, rendszerint ipari, vagy mezőgazdasági munkaüzemben értékesíttetik.

4. Az elítéltek által az intézet háztartásán kívül végzett munka lehet ismét ipari, vagy mezőgazdasági munka.

5. A munka helye szerint megkülönböztethetünk zárt helyen, az intézet épületén belül, s a szabadban, az intézet épületén kívül végzett munkát. Az intézetben végzendő „munka megkülönböztethető ismét a szerint, amint az magánzárójában vagy pedig közös munkateremben folyik. Az intézet épületén kívül, a szabadban végzendő munka pedig lehet olyan, mely az intézet határfalain belül, az intézet telkén, – vagy melyet az intézettől távoleső helyen folyik; utóbbi esetben az elítéltek munkáját ismét megkülönböztethetjük a szerint, amint a munkahely az intézethez oly közel van, hogy az elítéltek a munkahelyről naponta az intézetbe visszatérnek, vagy pedig az elítéltek a munka helyéről naponta az intézetbe való visszatérése lehetetlenné válik, s az elítéltek az intézeten kívül, a munkahelyen éj jeleznek.

6. Normálmunka alatt értjük azt a munkamennyiséget, melyet az elítélt a megállapított munkapenzumra való tekintettel bizonyos időtartamon belül fegyelmi büntetés terhe alatt elvégezni köteles, többlet vagy túlmunkának nevezzük pedig azt a munkamennyiséget, melyet az elítélt a munkapenzumon felül végez el,

7. Szemben a főfoglalkozással mellékmunkának nevezzük az elítéltnak azt a tevékenységét, melyet a részére kijelölt főfoglalkozásán kívül végez; például, ha az elítélt valamely ipari főfoglalkozásán kívül bizonyos korlátolt időtartamban házi munkát is végez.

8. Az elítélt munkája lehet testi és szellemi munka.

9. A testi munka a szerint, amint a munkateljesítés közben az elítélt erejét nagyobb vagy kisebb mértékben fejti ki, nehéz vagy könnyű munka.

10. A munkához szükséges kiképzés, ügyesség foka szerint különböztethetjük meg a tanult és nem tanult munkát; az előbbi szellemi képességet, vagy legalább bizonyos

nagyobb ügyességet, ez utóbbi jóformán csak nyers testi erőt tételez fel,²⁷

A munka nemei még egyéb szempontok szerint is csoportosíthatók. Például régebben megkülönböztettek meddő munkát, mely jövedelemmel nem járt, s hasznos munkát, mely az intézetre jövedelemmel járt; mint-hogy ma a szabadságvesztési intézetekben csak olyan munka honosítható meg, mely haszonnal jár, úgy ennek, s hasonlóan a munka nemeinek más szempontból való megkülönböztetése gyakorlati jelentőséggel alig bír.

²⁷ Földes 32. old.

V. FEJEZET.

A rabmunka kellékei.²⁸

A rabmunka nemeinek megválasztása nagy gondot igényel.

A rabmunka kellékeiül a következőket jelölhetjük meg:

1. A munka az elítéltekre javító hatást gyakoroljon. E nélkül a munka a szabadságvesztésbüntetésnek javító célját nem mozdítaná elő.

A fiatalkorúakkal szemben ennek a szempontnak fokozottan kell előtérben lennie, velük szemben a munkának nevelő hatására különös gondot kell fordítani.

2. A munka legyen insztruktív, azaz olyan, hogy általa az elítélt valamely munkanemben jártasságot szerez.¹ Vagy valamely munkanemben az intézetbe való felvételkor már megyolt jártasság fokozódjék.

Az amerikai reformatory-kban csak olyan munkanemeket honosítanak meg, melynek insztruktívek, minden

²⁸ Ezt a kérdést három szempontból kell tárgyalnunk. A jelen fejezetben, illetve a VI. fejezet 3. részében azt vizsgáljuk, hogy tekintettel a rabmunkának a szabadságvesztésbüntetések keretében való feladataira, ezeknek milyen munka tud csak megfelelni. A IX. fejezetben azt tesszük vizsgálat tárgyává, hogy a konkrét esetben, tekintettel az illető elítélt egyéni viszonyaira, foglalkoztatására milyen munka alkalmas. Végül a XII. fejezet 1. részének 4. pontjában azt a kérdést érintjük, hogy egy bizonyos letartóztatási intézet munkauzemének szervezésénél a munkanemek megválasztásánál mire kell figyelemmel lenni.

egyéb szempont a munkanem megválasztásánál háttérbe szorul.²⁹

3. Az elítéltek munkája legyen produktív.

Az olyan tevékenység, mely hiábavaló módon, haszon nélkül fárasztja az elítéltet, mint például a régi börtönök taposómalmai, a mai modern börtönök céljával merő ellentétben áll. A szabadságvesztési intézetekben csak az olyan munka honosítható meg, amelynél az elítéltnak erő kifejtése az eredménnyel arányban áll, a mely az elítéltnak hiábavaló fáradságot nem okoz. A rabmunkának célja az, hogy az elítéltet szorgalomra, kitartásra szoktassa; ezt csak produktív munkanem rendszeresítése mellett remélhetjük, midőn az elítélt munkájának eredményét szemmel láthatólag észlelheti, a mi által munkakedve fokozódik.³⁰

De gazdasági szempontból is kívánatos, hogy az elítéltnak munkája haszonnal járjon, hogy gazdaságilag is értékes legyen, mert hiszen csak ily módon válik lehetségessé, hogy az elítélt munkájából eredő jövedelem segítségével a szabadságvesztésbüntetési végrehajtási költségeknek egy része megtérüljön.

4. A munka legyen egészséges.

Talán szabad e tekintetben a német büntetésvégrehajtási törvénytervezet indokolásának erre vonatkozó részét ide iktatnunk: Es sind Arbeiten auszuschliessen, welche für die Insassen in Hinblick auf ihre Gesundheitsverhältnisse gefährlich sind. Selbstverständlich soll aber nicht unverständige Weichlichkeit geübt werden. Denn bei dem hygienisch allgemein günstigen Zustand der Anstalten, und ihrer ärztlichen und gewerbepolizeilichen Überwachung ist eine auch im freien Leben nicht durchführbare Enge zu vermeiden, da sonst leicht der Kreis der zulässigen Arbeiten allzu sehr eingeschränkt wird.³¹

²⁹ Herr 195. old.

³⁰ Cuhe 370. old.

³¹ Vorschläge II. Teil, 47. old.

Ha az elítélteket olyan munkával foglalkoztatjuk, mely egészségükre káros hatást gyakorol, ez által szabadulásuk után való boldogulásuk meg van nehezítve, mert hiszen betegen kenyerüket alig tudják megkeresni. A munkának inkább erősítő, edző hatást kell gyakorolnia!

Tekintettel arra, hogy az elítélteknek – a szabadban végzendő munka esetétől eltekintve – a mozgásra és a szabad levegőn való időzésre aránylag csak kevés idő áll rendelkezésre, a nagyobb testi mozgással járó munkanemj előnyben kell részesíteni az ülő helyzetben végzendő munkanemekkel szemben. Hasonlóan a nyári évszakban a szabadban folytatható munkanemeket is előnyben kell részesíteni azokkal szemben, melyek folytatása zárt műhelyhez van kötve. Ily módon a szabad levegőnek az elítéltekre való kedvező hatása inkább biztosítható.

Amennyiben pedig a munkauzembelen az egészségre káros anyagokkal (gáz, por, stb.) való érintkezés ki nem küszöbölhető, a szükséges óvintézkedések megteendők.

A szabadságvesztési intézetekből okvetlenül kiküszöbölendő az olyan munkanem, mely tűz-, vagy robbanási veszéllyel, vagy pedig mérges anyagok feldolgozásával jár.

Hogy a munka azt a célját, melyre a szabadságvesztésbüntetés keretében hivatva van, tényleg megvalósítsa, a munkáknak a higiénia követelményeinek meg kell felelnie. Másrészt azonban a túlzott óvatosságtól is tartózkodni kell.

5, A munka legyen megerőltető, fárasztó. A munka ne legyen merő időtöltés, hanem az elítéltek testi és szellemi erejét teljes mértékben vegye igénybe; az elítéltek érezzék állandóan a munka súlyát, s tudatában legyenek annak, hogy szabadságvesztési büntetés végrehajtása alatt állanak. Ezért a rabmunka rendszerint csak izommunka lehet, csak kivételes esetben lehet

6. szellemi, ideg munka.

Kétségtelen dolog, hogy a szabadságvesztésbüntetési intézetekben sokkal nehezebb a nagyobb műveltséggel rendelkező elítéltek foglalkoztatása,

A német irodalomban újabban Wulffen száll síkra a mellett, hogy azok az elítéltek, kik elítéltetésük előtt kereskedelmi, technikai, orvosi, teológiai, pedagógiai, hírlapírói téren működtek, a szabadságvesztési intézetben is ilyen munkával nyerjenek foglalkozást, feltéve, hogy ezen munkájuk által keresetre szert tesznek s keresetüket az intézet pénztárába beszolgáltatják.³²

Bár el kell ismerni, hogy miután az ipari és mezőgazdasági munkát űzőt elítélteknél az elítéltetésük előtt űzőt foglalkozás folytatása mellett foglalunk állást, ha következetesek akarnánk lenni, a más, tehát szellemi foglalkozást űzőt elítéltekkel szemben is ilyen eljárást kellene követni, annál inkább, mert az ilyen elítéltekre nagyobb intelligenciájuknál fogva jóval kedvezőtlenebb hatással jár, ha őket kézműves munkára szorítják, – mégis tekintettel a szellemi munkásokkal szemben gyakorolható ellenőrzés nehézségeire, a custodia honestára elítélteken felül legfeljebb a legenyhébb jellegű büntetési nemekre elítéltekkel szemben tartjuk helyen valónak, hogy elítéltetésük előtt űzőt szellemi foglalkozásuk folytatása megengedtesse, s az utóbbiakkal szemben is csak büntetésük későbbi időszakában, s akkor is csak jó magaviselet esetén, s visszavonásáig.

Wulffen álláspontja mellett még azzal is érvel, hogy lélektani szempontból is káros hatást gyakorol az elítéltetésük előtt szellemi foglalkozást űzőt elítéltekre, ha őket a szabadságvesztési intézetben valamely kézműves munkára szorítják; s hogy érthető, hogy az ilyen munkával szemben ellenszenvvel viseltetnek, különösen annak tudatában, hogy szabadulásuk után ismét előbb űzőt foglalkozásukkal fogják kenyerüket megkeresni. Wulffen felhossa azt is, hogy a szellemi munkában bekövetkezett szünet által az elítélteknél szellemi foglalkozásában való jártassága is csökken.³³

³² Wulffen 25. old.

³³ Wulffen 23. old.

A mai viszonyok között az intelligens elítéltek foglalkoztatására legfeljebb irodai, másolási munkák állanak rendelkezésre. Az elítélteknek a szabadságvesztési intézetekben irodai munkával való foglalkoztatása ellen azonban alapos okok hozhatók fel! Az elítéltek, még a kisebb intelligenciájúak is, ez által az intézet belső rendjébe betekintést nyernek. Az elítéltek ez által a tisztviselők munkatársai lesznek, ez pedig alig eredményezi a fegyelem öregbítését, s könnyen a tisztviselőkkel szemben való bizalmaskodásra ad alkalmat. Az intézet tisztviselői, és az elítéltek személyi ügyeire vonatkozó irodai munkákból az elítéltek minden körülmények között kizárandók.

Az amerikai reformatory-kban dívó az a szokás, hogy; az intelligens elítéltek hírlapszerkesztési munkát végeznek, a mi viszonyainkkal nem áll összhangban.

Az intelligens elítéltek foglalkoztatására kedvező alkalom nyílik ott, hol a szabadságvesztési intézetben nyomdai ipar folyik. A nyomdai ipar elég gyakori a szabadságvesztési intézetekben. Az állami hivatalos törvény és rendelet kiadások, a hivatalos és más köz jellegű rendeleti közlönyök, továbbá egyéb hivatalos nyomtatványok és blanketták elkészítése elég munkaanyagot szolgáltat. Ily esetben az intelligens elítéltek a korrektori munkák elvégzésével bízhatók meg.

Az elítéltetésük előtt orvosi hivatást betöltött elítéltek a szabadságvesztési intézet kórházában alkalmazhatók mint ápolók, Olykor pedig egyes, magánelzárásban elhelyezett elítéltek művészi, például fametszői munkákkal is foglalkoztathatók. Az olyanok foglalkoztatására, akik idegen, nyelvet bírnak, szerfelett alkalmas a fordítási munka. A zenei képzettséggel bíró elítéltek hang jegyírással, a mérnöki képzettséggel bírók pedig rajzmunkákkal foglalkoztathatók.

Arra kell törekedni, hogy csak olyan munkával foglalkoztassanak, mely szellemi képességeiket igénybe veszi, s mely szellemi eltompulásukat megakadályozza.³⁴

³⁴ Az elítéltetésük előtt szellemi munkát űzött elítéltekkel

7. A technikai munkamegosztás a szabadságvesztési intézetek munkaüzeméből kiküszöbölendő. Földes Béla szerint a technikai munkamegosztásról akkor beszélünk, ha az egy jószág előállítására szükséges munkákat osztjuk fel olyképp, hogy minden munkás a tárgy előállítására szükséges munkának csak egy részét végzi és csak ezen részmunkák egyesítéséből keletkezik egy befejezett tárgy, A technikai munkamegosztásra példa midőn a cipőgyártásnál a munkások egy része kizárólag a cipőfelsőrésznek készítésével, a másik része a talp elkészítésével, a harmadik része ezen alkatrészeknek egyesítésével foglalkozik, A munkamegosztás mellett az elítéltek az illető munkanemnek éppen csak azt az egy részét sajátítják el, mely részükre kijelölve lett, A munkának azonban a szabadságvesztésbüntetés végrehajtása keretében egyik legfontosabb célja az, hogy az elítéltet a szabadulás után való tisztességes megélhetésre képesítse. Ha az elítélt valamely munkanemnek csak egy részéhez ért, szabadulása után való megélhetésére kisebb a remény, mert alig remélhető, hogy azon a speciális téren foglalkoztatást talál. De ezen felül a munkamegosztásnak egyéb hátrányai is vannak; az elítélt testi fejlődésére az egyoldalú elfoglaltság káros hatást gyakorol, A munkamegosztás a rabmunkaüzem keretében tehát kiküszöbölendő. Legfeljebb az öreg, törődött testű, vagy ügyetlen és szellemileg korlátozott, továbbá a rövid tartamú szabadságvesztésbüntetésre ítélt, és semmiféle munkanemben jártassággal nem bíró letartóztatottak foglalkoztatására, akik tekintettel büntetésük rövid tartamára valamely munkanemben ki nem képezhetők, alkalmas a munkamegosztás mellett folyó munka.

Nincs akadálya azonban annak, hogy a rabmunkaüzemben munkaegyesítés helyt foglaljon. Például az elkészített tárgyak szállítására szükséges dobozok és faládák

szemben a munkakényszer tekintetében ajánlott kedvezményes elbá-
násra lásd a VII, fejezetben 1, alatt.

³⁵ Földes 38. old.

elkészítése kedvező alkalmat nyújt az asztalosiparban jártas elítéltek foglalkoztatására.

8. Vitatott kérdés, vajjon helyes-e a szabadságvesztési intézetekben a munkaüzemet géperővel berendezni?

A gépi üzem ellen felvetik, hogy mellette az elítélt! munkája alárendelt szerepet ölt fel, hogy az elítélt ipari ismeretekre alig tehet szert, tevékenysége csupán a munka-; gépeknek kiszolgálására szorítkozik, s hogy az elítéltnak alig van alkalmja önnállóságra szert tenni s testi erejének kifejtésére, végül hogy a hajtó gépek kezelését amúgy is nem lehet az elítéltekre bízni. Felvetik azt is, hogy a gépi üzem mellett a szabadságvesztési munkaüzem gyári jelleget ölt, ami tekintettel a nagyobb mennyiségű produkcóra a szabad iparnak lehetne ártalmára.

A gépi üzemnek további hátránya az is, hogy mellette költséges beruházások válnak szükségessé.

Nézetünk szerint a szabadságvesztési intézetekben gépi üzem meghonosítása csak abban az esetben helyes, ha! az illető munkaüzem gépi erő nélkül nem folytatható, vagy az illető munkanemben gépek alkalmazása elkerülhetlenül szükséges, mint például a nyomdai iparban. Ha az ilyen munkanemben a gépek használatát kiküszöbölnök, a munkaüzem csak ósdi módon volna szervezhető s az ilyen, nem a kor magaslatán álló üzemben szerzett hiányos ismeretekkel az elítéltek szabadulásuk után a gépi üzemekben is jártas munkásokkal szemben nem kelhetnének eredményesen versenyre.

9. Az elítélt foglalkoztatására szolgáló munkanem legyen továbbá olyan, hogy az elítéltnak szabadulása után módja legyen azzal könnyen keresetre szert tenni. Tehát legyen olyan munkanem, mely a szabad ipari életben töké nélkül folytatható. S melyet az elítélt szabadulása után az országnak legtöbb helyén folyhat, szóval, mely nincs helyhez kötve. S legyen a munkanem végül olyan, melyet az illető országban nagyobb mértékben folytathatnak.³⁶

³⁶ Arra nézve, hogy a letartóztatottak a letartóztatás! intézetek-

10. A munkanem legyen könnyen elsajátítható« Ezt a szempontot fokozott mértékben kell szem előtt tartanig az olyan szabadságvesztési intézetekben, melyek közepes tartamú szabadságvesztésbüntetések végrehajtására szolgálnak. Ha az elítélt a szabadságvesztési intézetben való léte alatt, tekintettel az illető iparág elsajátítására szükséges tanidő hosszabb tartamára, az illető iparágat csak fogyatékosan tudja elsajátítani, fogyatékos ismereteivel szabadulása után alig fog boldogulni, s ezenfelül munkája által a büntetésvégrehajtási költségekből semmi sem fog megtérülni.

11. Az elítéltek által végzendő munka legyen a szabadságvesztésbüntetés természetével és céljaival összhangban.

A munka legyen továbbá olyan, amely mellett az elítéltek biztos örizete lehetséges. A munka legyen olyan, amely mellett az elvégzett munka mennyisége könnyen áttekinthető és ellenőrizhető, s az elítélt által elvégzett munkamennyisége könnyen megállapítható. Végül kiküszöbölendők az olyan munkanemek, melyek mellett az elítélteknek a munkaüzem keretében visszaélések elkövetésére fokozottan alkalom kínálkozik (például a dohánygyári munkáknál).

12. A munka ne legyen egyhangú, hanem gondolkodásra indító.³⁶ Az ilyen munka mellett az elítélt megóvja lelki rugékonyságát, s munkakedve is növekszik. Képzetét is foglalkoztatja, s nem hagyja gondolatait szabadon csapongni. A szellemi tevékenység nélküli, tisztán mechanikai munka a szabadságvesztési intézetekből lehetőleg kiküszöbölendő.³⁷

ben szerzett ismeretek szabadulásuk után mennyire veszik hasznát, érdekes adatokat találunk Bud János dr. cikkében, Jogt. Közlöny 1907. évi köt., 253. s köv. de különösen a 262. oldalon.

³⁶ Az egyhangú, mechanikai munka kiküszöbölése érdekében emel szót: Wagner (Wagner, Straßinseln, Stuttgart, 1904, 110. s köv. old.).

³⁷ Hogy az ilyen munka kizárólag milyen elítéltek foglalkoztatására alkalmas, arról fentebb 7. alatt már szóltunk.

13. A szabadságvesztési intézetekben való meghonosításra csak az olyan munkanem alkalmas, mely az év minden szakában folytatható, szóval, mely folytonos üzemet tesz lehetővé. Az olyan munkanemmel, mely az évnek csak bizonyos szakában folytatható, mint például számos házi ipar (kosárfonás), főleg a szabadban foglalkoztatott elítéltek foglalkoztathatók, például az időjárás folytán szabadban végezhető munka által igénybe nem vett idő alatt. Az ilyen munkának jelentősége különösen abban rejlik, hogy az elítéltetése előtt mezőgazdasági foglalkozást űzött és szabadulása után előreláthatólag ugyanezen foglalkozást folytató elítélt valamely házi iparág elsajátítása által módot nyer arra, hogy szabadulása után szabad idejét házi iparírral való munkálkodás által értékesítse.

14. A munkának végül alkalmazkodnia kell ahhoz a börtönrendszerhez, mely szerint a szabadságvesztési büntetés végrehajtatik. Hiszen alig szorul bővebb magyarázatra, hogy az olyan munkanem, melynek folytatására nagyobb hely (például nagyobb bútordarabok készítése) szükséges, szűk helyen, magánzárkákban nem folytatható. Olyan munkanem is, melynek folytatása mellett gyakran útbaigazításokra, vagy sok szerszámra, vagy technikai berendezésére van szükség, inkább közös munkatermekbe való. Az elítéltek ipari oktatása közös munkatermekben általában eredményesebb. A közös munkatermekben az elítélteknek egymással való versengése folytán a munkaüzem gazdasági eredménye is kielégítőbb. Azonban óvakodni kell. túlnagy munkatermek berendezésétől, mert ezáltal a munkaüzem könnyen gyári jelleget ölt. A magánzárkában való foglalkoztatás mellett hamarabb eshetik meg, hogy az elítéltek titokban tisztviselők, munkavezetők vagy fegyőrök részére végzendő munkára vállalkozhatnak. Az elítéltek munkájának ellenőrzése a magánzárkákban általában nehezebb.^{37a}

^{37a} Lásd: Helle 26. s köv. old. – Langer 102, old.

Amennyiben a szabadságvesztésbüntetés fokozatos rendszer szerint hajtatik végre, ügyelni kell arra is, hogy a szabadságvesztési intézetbe való felvételükkor semmiféle munkanemben jártassággal nem bíró elítéltek csak olyan munkanemben képeztesse ki, melyet büntetésük elején magánzárkában, később pedig közös elzárásban is folytathatnak. Ellenkező esetben, t. i. ha a közös munkaterembe való helyezésük idején ismét a magánzárkában elsajátított munkanemtől eltérő munkát volnának kénytelenek elsajátítani, büntetési idejükből túlsok esnék tanidőre.

A szabadságvesztési intézetben a meghonosítandó munkanemek kiválogatásánál mindenekelőtt arra kell tekintettel lenni, hogy melyik munkanem biztosítja legjobban a szabadságvesztésbüntetés eredményes végrehajtását, A munka jövedelmezősége csak másodsorban vehető figyelembe ezen kérdés eldöntésénél.

VI. FEJEZET.

Az elítélteknek a szabadban végzendő munkával való foglalkoztatása.

A börtönügyi tudományban az elítélteknek a szabadban való foglalkoztatása eleinte nagy vitára adott okot. Ma az elítélteknek a szabadban való foglalkoztatása ellen már alig emelnek szót; s a gyakorlatban a legtöbb állam az elítélteknek egy részét a szabadban végzendő munkával foglalkoztatja.

Elsősorban azzal a kérdéssel kell foglalkoznunk, vajjon elvi szempontból milyen okok szólnak az elítélteknek a szabadban végzendő munkával való foglalkoztatása ellen és mellett. Majd pedig annak a kérdésnek tisztázását fogjuk megkísérelni, hogy az elítélteknek a szabadban való foglalkoztatása milyen feltételek mellett áll összhangban a szabadságvesztésbüntetés jellegével és céljaival.

Ellenben azt, hogy az elítéltek közül kik foglalkoztatandók a szabadban végzendő munkával, továbbá, hogy a szabadban folyó munka üzeme miképpen szervezendő, ezen kérdéseknek általánosságban való tárgyalásánál fogjuk érinteni.

E helyütt kell még megjegyeznünk azt, hogy az elítélteknek szabadban való foglalkoztatása alatt tágabb értelemben az elítélteknek minden az intézet épületén kívül, tehát az intézethez tartozó és az épületekkel szomszédos keretekben végzett munkája is értendő, – szűkebb és sajátos értelemben pedig a „szabadban végzendő munka” alatt az elítélteknek csak az olyan munkáját értjük, melyet az in-

tézetnek épületén, és az intézethez tartozó és azzal szomszédos kerten az intézet határfalain kívül, az intézettől távolabb eső helyen, szabadban folytatnak.

1. A szabadban végzendő munka ellen felhozott kifogások.

1. Felvetik, hogy az elítélteknek szabadban való foglalkoztatása esetén a szabadságvesztési büntetés elveszti büntetési jellegét. S hogy az elítélteknek a szabadban való foglalkoztatása mellett a szabadságvesztésbüntetés, összehasonlítva az intézetben végzett munkával, nem bír azzal egyenlő nevelő és javító hatással.

Bár a szabadban való foglalkoztatás mellett az elítéltek nagyobb szabadságot élveznek, mégis ez a körülmény nem szolgálhat akadályul az elítélteknek a szabadban való foglalkoztatására.

Mert hiszen a mai szabadságvesztési büntetésnek főcélja nem az, hogy az elítélteknek fájdalmat okozzunk, hanem hogy őket törvénytiszteletre, rendes, munkás életre szoktassuk. S ezen cél megvalósítására az elítélteknek szabadban való foglalkoztatása mellett éppen annyi a remény, mint ha őket az intézetben végzendő munkával foglalkoztatjuk.

Felvetik, hogy a szabadban való foglalkoztatás mellett a szabadságvesztésbüntetés az elítéltekre nézve sokkal inkább válik eltűrhetővé; s ennek igazolására felhozzák azt, hogy tavaszkor rendszerint a szükségesnél sokkal több elítélt jelentkezik a szabadban végzendő munkára. Ez az ellenvetés sem helytálló, mert viszont a szabad életben az ipari munkások az ő munkájukat valamely a szabadban végzendő munkával szemben előnyben részesítik, s ezek ismét a szabadban végzendő munkát tartanak súlyosabbnak. Az elítélt a szabadban való foglalkoztatás mellett is bizony eléggé érzi, hogy szabadságvesztésbüntetés alatt áll, hiszen a szabadban való munka mellett is egyéni szabadságától meg van fosztva.

Krohne a szabadságvesztésbüntetés lényegét abban

látja, hogy³⁸: Die Freiheitsstrafe muss eine ernste, unerbittliche Beschränkung der Freiheit enthalten, und dem davon betroffenen als ein Zwang, als eine Beugung unter die Autorität des Staates fühlbar werden, so dass ihm die eigene Ohnmacht gegenüber der Vollmacht des Staates zum Bewusstsein kommt. In diesem ernsten Zwange ist das Strafleiden des Verurteilten befasst; was darüber hinausgeht, ist rohe Misshandlung, die mit dem sittlichen Grund der Strafe in Widerspruch tritt. Die Freiheitsstrafe ist so zu gestalten, dass der Rechtsbrecher seine Freiheit im Staatsleben richtig zu gebrauchen, zum rechten Gebrauch der Freiheit erzogen werde. – Ha a szabadságvesztésbüntetés ezen klaszikus definícióját szem előtt tartjuk, nem maradhat kétség az iránt, hogy az elítélteknek megfelelően alakított szabadban végzendő munkával való foglalkoztatása a szabadságvesztésbüntetés lényegével nem áll ellentétben.

El kell azonban ismerni Prins és Finkey ama kifogásának alaposságát, hogy az elítélteknek a szabadban való foglalkoztatása a magánzárka rendszerrel összeegyeztethetlen,³⁹ A magánzárka rendszere mellett legfeljebb a hosszú tartamú szabadságvesztésbüntetésre ítélt foglalkoztathatók büntetésük végső időszakában a szabadban végzendő munkával, amint ez Belgiumban történik.⁴⁰

A többi büntetés végrehajtási, így elsősorban a fokozatos rendszer mellett azonban semmi sem állja útját annak, hogy az elítéltek, főleg büntetésük későbbi szakában, a szabadban végzendő munkával is foglalkoztassanak,

2. A szabadban való foglalkoztatás ellen felvetik azt is, hogy mellette a szabadságvesztésbüntetésnél nélkülözhetetlen fegyelem meglazul,

Bár a szabadban foglalkoztatott elítéltek felett való fegyelem megóvása nehezebb feladat, mint az intézet falain belül foglalkoztatott elítéltekkel szemben, s bár a fegyelem-

³⁸ Krohne 222. old.

³⁹ Prins 441, old. – Finkey 233. old.

⁴⁰ Roux 167. old.

nek a szabadban végzendő munka mellett való megóvása nagyobb számú tisztviselőt és fegyőrt igényel, mégis kellő erély mellett a szabadban foglalkoztatott elítéltekkel szemben a rend és fegyelem könnyen megóvható, annál inkább, mert az elítéltek tudatában vannak annak, hogy amennyiben a szabadban való munka közben nem tanúsítanak kifogástalan magaviseletet, ennek következménye az leend, hogy nyomban ismét az intézetbe szállíttatnak vissza és ott zárt műhelyben végzendő munkához osztatnak be. Sok esetben az elítéltek rendetlenkedésemek megakadályozására az intézetbe való visszaszállítással való fenyegetés is elegendő.

3. További kifogás az, hogy a szabadban való foglalkoztatás mellett könnyebbé válik az elítélteknek egymással való érintkezése, társalgása, s hogy ez által a büntetés nevelési céljának megvalósulása elé akadály gördül, amennyiben az erkölcsileg romlottabb elítéltek megmetyelező hatásának a többi elítélt fokozottan van kitéve. – Ezen kifogással szemben nem szabad feledni, hogy az elítélteknek közös munkatermekben való foglalkoztatása mellett is bajos az elítélteknek egymással való társalgását megakadályozni. A kontagium fokozott veszélyétől a szabadban végzendő munka mellett annál kevésbé kell tartani, mert legtöbb helyütt a törekvés az, hogy elsősorban a jó magaviseletű elítéltek nyerjenek a szabadban végzendő munkával foglalkozást.

4. A szabadban végzendő munkával szemben felvetik, hogy az elítéltek biztos őrizetéről alig lehet kellően gondoskodni. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy a szabadban végzendő munkának kellő szervezése és a szabadban foglalkoztatandó elítélteknek kellő körültekintéssel való kiválogatása esetén szökési kísérlettől alig kell tartani.

Ha figyelembe vesszük azt, hogy az elítéltek tudják, hogy szökési kísérlet esetén az őrség jogosítva van lőfegyverét használni, hogy a szökési kísérletnek következménye szigorú fegyelmi büntetés és az is, hogy a szabadban végzendő munkából kirekesztetnek, – a szabadban való foglalkoztatás mellett is alig fog több szökési kísérlet előfor-

dulni, mint amennyi a szabadságvesztésbüntetés végrehajtása közben egyébként előfordul.

5. Cuche felveti azt, hogy az elítélteknek a szabadságvesztési intézettől távoleső munkahelyen való foglalkoztatása esetén az elítélteknek a munkahelyen való elhelyezése elé nagy akadályok gördülnek.⁴¹ Ezen a bajon a legegyszerűbb úgy segíteni, hogy az elítélteket csak az olyan szabadban végzendő munkával foglalkoztatjuk, mely mellett a munkahelyről naponta a letartóztatási intézetbe visszatérhetnek.

6. Ugyanazt a választ adhatjuk arra a kifogásra, hogy a szabadban való foglalkoztatás mellett bajos az elítélteknek tanításáról és vallási gyámolításáról kellően gondoskodni.

7. Felvetik azt is, hogy az elítélteknek a szabadban; való foglalkoztatása esetén a gazdasági munkásoknak; amúgy is eléggé mostoha bérvizonyai még inkább rosszabodnak. Feltéve, hogy a mezőgazdasági munka terén rossz szak volnának a bérvizonyok, ennek oka nem a rabmunka által okozott versenyben keresendő. Hiszen a mezőgazdaság terén éppen ellenkezőleg a munkáshiány miatt állandó a panasz.

8. Hasonlóan alig szorul cáfolatra az az ellenvetés, hogy a szabadban való foglalkoztatás mellett bajos az elítélteket a szabad munkásoktól elkülöníteni. S hogy az elítélteknek mezőgazdasági munkával való foglalkoztatása által elterelnék a munkás kezeket az ipartól,⁴²

2. Az elítélteknek szabadban való foglalkoztatása mellett felhozható érvek,

1. Mindenekelőtt kiemelendő a szabadban való foglalkoztatásnak az elítéltek egészségi állapotára gyakorolt rendkívüli kedvező hatása, mely nagy fokban haladja meg

⁴¹ Cuche 375. old.

⁴² Lásd Moldoványi cikkét (Jogi lexicon III. köt. 514-518. old.).

azt a hátrányt, hogy a szabadban való foglalkoztatás mellett az elítéltek fokozott mértékben vannak a megbetegedés veszélyének, mint például meghűlésnek, vagy reumatikus bántalmaknak kitéve.

A szabadban való foglalkoztatásnak az elítéltek egészségére gyakorolt kedvező hatását főleg ott észlelhetjük, ahol a lakosságnak tetemes része mezőgazdasági foglalkozást űz, s ahol ennek folytán az elítéltek nagy része olyan, amely elítéltetése előtt is mezőgazdasági, tehát a szabadban űzött foglalkozást folytatott.

A börtönrendtartásoknak az elítéltek egészségének megóvását célzó rendelkezéseinek még leglelkiismeretesebb betartása mellett is, különösen a hosszabb tartamú szabadságvesztésbüntetés esetében, vagy ha az elítélt gyenge testalkatú, az állandóan zárt helyen való tartózkodás mellett sok elítélt egészsége kárt szenved. S fokozott mértékben kell ettől tartani, ha az elítéltek elítélésük előtt állandóan a szabadban lefolyó foglalkozást űztek. Az elítéltetésük előtti és a szabadságvesztési intézetben folytatott életmód között észlelhető nagy különbség, a változott ételmezés, a friss levegő hiánya, az állandóan zárt helyiségekben, vagy munkatermekben való tartózkodás, az elítéltek egészségének ártalmára van. Azok az elítéltek, akik elítéltetésük előtt is gyári vagy ipari foglalkozást űztek, a szabadságvesztési intézetben való életet sokkal jobban bírják el, mint akik elítéltetésük előtt sokat tartózkodtak a szabadban. Méltánytalan, ha az elítélteket nem óvjuk meg egyenlően az egészségükre káros körülményektől. Ez egyike a leghathatósabb érveknek, mely az elítéltetésük előtt mezőgazdasági foglalkozást űzött elítélteknek a szabadságvesztési intézetben is mezőgazdasági, vagy más szabadban végzendő munkával való foglalkoztatása mellett felhozható,

2. Az elítéltek egészségének ily módon, fokozott mértékben való gondozása fontossággal bír annyiban is, hogy a szabadságvesztési intézetből egészségesen, munkaerejüknek teljes birtokában szabaduló elítéltekkel szemben na-

gyobb a remény, hogy a szabad életben boldogulni fognak, mintha zárt helyen, műhelyben való foglalkozás folytán betegen, gyengült munkaerővel hagyják el az intézetet. Tehát kriminálpolitikai okból is kívánatos, hogy az elítélte-
sük előtt szabadban tartózkodott elítélteket a szabadságvesztési intézetben is szabadban foglalkoztassuk.

3. De nemcsak egészségileg, hanem kedélyükre gyakorolt hatás által is azok az elítéltek, akik elítéltetésük előtt mezőgazdasági munkával foglalkoztak, a szabadságvesztés-büntetés súlyát sokkal inkább érzik meg, ha zárt helyen, műhelyben foglalkoztatnák őket. Ez szellemi állapotukra is káros hatást gyakorolna. Ellenben a szabadban végzendő munka leköti figyelmüket, képző s gondolatébresztő.⁴¹

4. A szabadban való foglalkoztatás mellett azzal is érvelnek, hogy a földműves foglalkozású elítéltekkel szemben is a szabadságvesztési intézetben első sorban arra kell törekedni, hogy olyan ismereteket elsajátítsanak, melyeknek szabadulásuk után hasznát vehetik. Azoktól, akik életük nagy részén át földműves foglalkozást űztek, nem lehet elvárni, hogy szabadulásuk után más, zárt helyen végzendő munkát űzzenek; tehát ha ezeket a szabadságvesztési intézetben iparra oktatjuk, ennek semmi értelme sem volna, mert az ilyen elítélt szabadulása után amugy is ismét visszatér előbbi, mezőgazdasági foglalkozásához. Az ilyen elítélt sorsán csak akkor segítünk, ha a szabadságvesztési intézetben olyan ismeretek elsajátítására segítjük, melyeknek szabadulásuk után az elítéltetésük előtt űzött életpályán hasznát vehetik.

5. A szabadban végzendő munka mellett felhozható az is, hogy a gyakorlatban számos esetben megtörtént, hogy az ipari foglalkozást űzött elítélt szabadulása után nem tudott azért keresethez jutni, mert ha valahol alkalmazták, a többi munkás elbocsátását kívánta, minthogy vele

⁴³ Balogh 92. old.

mint börtönviselt egyénnel nem akartak együtt dolgozni. A tapasztalat azt mutatja, hogy a földműves foglalkozást üző t. emberek a börtönviselt emberekkel szemben elnézőbbek, Ezenkívül a földművesmunkánál, minthogy e téren a munkások még nincsenek annyira szervezve, a munkásoknak a múltja kevésbé fog kiderülni.

6. A mezőgazdasági munka mellett továbbá még azzal is érvelnek, hogy a földművelő országokban az ipari munkával foglalkoztatott elítélteknek munkája aránylag kevés haszonnal jár, mert a büntetési időnek java része – s ez fokozottan áll a rövid tartamú szabadságvesztésbüntetéseknel – az illető iparág elsajátítására, a tanidőre esik, sőt sok esetben, például ha az elítélt éltesebb korú, egyáltalában kérdéses, vajjon az illető képes-e valamely iparág elsajátítására. Ennek következménye, hogy az elítéltek munkája alig jár jövedelemmel, s hogy a szabadságvesztésbüntetések végrehajtása által felmerülő költségeknek java része az államot terheli. Figyelembe veendő különben még az a körülmény is, hogy a mezőgazdasági foglalkozású elítéltek, ha a szabadságvesztési intézetben ipari munkára fogjuk, ügyetlenségük által az ipari munka közben hibájukon kívül a munkaanyagban és a szerszámokban okozott kár által az államnak sok hiábavaló költséget okoznak. Továbbá, hogy a mezőgazdasági üzem produktumai előnyösen felhasználhatók a szabadságvesztési intézetben az elítéltek szükségleteinek fedezésére.

Ezen felül a szabadban végzendő munka mellett a produktív tevékenység számára megnyeretik az az idő, melyet az elítéltek zárt helyen való foglalkoztatásuk esetén a börtönrendtartásoknak egészségügyi szempontból tett intézkedéseinél fogva szabadban, sétával töltenek el.⁴⁴

A szabadban végzendő munkák tehát az állam részére pénzügyileg is kedvezők.

7. Az elítélteknek szabadban végzendő munkával

⁴⁴ Balogh 94. old.

való foglalkoztatása különösen akkor célszerű, ha az elítéltek az állam részére, vagy egyéb közcélú munkával foglalkoztathatók. Gyakran merülnek fel az állami háztartásban olyan munkálatok, melyek nem jövedelmezők, mint például talaj erődítési, erődítési, útépítési, lecsapolási, folyamszabályozási munkák. Az ilyen munkálatok drága munkabér mellett nem foganatosíthatók, s csak abban az esetben fognak létesülni, ha olcsó munkaerők állanak rendelkezésre. Az ilyen munkák különösen akkor alkalmasak az elítélt foglalkoztatására, ha nagyobb terjedelműek és hosszabb időtartam alatt végzendők; s általuk az elítélteknek gyakran arra is alkalom nyílik, hogy szabadulásuk után azon a helyen letelepedjenek, melyen szabadságvesztésbüntetésük idején dolgoztak.

8. Az elítélteknek a szabadban végzendő munkával való foglalkoztatása folytán nagy mértékben alapjukat veszítik azok a panaszok, melyeket a szabad iparosok minduntalan a rabiparnak a szabad iparral szemben okozott versenye miatt emelnek. Ha az elítélteknek jó része mezőgazdasági, vagy egyéb szabadban végzendő munkával foglalkozik, elesik az a panasz, hogy a rabmunka a szabad iparral szemben versenyt okoz.

9. A szabadban végzendő munkák behozatalával megszűnnék az a nagy nemzetgazdasági hátrány is, hogy az elítéltek egyikének-másikának nagy testi ereje a szabadságvesztési intézetben kihasználatlanul marad akkor, mikor valami könnyű munkával, például papírzacskókészítéssel foglalkoztatják. Az ilyen könnyű munka által csökken is annak az elítéltnak testi ereje, aki előbb nehéz munkához | volt szokva.⁴⁵

10. Az elítélteknek a szabadban való foglalkoztatása különösen a fokozatos rendszer mellett és abban az esetben célszerű, ha hosszú tartamú szabadságvesztésvégrehajtásról van szó, amely utóbbi esetre egyes szakemberek azt ajánl-

⁴⁵ Balogh 93. old.

ják, hogy a szabadban való munka a fokozatos rendszerbe mint új fok beillesztessék.

Az 1890-iki pétervári nemzetközi börtönügyi kongresszuson Fohnitzky emelt szót a mellett, hogy a fokozatos rendszerbe mint utolsó fok az elítélteknek szabadban végzendő munkával való foglalkoztatása beillesztessék, első-sorban olyan elítéltekkel szemben, akik legalább 10 évi tartamú szabadságvesztésbüntetésre vannak elítélve.⁴⁶ Ilyen esetben a szabadban való foglalkoztatás mintegy annak volna jutalma, hogy az elítélt a szabadságvesztési intézetben idáig jó magaviseletet tanúsított s hogy a javulás komoly jelét adta. A szabadban való foglalkoztatás mint átmenet a közös munkatermekben való foglalkoztatás és a közvetítő intézetbe való helyezés, esetleg a feltehető szabadonbocsátás szaka közé volna beékelendő.

Ezen óhajnak megvalósítása azonban akadályokba ütközik. Mert míg általában az van helyesül elfogadva, hogy iazok az elítéltek foglalkoztatandók. szabadban végzendő munkával, akik elítéltetésük előtt is ilyen munkát végeztek, vagy akiknek egészsége ezt megkívánja, addig Fohnitzky javaslatának elfogadása esetén tekintet nélkül az elítéltetésük előtt űzött foglalkozásra, azok az elítéltek volnának a szabadban végzendő munkával foglalkoztatandók, akik hosszabb tartamú szabadságvesztésre vannak elítélve, büntetésük bizonyos részét már elszenvedték, s az intézetben jó magaviseletet tanúsítottak.

Fohnitzky indítványának megvalósítása elé még az az akadály is gördül, hogy túlsok elítélteknek szabadban való foglalkoztatását tenné szükségessé.

11. Treu kiemeli, hogy az elítélteknek szabadban való foglalkoztatása által ott, ahol gazdasági munkásokban nagy a hiány, a mezőgazdasági munkások száma növelhető.⁴⁷

12. Végül az elítélteknek a szabadban való foglalkoz-

⁴⁶ Zeitschrift 16. köt. 928. old.

⁴⁷ Treu 100. old.

tatása még egy tekintetben bír rendkívüli gyakorlati értékkel. Amennyiben a szabadságvesztési intézetek túltömve vannak, s újabb elítéltek befogadása válik szükségessé, akiknek az intézeten belül való foglalkoztatása munkahelyiség híján már nem lehetséges, úgy az elítéltek egy részének munkáltatásáról szabadban való foglalkoztatásuk által lehet gondoskodni addig, míg az elítélteknek a munkatermekben való elhelyezése lehetségessé válik.

A tudományban ma az elítélteknek a szabadban vég¹, zendő munkával való foglalkoztatásának helyessége vitát már nem képez. Talán elég utalni arra, hogy úgy az 1885-¹iki római,⁴⁸ mint az 1905-iki budapesti nemzetközi börtönügyi kongresszus⁴⁹ is az elítélteknek a szabadban végzendő mezőgazdasági, földműves, talaj javítási, csatornák és utak építésével kapcsolatos, és hasonló munkákkal való foglalkoztatása mellett foglalt állást.

Hogy mennyire terjed az elítélteknek szabadban való foglalkoztatása, s hogy az újabb tervezetek között is a legtöbb az elítélteknek szabadban való foglalkoztatása mellett foglal állást, – erre vonatkozólag talán elég utalni a német büntetőtörvény 1909-iki tervezetére (15. és 17. §), a német büntetésvégrehajtási törvényhez készült Vorschlägere (27. §), továbbá az új magyar büntetőtörvény 1914-iki tervezetére (37. és 48. §). Ezek mind az elítélteknek a szabadban végzendő munkával való foglalkoztatása mellett foglalnak állást.

Már jeleztük, hogy bár mi is kívánatosnak tartjuk az elítélteknek a szabadban végzendő munkával való foglalkoztatását, mégis az elítélteknek a szabadban végzendő munkával való foglalkoztatását csak bizonyos feltételek mellett tartjuk helyesnek.

⁴⁸ Bulletin, Budapest, I. köt. 419. old.

⁴⁹ A kongresszus alkalmával adott véleményeket lásd, Bulletin, Budapest, I. köt. 323, 341, 351, II. kötet 85, 199, III. köt. 55, 327, 341, 477, IV. köt. 21, 29. s köv. old.

3. Milyen a szabadban végzendő munka alkalmas az elítélteknek foglalkoztatására?⁵⁰

Az elítélteknek szabadban való foglalkoztatására elsősorban a mezőgazdasági munka alkalmas, különösen ott, ahol sok a mezőgazdasági foglalkozású elítélt. Egyéb alkalmas munkaágak: útépítési, csatornázási, folyamszabályozási, lecsapolási, csatornaépítési, védgátépítési munkák.

Ezen munkák között előnyben részesítendő az olyan, melynek helye a szabadságvesztési intézettől nem esik messzire. S melynél lehetségessé válik, hogy az elítéltek a munkahelyről a szabadságvesztési intézetbe naponta visszatérjenek. A szabadságvesztésbüntetés ebbeli jellegének megóvása megnehezül, ha az elítéltek nem naponta, hanem csak hosszabb időközökben térhetnek vissza a szabadságvesztési intézetbe. S az elítélteknek a munkahelyre való szállítása s a munkahelyen való elhelyezése is sok költséggel jár. A német börtönügyi tisztviselőknek 1901-iki nürnbergi vándorulése,⁵¹ valamint az 1905-iki budapesti nemzetközi börtönügyi kongresszus is az elítélteknek az olyan szabadban végzendő munkával való foglalkoztatása mellett foglaltak állást, melynek helye a szabadságvesztési intézethez közel fekszik.

Az elítéltek kizárólag csak állami felügyelet és vezetés alatt végzendő állami, vagy más közérdekű munkákkal foglalkoztathatók, Helytelen s okvetlenül kerülendő az elítélteknek magánosok gazdasági, vagy egyéb üzemében szabadban végzendő munkával való foglalkoztatása.

Az elítéltek a szabadban végzendő munka mellett úgy a szabad munkásoktól, mint a szabad lakosságtól elkülönítendőek s az azokkal való minden érintkezés megakadályozandó.

Az elítéltek szabadban csak akkor foglalkoztatna-

⁵⁰ Általában utalunk az V. fejezetben mondottakra!

⁵¹ Blätter, 35. köt. Sonderheft. 114. old.

tok, ha biztos őrizetükről gondoskodás történt: a legalkalmasabb, ha az elítéltek munkájukat valamely körülkerített helyen végzik; amennyiben nem körülkerített helyen folyik a munka, gondoskodni kell a kellő őrizetről.

Az elítélteknek szabadban való munkáját ne súlyosbítsuk azzal, hogy az elítélteket egészségtelen helyen foglalkoztatjuk, mely mellett egészségük kárt szenved.

Kerülendő az olyan munkaüzem, mely túl nagy tőkebefektetést igényel. Ez okból is a mezőgazdasági üzemben mezőgazdasági gépek alkalmazása lehetőleg kiküszöbölendő, s mintagazdaságok létesítése kerülendő.

Az elítélt helyzete a munkaüzemben.

Az itt felmerülő kérdések a következők: 1. az elítéltek munkakényszer alá állítandók-e? ha igen, milyen fokban? 2. milyen mennyiségű munkateljesítésre kötelezendő az elítélt? 3. mik legyenek az irányadó szempontok az egyes elítélt által végzendő munkanem kijelölésénél?

VII. FEJEZET.

A munkakényszer.

Az elítélteknek a munkához való viszonyát minde-
nekelőtt két szempontból kell vizsgálnunk. Abból a szem-
pontból, vajjon van-e az elítéltnak joga munkát, foglalkoz-
tatást követelni,⁵¹ továbbá vajjon kötelezhetők-e az elítél-
tek munka végzésére? Az elítélteknek munkára, tevékeny-
ségre való jogát emberi mi voltukra alapítják.⁵² Az államnak,
a társadalomnak jogában áll védelme céljából a büntetese-
ket szabadságuktól megfosztani, ellenben nincs joga a letar-
tóztatottakat a munka kedvezményétől állandóan, vagy
hosszabb időre megfosztani. Amennyiben némely büntetés-
végrehajtási rendszer mellett az elítéltek a büntetési idő ele-
jén munka nélkül hagyatnak, ezt sokkal nehezebben viselik
el, mint a legszigorúbb munkakényszer. A munkának teljes
megvonása az elítélteknek testére és lelkére káros hatást
gyakorol. A munka az elítélteknek túlnyomó része jótéte-
ményt képez, az elítéltek között csak csekély azoknak száma

⁵¹ a Az elítélteknek munkára, foglalkozására való jogát két-
ségbe vonja például: Sichert (Lásd Sichert 52. old.).

⁵² Például Krohne 388. old.

akikre nézve a viszonyaiknak megfelelő munka a szabadságvesztésbüntetést súlyosabbá teszi. Ezért elvetendő minden olyan törvényhozási intézkedés, mely a munkának az elítélttől való megvonását célozza. Az imént mondottakkal magyarázható, hogy némely börtönrendszer a munkamegvonást mint fegyelmi büntetési eszközt ismeri. Nézetünk szerint ez az egyetlen eset, amelyben indokolt az elítélttől a munkát megvonni. Némely börtönrendtartás még arra az esetre is megvonja az elítélttől a munkát, ha az elítélt a feldolgozandó munkaanyagban vagy eszközökben szándékosan kárt okoz. De hiszen ebben az esetben is a munkamegvonás csak fegyelmi büntetés jellegével bír.

A másik kérdés az, vajjon az elítéltek, vagy esetleg csak a súlyosabb jellegű szabadságvesztésbüntetésre ítélték helyezendők-e és ha igen, milyen fokban munkakényszer alá? A munkakényszer ellen felvetik, hogy ez a szabadságvesztésbüntetést a rabszolgasághoz teszi hasonlóvá. Ezi a kifogás nem helytálló. Mert ha elismerjük a társadalomnak ama jogát, hogy azt a tagját, aki szabadságával visszaél, szabadságától megfoszthatja, a társadalomnak módot kell adni arra is, hogy a büntettest megjavítsa s rendes munkás életre szoktassa. Erre pedig a legalkalmasabb eszköz a rendszeres munkára való szorítás. A rendszeres munkára való szoktatás által szűnnek meg a rossz szokások, ez teszi az elítélteket ismét a társadalomnak hasznos tagjaivá, a munka ad egyéniségének erkölcsi alapot, a munka serkenti lelkét is rendes életre, s ad módot a szabadulás idejére való tartaléktöke gyűjtésére, mely az elítéltnak szabadulása után való megélhetését teszi könnyebbé.TM

A munkakényszer azonban egyéb tekintetben is fontossággal bír. Amennyiben a törvényhozások egyebek között a munkakényszer segítségével tesznek különbséget a szabadságvesztésbüntetési nemek között,

⁵³ Roux 11. old.

1. A munkakényszer, illetve annak foka mint a szabadságvesztésbüntetési nemek egyik megkülönböztetési eszköze.

Míg a súlyosabb jellegű szabadságvesztésbüntetések munkakényszerrel járnak, addig az enyhébb jellegű szabadságvesztésbüntetések nincsenek munkakényszerrel egybekötve. A szabadságvesztésbüntetési nemek ezenfelül a munkakényszer foka szerint is megkülönböztethetők egymástól, A munkakényszer a legszigorúbb az esetben, ha az elítéltek tekintet nélkül testi erejükre, műveltségük fokára, ipari vagy egyéb szakképzettségükre, továbbá jövőjükre, – bármilyen nehéz munkára szoríthatók. Ez nevezhető abszolút munkakényszernek,

A munkakényszernek enyhítését jelenti, ha az elítéltek csak olyan munkára szoríthatók, mely testi erejüknek, szakismereteiknek, műveltségük fokának, elítéltetésük előtt üzött foglalkozásuknak s szabadulásuk után való boldogulásuknak megfelel (Relatív munkakényszer),

A munkakényszernek még enyhébb foka, ha az elítélt ugyan munkateljesítésre van kötelezve, azonban az általa végzendő munkanemet ő maga választhatja, ez az úgynevezett foglalkozási kényszer (Beschäftigungszwang), Itt ismét disztíngválhatunk! Az elítélt vagy köteles az intézet munkaüzemében részt venni, s csak az ott meghonosított munkanemek között választhat, vagy pedig jogosult foglalkozásul magánmunkát választani,

A szabadságvesztésbüntetési nemeknek a munkakényszer foka útján való differenciálásra kevésbé szerencsésnek tartjuk azt a módot, midőn a foglalkozási kényszer alatt álló elítéltek munkakényszerének fokát újból az alapon különböztetik meg, hogy a súlyosabb jellegű szabadságvesztésbüntetések végrehajtására szolgáló intézetekben nehezebb, fárasztóbb munkanemeket, ellenben az enyhébb jellegű szabadságvesztésbüntetések végrehajtására szolgáló intézetekben könnyebb munkanemeket honosítanak meg. Hiszen alig lehetséges a munkanemeket ennek megfelelően a szabadságvesztési intézetekben elosztani; továbbá nem

szabad feledni, hogy a „nehéz” munkanem relatív fogalom; akárhány enyhébb jellegű szabadságvesztésbüntetésre elítélt valamely általa kedvelt nehéz munkanemet más, könnyű munkanemmel szemben előnyben részesít. De helytelen volna ez a megkülönböztetés azért is, mert ha a súlyosabb jellegű szabadságvesztésbüntetésre ítéltet, tekintet nélkül testi erejükre és képességeikre, bármilyen nehéz munkával foglalkoztatnók, ez – amint ettől az abszolút munkakényszer kíméletlen megvalósítása mellett is tartani is kell – egészségükre káros következménnyel járhatna.

Hasonlóan alig valósítható meg a munkakényszer fokának megkülönböztetése a szerint, vajjon az elítélt valamely az állam és más közérdekű célra szolgáló munkára, vagy pedig magánosok részére való munkára szorított-e. Ez az eljárás dívik például Guatemala-ban, hol az *arresto mayor*-ra (súlyos elzárás) ítélték közcélú munkavégzésére vannak kötelezve, ellenben az *arresto menor*-ra (könnyű elzárás) ítélték magánosok céljait szolgáló munkákkal foglalkoztatnak,⁵⁴

A szabadságvesztésbüntetési nemek a munkáltatás körében megkülönböztethetők olyképpen is, hogy a súlyosabb jellegű büntetésre elítéltek büntetésük teljes tartama alatt egyforma munkakényszer alatt állanak, ellenben az enyhébb szabadságvesztésbüntetési nemre ítéltekkel szemben a munkakényszer büntetésük későbbi időszakában enyhül, vagy hogy az enyhébb jellegű büntetésre ítéltekkel szemben a munkakényszer enyhülése hamarabb fog helyt, mint súlyosabb jellegű szabadságvesztésbüntetésre ítéltekkel szemben. Ezt célozza a német büntetésvégrehajtási törvénytervezet, midőn a fegyházra elítéltekkel szemben egy év, – a fegyházra ítéltekkel szemben ellenben már hat hónap után engedi meg, hogy „eine allmähliche Milderung des regelmässigen Strafzwanges” bekövetkezzék,⁵⁵

⁵⁴ Strafgesetzgebung IL k. 148. old.

⁵⁵ A német Vorschläge zu einem Reichsstrafvollzugsgesetz vonatkozó 23. §-a következően szól: Bei dem Vollzug von Zuchthaus-

A szabadságvesztésbüntetési nemek megkülönböztetése arra szolgál, hogy a kisebb és nagyobb súlyú bűncselekmények arányosan sújthatók legyenek. Ma, midőn a szabadságvesztésbüntetési rendszerek kivétel nélkül a munkakötelezettség elvén épülnek fel, a büntetési nemek megkülönböztetésének egyik legfontosabb eszköze a munkakényszer foka. A bíró, midőn az elítélttel szemben az alkalmazandó szabadságvesztésbüntetési nemet megállapítja, közvetve meghatározza az elítélttel szemben alkalmazandó munkakényszer fokát is.

Bár akad olyan nézet is, hogy az összes, bármilyen jellegű és súlyú szabadságvesztésbüntetési nemre Ítétek mind munkára kötelezendők,⁵⁶ az uralkodó felfogás szerint a leg súlyosabb jellegű szabadságvesztésbüntetésre elítéltek abszolút munkakényszer alatt állanak, ellenben az enyhébb jellegű szabadságvesztésbüntetésre elítéltek relativ munkakényszer alatt állanak, tehát csak olyan munkára szoríthatók, mely testi erejüknek, szakismereteiknek, műveltségük fojtanak, elítéltetésük előtt üzött foglalkozásuknak s szabadulásuk után való boldogulásuknak megfelelő. A még enyhébb jellegű szabadságvesztésbüntetésre elítéltek ellenben az általuk választott, magánmunkával foglalkozhatnak.

Amennyiben a szabadságvesztésbüntetési rendszerben két olyan büntetési nem van, mely mellett az elítéltek magánmunkával foglalkozhatnak, ezek egymástól a munkakényszer foka tekintetében olyként különböztethetők meg, hogy az esetre, ha az elítéltek a magánmunka választás jogával nem éltek, a súlyosabb jellegű büntetési nem mellett az elítéltek az intézet üzemében valamely,

strafen, sobald deren Dauer ein Jahr überschritten hat, und von Gefängnisstrafen, nach Ablauf von sechs Monaten kann eine allmähliche Milderung des regelmässigen Strafzwanges eintreten hinsichtlich der Auswahl der Arbeit, der Höhe der Arbeitsbelohnung, des Ausmasses von Besuchen, stb,

⁵⁶ Például Roux 18. old.

személyi körülményeiknek megfelelő munkára szorítandók, – ellenben az enyhébb jellegű büntetési nemre elítéltek tevékenységük tekintetében semmiféle kényszer alatt nem állanak. Ez idő szerint a törvényhozásokban a munkakényszertől való teljes eltekintés rendszerint csak legenyhébb jellegű elzárás szabadságvesztésbüntetésre (custodia honesta) ítétekkel szemben található.

Amennyiben párhuzamos büntetési rendszerben a menthető, nem bectelen indokból elkövetett cselekmények büntetésre enyhébb jellegű büntetési nem áll rendelkezésre, tekintettel arra, hogy sok esetben, bár menthető indokból elkövetett, de mégis súlyosabb beszámítás alá eső cselekmény megbüntetéséről van szó, mire munkakényszer nélküli szabadságvesztésbüntetés nem volna elég súlyos, – ez is enyhébb fokú munkakényszerrel egybekapcsolandó.”

Megfontolás tárgyává tehető, vajjon az elítéltekkel szemben alkalmazandó szabadságvesztésbüntetési nem, illetve a munkakényszer fokának megállapításánál mily körülményeknek tulajdonítandó döntő befolyás? Vajjon kizárólag csak a bűncselekmény súlya, vagy egyéb és milyen körülmények vétessenek figyelembe?

Így a szabadságvesztésbüntetési nem megállapításánál azonfelül, hogy vajjon a bűncselekmény bectelen, vagy pedig nem bectelen, menthető indokból követtetett el, amidőn párhuzamos büntetési rendszert létesítünk,⁵⁷ – tekintette] lehetünk arra is, vajjon politikai (ide sorolhatók a sajtóvétségek is), vagy nem politikai természetű bűncselekménnyel állunk szemben. Kérdés, nem volna-e ajánlatos, az elítéltek egyéniségét nagyobb mértékben figyelemre méltatni,

⁵⁷ Így például a német 1909-iki tervezet is, mely az esetleg menthető, nem bectelen indokból elkövetett cselekményekre vonatkozólag (például 181, 227, 228. §) párhuzamos büntetési rendszert fogadott el (84 és 85. §.), a Haft-ra ítélektől munkateljesítést kíván (20. §).

⁵⁸ Lásd Goldschmidt 343. s köv. old. – Irk. 90. s köv. old.

Felvetik, hogy a nagyobb műveltséggel bíró elítéltet a szabadságvesztésbüntetés aránytalanul súlyosabban sújtja; ezek lelkileg is jobban érzik a szabadságvesztésbüntetés sújtó hatását, a vele járó nélkülözéseket, s az intézetben érvényesülő lelki kényszert. Stade,⁵⁹ minthogy nézete szerint az elítéltetésük előtt szellemi munkát folytatott elítéltekben a szabadságvesztésbüntetési intézetben kézműves munkával való kényszerű foglalkozás ellenszenvet kelt, s minthogy az intelligens elítélteknek a munkakényszer alól való felmentését nem tartja kívánatosnak, mert a műveltebb elítélteknek kivételes bánásmódban való részesítése az ilyen kedvezményben nem részesülő elítéltekben irigységet kelte, s a fegyelem csökkenését eredményezhetné, – azt ajánlja, hogy azoknak az elítélteknek, akik elítéltetésük előtt szellemi munkások voltak, az intézetben végzendő kényszermunka mellett naponta néhány órai idő engedélyeztetésük arra, hogy ezen idő alatt elítéltetésük előtt folytatott szellemi foglalkozásuknak élhessenek.⁶⁰ Stade reméli, hogy így módon az arra érdemes elítélteknek mód adatnék arra, hogy az elítéltetésük előtt folytatott szellemi, vagy egyéb nagyobb műveltséget feltételező foglalkozásban való jártasságukat megóvják, másrészt ezen kedvezmény őket az egyszerű, szellemi megerőltetéssel nem járó kényszermunkájukért elfogadható módon kárpótolná. Stade nézete szerint az ilyen eljárás kevésbé alkalmas arra, hogy a kedvezményben nem részesülő elítéltek irigységét felkeltse. Azonban elismeri, hogy javaslatának megvalósítása alig leküzdhető akadályokba ütközik. Mert az összes elítélt munkája a szabadságvesztési intézetben állandó felügyelet alatt állván, Stade indítványának megvalósítása esetén a szabadságvesztési intézetekbe sokféle foglalkozás kerülne, A tisztviselők ezen foglalkozások java részéhez alig értenének, S így az elítéltek szorgalmá-

⁵⁹ Stade 49, s köv., továbbá 90, s köv, old.

⁶⁰ Hasonlóan Wulffen 25, old. – A szellemi munka megengedhetősége tekintetében lásd az V. fejezetben!

nak, s munkájuknak egyéb szempontokból való felülbírá-
lása lehetetlenné válna. Az elítélteknek a magánmunka
ürügye alatt sokféle visszaélésre nyílnék alkalom.

2. *A munkakényszer fokai: absolut és relativ munka- kényszer.*

Absolut munkakényszer alatt a munkakényszernek
azt a fokát értjük, midőn az elítéltek tekintet nélkül testi
erejük s műveltségük fokára, és ipari vagy egyéb szakkép-
zettségükre, továbbá jövőjükre, bármilyen nehéz mun-
kára szoríthatók. A legsúlyosabb jellegű szabadságvesztés-
büntetési nemnek jellegzetes ismérve tehát az, hogy az el-
ítéltek bármilyen munkára foghatók. Az elítéltet ez esetben
nem illeti meg az a jog, hogy a szabadságvesztés! intézetben
meghonosított munkanemek között választhasson, hanem
köteles az igazgató által részére kijelölt munkát elvégezni.
Másképp az intézet igazgatóját az elítélte által végzendő
munkanem kijelölésénél semmiféle szempont (például:
az elítélte testi képességei, műveltsége, stb.) figyelembe véte-
lére nincsen kötelezve.

Az absolut munkakényszer kíméletlen keresztülvite-
le mellett tehát lehetetlenné válik az elítélte egyéni tulaj-
donságait figyelembe venni.

A japán kormány indítványára került az 1890-iki
szentpétervári nemzetközi kongresszus napirendjére az a
kérdés, vajjon amaz alapelv, hogy minden elítélte az egyé-
niségére nézve legalkalmasabb munkával foglalkoztatandó,
tekintet nélkül az ebből eredő költségtöbbletre, s a büntetés
megtorlási céljának háttérbe szorulására érvényesi-
tendő? Ekert német börtönigazgató az egyéniség elvé-
nek megvalósítása mellett foglalt állást, ellenben Illing né-
met börtönigazgató és Fohnitzky szentpétervári egyetemi
tanár⁶¹ gazdasági okból az individualizációnak a munka-
üzem terén való megvalósítását alig tartották keresztülvihe-

⁶¹ Zeitschrift 16. köt. 927-928. old.

tőnek, A kongresszus határozata oda konkludált, hogy az elítéltek lehetőleg egyéniségüknek megfelelő munkával foglalkoztatandók.

Az újabb keletű tervezetek, mint például az 1908-iki svájczí tervezet (30, §), még a legsúlyosabb jellegű szabadságvesztésbüntetési nemre Ítéltekkel szemben sem alkalmazzák a munkakényszernek legszigorúbb fokát. Hiszen ha az absolut munkakényszer a legridegebb módon akarnók keresztül vinni, ez végeredményben az elítéltek egészségének és munkaképességének sérelmére történék. Az absolut munkakényszernek a legsúlyosabb nemű szabadságvesztésbüntetési nemre elítéltekkel szemben való elfogadása esetén arra kellene törekedni, hogy az ilyen elítéltekkel szemben is az általuk végzendő munkanem megállapításánál az elítélt személyi viszonyai mérsékelt mértékben figyelembe vétessenek, így például Németországban, bár a BTK, 15 §-a szerint (s az 1909-iki német tervezet 15. §-a szerint is) a fegyencek absolut munkakényszer alatt állanak, mégis a német Vorschläge zu einem Reichsstrafvollzugsgesetz indokolása azon óhajának ad kifejezést, hogy a fegyházbüntetésre elítéltekkel szemben: *Kein vernünftiger Anstaltsleiter wird grundsätzlich einen Zuchthausgefangenen zu einer für ihn ungeeigneten Arbeit zwingen, die ihn seinem Beruf entfremdet, und späteres Fortkommen erschwert, oder seiner Vorbildung und Fähigkeiten nicht entspricht,*⁹²

Ezen álláspont mellett szól, hogy ha az elítélt szabadságvesztésbüntetésének ideje alatt olyan munkát kénytelen végezni, melynek következtében egészsége megrendül, s ennek következtében munkaképessége is csökken, alig remélhető, hogy szabadulása után boldogulni fog. Gondoljunk csak arra az esetre, ha az elítéltetése előtt finom műszerész munkával foglalkozott elítéltet a szabadságvesztési intézetben nehéz kovács munkával foglalkoztatnék, ezáltal az elítéltnek szabadulása után való boldogulása és megélhetése

⁹⁹ Vorschläge, II, Teil: Begründung 46. old.

szerfelett kétségessé válnék. Tehát még a legsúlyosabb jellegű szabadságvesztésbüntetési nemre elítéltekkel szemben is csak relatív munkakényszernek kellene helyt foglalnia és a törekvésnek lehetőleg oda kellene irányulnia, hogy az elítélt lehetőleg olyan munkával foglalkoztassák, mely személyi körülményeinek, egyéniségének leginkább megfelel,⁶³

Még a legszigorúbb jellegű szabadságvesztésbüntetési nemre elítélttel szemben is az általa végzendő munkanem kijelölésénél figyelemmel kellene lenni testi erejére, egészségére, műveltségi fokára, ipari vagy egyéb szakképzettségére, elítéltetése előtt üzött foglalkozására, s szabadulása után való boldogulására. Gazdasági szempontból is csak így várható nagyobb eredmény az elítéltek munkájától,

A munkakényszer megvalósítása nehézségekbe ütközhetik, Amennyiben az elítéltek munkájukat hanyagul, felületesen végzik, szigorú fegyelmi eszközök alkalmazásával kell őket kötelességük teljesítésére szorítani, A munkakényszer megvalósítása más eszközök segítségével is történhetik, így az amerikai reformatorykban a munkakényszer nemcsak fegyelmi büntetések alkalmazása által, hanem jegyrendszer útján hajtják végre. Az 1886 szeptember 20-án kihirdetett portugál büntetőtörvénynek 118. §-a szerint pedig, amennyiben a munkakényszer alatt álló elítéltek munkájukat el nem végzik, úgy eltekintve attól, hogy fegyelmi büntetésekkel a munkára szoríttatnak, ezenfelül az az idő, mely alatt nem dolgoztak, büntetési idejükbe be nem számítatik,⁶⁴

3. Foglalkozási kényszer.

Példa erre az 1909-ik német tervezet által a fogházra ítélttekkel szemben megállapított „Beschäftigungszwang.”

Foglalkozási kényszer alatt értjük, ha az elítélt sza-

⁶³ Kriegsmann (126. old.) ezt individualizált munkakényszernek nevezi,

⁶⁴ Ausserdeutsche Strafgesetzbücher, 19. köt.

badságvesztésbüntetés során munkát végezni köteles, azonban a munka megválasztása az elítéltre van bízva, A munkakényszer csak arra irányul, hogy az elítélt valamely munkával foglalkozzék. Munkája kétféle lehet. Vagy valamely az intézet munkauzemében meghonosított, s az elítélt által választott munkanem, mint ezt az imént idézett német tervezet a fogházra ítétekkel szemben megállapítja, s a munkakényszernek ezt a fokát jelölhetjük meg szűkebb értelemben foglalkozási kényszer kifejezéssel. Vagy pedig az elítélt megfelelő magánmunkát választhat.

Amennyiben a foglalkozási kényszer alatt álló elítéltek az általuk végzendő munkanemet az intézet munkauzemében kénytelenek választani, e választás eszközlésénél természetesen a szabadságvesztési intézet munkauzemviszonyai sem hagyhatók figyelmen kívül. Elsősorban az olyan munkanem választása kívánatos, melyben munkáskezre szükség van, S talán ez a körülmény oka annak, hogy a legtöbb törvényhozás az enyhébb nemű szabadságvesztésbüntetésű nemre elítéltek által végzendő munkanem megválasztását nem az elítéltre, hanem inkább az intézet igazgatójára bízva (s így a munkakényszer relativ munkakényszerre minősül). Ha a munkanem megválasztásának jogát az elítéltre bíznók, ez a legtöbb esetben illuzóriusnak bizonyulna.

Amennyiben a foglalkozási kényszer alatt álló elítélteknek a munkanem választásának joga megadatik, ez a jog olyképpen is korlátozható, hogy az elítéltek csak az elítéltetésük előtt üzött foglalkozáshoz hasonló munkanemet választhatnak, Némely helyütt a munkaválasztási jog a szabadságvesztésbüntetés tartamának elején meg van vonva.

Megfontolás tárgyává tehető, vajjon a munkaválasztási jog fegyelmi büntetésképpen rövidebb időtartamra megvonható-e,

4. Az elítélt által választott magánmunka.

A munkakényszernek legenyhébb foka az, ha az eli-

télt ugyan munkateljesítésre van kötelezve, azonban foglalkozásul magánmunkát választhat.

Milyen munkát választhat az elítélt magánmunkául? Csak olyant, mely a szabadságvesztésbüntetés lényegével, céljával összhangban van, mely a szabadságvesztésbüntetés komolyságának és az intézet rendjének megfelel, mely az elítélt biztos őrizetét lehetővé teszi, amely nem jár túlságos zajjal, tisztasági szempontból kifogás alá nem esik és az elítélt magaviseletének és munkájának ellenőrzését lehetővé teszi, mert hiszen a magánmunka mellett is az elítélt munkája az intézet vezetőinek ellenőrzése alatt áll.

A magánmunka választásnak mentül szélesebb keretben való megengedése mellett érvelnek azzal is, hogy így válik lehetségessé az elítéltnak olyan munkanemben való jártasságát fentartani, melyet elítéltetése előtt űzött, mely azonban az intézet üzemében meghonosítva nincs, Minthogy az elítéltek szabadulásuk után többnyire ismét az elítéltetésük előtt űzött foglalkozásukhoz térnek vissza, azért fontos, hogy abban a munkanemben való jártasságuk ne csökkenjék.

Amennyiben az elítélt magánmunka választási jogával nem él, vagy magánmunkául erre meg nem felelő munkanemet választ, ez rendszerint azzal a következménnyel jár, hogy az intézet munkaüzemében az intézet igazgatója által személyi viszonyainak figyelembe vétele mellett kijelölt munkanem teljesítésére szoríttatik.

Amennyiben a magánmunka választásának joga attól van függővé téve, hogy a magánmunka jövedelméből a büntetésvégrehajtási költségek megtérüljenek, ennek következménye az, hogy az elítélt magánmunkául csak jövedelmező munkanemet választhat,

5. A munkakényszer mellőzése.

Rendszerint csak a custodia honesta-ra, némely helyütt pedig még a legenyhébb jellegű, a kihágások megbüntetésére szolgáló szabadságvesztésbüntetésre (mint például

hazánkban az elzárásra, lásd kih. BTK. 18. §) ítélték vannak a munka alól teljesen felmentve.

Amennyiben ezek önként jelentkeznek az intézet munkauzemében való részvételre, felmerül mindenekelőtt az a kérdés, vajjon a jelentkezés büntetésük teljes tartamára szólónak veendő-e? Amennyiben az elítélteknek megadnók azt a jogot, hogy bármikor vonhatják ki magukat a munkából, úgy amennyiben például az elítélt akkor szüntetné be munkáját, midőn a munkavezető munkáját kifogásolja, ez a fegyelem lazulását eredményezhetné. Részünkről leghelyesebbnek azt tartjuk, ha az elítéltnak a munka abbahagyása csak abban az esetben engedtetik meg, ha ez iránt néhány héttel megelőzőleg terjesztett elő kérelmet.

Legcélszerűbb az elítélteket ilyen önként vállalt munka közben egyébként éppen olyan szabályok alá helyezni, mintha relatív munkakényszer alatt állanának.

6. Felmentés a munka alól, illetve a munkakényszer enyhítése.

A munka alól az elítéltek rendszerint csak abban az esetben menthetők fel, ha munkaképtelenek, ha valamely testi fogyatékoságuk szolgál erre okul.

Némely törvényhozás ezen eseteken kívül is lehetővé teszi, hogy különös méltánylást érdemlő okokból az elítéltekkel szemben a munkakényszer enyhíthessék, illetve hogy az elítéltek a munkakényszer alól felmentessenek:

A munkakényszer alól való felmentésnek, illetve a munkakényszer foka enyhítésének jelentősége abban is rejlik, hogy ily módon a munkauzem keretében a szabadságvesztésbüntetési nemek még olyképpen is differenciálhatók, hogy míg a legsúlyosabb büntetési nem mellett az elítéltek sem a munkakényszer alól fel nem menthetők, sem pedig a munkakényszer nem enyhíthető, addig az enyhébb jellegű szabadságvesztésbüntetésre elítéltekkel szemben egyes kivételes esetekben a munkakényszer foka enyhíthető, esetleg a munkakényszer alól teljesen felmenthetők.

E tárgykörben többféle kérdés merül fel. Hogy a mun-

ka alól való felmentésre, illetve a munkakényszer fokának az enyhítésére mi szolgálhat okul, hogy milyen szabadságvesztésbüntetési nem mellett foghat a felmentés, illetve az enyhítés helyét, hogy az enyhítés milyen terjedelmű lehet, s végül hogy ki által eszközözendő?

A munka alól való felmentés, illetve a munkakényszer enyhítése csak az esetben foghat helyét, ha egyes konkrét esetekben a munkára való kötelezés, illetve a munkakényszer foka az elítéltre, tekintettel műveltségi fokára, elítéltetése előtt üzött foglalkozására, jövőjére s egyéb személyi körülményeire, – „túlszigorúvá és ez által igazságtalanná válna.”⁶⁵ Csak az ilyen, különös méltánylást érdemlő okok szolgálhatnak alapul arra, hogy az elítélt foglalkoztatása keretében bizonyos kedvezményes elbánásban részesüljön.

A munkakényszer alól való felmentés, illetve az enyhítés kedvezménye csak az enyhébb jellegű szabadságvesztésbüntetésre elítéltekkel szemben foghat helyét. Tehát csak a foglalkozási kényszer, esetleg a relatív munkakényszer alatt álló elítéltekkel szemben lehet erről szó, – ellenben sohasem az *olyan* elítéltekkel szemben, akik abszolút munkakényszer alatt állanak. A legszigorúbb jellegű szabadságvesztésbüntetéssel nem egyeztethető össze az, még a legkívételesebb méltánylást érdemlő esetben sem, hogy egyes elítéltekkel szemben kivétel statuáltassék.

A felmentés előfeltétele többnyire az is, hogy az elítélt megelőzőleg súlyosabb jellegű szabadságvesztési büntetésre elítélve még nem volt.

Egyes cselekmények, mint például csavargás, munkakerülés miatt elítéltekkel, továbbá a fiatalkorúakkal szemben a munkakényszer alól való felmentés, vagy a munkakényszer enyhítése rendszerint ki van zárva.

Az enyhítés rendszerint a munkakényszernek csak egy fokkal való enyhítésére irányul, tehát a foglalkozási kény-

⁶⁵ Löw, A magyar büntetőtörvénykönyv anyaggyűjteménye I. köt. 309, old.

szer alatt álló és az intézet munkauzemében való részvételre kötelezett elítélteknek magánmunkával foglalkozás engedhető meg, a magánmunkára kötelezettek pedig a munkára való kötelezettség alól teljesen felmenthetők. Felemlítendő a felmentésnek az az esete is, midőn a nagyobb műveltséggel bíró és nem aljas indokból elkövetett cselekmény miatt elítélt egyének a házi munka alól felmentetnek.

Amennyiben a munka alól való felmentés iránti kérelem még a büntető eljárás során lett előterjesztve, felette a bűnperben ítélező bíróság dönt. Megfontolás tárgyává tehető, vajjon az erre vonatkozó kérelem az ítélet jogerőre emelkedése után is előterjeszhető legyen-e; s hogy ki döntsön ez esetben? Amennyiben e kérdéssel a bíróság megelőzőleg már foglalkozott, úgy a büntetésvégrehajtás során újból előterjesztett kérelem felett való döntés ugyancsak a büntetőperben eljáró bíróságra volna bízandó; amennyiben megelőzőleg ez a kérdés határozathozatal tárgyát még nem képezte, a döntés a szabadságvesztésbüntetési intézetek legfőbb felettes hatóságára volna bízható. Amennyiben az elítéltnak kérelme a büntető eljárás során már elutasított, a büntetés végrehajtása során újból előterjesztett kérelem érdemleges határozathozatalnak tárgyát rendszerint csak az esetben képezheti, ha a kérelem a büntető eljárás során felhozottaktól eltérő okokra van alapítva.

7. Helyes-e az elítéltek által a munka tekintetében elnyerhető kedvezmények megadását a büntetésvégrehajtási költségeknek, illetve a sértett kárigényének az elítélt által való fedezésétől függővé tenni?

Az elítélteknek a munkauzem keretében elnyerhető némely kedvezmény (például a munkakényszer fokának enyhítése, vagy a munkakényszer alól való felmentés) megadása némely törvényhozásban attól tétetik függővé, vajjon az elítélt a büntetésvégrehajtási költségeket a sajátjából fedezi. Részünkről ezt nem tartjuk helyesnek. Mert ezáltal a szabadságvesztésbüntetés részben vagyoni büntetés

jellegét őrli fel, s mert ez által a vagyonos elítéltek méltánytalan előnyben részesülnek.”⁶⁶

Hasonló okból helytelen, ha az ilyen kedvezmény megadása attól van függővé téve, vajjon az elítélt a sértett kárigényét fedezte.⁶⁷

8. *A munkakényszer és az elítélteknek szabadban való foglalkoztatása.*

A törvényhozások a súlyosabb jellegű szabadságvesztésbüntetési nemre ítéteknek szabadban végzendő munkával való foglalkoztatását rendszerint nem teszik beleegezésüktől függővé. Ellenben az enyhébb jellegű szabadságvesztésbüntetésre elítéltek rendszerint csak hozzájárulásuk esetén foglalkoztathatók szabadban végzendő munkával,

Az enyhébb jellegű szabadságvesztésbüntetésre elítéltek a szabadban végzendő munkával való foglalkoztatáshoz való hozzájárulásukat sem feltételhez nem köthetik, sem pedig bizonyos időtartamra nem korlátozhatják. Az elítéltnak e tárgyban tett nyilatkozata rendszerint jegyzőkönyvbe vétetik. Hozzájárulásuk a szabadságvesztés! büntetésnek egész tartamára szól; s csak különös méltánylást érdemlő okok esetén lehet a szabadban végzendő munka alól való felmentés iránt utóbb előterjesztett kérelemnek helyt adni.

⁶⁶ A mi büntetőtörvényünk 41. §. a büntetésvégrehajtási költségek megtérítésétől függetlenül ad lehetőséget arra, hogy a foglyok a munka alól fölmentessenek. – Ellenkezően: Vorschläge 27. §. 5. pont.

⁶⁷ Ettől a feltételtől teszik függővé a magánmunka választásának kedvezményét Spanyolországban és Chileben; lásd Ausserdeutsche Strafgesetzbücher 26. köt. 30. old., és 15. köt. 23. és 24. old.

VIII. FEJEZET.

Munkaidő és munkapenzum.

A munkakényszernek érvényt szerezni csak olyképpen lehet, ha az elítéltek munkáját ellenőrizzük.

Az elítéltek munkájának ellenőrzése két szempontból történhetik. Először a munkaidő tartama, másodsor pedig az elkészített munka mennyisége szerint, Manapság az ellenőrzés rendszerint arra irányul, vajjon az elítéltek a megállapított munkaidő alatt folytonosan és szorgalmasan dolgoznak-e, továbbá vajjon a megállapított munkamenynységet elvégzik-e? A tapasztalat azt mutatja, hogy a munkateljesítmény, a munkapenzum megállapítása az ellenőrzés célját inkább megvalósítja, mint egyedül a munkaidő betartásának ellenőrzése.

Ha az ellenőrzés csak arra terjed ki, vajjon az elítéltek a megállapított munkaidő alatt dolgoztak-e, még nem szereztünk bizonyosságot arról, vajjon az elítéltek a munkaidő alatt folytonosan és szorgalmasan dolgoztak-e, s nem fecsérelték-e el az időt.

1. A munkaidő.

A munkaidő tartama a szabad munkás átlagos munkaidejéhez hasonló tartamban állapítandó meg, A munkaidő olyan tartamban állapítandó meg, hogy mellette az elítélteknek pihenésre, étkezésre, szabad levegőn való tartózkodásra, szellemi szükségleteik kielégítésére (olvasás, levélírás, stb.) is elegendő idejük maradjon; másrészt azonban a munkaidő olyan tartamban nyerjen megállapítást, hogy az elítélteknek egész napi ideje teendői által kitöltve legyen.

A munkaidő rendszerint 10-12 óra között váltakozik. Nincs értelme a munkaidőt hosszabb tartamban megállapítani. A szabad életben a tapasztalat azt mutatja, hogy a túlfeszített munkaidő rendszerint nem jár nagyobb produktóval. A tapasztalat az, hogy az olyan üzemekben, ahol a munkaidő előbb hosszabb volt, utóbb, a munkaidő megfelelő rövidebb tartamban való megállapítása után, az elvégzett munka mennyisége sem quantitative, sem pedig qualitative nem csökkent. A szabadban foglalkoztatott elítélteknek! munkaideje, tekintettel arra, hogy a szabadban való foglalkoztatásuk folytán a sétára szánt idő megtakaríttatik, az intézetben belül foglalkoztatott elítéltek munkaidejétől eltérően, valamivel hosszabb tartamban állapítható meg. A munkaidőn túl csak önkéntesen és kivételes, indokolt esetben dolgozhat az elítélt.

A vasár és ünnepnapokat megelőző napokon a munka rendszerint hamarabb ér véget, mint a többi napokon.

Vasár és ünnepnapokon a szabadságvesztési intézetekben általában munkaszünet van. Vasár és ünnepnap az elítéltek csak háztartási vagy kivételesen egyéb halaszthatatlan munkákkal foglalkoztathatók. Azonban ha ehhez kedvük van, zárkákban ily napokon is könnyebb fajtájú munkával foglalkozhatnak, feltéve, hogy ez az intézet csendjét és rendjét nem, zavarja. Hogy az elítélt ilyen napokon a munkabérlők, vagy mások részére végzendő munkára ellenszolgáltatás fejében vállalkozhassék, semmi esetre sem engedhető meg. Az olyan elítéltek, akiknek vallási ünnepei az általában elfogadott ünnepektől eltérő, s így az ő ünnepeiken nincs munkaszünet, vallásuk főbb ünnepein a munka alól felmentendők,

Amennyiben egyes elítéltek egészségi állapota megkívánja, munkaidejük rövidebb tartamban állapítható meg.

2. A munkapenzum.

Mindenekelőtt felmerül az a kérdés, vajjon munkapenzum megállapítása ajánlatos-e? Bár ma az elítéltek által elvégzendő munkapenzum rendszerint meg van álla-

pítva, mégis felemlítendőnek tartjuk, hogy a munkapenzum megállapítása ellen már több oldalról szót emeltek, így az elméleti emberek közül például Goldschmidt foglal állást a munkapenzum megszüntetése mellett.⁶⁸ Hasonlóan Treu is a munkapenzum megszüntetése érdekében emel szót.⁶⁹ Treu ellenőrzés helyett kedvezmények kilátásba helyezése által óhajtja az elítélteket szorgalomra serkenteni. Akik a munkapenzum megszüntetése mellett emelnek szót, bár a munkapenzum megállapítását mellőzendőnek tartják, mégis nem tudnak elfogadható módot ajánlani az elítéltek munkájának ellenőrzésére. Már pedig e nélkül a fegyelem és a rend a munkauzem keretében alig valósítható meg.

A másik kérdés az, vajjon nem volna-e helyes, relatív munkapenzum meghonosítása. Relatív munkapenzum alatt az egyes elítéltek részére munkabírásuknak szem előtt tartása mellett külön-külön megállapított munkapenzumot értjük. Példa: az elítéltek kefekötéssel foglalkoztatnak; abszolút munkapenzumról az esetben beszélünk, ha az abban a munkauzemben foglalkoztatott összes elítéltekkel szemben a munkapenzum azonos mértékben, mondjuk napi tíz kefe elkészítésében van megállapítva; ellenben relatív munkapenzumról akkor beszélünk, ha a munkapenzum X elítélttel szemben, tekintettel annak kisebb ügyességére és munkabírására, napi kilenc kefe elkészítésében van megállapítva,

Akik a relatív munkapenzum mellett emelnek szót, álláspontjukat azzal támogatják, hogy az egyes elítéltek munkabírása és ügyessége annyira eltérő, hogy amennyiben valamely munkanemben az összes ott foglalkoztatottakkal szemben azonos munkapenzumot állapítanak meg, ez a munkapenzum számos elítélt munkaerejével és ügyességével nem állana arányban,⁷⁰ Hiszen a szabad életben is nap nap után tapasztalhatjuk, hogy a munkások munkabírása és

⁶⁸ Goldschmidt 389. old.

⁶⁹ Treu 101. old.

⁷⁰ Lutz 80. s köv. old.

teljesítő képessége szerfelett különböző. S ha az elítéltet a munkaképességét meghaladó munkamennyiség elvégzésére szorítjuk, ezáltal könnyen azt érzük el, hogy az elítélt csak selejtes, rossz minőségű munkát fog nyújtani.

Treu felhossa azt⁷¹ hogy az abszolút munkapenzum mellett az olyan elítélt, aki nagyobb mennyiségű munka elkészítésére volna képes, szintén éppen csak annyit fog dolgozni, mint amennyi a munkapenzumnak megfelel, s ha a köteles munkamennyiséggel a munkaidő lefolyása előtt elkészül, továbbra is ugyan látszólag dolgozik, valóban azonban az időt csak elfecsérli, „elamerikázza.”

Részünkről tekintettel a már felhozott okokra, továbbá tekintettel arra is, hogy a munkapenzum csak relatíve, az egyes elítélt munkabírásához mért megállapítása mellett felel meg valóban tulajdonképpeni céljának: az elítéltek munkája ellenőrzésének, – szintén a relatív munkapenzum behozatalát ajánljuk.

Munkapenzum megállapításának csak az olyan elítéltekkel szemben van helye, akik munkakényszer alatt állnak, Az olyan elítéltekkel szemben, akik magánmunkával foglalkozhatnak, munkapenzum megállapítása nem dívik; ha azonban ilyen elítéltek az intézet munkaüzemében önként részt vesznek, úgy ők is rendszerint munkapenzum elvégzésére vannak kötelezve.

Az abszolút munkapenzumot a közepes munkabírású munkás munkateljesítményéhez képest kell megállapítani. Minthogy a tapasztalat szerint a munkás ember munkateljesítménye kedélyhangulata szerint is változik, kívánatos,] hogy az elítéltek munkapenzuma nem egy napra, hanem hosszabb, néhány napi, esetleg egy heti időközre vonatkoztatva állapíttassék meg, hogy ez által a naponként változó munkaeredmény kiegyenlítődjék, Hasonlóan kell eljárni az olyan munkanem mellett is, hol az elítéltek által

⁷¹ Treu 16. s köv. old.

egy napon teljesített munka mennyiségnek megállapítása nehézségekbe ütközik.

Minthogy a munkapenzum mennyisége a munkaidővel szoros kapcsolatban van, ezért a munkapenzum megállapításánál a munkaidő tartamára is figyelemmel kell lenni.

A munkapenzum elkészítésére az elítélt fegyelmi büntetéssel is szorítandó. A munkapenzum megállapításánál és elvégzésének ellenőrzésénél a túlságos szigortól óvakodni kell. Ez az elítéltek között könnyen elkeseredést keltet s munkakedvüket csökkentheti. S ha az elítéltektől tulsok munkát követelünk, ez rendszerint a munka minőségének rovására történik. Amennyiben az elítéltek a túlmunkáért fokozott munkajutalomban részesülnek, munkakedvük fokozása végett a munkapenzum olyan mértékben állapítandó meg, hogy szorgalmas munka mellett aránylag könnyen tudjanak egy kis túlmunkára szert tenni, S így tehát ha a munkaüzem helyesen van szervezve s a munkapenzum helyesen van megállapítva, az elítélteknek állandóan egy kevés túlmunkát kellene felmutatniok.

Amennyiben az elítélt az intézetben való felvételekor semmiféle munkanemben jártassággal nem bír, valamely munkanem elsajátítására szoríttatik. Mihelyt az elítélt képességeiről kellően tájékozódni lehet, a tanidő tartama hozzávetőlegesen megállapítandó. A tanidő idején munkapenzum megállapításáról alig lehet szó, azonban a tanidő későbbi szakában, talán a második felében az elítélt mérsékelt s fokozatosan emelkedő munkapenzum elvégzésére szorítandó.

Némely munkanem mellett tekintettel a munka természetére, munkapenzum megállapítása nem lehetséges. Ilyen munkanem például a legtöbb művészies jellegű munkanem, mint fafaragási munkák, a legtöbb szabadban végzendő munka, továbbá az intézet háztartásában felmerülő munkák. Ilyen munkanem mellett mindenekelőtt arra kell ügyelni, hogy az elítéltek folytonosan dolgozzanak, s hogy munkájukat tisztességesen, ne hanyagul végezzék.

A munkapenzum elkészítése az elítéltet a további munka alól nem menti fel. Az elítélt szorgalmának ellenőrzése végett az általa elvégzett munka mennyisége állandóan nyilván tartandó. Amennyiben az elítélt által elkészített munka mennyisége a munkapenzumom alól marad, fokozottabb ellenőrzés végett az elítéltek által elvégzett munka mennyisége a rendesnél rövidebb időközökben is megállapítandó. Hasonlóan az elítélt munkájának ellenőrzése céljából ajánlatos az egyes elítéltek munkateljesítményét időközönként összehasonlítani. Amennyiben az elítélt munkáját akár munkaanyag, akár szerszám hiánya, akár más okból kénytelen abbahagyni, ez az egyes elítéltek munkájáról kiállítandó munka jegyzékben pontosan feltüntetendő, a munka szünetelése okának és tartamának megjelölése mellett.

Amennyiben relatív munkapenzum van meghonosítva, úgy mihelyt az illető munkauzem vezetője az elítélt munkabírásáról kellően tájékozódhatott, az intézet igazgatója a munkavezető meghallgatása mellett az illető elítéltre vonatkozólag abban a munkanemben a relatív munkapenzumot megállapítja. Ily esetben a munkapenzum megállapításánál tekintettel kell lenni az elítélt testi erejére, ügyességére, nemére, korára, értelmiségére, s egyéb e kérdésben döntő fontossággal bíró körülményekre. A relatív munkapenzum az egyes elítéltekre vonatkozólag időközönként felülvizsgálendő oly irányban, vajjon az elítélt munkaképességének még megfelel.

Akik azt ajánlják, hogy a relatív munkapenzum elvetése mellett a munkapenzum többféle különböző mértékben állapítassék meg, külön a már teljesen kiképzett munkásokra, külön a kezdőkre, külön a testileg gyengébbekre, szem elöl tévesztik, hogy tulajdonképpen ők is, bár burkolt alakban, relatív munkapenzum meghonosítása mellett foglalnak állást.

Amennyiben valamely szabadságvesztésbüntetési intézetben az egyes elítéltek részére relatív munkapenzum

lett megállapítva, a munkapenzumra vonatkozó adatok az illető elítélt személyi irataiban feljegyzendők.

3. A munkaidő és munkapenzum módosulása.

A munkaidőnek és munkapenzumak megállapítására egyébként még a következő körülmények vannak befolyással.

A szabadságvesztésbüntetési nemek különfélesége. A munkakényszer alatt álló súlyosabb jellegű szabadságvesztésbüntetésre ítéltekkel szemben a munkaidő hosszabb tartamban, és ennek folytán a munkapenzum is nagyobb mennyiségben állapítandó meg, mint az enyhébb jellegű szabadságvesztésbüntetésre ítéltekkel szemben. Hasonlóan a súlyosabb jellegű szabadságvesztésbüntetésre ítélteknek a pihenésre és étkezésre szolgáló, és egyéb szünetidejük is rövidebb, mint az enyhébb jellegű szabadságvesztésbüntetésre ítéltéké. Azokkal az elítéltekkel szemben, akik magánmunkával foglalkozhatnak, rendszerint csak a munkaidő tartama nyer megállapítást, ellenben, bár az ilyen elítélt munkája is az intézet vezetőségének felügyelete alatt áll, munkapenzum megállapításától rendszerint eltekin-
tenek,

Iskoláztatás. Azokkal az elítéltekkel szemben, akik az intézet iskolájának látogatására vannak kötelezve, tekintettel az ezzel járó idővesztésre, a munkaidő csekélyebb tartamban és a munkapenzum is kisebb mennyiségben állapítandó meg.

Életkor. A fiatalokkal szemben úgy a munkaidő, mint a munkapenzum is alacsonyabb mértékben szokott megállapítani, mint a felnőtt elítéltekkel szemben. Hasonló eljárásnak van helye az öregebb, törődött testű elítéltekkel szemben.

Az elítélték neve is hasonló figyelemben részesítendő.

A visszaesőkkel szemben nagyobb munkapenzum megállapítását ajánlják.

Különfélésege annak *az osztálynak*, melybe az ugyanazon jellegű szabadságvesztésbüntetésre elítéltek beosztva vannak, A mi 1914-iki Tervezetünk (36, §-a) szerint is a fegyházra ítétekkel szemben a jobbak csoportjában a munkaidő a legkevesebb, ellenben a rosszabbak csoportjában a munkaidő a legtöbb.

IX. FEJEZET.

Az egyes elítélt által végzendő munkanem megválasztása.

1. Az elítélt által végzendő munkanem kijelölésénél tekintettel kell lenni az elítélt testi erejére, egészségi állapotára, nemére, korára, elítéltetése előtt üzött foglalkozására, értelmisége és műveltsége fokára, az elítéltetése okául szolgáló bűncselekmény természetére, az elítéltnak szabadulása utáni jövőjére, valamint egyéb személyi körülményeire. Azonban tekintettel kell lenni a munkaüzem zavaraltalan menetének követelményeire is.

A börtönügyi irodalomban közhelyet képez az a nézet, hogy a munka a szabadságvesztésbüntetés keretében csak az esetben fog céljának megfelelni, ha a most felsorolt körülmények szemmel tartása mellett jelöljük ki az elítélt munkáját.

2. Az elítélt által végzendő munkanem kijelölésénél mindenekelőtt az elítélteknek testi erejére, egészsége állapotára kell figyelemmel lenni. Hiszen a szabad életben is egyes munkanemeket túlnyomóan csak erős testalkatú munkások üznek. Szükség esetén az elítélt a munkanem kijelölése előtt az intézet orvosa által megvizsgálandó, s az általa végzendő munkanem csak az orvos meghallgatása útján állapítandó meg. Erre különösen akkor van szükség, ha az elítéltet a szabadságvesztési intézetben az elítéltetése előtt üzött munkanemtől eltérő munkanembe óhajtjuk beosztani.

A munkanem kiválasztásánál az elítéltek egészségi állapotára fokozott figyelem fordítandó:

Ha olyan női elítélt munkáltatásáról van szó, aki szülés előtt van, vagy akinek rövid idő előtt gyermeke született.

Hasonlóan nagyobb körütekintést igényel, és az orvos meghallgatása válik szükségessé, ha olyan elítélt részére kell munkát kijelölni, aki betegségben szenved. Például a visszértágulatban szenvedő elítéltet alig szoríthatjuk állva végzendő munkára, sem pedig a tüdőbeteg elítéltet porral járó munkára.

A magánzárkában végzendő munkával is csak az olyan elítélt foglalkoztatható, aki a magánzárkában hozszabb időn át való időzést elbírja.

3. Amennyiben az elítélt a szabadságvesztésbüntetési intézetben való felvételkor valamely munkanemben jártassággal bír, ha csak van erre mód, lehetőleg ebben az előtte már ismeretes munkanemben foglalkoztatandó.⁷² Ha az illető munkanem az intézetben meghonosítva nincs, az elítélt valamely rokon munkanemmel foglalkoztatandó. Például az asztalos ács, a lakatos bádogos, a nyerges cipész munkával foglalkoztatandó.

A német 1909-iki büntetőtörvény tervezet is hasonló álláspontot foglal el e kérdésben.⁷³

Stoos⁷⁴ ezen követelés mentül könnyebb megvalósítása végett azt ajánlja, hogy már az elítélteknek az egyes szabadságvesztési intézetekbe való beutalásánál a beutalást eszközölő központi hatóságnak figyelemmel kellene lennie arra, hogy az elítélt milyen foglalkozást űzött elítéltetése előtt; s szabadságvesztésbüntetésének kitöltésére az elítéltet olyan intézetbe kellene beutalni, hol az elítélt által előbb űzött, vagy ehhez hasonló munkanem meg van honosítva,

4. Amennyiben az elítélt a szabadságvesztésbüntetési intézetbe való felvételekor semmiféle munkanemben jártas-

⁷² Lásd Neumann cikkét is, Blätter für Gefängniswesen, II. köt. 129. old.

⁷¹ Vorentwurf 17. §.

⁷¹ Stoos 205. old.

sággal nem bír, az általa végzendő munkanem kijelölésénél lehetőleg arra kell törekedni, hogy olyan munkanembe osztassék, melyet szabadságvesztésbüntetésének tartama alatt teljesen el tud sajátítani. Az elítélt által elsajátítandó, előtte ismeretlen munkanem kijelölésénél tekintettel kell lenni az elítélt értelmiségére, hajlamaira és korára is. Kerülendő az olyan munkanemben való oktatás, melynek elsajátításához tapasztalat szerint a büntetés tartamánál hosszabb időre van szükség. Ha az elítélt valamely munkanemben némi ismeretek felett már rendelkezik, lehetőleg ebben képzendő ki tovább.

5. A női elítéltek foglalkoztatására mindenekfelett az intézet háztartásában felmerülő munkák alkalmasak. Ezenfelül a nagyobb értelmiség felett rendelkező nők kézimunkával, fonással, varrással, így például a kórházak, a hadsereg, és egyéb közintézetek által szükségelt fehérneműek elkészítésével foglalkoztathatók. Némely női szabadságvesztési intézetben a háztartási munkákat az összes az intézetben levő elítéltek felváltva végzik.

6. Az elítélt által végzendő, illetőleg elsajátítandó munkanem kijelölésénél tekintettel kell lenni az elítélt szabadulása utáni jövőjére is. Olyan munkanemet kell számára kiszemelni, melynek segítségével az illető elítélt szabadulása után mindennapi kenyerét mentül könnyebben meg tudja keresni, melynek gyakorlati hasznát tudja venni.

7. Tekintettel kell lenni az elítéltetés okául szolgált bűncselekmény természetére is. Az olyan munkanemmel, melynek folytatásához támadásra alkalmas, veszélyes eszközök szükségeltetnek, az erőszakos bűncselekmények miatt elítélt, renitens elemek nem foglalkoztathatók. Amennyiben erőszakoskodásra hajló elítéltek jutnak ilyen szerszámokhoz, ezáltal a tisztviselők és az őrszemélyzet testi épsége és élete fokozottan veszélyeztetik; másrészt némely iparág folytatásánál az ilyen eszközök alig nélkülözhetők. Hasonlóan a lakatos és hasonló munkákkal, ahol az elítéltek ál-

kulcsokhoz, vagy hasonló, szökésüket előmozdító szerszámokhoz juthatnak, csak az olyan elítéltek foglalkoztathatók, akikkel szemben szökési kísérlettől tartani nem kell.

8. Az olyan országban, ahol dohánymonopolium van, a dohány és egyéb jövedéki természetű bűncselekmények miatt elítéltek a szabadságvesztési intézetben a dohánygyártási üzemekben való foglalkoztatástól kizárandók.

9. Azok az elítéltek, akik elítéltetésük előtt szellemi munkások voltak, büntetésük alatt is lehetőleg ilyen munkával volnának foglalkoztatandók. Hogy ez sok nehézséggel jár, erre már reámutattunk.⁷³ Szabadulásuk után is a patronázs egyesületek az ilyen egyéneknek tudnak legnehezebben munkahelyet szerezni.

10. Az egyszerűbb fajta, mechanikai, nagyobb szakképzettséget nem feltételező munkákkal, mint például lámpaalkatrészek sajtolására szolgáló gépek kiszolgálása, tollfosztás, csak – amint azt fentebb már kifejtettük – olyan elítéltek foglalkoztatandók, akik tekintettel csekélyebb értelmiségűkre, más munkával nem foglalkoztathatók, továbbá akik az intézetbe való felvételükkor semmiféle munkanemben jártassággal nem bírnak s akik tekintettel szabadságvesztésbüntetésük rövid tartamára, más munkanemben alig volnának teljesen kiképezhetőek.

11. Kívánatos, hogy az elítéltek által végzendő munkaág kijelölésénél méltányos kívánságaik is figyelembe véessenek. Mégis ügyelni kell arra, hogy e téren az elítéltek kívánságai csak megfelelő okadatulás esetén részesüljenek figyelemben. A büntetési idő későbbi időszakában más munkanembe való beosztás iránt előterjesztett kérelem csak a legkivételesebb és különös méltánylást érdemlő esetben vehető figyelembe.

12. Azonban az elítélt által végzendő munkanem kijelölésénél tekintettel kell lenni – és pedig nem, utolsó sorban – a szabadságvesztésbüntetési intézet munkaüzemének

⁷³ Lásd az V. fejezetben 6. alatt.

viszonyaira is. A munkáuzem zavartalan menete, mely a rabmunkáuzem jövedelmezőségének egyik legfontosabb előfeltétele, az elítéltek által végzendő munkanem megállapításánál állandóan szem előtt tartandó.

13. Az elítélt által végzendő munkanem kijelölése, mint ezt már érintettük, esetleg az intézet orvosának meghallgatása után, az intézet igazgatójának a hatáskörébe tartozik. Néhol ez az intézet tisztviselőinek értekezletére van bízva.

A szabadban foglalkoztatandó elítéltek kiválogatása.

Szabadban végzendő munkával foglalkoztatandók elsősorban az olyan elítéltek, akik elítéltetésük előtt is szabadban végzendő munkával foglalkoztak, továbbá, akiknek egészségi állapota a szabadban való tartózkodást megkívánja.

Különösen az elítéltetésük előtt is szabadban végzendő munkával foglalkozott elítéltek szemelendők ki a szabadban végzendő munkára.⁷⁶ A földműves foglalkozású elítélteket a szabadban való foglalkozásuk mellett ajánlatos rossz időjárás és tél idején valamely a mezőgazdasággal kapcsolatos házi iparra megtanítani, melynek szabadulásuk után mezőgazdasági foglalkozásuk mellett jó hasznát vehetik.

A. szabadban, rendszerint mezőgazdasági munkával való foglalkoztatás az időjárással szemben bizonyos ellentállási képességet feltételez. Ellenkező esetben a szabadban végzendő munkával való foglalkoztatás az elítélt egészségének nem javára, hanem inkább ártalmára válik. Ezért az elítélteknek szabadban végzendő munkára való kijelölése előtt, főleg azoknál, akik elítéltetésük előtt állandóan zárt helyen tartózkodtak, ajánlatos az intézet orvosát meghallgatni.

⁷⁶ Hogy erre miért van különös szükség, lásd fentebb a VI. fejezet 2. részében 1., 3. és 4. alatt,

A szabadban végzendő munkával foglalkoztatandó elítéltek kiválogatásánál azonban még egyéb szempontok is irányadók.

Így a kiszabott szabadságvesztésbüntetés tartama. Franciaországban az 1875. június 5-iki törvény szerint szabadban végzendő munkával csak hosszú tartamú szabadságvesztésbüntetésre ítélték foglalkoztathatók.⁷⁷

Az 1905-iki budapesti nemzetközi börtönügyi kongresszus is bizonyos korlátok felállítását tartotta e tekintetben kívánatosnak, amennyiben határozata szerint szabadban végzendő munkára csak olyan elítéltek alkalmazhatók, akik szabadságvesztésbüntetésének tartama egy évnél hosszabb, de tíz évnél rövidebb.

Az életfogytiglani szabadságvesztésbüntetésre elítélteknek a szabadban való foglalkoztatásból való kizárása mellett is szót emelnek,⁷⁸

Bár a szabadban való foglalkoztatást sokan kedvezménynek tekintik, mégis különösen a visszaesőknek, s javíthatatlanoknak a szabadban végzendő mezőgazdasági munkával való foglalkoztatását is ajánlják. Így az 1905-iki budapesti nemzetközi börtönügyi kongresszus! az elítéltetésük előtt csavargó, kolduló, részeges életmódot folytatott elemeknek, továbbá a javíthatatlan büntetéseknél szabadban végzendő mezőgazdasági, szőlészeti, kertészeti, illetve talaj javítási, ut, csatorna építési, patakszabályozási munkákkal való foglalkoztatása mellett foglalt állást. Az ilyen letartóztatottaknak szabadban végzendő munkával való foglalkoztatása ellen szólj az, hogy ily módon tekintettel a szabadban végzendő munkával járó némi enyhébb felügyeletre, alig gyakorolható éppen az ilyen büntetésekkal szemben elengedhetetlen állandó szigorú ellenőrzés,

A szabadban való foglalkoztatást attól a feltételtől is

⁷⁷ Roux 167. old.

⁷⁸ Például: Milentz, Blatter, 33. köt. 66. old.

függővé szokták tenni, hogy az elítéltek szabadságvesztési büntetésüknek egy részét már kitöltötték, s hogy ezen idő alatt a szabadságvesztési intézetben kifogástalan magaviseletet tanúsítottak, s a javulás komoly jelét adták. Ilyként a szabadban való foglalkoztatás mintegy átmenetet képezne az intézetben, munkateremben való foglalkoztatásból a feltételes szabadonbocsátásra, amennyiben pedig feltételes szabadonbocsátásnak helye nincsen, a végleges szabadulásra. Az olyan elítéltek, akik a közeli múltban fegyelmi büntetést szenvedtek, el, a szabadban végzendő munkából kizárandók, Amennyiben pedig a szabadban való foglalkoztatás során esik magaviseletük kifogás alá, nyomban a szabadságvesztési intézetbe visszazállítandók, A tapasztalat szerint a legjobb eszköz arra, hogy az elítélt jó magaviseletre szorítsák az a fenyegetés, hogy a külső munkától eltiltják őt.⁷⁹ Bár részünkről is osztjuk azt a felfogást, hogy a szabadban elsősorban olyan elítéltek foglalkoztatandók, akik szabadságvesztési büntetésüknek egy részét már elszenvedték, mégis ezen követelésnek, különösen a rövidebb tartamú szabadságvesztésbüntetésre elítéltekkel szemben való megvalósítását gyakorlatilag alig tartjuk keresztülvihetőnek. Mert amennyiben a rövidebb tartamú szabadságvesztésbüntetésre elítélteket büntetési idejüknek első felében valamely az intézeten belül végzendő, például ipari munkára képezzük ki, s aztán a büntetési idő későbbi szakában szabadban végzendő munkával óhajtjuk foglalkoztatni, a büntetési időből túlsók idő fordítatik az elítéltnak a munkára való oktatására; s így könnyen megeshetik az is, hogy az elítélt egyik munkanemet sem fogja elsajátítani, ezenfelül pedig munkájának gazdasági eredménye sem lesz kielégítő. Ha az elítélteknek szabadban való foglalkoztatását ahhoz a feltételhez kötjük, hogy büntetésüknek egy részét már kitöltötték, elsősorban csak a hosszabb tar-

⁷⁹ Finkey 234. old.

tamu szabadságvesztésbüntetésre elítélteknek szabadban való foglalkoztatása volna lehetséges.

Néhol, mint például Oroszországban,⁸⁰ csak a férfi elítéltek foglalkoztathatók szabadban végzendő munkával; ellenben a nők az ilyen munkából ki vannak zárva. A német büntetőügyi tisztviselők 1901 évi nürnbergi vándorülése is ily értelemben határozott.⁸¹

Kizárandók azok, akikkel szemben szökési kísérlettől kell tartani.

S kizárhatók azok is, akik a letartóztatás! intézetben iskolai oktatásban részesülnek, mert főleg az intézettől távolabb eső helyen való foglalkoztatás mellett az iskoláztatás akadályokba ütközhetnek.

⁸⁰ Goldschmidt 226. old.

⁸¹ Blätter, 35. köt, Sonderheft 82. s köv. old.

A rabmunka szervezése.

X. FEJEZET.

A rab m unkaüzem nemeinek megkülönböztetése.

Mindenekelőtt különbséget kell tennünk aszerint, a mint az elítélt a szabadságvesztésbüntetési intézet munkauzemében vesz részt, vagy amint jogosítva van az általa választott magánmunkával foglalkozni.

Az elítéltek túlnyomó része az intézeti munkauzemben való részvételre van kötelezve. Rendszerint csak kis részük, a legenyhébb jellegű szabadságvesztésbüntetésre elítéltek, vagy azok, akik az intézeti munkauzemben való munkától fel vannak mentve, továbbá a custodia honesta-ra ítélték foglalkozhatnak az általuk választott magánmunkával.

A szabadságvesztésbüntetési intézetek igazgatása körében a legnehezebben megoldható kérdések egyike a munkasítése.

Fejtegetéseink során első sorban nagy vonásokban fogjuk a munkauzem egyes nemeit egymástól megkülönböztetni, aztán részletesen fogunk az egyes üzemmek sajátosságaival, végül az üzemmek feletti kritikával foglalkozni.

Háromféle üzemmeket lehet megkülönböztetni: bérbeadási, vállalkozási és házi kezelési üzemet.

1. *Bérbeadási üzem* mellett az elítéltek munkaereje magánygyénnek, a bérlőnek engedtetik át bizonyos vi-

szontszolgáltatás fejében, A bérlő adja a munkaeszközöket, a feldolgozandó anyagot és a munkatermékekkel mint tulajdonával rendelkezik, A munkauzemet a bérlő vagy alkalmazottja vezeti, A bérlő viszontszolgáltatása különféle lehet, s e szerint a bérbeadási üzemek három nemét: lease-system-t, generalentreprise-t és special entreprise-t (contract-system) különböztethetünk meg,

2. *Vállalkozási üzem* mellett az intézet igazgatósága magánosokkal valamely munkának az elítéltek munkaerejével való elvégzésére vállalkozik, A megbízó adja a nyers anyagot, és kapja értékesítés végett a kész munkaterméket, mely után darab, vagy napszámra bizonyos díjat fizet, A munkauzemet az intézet munkavezetői vezetik, a megbízó és alkalmazottai az elítéltekkel rendszerint nem jönnek érintkezésbe,

3. *Házi kezelési üzem* mellett az intézet igazgatójának hatáskörébe nemcsak a munkauzem vezetése, hanem az elítéltek által feldolgozandó nyersanyag beszerzése és az elítéltek által készített áru értékesítése is tartozik. Az állam adja a munka folytatásához szükséges eszközöket, és azt a saját személyzetének vezetése mellett, saját kockázatára, de saját hasznára, dolgoztatja fel és értékesíti,

1. Bérbeadási üzem.

A bérbeadási üzemek legkezdetlegesebb alakja az úgynevezett lease-system (bérbeadási rendszer). Mellette a szabadságvesztésbüntetés végrehajtását tulajdonképpen teljesen a bérlő eszközli, A bérlő gondoskodik az elítéltek elhelyezésére szolgáló helyiségekről, az elítéltek őrizetéről, ő élelmezi és ruházza az elítélteket, az ő feladata az elítéltek vallási gyámolításáról és oktatásáról gondoskodni. Ennek fejében az elítéltek munkaereje felett a bérlő rendelkezik, A munkauzemetnek vezetése is a bérlő, illetve az általa alkalmazott munkavezetők által történik. Nemcsak az elítéltek által végzendő munkanemek kiválogatása általa-

ban, hanem az egyes elítéltek által végzendő munkanem kijelölése is a bérlő hatáskörébe tartozik.

Ezen üzemmű mellett a gazdasági viszonyokhoz képest vagy az állam fizet még a bérlőnek az elítéltek tartásáért számuk szerint igazodó pótdíjat, vagy a bérlő az államnak az elítéltek munkaerejéért bért.

A bérbeadási üzemmű másik alakja a *generalentreprise* (általános bérbeadás). A szabadságyesztésbüntetés végrehajtása az állam tulajdonát *képező* és az állam által berendezett épületekben történik. A büntetések végrehajtását az állam által alkalmazott tisztviselők vezetik. Az elítéltek őrizete is az államilag alkalmazott fegyőrök által eszközöltetik. A bérlő rendszerint az állam összes szabadságyesztésbüntetési intézeteiben levő összes elítéltek munkaerejének értékesítését vállalja el. Ennek fejében a bérlő fedezi az elítélteknek eltartásával kapcsolatos összes szükségleteket, esetleg még ruházatukról is ő gondoskodik; ha a gazdasági viszonyok a bérlőre nagyon kedvezők, még bért is fizet az államnak az elítéltek munkájáért.

A bérlő az elítéltek munkaerejét a bérleti szerződésben felsorolt és megállapított munkanemek folytatására használhatja. A munkához szükséges szerszámokat a bérlő bocsátja rendelkezésre. A munkaüzemet a bérlő alkalmazásában levő munkavezetők vezetik. A bérlő az elítéltek munkaerejét rendszerint albérletbe is adhatja.

Harmadik alakja a *specialentreprise* (másképen: *entreprise partielle*, *contract-system* – részleges bérbeadási rendszer). Az állam gondoskodik az elítéltek elhelyezéséről, ételmezéséről, ruházataról, őrizetéről, vallási és egyéb gyámolításáról, s azoknak az elítélteknek munkaerejét, akiket az intézet háztartásában vagy egyébként foglalkoztatni nem tud, értékesítés végett bérlőnek engedi át, aki szerződésileg megállapított, az átengedett elítéltek száma és a munkanapok száma szerint igazodó bért fizet. A szerződés rendszerint hosszabb időtartamra szól, s a bérlő által az intézet kívánatára foglalkoztatandó elítélteknek

csak maximális száma van megállapítva; ellenben az intézet nincs kötelezve bizonyos minimális számú elítélt munkaerejének átengedésére.

A bérlő által az intézetben folytatandó munkanem megállapítása rendszerint a bérelti szerződésben történik, vagy a letartóztatási intézet igazgatójára lehet bízva. Az intézet vezetője jelöli ki azokat az elítélteket, akik a bérlő üzemében dolgozni fognak, s amennyiben a bérlő az intézetben többféle munkanemet folytat, az intézet igazgatója határozza meg az egyes elítélt által végzendő munkanemet is, s az elítélteket a bérlő üzeméből akármikor kivonhatja, vagy más munkanembe oszthatja be. A munkaüzem az intézet tisztviselőinek ellenőrzése alatt áll. A munkaüzemet a bérlő munkavezetői vezetik. Az elítéltek által feldolgozandó nyersanyagot és a munkaüzemben szükséges eszközöket a bérlő bocsátja rendelkezésre, s az elkészített árut a bérlő saját számlájára értékesíti.

2. Vállalkozási üzem.

Más néven: accord-system, piece-price-system, A vállalkozási üzem átmenetet képez a bérbeadási munkaüzemről a házi kezelési üzemmódra. A vállalkozási üzem mellett az intézet igazgatósága arra vállalkozik, hogy az elítéltek munkaerejével a megbízó részére bizonyos munkát végeztet, melyért a megbízó az elkészített munkatermékek darabszáma, esetleg⁸² a foglalkoztatott elítéltek és a munkanapok száma szerint igazodó díjat fizet. A megbízó adja a feldolgozandó nyersanyagot, rendszerint ugyancsak ő bocsátja rendelkezésre a munkaüzemben szükséges gépeket és szerszámokat, A munkaüzemet az állam alkalmazásában álló intézeti munkavezetők vezetik. Az egyes elítéltek által végzendő munkanem kijelölése az intézet tisztviselői által történik, A megbízó az elítéltek által elkészített árut átveszi és saját számlájára értékesíti. Az

⁸² Lásd: Balogh 98-99. old.

egy darab elkészítéséért, esetleg egy munkanapért járó díj a szerződésben van megállapítva. A munkaüzemben a nyersanyag vagy szerszámok elromlásából felmerülő kár rendszerint az intézetet terheli. A megbízó lehet akár magános, akár pedig hatóság vagy közintézet.

3. Házi kezelési üzem.

Más néven: régié rendszer, public-account-system.

Ezen üzemmű mellett a szabadságvesztésbüntetések végrehajtásába kizárólag csak az intézet alkalmazásában álló tisztviselők és munkavezetők folynak be. Az állam gondoskodik az elítéltek által feldolgozandó nyers anyagok vételéről, a munkához szükséges eszközökről, az állam értékcsökkenti saját számlájára az elítéltek által készített árukat, s így az ezzel járó kockázat is őt terheli. Ennek folytán a munkaüzem eredménye és jövedelmezősége nagyban függ a tisztviselők kereskedelmi és technikai képességétől, üzleti érzékétől és leleményességétől.

A házi kezelési üzem mellett az elítéltek az intézetben felmerülő összes háztartási s az intézet saját szükségleteinek fedezésére szolgáló munkákon felül vagy hatóságok, vagy állami intézetek, mint például állami vasutak, hajózási vállalatok, postai intézetek, állami iskolák és kórházak, hadsereg és haditengerészet céljait szolgáló munkákkal, vagy pedig a magánpiacon értékesítendő áruk készítésével foglalkoztatnak,

A munkaüzemnek még számos árnyalata létezik, ezeknek kimerítő felsorolása és ismertetése lehetetlen.

E helyütt csak még a vállalati rendszernek egy teljesen elfajult, s hazánkban dívó alakjára akarunk rámutatni. A munkaüzemnek ez az alakja abban áll, hogy valamely iparos szerződés alapján nyers munkaanyagot szállít az illető büntetési intézetbe, ezt a saját maga vagy munkavezetői felügyelete alatt az elítéltekkel feldolgoztat-

ja, értékesíti az árut, és a kész munkáért, darab számra, előre meghatározott bért fizet az államnak. E módozat megegyezik a bérleti rendszerrel abban, hogy a vállalkozó vagy munkavezetője vezeti a munkát, különbözik ellenben abban, hogy nem a rabmunka mint ilyen adatik bérbe, hanem a nyers anyagot adó vállalkozó csak a kész produktumért fizet bért.⁸³

Néhol többféle üzemenem folyik párhuzamosan egymás mellett. Többnyire a házi kezelést üzem van a vállalkozási üzemmél egybekapcsolva; az elítéltek egy részének munkaereje vállalkozási üzemben, másik részének munkaereje pedig házi kezelésben nyer értékesítést.

⁸³ Balogh 100. old.

XI. FEJEZET.

A munkaüzemnek kritikája.

1. Bérbeadási üzem.

Hogy a *lease-system* s a *generalentreprise* kriminalpolitikai szempontból tarthatatlan s feltétlenül elvetendő, a börtönügyi tudományban ma közhelyet képez. Ezen két üzemnem mellett egyesegyedül csak az hozható fel, hogy rendszerint az államra nézve elég kedvező pénzügyi eredménnyel járnak. Ezzel szemben azonban elfogadásukra leküzdhetetlen akadályt képez, hogy a szabadságvesztésbüntetések végrehajtása az állam kezéből teljesen a bérlő kezébe kerül, s hogy az elítéltek felett kizárólag a bérlő rendelkezik. A szabadságvesztésbüntetést tulajdonképpen a bérlő hajtja végre, s így az elveszti közjogi jellegét, A bérlő, akit a munkaüzem alakításánál elsősorban nyereszkedési célzat vezet, csak a munkaüzem jövedelmezőségét tartja szem előtt, s az elítéltek erkölcsi javítása, oktatása, a szabadságvesztésbüntetés végrehajtásának mentül eredményesebbé való alakítása rája nézve teljesen alárendelt jelentőséggel bír, A bérbeadási üzemnek most méltatott két alakja félig meddig rendezett börtönviszonyokkal nem állván összhangban, vele ma már alig találkozunk, ellenben még sok helyütt dívik harmadik alakja, a

Specialentreprise.

H á t r á n y a i :

1, A szabadságvesztésbüntetések végrehajtása közjogi funkció, ebbe csak az államnak lehet beleszólása, s a

büntetések végrehajtására csak az állam tisztviselői gyakorolhatnak befolyást. Ellenben a specialentreprise mellett a munkaüzem vezetése, tehát a szabadságvesztésbüntetésnek legfontosabb része az intézet tisztviselőinek kezéből magánosok, a bérlők kezébe kerül, s így a szabadságvesztésbüntetésnek közjogi s büntetési jellege veszendőbe megy,

2, A bérlő törekvése a munkaüzem alakításánál mindenekfelett oda irányul, hogy az mentül jövedelmezőbb legyen. Tekintettel a munkának a szabadságvesztésbüntetés keretében való feladataira, a bérlő ezen törekvésének megvalósítása s a munkaüzemnek mentül jövedelmezőbbé alakítása elé gyakran akadályok gördülnek. Érthető hogy ebből kifolyólag az intézet tisztviselői, akik a bérlő és munkavezető ténykedésének ellenőrzésére hivatottak, gyakran ellentétbe kerülnek a bérlővel, A tisztviselők a büntetésnek mentül eredményesebbé való alakítását, ellenben a bérlők a munkaüzem jövedelmezőségét fogják szem előtt tartani. Még a leggondosabban megállapított bérszerződés esetén is felmerülhetnek vitás kérdések. Félő, hogy ilyenkor a bérlők t esetleg a tisztességbe ütköző eszközökkel is a tisztviselők jóindulatának megnyerésére fognak törekedni. Ha ilyenkor az: intézet vezetői a bérlővel szemben engedékenységet tanúsítanak, könnyen a megvesztegetés gyanújába kerülnek. Az intézet tisztviselői és a bérlők közötti ellentétes érdekek sok visszásságra adnak alkalmat.”

3, A bérlőknek megbízottai és munkavezetői, akik az elítéltekkel munka közben folytonos és közvetlen érintkezésbe jutnak, gyakran még a legnagyobb ellenőrzés mellett (is káros hatást gyakorolhatnak az elítéltekre. Bár a bérleti szerződésben az intézet igazgatója részére rendszerint biztosítva van az a jog, hogy a bérlőnek szabályellenes magaviseletet tanúsító munkavezetőit az intézetből nyomban eltávolíthatja, mégis a legszigorúbb ellenőrzés mellett is megesis, hogy a munkavezetők, csakhogy az elítélteknek

szorgalmát, munkakedvét, s közvetve a munkáüzem jövedelmezőségét emeljék, őket titokban kisebb kedvezményekben, élvezeti cikkekben részesítik, a külvilággal való közlekedést közvetítik, az elítélteknek fegyelmi kihágásait, feltéve hogy azok a bérlő gazdasági érdekeivel ellentétben nem állanak, elnézik.

4. Az elítélteknek a részükre kijelölt munkanemben való alapos oktatása sincs a bérbeadási üzem mellett biztosítva, ennek következtében szabadulásuk után való boldogulásuk elé is akadályok gördülhetnek. Az elítélteknek érdeke azt kívánja, hogy a szabadságvesztésbüntetési intézetben olyan munkanemben nyerjenek foglalkoztatást és oktatást, melynek segítségével szabadulásuk után leghamarább tudnak boldogulni. A bérlőnek érdeke ellenben az, hogy az elítélt munkája mentül hamarabb járjon haszonnal, hogy az elítélt kiképzésére és oktatására mentül kevesebb idő és fáradság fordíttassék. A bérlő tehát inkább olyan munkanemeket fog az elítéltek foglalkoztatására választani, melyek elsajátítása sok fáradságot és időt nem igényel; hogy vajjon az elítélt ezen munkanem segítségével szabadulása után tud-e boldogulni, az a bérlőnek kevés gondot okoz. A bérbeadási rendszer mellett a most említett okokból csak nehezen lehet olyan munkanemet meghonosítani, mely hosszabb oktatást igényel. A bérbeadási üzem mellett kisebb a remény arra, hogy az elítélt valamely munkanemet alaposan és teljesen elsajátít,

5. Gazdasági szempontból is kifogás emelhető a bérbeadási üzem ellen. Csakhogy a munkáüzem olyképpen alakuljon, hogy a szabadságvesztésbüntetés céljaival mentül nagyobb összhangban legyen, a bérlőnek keze szerfölött meg van kötve; a bérlőnek az elítéltek által munkaközben akár rosszindulat, akár ügyetlenség által okozott károkkal is számolnia kell, ezenfelül a bérlő arra kötelezvé magát, hogy bizonyos megállapított maximális számon belül akárhány elítéltet foglalkoztat, alig áll módjában az üzemet a piaci viszonyokhoz mérten kiterjeszteni, illetve megszorítani. Ezen

nyomás hátrányokkal szemben a bérlőt a rabmunkaerő ki-bérlésére azonfelül, hogy a szabadságvesztési intézet munkauzemében béremelési mozgalomtól nem kell tartania, főleg csak az indítja, hogy az elítéltek munkaerejéért rendkívül alacsony bért fizet. Amennyiben tehát, az elítéltek munkaereje bérbeadás útján értékesíttetik, gyakran túlalacsony árakkal kell beérni. S ha a munkauzem a bérlőre nézve kedvezően alakul s a gazdasági viszonyok is kedveznek neki, úgy az elítéltek munkaerejével olcsó áron tudja az árukat előállítani s nyereség mellett, de mégis a szabad ipar árainál alacsonyabb áron piacra hozni, hogy érezhetővé váljak a bérbeadási üzemnek másik nagy gazdasági hátránya: a rabmunkának a szabad iparral szemben való versenye.

6. Egyébként is a bérbeadási üzem mellett nyílik legkevésbé mód a munkauzemnek olyképpen való alakítására, hogy a rabmunkának a szabad iparra való hatása kiküszöböltessék.

7. Az elítéltek gyakorlatlan munkások lévén, a bérlők érhetően csak olcsó és csekélyebb értékű nyersanyag feldolgozásával foglalkoztatják az elítélteket, s a rabmunkauzemben csak silányabb minőségű áruk készítésével foglalkoznak. Ez egyrészt a szabad piacon könnyen a jó minőségű áruk kiszorítására vezethet, másrészt kivétel esetén külföldön az ország iparának rossz híre kel.⁸⁵

8. Végül felvetik a bérbeadási üzem ellen még azt is, hogy mellette a bérlő gyakran tisztán vagyoni érdekből a jó munkás elítélteknek feltételes szabadonbocsátását megíúsítani törekszik.⁸⁶

E l ő n y e i :

1. A bérbeadási üzemnek legnagyobb előnye abban rejlik, hogy az államra nézve bár csekély, de biztos jövedelemmel jár. Mellette az államnak a munkauzembe nem kell

⁸⁵ Roux 107. old.

⁸⁶ Roux 110. old.

nagyobb tőkét beruházni, az államot a munkaüzemből kifolyólag kockázat nem terheli. Mindez a bérlőre hárul.

2. Másik nagy előnye az, hogy a bérbeadási üzem az intézet tisztviselőit rendkívül nagy gondoktól és sok teendőtől menti fel, s a tisztviselők technikai szakképzettségének szüksége is elesik. A bérbeadási üzem mellett a tisztviselők tevékenysége tisztán ellenőrzésre szorítkozik. Ezért közvetve az államra nézve azzal a pénzügyi előnnyel is jár, hogy csak kisebb tisztviselői személyzetet igényel, s intézeti munkavezetők alkalmazását feleslegessé teszi⁸⁷

2. *Vállalkozási üzem.*

Mínthogy a vállalkozási üzemmű mellett a munkaüzem vezetése az intézet alkalmazottjai által történik, büntetőjogi szempontból ellene kifogás nem tehető. E tekintetben a vállalkozási üzem ellen csak az esetre volna kifogás emelhető, ha a munkaüzem vezetése kivételesen a vállalkozó munkavezetői által történék, amikor is a vállalkozási üzem tulajdonképpen a bérbeadási üzemmű burkolt alakjává válik, Egyébként:

H á t r á n y a i :

1. A vállalkozási üzem ellen felvetik, hogy alkalmas megbízók nyeresége végett a munkanemeknek gyakori változtatása válik szükségessé.

2. Hogy a tisztviselőkre a munkaüzem vezetésén felül még a nyers anyagnak a megbízótól való átvétele és a kész árunak átadása által sok munka hárul. S hogy a vállalkozói üzemmű járó, a bérbeadási üzemműnél talán valamivel nagyobb jövedelmezőség nincs kellő arányban a szükségessé váló nagyobb személyzet alkalmazásával kapcsolatos költségekkel.

3. Hogy a vállalkozói üzem mellett az elítéltek által végzendő munkanemek száma szerfelett korlátozva van, mert az elítéltek csak olyan áruk készítésével foglalkoztat-

⁸⁷ Cuche 382. old.

hatók, a melyek gyártásához szükséges nyersanyag és az! elkészített áru könnyen megállapítható és áttekinthető, mert ellenkező esetben a megbízóval való elszámolás és az átvétel-még fokozott mértékben járna nehézségekkel.

4. Hogy amennyiben munka közben a munkaanyagban és az eszközökben bekövetkező kár az intézetre van – a szerződés szerint – hárítva, ebből, főleg rossz vezetés mel-^llett, az államra nagy veszteség háromolhat.

E l ő n y e i :

1. Büntetőjogi szempontból a vállalkozói rendszer az-
zal a nagy előnnyel jár, hogy mellette az elítélteknek a meg-
bízóval, tehát az intézeten kívül álló magánszemélyekkel
való érintkezés meg van akadályozva. Ámbár amennyiben a
feldolgozandó nyersanyagnak átadása, s a kész árunak a
megbízó által való átvétele a munkatermekben olyankor
történik, amidőn az elítéltek ott dolgoznak, az elítéltek-
nek a megbízó és alkalmazottaival való érintkezésre köny-
nyen alkalom nyílhatik.

2. Gazdasági szempontból nagy előny, hogy úgy a;
nyersanyag vételével, mint a kész áru értékesítésével járó!
kockázat a megbízót terheli. S hogy az ezzel járó, s keres-
kedői érzéket és tudást feltételező munkálatoktól az inté-
zet tisztviselői fel vannak mentve. S hogy tehát az államot
ebből kifolyólag kár nem érheti.

3. Hogy amennyiben a munkához szükséges szerszá-
mokat a megbízó bocsátja rendelkezésre, az állam az ezzei
járó tőkebefektetéstől is meg van kímélve.

4. A vállalkozási rendszer mellett kevésbé kell attól
tartani, hogy a rabmunka termékeinek túlalacsony áron való
előállításából (mint ez a bérbeadási üzem mellett a bérlőre
nézve kedvező ár és munkaüzemalakulat esetén hamarabb
megeshetik) a szabad iparral szemben verseny keletke-
zik. Az intézet igazgatóságának a vállalkozási üzem mellett
inkább nyílik mód arra, hogy az elítéltek által készített áruk
piaci árának alakulására befolyást gyakoroljon.

3. Házi kezelési üzem.

H á t r á n y a i :

1. Gazdasági szempontból két kifogást emelnek ellene. Először, hogy nagy beruházásokat tesz szükségessé, s hogy ezenfelül az üzem folytatása is nagy forgó tőkét igényel. Ezzel a kifogással szemben talán elég utalni arra, hogy túlnagy tőkére a házi kezelési üzem mellett szükség nincsen, s hogy kisebb tőke előteremtése az államra nézve nem képez nehéz feladatot. – A másik gazdasági természetű kifogás az, hogy az államra nézve nagy kockázattal jár. Az üzem közben bekövetkező károkon és beruházott üzemi tőke kamatvesztésén felül a házi kezelési üzemből egyéb (például a kész áru értékesítésénél bekövetkező) veszteségekkel is számítani kell,

2. A munkaüzem vezetői, tehát a házi kezelési üzem mellett a letartóztatási intézet tisztviselői technikai és kereskedelmi ismeretekre szorulnak. A szabadságvesztésbüntetési intézetek tisztviselői ezek felett csak ritka esetben rendelkeznek. A nyersanyag bevásárlása, az üzem szervezése és vezetése, a kész áruk értékesítése mind technikai és kereskedői ismereteket feltételeznek. A munkaüzem intézőinek ismernie kell a piaci viszonyokat, hogy a nyersanyag vételénél és a kész áru értékesítésénél a kereskedelmi és gazdasági konjunktúrákat kihasználhassák. Ha a tisztviselők ily ismeretek felett nem rendelkeznek, ebből az államra nézve nagy kár keletkezhetik. Ezeket a nehézségeket tetézi az a körülmény, hogy a szabadságvesztésbüntetési intézetekben rendszerint sokféle munkanem van folyamatban, s az egyes munkanemekben más ismeretekre lévén szükség, a tisztviselőktől nagyon széleskörű és sokoldalú ismereteket feltételez. Ezen bajok orvoslására azt ajánlják, hogy a munkaüzem szakszerű vezetésére az állam technikai képzettségű tisztviselőket alkalmazzon.⁸⁸

3. Felvetik továbbá, hogy házi kezelés mellett a

⁸⁸ Lásd XII. fejezetben 3. alatt is!

munkaüzem vezetésére rendkívül nagy személyzet válik I szükségessé. S hogy ezen nagy személyzet és a munkavezetők alkalmazásával járó költség a munkaüzem jövedelmével nem áll arányban.

4. Hogy még az esetben is, ha a tisztviselők az üzem helyes vezetéséhez szükséges szakismeretek felett rendelkeznének is, az üzemnek kereskedői szempontból előnyös lebonyolítása gyakran gyors elhatározást s cselekvést tesz I szükségessé, ez pedig a munkaüzem vezetésére vonatkozó- j íag fennálló szabályok mellett lehetetlen; ezek a tisztviselők; kezét megkötik. Amennyiben a gazdasági konstellációkat kihasználni akarnák, ez legtöbb esetben felettes hatóságuk hozzájárulásának, engedélyének bevéását lehetlenné tenné.

Véleményünk szerint spekulációtól amúgy is tartózkodni kell, egyébként pedig a jelzett hátrányon úgy lehet segíteni, hogy az elítéltek munkaerejét a házi kezelési üzem mellett állami szükségletek (állami szállítási vállalatok, kórházak, a hadsereg és tengerészet) fedezésére fordítják.

5. Felvetik, hogy a házi kezelési üzem ellentétben áll az államgazdaságtannak ama alapelvével, hogy az állam polgáraival szemben versenyre nem kelhet. Ha az állam szállítási vállalatokat s bányüzemeket folytathat, ha vasgyárat tarthat fenn s számtalan egyéb vállalkozásba bocsátkozhatok, részünkről nem látjuk annak akadályait, hogy a szabad iparhoz hasonlítva csekély kiterjedésű rabiparral miért ne léphetne a közönség elé.

6. Hogy a házi kezelési üzem mellett az intézet üzemében evált elítélteknek nem nyílik alkalom arra, a mint erre a bérbeadási és vállalkozási üzem mellett sok esetben számíthat, hogy a bérlőnek, illetve vállalkozónak szabad munkásokkal folytatott munkaüzemében alkalmazást találjon.

E l ő n y e i :

1. A munkaüzem házi kezelés mellett hozható a szabadságvesztésbüntetés céljaival leginkább összhangba. S a

szabadságvesztésbüntetésnek közjogi jellege a házi kezelési üzem mellett jut leginkább érvényre. Egyedül a házi kezelési üzem mellett lehet elérni, hogy a szabadságvesztési intézetben kívül, s nem állami alkalmazásban álló személyeknek a szabadságvesztésbüntetés végrehajtásában való részvétele és befolyása teljesen kiküszöböltesse.

2. A fegyelem megóvása is a házi kezelési üzem mellett van legjobban biztosítva. Mellette az elítéltek munkájának ellenőrzése kizárólag az intézet tisztviselői és munkavezetői által eszközöltek. Így inkább van biztosítva, hogy az elítéltek jutalmazásánál magaviseletük és szorgalmuk, s nem annyira munkájuk jövedelmezősége fog szem előtt tartatni. Holott a bérbeadási üzem mellett a bérlő az elítéltek munkájának megbírálásánál mindenekelőtt munkájuk jövedelmezőségére, nem magaviseletükre fogja a fősúlyt fektetni.⁸³

3. A házi kezelési üzem mellett nyílik leghamarább mód a munkaüzem vezetését képzett, kellő ipari s egyéb szakismeretek felett rendelkező munkavezetőkre bízni. Csak így remélhető, hogy az elítéltek a szabadságvesztési intézetben a kellő ismeretekre fognak szert tenni, s ez által szabadulásuk után való boldogulásuk is valószínűbb.⁸¹a A bérlők a munkavezetők alkalmazásánál csak azt tartják szem előtt, vajjon azok a munkaüzemnek mentül jövedelmezőbbé való alakítására bírnak-e képességgel.⁹¹

4. A házi kezelés mellett nyílik leginkább alkalom arra, hogy az elítéltek a személyi viszonyaiknak és képességeiknek legmegfelelőbb munkával nyerjenek foglalkoztatást.

5. Házi kezelés mellett bő alkalom nyílik az elítélte-

⁸⁹ Roux 108. old.

⁸⁹a Ámbár nem szabad szem előtt téveszteni azt sem, hogy az állandóan csak az intézet munkaüzemében működő munkavezetőknek nem nyílik alkalom arra, hogy az iparban észlelhető haladásokkal megismerkedhessenek, s ezeket aztán az elítéltekkel is megismertethessék. – Erről bővebben lásd a XII. fejezet 1. részében 3. alatt !

⁹⁰ Roux 106-108. old.

ket az állam számtalan igazgatási ágában felmerülő szükségletek fedezésére úgy ipari munkákkal, mint a szabadban végzendő munkákkal foglalkoztatni.⁹¹

6. Az elítélteknek házi kezelési üzemben való foglalkoztatása az államra nézve nagy gazdasági előnnyel is jár. Amennyiben az állam saját szükségleteinek kielégítését vállalkozóknak, ezek pedig alvállalkozóknak engedik át, s az alvállalkozók ezen munkálatokat esetleg elítéltek munkaerejével bérbeadási üzemben végeztetik el, a vállalkozóknak nyeresége az állami háztartást terheli, ellenben a közvetítők kirekesztése által a vállalkozók nyeresége az állam részére megtakarítható.⁹² S az állami szükségleteknek az elítéltek által házi kezelésben való kielégítése esetén a rabmunkaüzemmel járó összes előnyök, mint a műhelyek fentartásával, fűtésével és világításával, továbbá a raktárhelyiségek főtartásával kapcsolatos kiadások mind az állami háztartásnak válnak javára.

7. A regie mellett nyílik leginkább mód arra, hogy a szabadságvesztésbüntetési intézetekben számos munkanem meghonosíttassék, s hogy a munkaüzem olyképpen alakítsák, hogy a szabad ipar a rabmunkának hatását meg ne érezze.

Hogy a bérbeadási üzem a szabadságvesztési intézetekből kiküszöbölendő, ma vita tárgyát nem képezi többé.

S bár a börtönügyi elméleti és gyakorlati szakemberek között még akadnak olyanok,⁹³ akik a vállalkozási üzem mellett foglalnak állást, mégis a túlnyomó többség, mintáz 1890 évi pétervári nemzetközi börtönügyi kongressz-

⁹¹ Erre vonatkozólag bővebben a XIII. fejezetben a házi kezelési üzemnél 1. alatt!

⁹² Roux 172. old.

⁹³ Például Gennat volt hamburgi fegyházigazgató, aki főleg a kisebb letartóztatási intézetekben kívánja a vállalkozási üzemet fenntartani, Blätter 49. köt. 86. old., – Deutsche Strafrechtszeitung, I. köt. 406. old.

Ezus, s a kongresszus alkalmával véleményt adott Atzell, Chicherio, Eckert, Herbette, Mouat, Ponomarey, de Renzis, Rivière, Schimanovszky,⁹⁴ a nemet börtönügyi tisztviselőknak 1880-iki brémai vándorulése⁹⁵, továbbá Balogh⁹⁶, Berner a Finkey⁹⁷ Höldorfer⁹⁸, Jagemann⁹⁹, Krohne¹⁰⁶, Lutz¹⁰⁷, Rittner¹⁰⁸ és Roux¹⁰⁹ a házi kezelési üzem mellett foglalnak állást.

⁹⁴ Zeitschrift 16. köt. 928. s köv. old.

⁹⁵ Blätter, 15. köt. 5. s köv. old.

⁹⁶ Balogh 102. old.

⁹⁷ Berner, Albert Friedrich, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, 17. Auflage, Leipzig, 1895, – 184. old.

⁹⁸ Finkey, Büntetőjog 407. old.

⁹⁸ Blätter, 9. köt. 459. old.

⁹⁹ Holtendorff-Jagemann II. köt. 246, old.

¹⁰⁰ Krohne 391. old.

¹ Lutz 23. old.

² Blätter, 9. köt. 262. old.

³ Roux 106-112. old.

XII. FEJEZET.

A rabmunka szervezése általában.

1, A rabmunkaüzem megszervezésénél sok nehézséggel kell megküzdeni, S ez fokozottan áll, ha rövid tartamú szabadságvesztésbüntetésre elítéltek foglalkoztatásáról van szó. Az elítéltek között sokkal több a silány munkás, mint a szabad munkások között. Tudás, munkaerő, és érdeklődés hiánya, nyomott lelki hangulat tapasztalható az elítéltek részéről. Az elítéltek állandó váltakozása, s a szabadságvesztésbüntetés végrehajtásával kapcsolatos nevelő és egészségügyi intézkedések (oktatás, sétáltatás) is a munkaüzemnek hátrányára szolgálnak. A gazdasági viszonyok kihasználásáról a rabmunkaüzem keretében alig lehet szó, a rabmunka termékeinek értékesítésénél pedig a verseny elkerülése végett a szabad ipar igényeire is figyelemmel kell lenni, sok helyütt pedig a közönség a rabtermékekkel szemben elfogultságot tanúsít, — mindez a rabmunkaüzem gazdasági eredményét csökkenti és termékeinek értékesítését szerfelett megnehezíti,

2, A rabmunkaüzem szervezésénél a következők szem előtt tartása ajánlatos:

Mindenekelőtt tekintettel kell lenni arra, hogy a munkaüzem úgy alakuljon, hogy a szabadságvesztésbüntetés kriminálpolitikai céljainak megvalósulása mentül inkább biztosítva legyen, hogy a szabadságvesztésbüntetés az elítéltekre javító hatást gyakoroljon.

Amennyiben az elítéltek munkájukat közös munkatermekben, vagy a szabadban végzik, s így az elítélteknek egymással való társalgása meg nem akadályozható, az elítéltek

osztályozásának kell helyt foglalnia. Az osztályozásnál tekintettel kell lenni az elítéltek előéletére, korára, az elítéltetés okául szolgáló cselekmény természetére, a szabadságvesztésbüntetés tartamára, S egy munkateremben csak olyanok helyezendők el együtt, akik egymásra káros erkölcsi hatást nem igen gyakorolhatnak. Mindenekfelett arra kell ügyelni, hogy fiatal s első ízben bűnözők ne kerüljenek össze visszaesőkkel. Csak így előzhető meg a kontágiummal járó káros hatás.

Bár a munkaüzem szervezésénél a munkaüzemnek gazdaságilag is mentül eredményesebbé alakítására és arra is törekedni kell, hogy a rabmunkaüzemből eredő bevételek által az elítéltek tartási költségeinek, a szabadságvesztésbüntetési végrehajtási költségek minél nagyobb része megtérüljön, sohasem szabad szem elől téveszteni a szabadságvesztésbüntetés, és a rabmunka tulajdonképpeni célját, A rabmunka jövedelmezőségének szempontja csak másodszorban jöhet figyelembe, A rabmunka jövedelmezőségének emelésére elsősorban nagy takarékoság útján kell törekedni,

A technikai munkamegosztást a már említett okokból kerülni kell.

3. *A munkaüzem vezetése*⁵ A munkaüzem legfőbb vezetése az intézet igazgatójának hatáskörébe tartozik, A nagyobb letartóztatási intézetekben a munkaüzem vezetése az igazgató felügyelete mellett más tisztviselőre is bízható.

Mint hogy a rabmunkaüzem keretében számos technikai kérdés vár megoldásra, érthető az a kívánság, hogy a nagyobb szabadságvesztésbüntetési intézetekben technikai képzettséggel bíró egyének alkalmaztassanak, s a munkaüzem vezetésében részt vegyenek. Ámde ennek egyik legna-

⁴ V. fejezetben!

⁵ Bár a jelen pontnak az egyes munkaüzemnemekre vonatkozó részeit rendszer szempontjából a XIII. fejezetbe tartoznának, mégis az összefüggés kedvéért célszerűbbnek tartottuk a munkaüzem vezetésére vonatkozókat itt összevonni.

gyobb akadályá abban rejlik, hogy az ilyen egyének alkalmazása tetemes költségekkel jár, se mellett attól is tartani kell, hogy az ilyen, kizárólag az üzem technikai és kereskedelmi vezetésével megbízott tisztviselők a munkauzemenek kriminálpolitikai jelentőségét szem elől fogják téveszteni, s főleg az üzemnek mentül jövedelmezőbbé tételére fognak törekedni. Dániában 1845-1868-ig ezt megkísérelték, de utóbb megszüntették, mert az eredmény nem volt kielégítő, s mert a technikai s adminisztratív személyzet között konfliktus támadt.” Jobb a börtönügyi tisztviselőknek kisebb szakismeretével beérni s inkább ezen ismeretek bővítésére kellene tanfolyamok rendezése által alkalmat adni,

A börtönügyi tudományban ma uralkodó felfogás szerint a munkauzem vezetésébe kizárólag csak államilag alkalmazott tisztviselők és munkavezetők folyhatnak be. Ez egyike a leghathatósabb okoknak, mely a rabmunkaerőnek bérbeadás útján való értékesítése ellen felhozható,

A munkauzem közvetlen vezetése a munkavezetők feladata. Az ő hatáskörükbe tartozik az illető munkanemben még járatlan elítélteknek oktatása, e közben különösen arra kell törekedniük, hogy az elítélteket alapos és könnyen érthető oktatásban részesítsék, s hogy bennük a munkakedvet felébresszék. A munkavezetők az elítéltekkel jóakaratóan, de mindig kellő komolysággal bánjanak, s munkájukat állandóan éber figyelemmel kísérik, az elítélteket munka közben elkövetett hibáikra figyelmeztessék. Amennyiben az illető munkanemben munkapenzum meg van állapítva, annak elvégzését is ők ellenőrzik. A munkában hanyag vagy rendetlen elítélteket feljelenteni tartoznak.

Az állami alkalmazásban álló munkavezetők feladata ezenfelül még a szerszámok és a munkaanyag kezelése; s ők ügyelnek fel arra is, hogy a munkauzem zavartalan menete biztosítva legyen, ők veszik át az igazgató által a

⁶ Cuche 383-384. old.

munkaanyag beszerzésével megbízott tisztviselőtől a feldolgozandó nyersanyagot, s adják ki megszámlálva és kellő ellenőrzés mellett az elítélteknek feldolgozás végett. Úgy a feldolgozásra átvett és az elítélteknek már átadott nyersanyagról, valamint az egyes elítélt által elkészített árukról pontos, az egyes elítéltekre vonatkozólag elkülönített könyvelés vezetendő. Hasonlóan pontos feljegyzések készítenők a kiadott számszámokról is.

Házi kezelési üzem mellett a munkavezetők kizárólag az intézet alkalmazásában álló egyének, s a szabadságvesztésbüntetési intézetnek állandó alkalmazottjai, s mint ilyenek kinevezésükkor hivatali esküt tesznek; vagy pedig bizonyos időre felfogadott munkavezetők, akik a felvételkor az intézet igazgatója előtt szolgálati fogadalmat tesznek. Munkavezetőkül csak feddhetetlen előéletű egyének alkalmazhatók, akiknek abban a mesterségben, melyben az intézetben működni fognak, teljes jártassággal kell birniok. A munkavezetők alkalmazása rendszerint az igazgató hatáskörébe tartozik. Legfeljebb az állandóan alkalmazott munkavezetőknek magasabb rangfokozatba való előléptetése utalható az intézet valamely felettes hatóságának hatáskörébe.

A bérbeadási üzem mellett a munkaüzem irányítására az intézeten kívül álló munkavezetők nyernek befolyást s bár a munkaüzem vezetése a bérlő által alkalmazott munkavezetők által történik, mégis az elítéltek munka közben állandóan az intézeti tisztviselők felügyelete alatt állanak, Annak elbírálása, vajjon az elítéltek a munkapenzumot elvégzik-e, intézeti alkalmazottak által, vagy legalább is intézeti tisztviselők részvétele mellett eszközendő.

Az elítélteknek bérosztályba való beosztása, valamint az elítéltek munkajutalmának megállapítása mindenkor az intézet tisztviselőinek hatáskörébe tartozik. Szigorúan jügyelni kell arra, hogy a bérlő az elítélteket munkájukért az intézet igazgatójának és tisztviselőinek megkerülésével sem, közvetlenül, sem pedig közvetve jutalomban ne részesíthesse.

A bérlők által alkalmazott munkavezetők is az intézet igazgatójának fegyelmi hatósága alá tartoznak. Az igazgatónak biztosítandó az a jog, hogy a munkavezetőket szabálytalanság esetén pénzbírsággal sújthassa. A bérlő a munkavezetőjére kiszabott pénzbírságért szavatol. Szigorúan ügyelni kell arra, hogy a bérlő a szabadságvesztési intézetben csak feddhetetlen előéletű és kellő megbízhatóság és szakismeretek felett rendelkező munkavezetőket alkalmazhasson; ennek szigorú megvalósítása végett a bérlő munkavezetőket csak az intézet igazgatójának jóváhagyása mellett alkalmazhat.

A munkaüzemnek a szabadságvesztésbüntetés céljával összhangban való alakítása állandóan alkalmazott munkavezetők alkalmazása esetén van inkább biztosítva, azonban nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogy a szabad iparban, a szabad életben észlelhető haladásnak,* újabb találmányoknak és modernebb, újabb munkaeszközöknek az elítéltekkel való megismertetése akkor van inkább biztosítva, ha a munkavezetők rövidebb időközökre, néhány évre szerződtenek a szabad iparban már kipróbált munkavezetők sorából. Az intézetben állandóan alkalmazott munkavezetőknek továbbképzésükre csak ritka esetben nyílik alkalom. Kétségtelen azonban az is, hogy egyes munkavezetőknek rövidebb időre való szerződtetése nagy gazdasági áldozatokat ró az intézetre,

A munkavezetők az intézeten kívül személyesen, vagy pedig hozzátartozóik által mesterséget csak kivételesen, s csak az intézet igazgatójának előleges engedélye esetében folytathatnak.

Szigorúan ügyelni kell arra is, hogy a munkavezetők az elítéltek munkaerejét csak az intézet számára készülő áru készítésére használják, s hogy a saját céljaikra való munkára az elítélteket semmi körülmények között ne alkalmazhassák.

Bár a munkavezetők a munkában való állandó, aktív részvételre alig készíthetők, mégis kívánatos, hogy a mun-

kában való oktatás, a munka elkészítése módjának megmutatása végett a munkában részt vegyenek.

Női elítéltek részére lehetőleg női munkavezetők alkalmazandók.

Felemlítendő még az is, hogy néhol a munkavezetők egyenruhát és fegyvert (rövid kardot, szabadban végzendő munka esetén revolvert) viselnek.

Részünkről nem tartjuk helyesnek, ha elítéltek alkalmaztatnak munkavezetékül. Ez azzal az eredménnyel jár, hogy egyes ilyen teendőkkel megbízott elítéltek kivételes, kedvezményes álláshoz, tekintélyhez és bánásmódhoz jutnak, abba a helyzetbe kerülnek, hogy ők ellenőrzik társaiknak munkáját. Mindez a fegyelem szigorú megőrzésének érdekeivel ellentétben áll.⁷ Hasonló okokból hajtógépek kezelését sem bízók elítéltekre.

Végül a munkaüzem vezetésének tárgyalása keretében foglalkoznunk kell még azzal a kérdéssel is, vajjon helyes-e, ha a rabmunkaüzem vezetésével megbízott tisztviselők a munkaüzemből eredő nyereség összegéhez igazodó jutalékban részesülnek.⁸ Részünkről ezt nem tartjuk helyesnek, mert ezáltal a rabmunkaüzem könnyen tulajdonképpeni céljától eltérő színezetet nyer, s a tisztviselők, akik a munkaüzem nagyobb jövedelmezősége esetében nagyobb jutalékra számíthatnak, könnyen abba a kísértésbe esnek, hogy mindenekelőtt a rabmunkaüzemnek mentül nagyobb jövedelmezőségét tartsák szem előtt. Nézetünk szerint a tisztviselők és munkavezetők tudásuknak és munkásságuknak megfelelő, jó fizetésben részesítendőek, mert vagyoni megbízhatóságuk a munkaüzem eredményes irányításának egyik elsőrendű feltétele, – ezenfelül azonban valamely, a munkaüzem jövedelmezőségéhez igazodó jutalékban nem részesítendőek.

4. *Az egyes letartóztatást intézetekben meghonosít*

⁷ Klein 135. old.

⁸ Mint például Svédországban; lásd Lutz 37. s köv. old.

tandó munkanemek megválasztása. Az elítéltek munkaereje mindenekelőtt az intézetben felmerülő összes háztartási munkák, valamint az elítéltek egyéb szükségleteinek (például ruházat) fedezésével, továbbá az épületek fenntartásával kapcsolatos munkák elvégzésére fordítandó. Ezen teendők természetesen nem elegendők az összes elítélteknek állandó foglalkoztatására. Az elítéltek túlnyomó része az intézetek munkauzemében nyer foglalkoztatást.

Hogy milyen munka alkalmas általában bizonyos elitét foglalkoztatására, arról⁹ már szoltunk, E helyütt csak azzal a kérdéssel kell foglalkoznunk, hogy valamely bizonyos szabadságvesztésbüntetési intézetben meghonosítandó munkanemek megválasztásánál mire kell figyelemmel lennünk.

Mínt hogy elengedhetetlen, hogy az elítéltek bizonyos mértékben csak személyes viszonyaiknak megfelelő munkával foglalkoztassanak, a munkanemek megválasztásánál meg kell fontolni, hogy előreláthatólag milyen elítéltek fognak az illető letartóztatási intézetbe kerülni.

Tekintettel kell tehát lenni arra, hogy az intézet férfi, vagy női, vagy pedig fiatalkorú elítéltek befogadására szolgál-e.

Gondoskodni kell arról is, hogy a kisebb értelmiségű, továbbá az intézetbe való felvételkor semmiféle munkanemben jártassággal nem bíró, de büntetésük rövid tartama miatt új munkanemben ki nem képezhető egyének foglalkoztatására valamely primitív, mechanikai munka rendelkezésre álljon, S ezzel összefüggésben tehát figyelemmel kell lenni arra is, hogy milyen tartamú szabadságvesztésbüntetésre ítétek fognak az intézetbe kerülni,

Mínt hogy az elítéltek lehetőleg elítéltetésük előtt üzött munkájukhoz hasonló munkával foglalkoztatandók, a munkanemek megállapításánál tekintettel kellene arra is lenni, hogy ipari, mezőgazdasági, vagy egyéb foglalkozású elítéltek fognak-e az intézetbe kerülni,

⁹ Az V. és VI., illetve a IX. fejezetben!

Stoos wieni egyetemi tanár azt ajánlja, hogy az ország egyik letartóztatási intézetében kizárólag a kézműves: szabó, asztalos, stb. foglalkozású elítéltek, a másik intézetben a gyárimunkás foglalkozású elítéltek, a harmadikban pedig ismét a más foglalkozást űzőtt elítéltek összpontosítsanak. A kereskedői és irodai foglalkozást űzőtt elítélteket az összes intézetekben elosztaná, minthogy azokra mindenütt szükség van.¹⁰

Tekintettel arra, hogy az elítéltek egy része nagyobb, másik része kisebb testi erő felett rendelkezik, s ez a körülmény az általuk végzendő munkanem megállapításánál alig hagyható figyelmen kívül, nagyobb és kisebb testi erőt feltételező munkanemeket változatosan kell meghonosítani.

Gazdasági okokból azonban tekintettel kell lenni még arra is, hogy az elítéltek által készített áru ne legyen olyan, mely csak túlságos távol eső' piacon kerülhet forgalomba. Mert ez esetben a munkaüzem jövedelmezősége szempontjából a szállítási költségek is számításba veendőek.

A szabadságvesztési intézetben meghonosított munkanemek legyenek sokfélék. E mellett három ok hozható fel. Először, hogy az elítéltek által végzendő munka megválasztásánál az elítélt életviszonyai, jövője, testi és szellemi képességei, s az általuk elítéltetésük előtt űzőtt munkanem a lehetőségig figyelembe részesíthetők legyenek. Másodsor, hogy a különböző munkanemekben való oktatása és foglalkoztatása folytán az elítéltnék szabadulása után való boldogulása mentül nagyobb fokban biztosíttassék. S végül azért, hogy a munkanemek különfélesége, s túlsók elítéltnék ugyanabban a munkanemben való foglalkoztatásának elkerülése által a rajbiparnak a szabad iparral szemben való versenye sok munkanemre eloszoljon s így a legkisebb mértékre redukáltassék. Egyébként is tekintettel kell lenni a szabad ipar érdekeire is.¹¹

¹⁰ Stoos 205. old.

¹¹ Lásd XIV. fejezet, 3. részét!

Arra való tekintettel, hogy a szabadságvesztésbüntetés természete a szabadságvesztési intézetekben meghonosítható munkanemek számát amúgy is szerfölött korlátozza, ezen követelés megoldása elé sok akadály gördül.

Az intézetben meghonosítandó munkanemek megválasztása vagy az intézet igazgatójának hatáskörébe lehet utalva, vagy pedig az intézet felettes hatósága részére lehet fentartva, Az igazgató kijelölési joga esetleg a felettes hatóság jóváhagyásától lehet függővé téve. Bárhogyan is legyen e kérdés szabályozva, szigorúan óvakodni kell a munkanemek rövid időn belül való váltakozásától. A munkanemek cserélése mindenkor kisebb üzemzavarokra ad okot, s ezenfelül a berendezések átalakítása, továbbá az esetleg szükséges új szerszámok beszerzése által tetemes költségek merülnek fel. Ez által, valamint az átmeneti idő kisebb bevételai folytán is, a munkanemek cserélése következtében a rabmunkaüzem jövedelmezősége csökken.

5. *A munkaüzemnek egészségi szempontból való alakítása.* Azok közt a tényezők között, melyek az emberek egészségét és élettartamát befolyásolják, jelentős szerepet játszik a foglalkozás. S a foglalkozások között elsősorban az ipari foglalkozások azok, amelyek ezen irányban befolyásukat hatványozott mértékben éreztetik.

A szabadságvesztési intézeti munkaüzem ennek megfelelően alakítandó, A munkaüzemben egyrészt csak az elítéltek egészségére káros befolyást nem gyakorló munkanemek honosíthatók meg, másrészt a munkaüzem keretében az elítéltek egészségének megóvására szükséges óvó és biztonsági intézkedések megteendők.

Mindenekelőtt gond fordítandó arra, hogy az elítélteknek munkájuknál a kellő nagyságú hely álljon rendelkezésre. A szabad életben, eltekintve az olyan munkanemektől, melyek folytatásához az átlagtól eltérő több vagy kevesebb munkahely szükséges, egy-egy munkás számára átlag három négyzetméternyi nagyságú munkahelyet szá-

mítának.¹² Amennyiben ilyen nagyságú munkahely rendelkezésre nem áll, ez vagy a munka lassításával, vagy pedig a foglalkoztatott egyén testi épségének veszélyeztetésével jár. – De gondoskodni kell arról is, hogy az elítélteknek a kellő nagyságú légűr is rendelkezésre álljon. Erre annál inkább van szükség, mert a zárt helyen való foglalkoztatás folytán az elítéltek a szabad levegőtől amúgy is eléggé el vannak zárva, s így fokozott mértékben kell arról gondoskodni, hogy az elítélteknek legalább a munkahelyiségekben elegendő friss levegő nyújtassák. A szabad életben egy munkásra átlag 12-15 köbméternyi légűrt számítanak.¹³ A porosz igazságügyi börtönökben az egy elítéltre eső légűr minimális mértéke nyolc köbméterben van megállapítva.¹⁴ Amennyiben valamely munkaüzem természete ezt szükségessé teszi, nagyobb légűrről is kell gondoskodni. Ügyelni kell továbbá még arra is, hogy a levegő kellően szellőztessék, ε hogy kellő hőfokkal és páratartalommal bírjon.

Amennyiben valamely munkanem túlnagy porral, vagy tisztátalansággal jár, gondoskodni kell arról is, hogy az elítélteknek kezük, testük tisztántartására kellő alkalom nyíljon. Gondoskodni kell a hulladék gyors eltávolításáról és a padozatnak pormentes állapotban való tartásáról.

Általában minden olyan óvó és biztonsági intézkedésről, melyet az illető munkaüzem általában megkíván (például: védőkészülék hajtó kerekek és szíjak, túlnagy hő vagy fény behatása ellen, stb.) gondoskodni kell. Amennyiben valamely munkanem csak az átlagosnál magasabb hőmérséklet mellett folytatható, ügyelni kell arra is, hogy az elítéltek a munkateremből való távozáskor túlságos nagy és hirtelen hőváltozásnak alávetve ne legyenek.

Az elítéltek által végzendő munkanem az elítéltek élelmezésére is hatást gyakorol. Amennyiben az elítéltek

¹² Roth 20. old.

¹³ Roth 20. old.

¹⁴ Klein 615. old.

munkája nagy erőkifejtést igényel, táplálébb élelemben részesítendők.

Azoknak az elítélteknek, akik ülő helyzetben végzendő foglalkozást üznek, lehetőleg hosszabb sétaidő engedélyezendő, mint az olyanoknak, akik sok mozgással járó foglalkozást üznek.

E helyütt merül fel az a kérdés, vajjon a rabmunka-üzem, úgy mint minden szabad munkaüzem, az iparfelügyelői ellenőrzésnek alávetendő-e? Részünkről ennek semmi akadályát sem látjuk. A német „Vorschläge zu einem Strafvollzugsgesetz” is a rabmunkaüzemet abból a szempontból, vajjon az egészség követelményeinek megfelel-e, a szabadipar felügyeletével megbízott hatóságok ellenőrzésének kívánja alávetni.¹⁵ Ez ellen főleg azt vetik fel, hogy az ilyen eljárás által idegen hatóságok nyernek a rabmunkaüzembe beszőlást.

Kívánatos, hogy a szabadságvesztési intézet orvosa is időközönként a munkaüzemet azon szempontból felülvizsgálja, vajjon az elítéltek egészsége megóvása szempontjából kifogás alá nem esik.

Mint minden nagyobb munkaüzemben, úgy a szabadságvesztési intézetekben is az első segélynyújtáshoz szükséges eszközöknek mindenkor kéznél kell lenniök, s a munkavezetők, valamint a fegyőrök egy része is az első segélynyújtásban kioktatandók.

Az 1905-iki budapesti nemzetközi börtönügyi kongresszus napirendjén találjuk azt a kérdést, hogy minő alapelvek szerint, minő esetekben adható a letartóztatottaknak, vagy családjaiknak kárpótlás a letartóztatottakat a letartóztatási intézetben végzett munka közben ért balesetért? A kongresszus határozata szerint a letartóztatottaknak kártérítés nyújtandó a letartóztatási inté-

¹⁵ Vorschläge 39. §. 1. bek,

zetben végzett munka közben ért balesetért, A hátramara-dottaknak is tartásra nyílik joguk. Azonban a kártérítés csak abban az esetben követelhető, ha a munkaképtelenség a kiszabadulás után is fennáll. Ellenben nem jár kártérítés akkor, midőn a balesetet a letartóztatott szándékosan vagy vétkes gondatlanságból idézte elő, vagy midőn a szabályok súlyos megsértése volt a baleset oka. A kártérítés nagyságát a baleset következtében előállott munkaképtelenség mérve határozza meg.¹⁶

6. Az elítéltek ruházásánál tekintettel kell lenni arra, hogy munkájukat milyen helyen, hidegben, melegben, zárt helyen, vagy pedig szabadban végzik-e. Ipari munka közben rendszerint munkazubbonyt viselnek. Gép körül foglalkoztatott elítéltek ruházata lehetőleg szűk és testhez simuló legyen, mert a bő nadrág, ingujj könnyen a hengerek és ke-rekek közé juthat, s ily módon szerencsétlenség előidéző-jévé lehet.

7. Nagy gondot kell fordítani arra, hogy az elítéltek a részükre kijelölt munkanemet teljesen elsajátítsák, esetleg hogy már meglevő ismereteiket kiegészítsék. Elméleti szak-oktatásra is gondot kellene fordítani. Amerikában az el-ítéltek részére teljes kiképzésük végett még szakfolyóira-tokat is járatnak.¹⁷

8. A munkauzemben az elítéltek a legnagyobb takaré-kosságra szorítandók. Úgy a nyersanyaggal, mint a szerszá-mokkal való kíméletes bánásmódra szoktatandók. Ameny-nyiben az elítéltek akár a feldolgozandó anyagban, akár a munkára szolgáló eszközökben akár szándékosan, akár nagyfokú gondatlanság által kárt okoznak, ez munkajutul-mukból megtérítendő. Az elítélteknek kiadott nyersanyag és az általuk elkészített árun felül ellenőrzendő, vajjon a kiadott szerszámok helyükön vannak. Ez különösen abban az esetben bír fontossággal, ha az elítéltnak olyan szer-

¹⁶ A kongresszus alkalmával adott véleményeket lásd Bulletin, Budapest, I. 495., II. 65. és 311., III. 13., 23., 161., 321. s köv. old.

¹⁷ Herr 209. old.

szám szolgáltatott ki, melynek segítségével szökést, vagy pedig a tisztviselők vagy fegyőrök ellen támadást kísérelhetne meg, a szerszámok közös munkatermekben maradnak a magánzárkákban folyó munka esetén pedig a munka befejezése után, ha ez valamely oknál fogva kívánatos, a magánzárkákból kiviendők s közelben fekvő zárt helyiségben helyezendők el. A szerszámok kiszolgáltatásának ellenőrzése szerfelett meg van könnyítve, ha azok áttekinthetően szerszámtáblán vannak elhelyezve.

9. Felmerül az a kérdés is, vajjon a rabmunkaüzemben súly fektetendő-e arra, hogy az elítéltek a munkaüzemet lehetőleg modern, a technika legújabb vívmányainak megfelelő eszközökkel folytassák ?

A rabmunkaüzemnek a legújabb technikai vívmányoknak megfelelő alakítására a legnagyobb akadály az ezzel járó nagy költségek. Elvitázhatatlan, hogy az elítélteknek szabadulásuk után való boldogulása sokkal könnyebb, ha a legújabb termelési módokban jártassággal bírnak. A szabad munkaüzemben újabb rendszerű gépek, szerszámok rendszeresítése haladékot alig tűr, s így a szabad munkások az ezekkel való bánásmódban rendszerint jártassággal bírnak. Ha az elítéltek a szabad munkásokkal való versenyben helyt állni, alkalmazást, munkahelyet akarnak találni, elengedhetetlen, hogy technikai ismereteik legalább túlságosan elmaradottak ne legyenek. Az irodalomban is többek részéről történt felszólalás a rabmunkaüzemeknek modern felszerelése érdekében. így Kriegsmann¹⁸, Schwandner¹⁹, Treu²⁰ is azt kívánják, hogy az elítélteknek a szabadságvesztésbüntetésű munkaüzemben a legújabb rendszerű gépek és munkaeszközök álljanak rendelkezésükre. Az amerikai reformatory-kban a munkaüzem a legújabb és legtökéletesebb gépekkel és szerszámokkal folyik.²¹ A munkaüzem-

¹⁸ Kriegsmann 216. old.

¹⁹ Blätter 47. köt. 305. old.

²⁰ Treu 12. old.

²¹ Herr 199. old.

nek ily módon való berendezése azzal a következménnyel jár, hogy az elítéltek szabadulásuk után, tekintettel az újabb technikai haladásokat is felölelő ismereteikre, hamarabb találhatnak alkalmazást és boldogulást.

10. Eleje veendő annak, hogy az elítéltek az intézethez tartozó egyének (intézeti tisztviselők, munkavezetők, fegyőrök) részére magánmunkát végezhesenek.

Néhol meg van engedve, hogy az elítéltek megfelelő és az intézet pénztárába folyó díjazás mellett – az intézet tisztviselői részére végzendő munkára alkalmaztassanak. Ezen munkák köre szabadban végzendő kerti munkákra; a tisztviselők kertjeinek megművelésére lehet megszorítva. Részünkről az elítélteknek a szabadságvesztésbüntetési intézet tisztviselői részére való munkára alkalmazását kiküszöbölendőnek tartjuk. Amennyiben a tisztviselőknek erre jogot adunk, ez könnyen a tisztviselők tekintélyének csorbitásával jár. Amennyiben az ilyen munka kiküszöbölése a tisztviselőknek már szerzett jogait sértené, a tisztviselők ezért természetesen kárpótolandók. A német szabadságvesztésbüntetésvégrehajtási terv²² is az elítéltek munkaerejének a tisztviselők részére díjazás mellett való felhasználása ellen foglal állást. Amennyiben az elítélteknek a tisztviselők részére végzendő munkákkal való foglalkoztatása meg van engedve, ez csak azon kautela mellett történhetik, hogy az elítéltek munkájukért az intézet pénztárába fizetendő munkabérek megállapítása igazságosan és kedvezményes árak kizárása mellett fog történni.²³

A szabadban folyó munkaüzem szervezése.

1. A munkaüzem szervezésére vonatkozólag mondtak itt is általában szem előtt tartandók.

Rá kell mutatnunk arra, hogy a szabadban foglalkoz-

²² Vorschläge 29. § 2. bek.

²³ Gyanúsítások s azon látszat elkerülése végett, hogy a díjazás összegét megállapító tisztviselő társait jogtalan kedvezményben részesíti, – célszerű, ha az elítéltek ilyen munkája után fizetendő díj bi-

látott elítéltek száma csak olyan nagy lehet, hogy ezáltal a letartóztatási intézet ipari munkáüzeme fennakadást ne szenvedjen, s hogy az ipari üzemnek, akárcsak időleges, beszüntetése szükségessé ne váljék. A rabmunkáüzem összhangja megkívánja, hogy az elítélteknek csak egy része foglalkoztattassék szabadban végzendő munkával, míg a többi elítélt az intézetben felmerülő háztartási és ipari munkákkal foglalkoztattassék. Másrészt nagyon kevés elítéltnak a szabadban való munkájának üzemi kiadása túlságosan emelkedik; mert például 20 és 30 elítélt szabadban való őrízetének költségei alig térnek el egymástól.

2. Az elítélteknek a szabadban való foglalkoztatásánál mindenekelőtt arra kell ügyelni, hogy a szabadban való munka úgy legyen megszervezve, hogy mellette a büntetés szabadságvesztésbüntetési jellege szigorúan megővassék.

3. Ennek a követelésnek megvalósítása szerfelett meg van könnyítve, ha a szabadban való munka helye az intézethez közel fekszik. Amennyiben a munkahely a szabadságvesztési intézettel nem szomszédos, mégis legalább az intézethez olyan közel fekszenek, hogy az elítélteknek naponta a munkahelyre való átkísérése és este az intézetbe való visszakísérése lehetségessé váljék.

Az elítélteknek távolabbi munkahelyen való foglalkoztatása, főleg ha az elítélteknek az intézetbe naponta való visszatérése lehetetlenné válik, sok nehézséggel jár.

Az intézettől távolra eső munkahely esetén az elítéltek élelmezése, az elítélteknek a munkahelyen éjjelre való elhelyezése, a munkáüzem ellenőrzése, az elítéltek vállalási gyámolítása sok akadályba ütközik, Ezenfelül az elítélteknek ilyen távolra eső munkahelyre való átkísérése is költséges.

Éppen azért az ilyen, az intézettől távolabb eső helyen folyó munka gazdasági szempontból csak akkor ajánlatos,

zonyos napi átalányösszegben nyer előzetesen megállapítást. Ez annál inkább lehetséges, mert rendszerint csak egyféle munkanemről kerti munkáról van szó.

ha hosszabb időre szól, s így a munkauzem szervezésével kapcsolatos kiadások (például átkíséréssel járó kiadások) hosszabb munkaidőre eloszlának.

Amennyiben az elítéltek a letartóztatás! intézettől távolabb eső helyen dolgoznak, az elítélteknek a munka színhelyén való elhelyezéséről és étellemezéséről kell gondoskodni. Némely szabadban végzendő munkánál, mint például patak és folyószabályozási, útépítési, s hasonló munkáknál ez alig kerülhető el,

Amennyiben az élelemnek az intézetből a munkahelyre való szállítása lehetetlenné válik, a szükséges ételmi cikkeknek a munkahelyen való beszerzéséről és a helyszínén való elkészítéséről kell gondoskodni. Ilyen esetben az itt foglalkoztatott elítéltek részére külön háztartás vezetése válik szükségessé.

Aránylag még. több akadályba ütközik az elítélteknek a munkahelyen éjjelre való elhelyezése. Amennyiben a közelben kibérelhető épületek nincsenek, az elítéltek barakokban helyezendők el. Az elítéltek befogadására való barakok az elítélteknek biztos őrizetére és szökésüknek megakadályozására alkalmasak legyenek- S tűzbiztonsági szempontból se essenek kifogás alá. Az elítélteknek ilyen, az intézettől távolra eső helyen végzendő munkával való foglalkoztatása előtt kellő gond fordítandó annak megállapítására, vajjon a munka az elítéltek elhelyezésével járó költségeket elbírja-e.

Az elítélteknek vallási gyámolításával és orvosi istápolásával valamely közelben levő község lelkésze és lehetőleg hatósági orvosa bízandó meg. Esetleg az intézet lelkésze a hét egy napján az elítélteket munkájuk helyén meglátogathatja és számukra vallási szertartást tarthat.

A munkauzemnek a helyszínén való vezetésével a munkavezető, vagy az elítéltek őrizetével megbízott fegyőrök között rangban legidősebb, vagy erre a tisztségre legalkalmasabb bízandó meg. Elengedhetetlen azonban, hogy az intézetnek egy tisztviselője a munkauzemet időközönként ellenőrizze.

Egyesek azt kívánják, hogy intézettől távoleső helyen foglalkoztatott elítéltek időközönként néhány napra az intézetbe visszazállíttassanak, hogy a szabadságvesztésbüntetési intézeti szigorú rendtől és figyelemtől el ne szokjanak.²⁴ Részünkről ennek szükségét fenforogni nem látjuk, mert a szigorú rend és fegyelem a munka helyén is megvalósítható és megvalósítandó. Ennek a tervnek megvalósítását az elítéltek szállítása által felmerülő tetemes úti és átkísérési költségek is megnehezítik.

4. Az elítélteknek mezőgazdasági munkákkal való foglalkoztatása esetén természetesen mindazokat a körülményeket s szabályokat szem előtt kell tartani, melyek a szabad életben sem hagyhatók mezőgazdasági üzemnél figyelmen kívül. Mint például az éghajlati viszonyokat, továbbá az elítéltek által megművelendő földek fekvését.

A költségöbblet elkerülése végett arra is törekedni kell, hogy a munkauzemben túlnagy tőke befektetése elkerültesék. Különösen az elítélteknek állattenyésztéssel való foglalkoztatása esetén kell erre fokozottan ügyelni.

5. Az elítélteknek szabadban való foglalkoztatásának egyik előfeltétele az, hogy a szabadban foglalkoztatott elítéltek úgy a szabad munkásoktól, mint a más jellegű szabadságvesztésbüntetésre elítéltektől is, munkájuk közben szigorúan elkülöníttessenek. Ezenfelül arra is kell törekedni, hogy az elítéltek munkaközben és a munka helyére való szállítás közben a közönség szeméinek kitéve ne legyenek

6. A szabadban foglalkoztatott elítéltek őrizetével olyan fegyőrök bíznak meg, akik az elítéltek által végzendő munkához értenek. Egy fegyőr legfeljebb 10-15 elítélt őrizetével bízható meg. A fegyőrök lőfegyverrel látandók el. A fegyőrök a szökést megkísérlő elítéltekkel szemben lőfegyverük használatára feljogosítandók.²⁵ A fegyőröknek

²⁴ Kluhs, Blatter, 33. köt. 393. old.

²⁵ Így például porosz igazságügyi börtönökben is ily esetben a fegyőrök lőfegyvereiket használhatják. Lásd; Klein, 44. old.

munkaközben szökés megakadályozása végett arra is ügyelniük kell, hogy az elítéltek el ne széledjenek. A szabadban végzendő munka közben az elítélteknek okvetlenül fegyházi ruhát kell viselniök, hogy amennyiben szökést kísérelnének meg, az elrejtőzés és a szökés nehezebbé váljon.

A szabadban foglalkoztatott elítéltek a munka elején figyelmeztetendők a szökés megkísérlésének következményeire, továbbá arra, hogy a fegyőrök a szökés megakadályozására löfegyverüket is használni fogják, s hogy szökési kísérlet esetén feltételes szabadonbocsátásra reményük nem lehet. Felemlítendőnek tartjuk a következő, a szabadban foglalkoztatott elítéltek szökési kísérleteinek megakadályozására bevált intézkedést. Az elítélteknek a szabadban végzendő munka megkezdése előtt kihirdettetett, hogy minden együtt dolgozó (10-10 főnyi) csoport szökés esetén egyetemlegesen felelős; ha közülük egy megszökik, a többi fegyelmi büntetést kap, s szabadban való munkától eltiltatik. Ez az intézkedés a szökési kísérletek számát szerfelett megapasztotta, ε több esetben az elítéltek maguk fogták el szökni készülő társukat.²⁶

²⁶ Finkey 239. old.

XIII. FEJEZET.

A munkaüzem szervezése tekintettel az üzem nemére.²⁷

1. Bérbeadási üzem.

1. Bérlő szerződése különböző módon, nyilvános pályázat, vagy árlejtés útján is történhetik.

Sok helyütt az elítéltek munkaerejének bérbeadását az iparkamarák útján eszközlik, hogy ezáltal az elítéltek munkaerejére élénkebb kereslet támadjon, s a nagyobb verseny folytán az elítéltek munkaerejéért magasabb ár eléressék, a munkaüzem gazdaságilag eredményesebben alakuljon, s a szabad iparral szemben a rabmunkaerőnek tulajacsony áron való értékesítése által előidézett verseny elkerültessék.

2. A bérlővel való szerződés megkötése rendszerint az intézet igazgatójának hatáskörébe tartozik. A szerződés megkötése esetleg az intézet felettes hatóságának hatáskörébe is utalható, vagy annak joghatálya a felettes hatóság jóváhagyásától tehető függővé.

3. Az ajánlkozók között azt kell kiválasztani, aki személyi és vagyoni megbízhatóság tekintetében kifogás alá nem esik, s akinél garancia van arra nézve, hogy a munkaüzemet személyesen s nem alvállalkozók által fogja folytatni.

4. Helytelen, ha egy bérlőnek túlsok elítélt munka-

²⁷ A munkaüzem vezetésére vonatkozólag lásd a. XII. fejezet első részének 3. pontját.

ereje engedtetik át. Ez könnyen azzal a következménnyel jár, hogy a bérlő a munkauzemet gyári üzemmé alakítja; ami kedvezőtlen hatást gyakorol a szabad iparra is. Egy bérlő a szabadságvesztési intézetben rendszerint csak egyféle munkanemet folytathat. Több vállalkozó az elítélteket ugyanazon munkanemben nem foglalkoztathatja; ellenkező esetben a bérlők között könnyen súrlódások keletkezhetnek.

5. A bérleti szerződés rendszerint meghatározott időre, néhány évre köttetik.

6. A bérlő által az elítéltek munkájáért fizetendő bér a munkanapok és a bérlőnek rendelkezésére bocsátott elítéltek számához képest állapítandó meg. Az egy elítéltnak egy napi munkájáért fizetendő összeg a szerződésben megállapítandó.

A szabad iparral való verseny s a szabad munkások bérvizonyaira való kedvezőtlen hatás elkerülése végett, valamint gazdasági okokból is, ügyelni kell arra, hogy az elítéltek munkaerejéért megállapított munkabérek a szabad piac munkabéreinél aránylag ne legyenek alacsonyabbak. Ajánlatos, hogy a bérlő által az elítéltek munkájáért fizetendő munkabér megállapításánál figyelembe vétessék az ugyan abban a munkanemben a szabad munkások által nyert munkabérek összege; figyelemmel kell lenni továbbá arra a különbségre, mely az elítéltek és a szabad munkások munkateljesítése között az elítéltek terhére mutatkozik, továbbá arra is, hogy a szerződésből kifolyólag a munkabér fizetésén felül milyen terhek (mint például szerszámok rendelkezésre bocsátása stb.), s milyen előnyök (mint például munkahelyiség, annak fűtése és világítása) fognak a bérlőre hárulni.²⁸ – Amennyiben a szerződés hosszabb időre köttetik, az elítéltek munkaerejéért fizetendő bérnek évenként fokozatosan emelkedő összegben való megállapítása is helyt foghat.

7. A bérlő kötelezendő a munkauzemet olyképpen való alakítására, hogy a szabad iparral s különösen a sza-

²⁸ Lásd Klein 465. old.

badságvesztésbüntetési intézet környékén üzött kisiparral való verseny elkerültségéért.

8. Az üzem olyképpen alakítandó, hogy az egyes elítélt által végzendő munkanem kijelölése mindenkor az intézet vezetősége által történjék. A bérlő ezen kérdés eldöntésébe befolyást nem gyakorolhat. Ez a szabály áll úgy az elítéltek a szabadságvesztési intézetbe való felvételekor, valamint későbbi időre is, amikor bármilyen oknál fogva az elítéltek más munkanembe való beosztása válik szükségessé. Csak így biztosítható a bérbeadási üzem mellett, hogy az elítélt részére személyi körülményeinek és jövőjének megfelelő munkanem fog kijelölteni. Amennyiben a bérlő hibáján kívül válik szükségessé az elítéltek más munkanembe való beosztása, s az elítélt ezen újabb munkában jártassággal nem bír, úgy az új munkanem elsajátításához szükséges időtartam alatt a bérlő által fizetendő bér esetleg leszállítható, vagy a tanidő elején a bérlő bér fizetése alól teljesen felmenthető. – Másrészt a bérlőnek az elítéltek beosztására vonatkozó méltányos kívánságainak figyelembevétele elől teljesen elzárkózni alig lehet.

9. A munkauzemhez szükséges szerszámokat és gépeket rendszerint a bérlő bocsátja rendelkezésre,

A bérlő köteles kifogástalan szerszámokat rendelkezésre bocsátani. Gyakran megtörténik, hogy a bérlők a szabadságvesztésbüntetési intézeti üzemet olyan szerszámokkal, gépekkel rendezik be, melyek már elavultak s a szabad életben már nincsenek használatban, s így az elítéltek az intézetben, ilyen ósdi berendezésű munkauzemben szerzett ismereteikkel szabadulásuk után boldogulni nem tudnak. Azért gond fordítandó arra, hogy a bérlők a munkauzemben új, modern szerszámokat és gépeket alkalmazzanak.²⁹

10. A munkatermek világítása és fűtése rendszerint az intézet költségén történik, A munkatermeken felül a bérlőknek rendszerint a nyersanyag és az elkészített áruk elhelyezésére az intézetben raktárhelyiség bocsátatik

²⁹ Treu 14-15. old.

rendelkezésre. Túlságos sok anyag felhalmozása tűzrendészeti szempontból is megakadályozandó,

11. Amennyiben a bérlő az elítélteket szabadban foglalkoztatja, a bérleti szerződésben megállapítandó, hogy az elítélteknek és a munkához szükséges eszközöknek a munkahelyre való szállításával, továbbá az elítélteknek a munkahelyen való elhelyezésével kapcsolatos kiadásokat ki fogja viselni. Hasonlóan az elítélteknek a helyszínén való élelmezésével járó költségtöbblet viselése tekintetében is intézkedni kell. Amennyiben olyan költségekről van szó, melyek a munka elvégzése során csak egyszer merülnek fel, mint például a szerszámoknak a munka színhelyére való szállításával járó kiadások, ezen kiadásoknak a munkabérbe való beszámításánál figyelemmel kell lenni arra, hogy milyen hosszú időre szól a bérleti szerződés.

Szabályozni kell azt a kérdést is, hogy amennyiben a munkát rossz időjárás miatt egy időre meg kell szüntetni, az ebből eredő kárt ki viseli.

12. A bérlő kötbér kikötésével arra is szorítandó, hogy a munkauzemnek a szerződésileg megállapított keretében való folytonos folytatásáról gondoskodjék.

13. A bérlőtől kötelezettségei pontos teljesítésének biztosítására rendszerint megfelelő óvadék letétele követeendő.

Részünkről nem osztjuk azt a nézetet, hogy a bérbeadási üzemnek hátrányait a bérleti szerződésnek megfelelő szövegezése által kiküszöbölni lehetne. Nézetünk szerint óvakodni kell a bérlő jogainak túlságos megszorításától, mert ezáltal csak azt érvük el, hogy a bérlő az elítéltek munkaerejéért még kisebb bért fizet, s hogy titokban fog arra törekedni, hogy kötelezettségei alól kibújjon. Inkább a bérlők személyének kiválogatása által kell arra törekedni, hogy olyan bérlőre találjunk, aki saját érdekeinek megóvása *melleit a munkauzem büntetőjogi céljainak megvalósítását* is szem előtt fogja tartani.

2. Vállalkozási üzem.

Amennyiben a dolog természete megengedi, a bérbeadási üzemre vonatkozólag mondottak itt is megállnak,

A vállalkozási munkaüzem úgy alakítandó, hogy a megbízó és alkalmazottai, s az elítéltek között minden érintkezés kizárva legyen,

A megbízó által az elítéltek munkájáért fizetendő díj szabatosan állapítandó meg. Gondoskodni kell arról is, hogy hibás áruval mi történjék, vajjon a megbízó ezt bizonyos korlátok között köteles-e, esetleg leszállított munkadíj fizetése ellenében, elfogadni, S hogy a nyersanyag elrontásából eredő kárt ki viselje.

Visszaélések megelőzése végett a nyers, feldolgozandó anyag átvételénél és a kész áru kiadásánál különös gonddal kell eljárni. Az átvételnél a kész áru kifogástalan minősége is megállapítandó, a megbízó később kifogást az áru minősége miatt már nem emelhet. Az átvett nyersanyagról, s a kiadott kész árukról pontos elismervények állítandók ki. Amennyiben az elítéltek munkájáért fizetendő bér a munkaidő tartama szerint nyer megállapítást, a munkaidő pontos megállapítására is gond fordítandó.

Amennyiben a megbízó a munkaanyag elszámolása tárgyában az intézet vezetőségének intézkedése ellen kifogást emel, megadandó neki az a jog, hogy az intézet felettes hatóságához jogorvoslással fordulhasson,

3. Házi kezelési üzem.

1, A házi kezelési üzem mellett arra kell törekedni, hogy az elítéltek munkaerejének értékesítése végett az intézet más állami üzemekben felmerülő munkálatoknak az elítéltek által való elvégzésére megbízást nyerjen. Az állami és egyéb hatóságok és közintézetek rendelkezései magánosok rendelkezéseivel szemben mindenkor előnyben részesítendők. Az állami háztartásban felmerülő temérdek munkák (például: a vasutaknál, hajózási és egyéb szállítási vállalatoknál, postánál, az állami iskolákban, kórházakban, a hadseregben, haditengerészetnél, rendőrségnél szükséges berende-

zési, felszerelési, egyenruházati cikkek előállítása; hivatalos nyomtatványok, törvénykiadások, rendeletek kinyomtatásával, az állami hatóságoknál szükséges blanketták nyomtatásával kapcsolatos munkák stb., stb.) által az összes elítéltek foglalkoztatásáról gondoskodni lehetne.

S a szabadban végzendő, mint például vasút és útépitési, folyamszabályozási, s hasonló munkákkal való foglalkoztatásra is állandóan nyílik alkalom az állam háztartásában.

Kívánatos volna, hogy valahányszor valamely hatóságnál a szabadságvesztési intézetekben is előállítható árukra merül fel szükség, az illető hatóság ezeknek a szabadságvesztési intézetekben való elkészítése végett a szabadságvesztési intézet vezetőségéhez, vagy annak felettes hatóságához forduljon. Az ilyen munkák elvállalásánál közvetítők kizárandók. A közvetítők nyereségének az állam részére való megtakarítására csak ily módon lehet remény.

2. A rendelkezésre vonatkozólag írásbeli szerződések kötendők. Ez alól csak kisebb rendelkezéseknél és ismert, megbízható megbízókkal szemben lehet kivételt tenni.

3. A nyersanyag vétele közvetítő kizárásával közvetlenül a termelőknél történjék. A nyersanyagok lehetőleg nagyobb mennyiségben vásárlandók. Ezen szempontnak szem elől tévesztése által a munkaközvetítő jövedelmezősége apad. Bár a nyersanyag vételénél minden spekulációtól tartózkodni kell, mégis figyelemmel kell lenni a gazdasági konstellációkra is. A nyersanyagok előnyösebb vétele végett az ország összes szabadságvesztési intézetei részére való bevásárlásokat valamely központi, esetleg a szabadságvesztési intézetek felettes hatósága eszközölhetné. Ily módon lehetségessé válnék, hogy a vételt a piaci viszonyok ismeretével és kellő gazdasági ismeretekkel rendelkező egyén eszközölje. Nagy gond fordítandó arra, hogy a munkaközvetítő folytonos és zavartalan menetéhez szükséges nyersanyag mindenkor rendelkezésre álljon.

4. Az elítéltek által elkészített áruk eladási árának

megállapításánál nagy körültekintéssel kell eljárni. Az elítéltek által készített áruknak túlalacsony áron való értékesítésétől, pénzügyi okokon felül, a szabad iparral való verseny elkerülése végett is óvakodni kell. Amennyiben az áruk a piac részére készültek, ezek árusítása a nagyobb kereskedelmi gócpontokon, külön az e célra nyitott üzletekben, vagy magánosok üzleteiben eszközölhető.

5. A házi kezelési üzemnél úgy az elítéltek oktatása tekintetében tapasztalható, mint a gazdasági eredmény is nagy fokban a munkavezetők ügyességétől fog függni. Az ügyes munkavezetők alkalmazásával járó nagyobb kiadások az ilyen munkavezetők alkalmazása folytán emelhető üzemi bevételek által busásan megtérülnek.

XIV. FEJEZET.

A rabmunka viszonya a szabad termeléshez.

A rabmunka gazdasági szempontból főleg két tekintetben bír fontossággal. A rabmunkával járó jövedelem által térülnek meg részben a szabadságvesztésbüntetések végrehajtásával kapcsolatos költségek. A rabmunkának másik gazdasági jelentősége pedig a szabad termelésre való hatásában nyilvánul meg.

Amióta a szabadságvesztési intézetekben a letartóztatottak foglalkoztatása rendszeressé vált, s mihelyt főleg a magánelzárás rendszere mellett az ipari munkanemek a szabadságvesztési intézetekben mindinkább tért foglalván, az elítéltek által készített áruk piacra kerültek, egyszerre felmerült az a panasz is, hogy a rabmunka veszélyezteti versenyével a szabad ipar érdekeit.

Kétségtelen, hogy mihelyt a letartóztatottakat valamely produktív s hasznos munkával foglalkoztatjuk, a rabmunkának a szabad termelésre való hatása érezhetővé fog válni.³⁰ Minthogy azonban a letartóztatottaknak éppen ilyen munkával való foglalkoztatása elkerülhetetlen, sőt feltétlenül szükséges, s minthogy az sem helyeselhető, hogy, mint Amerika egyes államaiban a rabmunkának a szabad iparral való verseny elkerülése végett a letartóztatottak által elkészített áruk megsemmisíttessenek,³¹ mert ezen eljárás gazdasági szempontból való teljes tarthatatlansága mellett, elvetendő azért is, mert annak következtében a letartóztatottak

³⁰ Roux 183. old.

³¹ Herr 210. old.

tottak szorgalma és munkakedve könnyen lankad, a jelenlegi viszonyok között a rabmunkának a szabad termelésre, elsősorban az iparra való hatása teljesen ki nem küszöbölhető. A rabmunka versenye miatt emelt panaszok különösen akkor hangzanak fel, ha valamely iparágban a viszonyok rosszabbodnak; s különös az, hogy ilyenkor az illető iparág termelési és a kész áru értékesítése körüli viszonyai rosszabbodása miatt az iparosok sohasem egymást, hanem, feltevé, hogy az illető munkaág a büntetési intézetekben is meg van honosítva, mindenkor a rabmunkaüzemeket okolják.³²

A verseny jogosságának kérdésénél utalhatunk arra, hogy a mindennapi életben lépten-nyomon tapasztaljuk, hogy az állam és egyéb köztestületek (városok, községek) a polgárokkal szemben akárhány üzem tekintetében, anélkül, hogy az illető termelési ág monopólium tárgyát képezné, versenyre kel. Az állam vasúti, hajózási, fuvarozási vállalatokon felül még világítási, bánya, és sok más üzletet is folytat. Mégis ezen üzemek jogossága ellen kifogást alig emelnek.

S azzal a kifogással szemben, hogy az állam, ellenében az imént felsorolt magángazdasági üzemeivel, a rabmunkaüzemekkel a versenyben szuverén állami hatalmát érezteti annyiban, hogy az elítélteket legfelsőbb állami hatalmánál fogva ipari munkára kényszeríti, s munkaerejükkel polgáraival szemben versenyre kel, utalunk arra, hogy a verseny jogossága kérdésének elbírálásánál nem szabad bizonyos, a letartóztatási intézetben meghonosított munkanemeket a szabad életben folytató népesség szempontjából kiindulni, hanem az összesség szempontjából nézve lehet csak e kérdésben ítéletet mondani; már pedig az összesség szempontjából, tekintettel arra, hogy az elítéltek javítása és munkára való szoktatása végett munkáltatásuk elkerülhetetlen, s minthogy a rabtartási költségek-

³² Roux 117. old.

nek megtérítése végett is az elítélteknek hasznos munkával való foglalkoztatására szükség van, – a rabmunkaüzemeknek a szabad munkaüzemek mellett való léte jogos még akkor is, ha a rabmunkaüzemek által a piacon a kínálat, bár csak csekély mértékben és helyenkint fokozódik.³³

De egyéb okok is a rabmunkaüzemek jogossága mellett szólnak!

Hiszen az elítéltek nagy része elítéltetése előtt is dolgozott, s munkájukkal akkor épp úgy versenyre keltek,

S amennyiben az elítélteket munka nélkül hagyják, eltekintve attól, hogy a büntetésvégrehajtási költségeknek még nagyobb része az adófizetőkre hárulna, ezáltal az elítéltek munkaerejének kihasználatlanul hagyása folytán a társadalom gazdasága az elítéltek munkájának értéke erejéig kárt szenvedne, s kisebb verseny következtében a piaci árak is emelkednének.³⁴

Az államnak a polgáraival szemben a rabmunkaüzemek által gyakorolt versenye kérdésében a vita nem is annyira a verseny jogossága körül forog, ezt nem igen vonják kétségbe; a panasz inkább a verseny minősége ellen irányul.

Ugyanis a szabad ipar képviselői, mert hiszen különösen ők emelnek szót a rabmunka versenye ellen, első sorban a letartóztatottak munkaerejének túlalacsony áron való értékesítése, valamint a rabtermékek mennyisége által a szabad iparra gyakorolt hatása miatt emelnek panaszt.

1. Az elítéltek munkaerejének túlalacsony áron való értékesítése által okozott verseny.

A szabad ipar képviselői a rabmunkaerőnek túlalacsony áron való értékesítése ellen emelnek szót.³⁵ Érvelésük

³³ Jagemann (Holtzendorf-Jagemann II. köt. 251. old.).

³⁴ Roux 119, old.

³⁵ Falkner 76. s köv. old.

a következő: Az ipari termeléssel járó költségek, valamely áru előállítása által annak eladásáig felmerülő költségek a következők: az üzleti tőkének kamatai és törlesztési kvótái, a nyersanyag beszerzési ára, annak a munkahelyre való szállítása által felmerülő szállítási költségek, a munkabérek, a kész árunak a fogyasztás helyére való szállításával kapcsolatos kiadások, s végül az úgynevezett általános üzemi költségek (a munkauzem vezetésével járó kiadások, reklámkiadások, üzemi veszteségek, biztosítási díjak, stb.).³⁵ Az árak alakulása függ a termelési, az előállítási költségektől, valamint a piaci viszonyoktól (kínálat és kereslet). A letartóztatottak munkája által előállított termékek értékesítésénél az elítéltek munkaerejére eső hányad jóval alacsonyabb, mint a szabad munkásnak munkabére; az elítélt munkájából eredő jövedelem rendszerint a szabad munkásnak fizetendő munkabérnek egy csekély hányada. Ennek következménye a szabad ipar képviselőinek érvelése szerint az, hogy a rabmunkauzemek a munkabéreknél tetemes megtakarításra tevének szert, az árukat sokkal alacsonyabb előállítási költségek mellett tudják előállítani, s piacra hozni, mint a szabad iparosok; s minthogy a szabad iparosok hasonló alacsony áron az árukat előállítani nem képesek, kénytelenek a szabad iparban előállított áruikon kisebb nyereséggel túladni.

El kell ismerni azt, hogy az elítéltek munkaereje általában jóval alacsonyabb áron nyer értékesítést,³⁵ mint a szabad munkások munkaereje. Mi-

³⁴ Már e helyütt mutatunk rá arra a tapasztalati tényre, hogy az üzem rendes körülmények között nyereséggel csak az esetben jár, ha az általános üzemi költségek a többi üzemköltséggel arányban állanak.

³⁵ a Sichart: Die Freiheitsstrafe im Anklagezustand und ihre Verteidigung című – 1904-ben megjelent – munkája (41. old.) szerint Württembergben, az utolsó három évtized eredményét figyelembe véve, egy elítélt évi munkája átlag 230 Márka jövedelemmel járt. – E kérdésre nézve érdekes adatokat közöl Pollitz (72. s köv. old).

előtt ennek okával és azzal a kérdéssel foglalkoznánk, vajon az elítéltek munkaerejének alacsony áron való értékesítéséből a szabad iparra nézve méltánytalan verseny keletkezik-e, rá kell mutatnunk arra, hogy az itt felmerülő kérdések elbírálásánál nem lehet a szabad ipari üzemek és a rabmunkaüzemek között egyszerűen csak párhuzamot vonni. Annak a kérdésnek az elbírálásánál, hogy a rabmunka, szemben a szabad munkával, milyen jövedelmet hoz, nagy körültekintéssel és óvatossággal kell eljárni. A rabmunka árának kiszámítása teljesen más alapon történik, mint a szabad iparban. A letartóztatottak munkájából eredő jövedelmet és a munka értékét rendszerint valamely büntetési intézetben levő összes elítéltekre vonatkozólag állapítják meg. Azonban az elítéltek tekintélyes része, mint például a háztartási teendőkkel foglalkoztatott elítéltek, nem végez olyan munkát, mely az intézetre pénzbeli haszonnal jár. S így az ipari munkákkal foglalkoztatott elítéltek munkájából eredő jövedelem magában az intézet összes letartóztatottjaira viszonyítva, az ipari munkával foglalkoztatott egy elítéltre eső jövedelem természetesen nagyon csekély. De ha a munkaüzeméből eredő jövedelmet kizárólag csak az ipari munkaüzemben foglalkoztatott elítéltekre vonatkoztatnók is, még mindig nem vonhatunk párhuzamot a szabad munkaüzemben foglalkoztatott munkások munkabéreiével. Mert hiszen az elítéltek munkája már a börtönrendtartások által előírt napirend (sétáltatás, lelkész látogatása, iskoláztatás, stb.) következtében is a szabad munkás munkabéréinél csak kisebb jövedelemmel járhat.

Továbbá a büntetési intézetekben dívó könyvelés is a szabad munkaüzemekre vonatkozó könyveléstől teljesen elütő.

Az elítéltek munkája értékének megállapításánál több ilyen mellékkörülmény kikapcsolása lehetetlen. S így az elítéltek munkájából eredő jövedelem és a szabad munkások munkabérei között párhuzamot alig lehet vonni;³⁶

³⁶ Krohne 415. old.

A szabad ipar képviselőinek a rabmunkának túlalacsony áron való értékesítése miatt emelt panaszaira el-
lenvetéseink a következők:

1. Hogy a letartóztatottak munkaereje a szabad iparosok munkabérével hasonló magas áron nem értékesíthető, ennek oka abban is keresendő, hogy az elítéltek általában jóval gyengébb munkaerővel bírnak, mint a szabad munkások, s hogy az elítéltek által készített áruk is általában silányabb minőségűek, mint a szabad munkaüzemekben készült áruk.³⁷ A letartóztatottak túlnyomó része ipari ismeretekkel nem bír, hiszen legtöbb éppen azért került a büntetési intézetbe, mert a szabad életben becsületes munkájával megélni nem tudott. S kitartásuk, szorgalmuk és munkabírásuk is csekély. Kicsapongó életmód, hiányos táplálkozás folytán közülük sok le van gyengülve, s a rendszeres és folytonos munkához nincs szokva. A csekély összegű munkajutalom, melynek büntetésük tartama alatt csak bizonyos korlátok között vehetik hasznát, az elítélteknek csak egy részét serkenti nagyobb szorgalomra. Míg a szabad munkás nagyobb szorgalmának, igyekezetének eredményét a nagyobb keresményben nyomban megtalálja, addig e tekintetben az elítéltekkel szemben a viszonyok teljesen eltérők.³⁸

Hogy a nagyközönség is ismeri a rabmunkaproduktumok csekélyebb értékét, igazolja ama körülmény is, hogy a fogyasztók a szabad munkások által készített árukat a rabproduktumokkal szemben előnyben részesítik.

Az elítéltek nagy része a büntetési intézetbe való felvételkor semmiféle ipari munkában jártassággal nem bír. Amennyiben aztán az elítélteknek az intézetben ipari munkával való foglalkoztatása válik szükségessé, addig, míg az elítélt az illető munkanemet tökéletesen elsajátítja, sok idő telik el. S gyakran, a rövidebb tartamú szabadságvesztés-

³⁷ Cuche 389. old.

³⁸ Huber 332. old.

büntetések esetében pedig a túlnyomó esetekben, az elítéltek az illető munkanemet még szabadulásukig sem sajátították el teljesen. A tanidő alatt pedig munkájuk az intézetre nézve jövedelemmel alig jár, sőt ellenkezőleg, a nyersanyagban s a munkaeszközökben a tanulás közben okozott kár még emeli az üzemi költségeket. így főleg a rövid tartamú szabadságvesztésbüntetések esetében az ipari képzettséggel nem bíró elítéltek munkája az intézetre haszonnal alig jár. Az elítélteknek egy része pedig, azok, akik nagyobb iskoláztatással, mint például orvos, ügyvéd, hivatalnok, mérnök, stb., amennyiben a szabadságvesztési intézetben ipari munkával való foglalkoztatása elkerülhetetlenné válik, ritkán rendelkezik ama testi erővel és rugékonysággal, mely az ipari munka folytatásánál nélkülözhetetlen.³⁹

Ha a szabad életben valaki tanonckodása közben az illető munkanem, elsajátítására képtelennek bizonyul, a tanonckodást abban hagyja é más foglalkozást keres. A szabadság veszteségi intézetekben ennek nem lehet helye.

2. Míg a szabad munkás egész nap dolgozik, addig a szabadságvesztési intézetekben az elítéltek munkaerejéből sok idővész kárba az elítéltek sétáltatásával, az iskoláztatással, a rapportokkal, a tisztviselők, a pap és a tanító látogatásával, – s így a fenmaradó munkaidő jóval rövidebb, mint a szabad munkás munkaideje,

3. A szabadságvesztési intézetekben az elítélteknek nyújtott, s változatosnak éppen nem mondható élelmezés is inkább csökkenti, mint fokozza az elítéltek munkaerejét.

4. Míg a szabad munkaüzemekben az alkalmazott munkások számát a megrendelések, illetve a mindenkori szükségletekhez képest bármikor apasztani, vagy növelni lehet, addig a rabmunkaüzem terjedelmét lehetetlen a gazdasági helyzet követelményének megfelelően alakítani. Szóval a rabmunkaüzem terjedelmét lehetetlen a gazdasági

³⁹ Huber 331. old.

konjunktúráknak megfelelően alakítani, a szabadságvesztési intézetekben a munkaüzem terjedelmének mindenkor az intézetben internált letartóztatottak számához kell alkalmazkodnia.⁴⁰

5. A házi kezelési üzem mellett a nehézségek még az által is növekednek, hogy a munkaüzem vezetésére hivatott tisztviselők a szabad kereskedelemmel való kontaktus híján a szabad piaci viszonyokról kellő tájékozással, s a legtöbb esetben a kellő gazdasági ismerettel és üzleti érzékkel sem bírnak. Így még ha mód is volna a gazdasági viszonyok kellő kiaknázására, az imént emiített körülmények ezt megnehezítik. Ezenfelül a tisztviselők kezét az üzemi szabályok megkötik, elhatározásuknak keresztülvitele sok esetben felettes hatóságok előleges jóváhagyásától függ, s így ez okból is lehetetlen a munkaüzemet a sok esetben gyors cselekvést kívánó gazdasági konjunktúráknak megfelelően alakítani.

6. Hogy pedig a bérlő az elítéltek munkaerejéért nem fizet magas munkabért, ennek az említettek⁴¹ felül az oka még az is, hogy a bérlőnek kötelezettsége pontos teljesítésére rendszerint megfelelő biztosítékot kell adnia, ez is költségekkel jár. S a szabadságvesztési intézetekkel való szerződés megkötése is sok utánjárással, idővesztéssel jár. Ezen hátrányokkal szemben a bérlőre nézve egyedül az az előny jelentkezik, hogy munkabérmozgalomtól tartania nem kell, S így az általános költségek aránytalanul magas voltával is indokolják a rabmunkaüzemek csekély jövedelmezőségét.⁴²

7. A munkahely földrajzi fekvése, valamint azon körülmény, vajjon a munkahely vasúti állomáshoz közel fekszik-e, a munka értékét befolyásolja. A rabmunkaüzemek

⁴⁰ Huber 324. old.

⁴¹ Lásd a XI. fejezetben a specialentreprise hátrányai között 5. alatt!

⁴² Huber 324. old.

szervezésénél ezen most felsorolt körülmények figyelembe alig vehetők.

8. A rabmunkaüzemek csekély jövedelmezőségének további oka az is, hogy az üzemekben – kriminálpolitikai okokból – gépek és motorikus erő alkalmazása a lehetőséghez képest szűk határok közé van szorítva.

Összegezve a mondottakat, annak oka, hogy az elítéltek munkaereje a szabad munkások munkabéreihez hasonlítva csak jóval alacsonyabb áron értékesíthető, azonfelül, hogy a rabmunkaüzemekben az elítéltek munkaerejének intenzívebb felhasználása lehetetlen, véleményünk szerint abban keresendő, hogy az elítéltek munkaereje, a szabad munkások munkaerejéhez hasonlítva, jóval silányabb, s ennek következtében kisebb értékű.

2. A letartóztatottak által elkészített áru mennyiségével okozott verseny.

A rabipar ellen felvetik azt is, hogy a szabadságvesztési intézetekben az elítéltek által elkészített nagy mennyiségű árunak a szabad piacra való bocsátásával a szabadpiacon észlelhető áralakulásra kedvezőtlen hatás gyakoroltatik annyiban, hogy a nagyobb kínálat folytán az árak az eladókra nézve kedvezőtlenebbül alakulnak.

Nézetünk az, hogy normális viszonyok között, amennyiben a rabmunkaüzem vezetése helyesen történik, ez a panasz sem érheti a rabmunkaüzemeket. Amennyiben ez a panasz alapos volna, ennek oka nem magában a rabmunkaüzemben, hanem egyesegyedül annak szervezésében, alakításában rejlik.

Álláspontunk mellett szólnak a következők:

Az elítéltek száma a szabad munkások számához illetve a rabmunkaüzem produktumai a szabad termelés produktumaihoz viszonyítva, általában rendkívül csekélyek,

s ennek következtében a szabad termelés nagy mennyiségű produktumai árának alakulátára befolyást nem gyakorolhatnak.

Erről annál kevésbé lehet szó, mert hiszen az elítélteknek nagy része a szabadságvesztési intézetekben háztartási, épület javítási, s más közvetlenül az intézet céljait s háztartását szolgáló munkákkal van foglalkoztatva, minek következtében, nem is szólva a szabadban végzendő mezőgazdasági s egyéb munkákról, az ipari munkák folytatására fenmaradó elítéltek száma olyan csekély, hogy azok tevékenysége sok munkanemre megoszolva, a szabad iparra s az árak alakulására hatást nem gyakorol. S az ipari munkákkal foglalkozó elítélteknek ipari tevékenysége is a büntetési intézetekben dívó iskoláztatás, a szabad levegőn való sétáltatás, s hasonlókkal meg van szorítva.

De lássunk néhány statisztikai adatot arra vonatkozólag, hogy egyes munkanemekben hány szabad munkás és hány elítélt van foglalkoztatva!

Markovich fegyházigazgató közlése szerint⁴³ Ausztriában 1900-ban takácsmunkákkal 235,000 szabad munkással szemben csak 727 elítélt foglalkozott, 186,000 szabad szabóval szemben csak 530 elítélt folytatott a büntetési intézetekben szabó munkát, asztalos munka tekintetében pedig a 115,000 szabad asztalossal szemben csak 240 elítélt kelt versenyre. Ezek az adatok annál inkább támogatják a mi álláspontunkat, mert hiszen az osztrák büntetési intézetekben az imént felsorolt három munkanem folyik a legnagyobb keretekben.

Hasonló adatokat közöl Huber Svájcra és Belgiumra vonatkozólag,⁴⁴

S az arány még azért is módosul kedvezően a szabad iparra nézve, mert az elítéltek a szabad munkásoknál rendszerint kisebb munkaerővel bírnak.

⁴³ Blätter für Gefängniswesen 2, füzet 160. old.

⁴⁴ Huber 325. s köv. old.

A rabmunkának a szabad iparral szemben való versenyéről akkor lehetne csak szó, ha az ország letartóztatást intézeteiben levő elítéltek mind, vagy túlnyomó nagy részben ugyanazt a munkanemet folytatnák. Ilyen esetben a letartóztatottak által elkészített áru az illető munkanemre, különösen ha az a szabad iparban csak szűk keretek között folyik, káros befolyást gyakorolna. Amennyiben azonban a büntetési intézetekben sokféle munkanem, s minden munkanem kis mértékben, nem gyárilag, csak kevés elítéltnak ugyanazon munkanemben való foglalkoztatása mellett folyik, a szabad ipar érdekeinek veszélyeztetéséről nem lehet szó.

Ezenfelül nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogy az elítéltek elítéltetésük előtt, ha csekély mértékben is, mégis valamelyes tevékenységet folytattak, s így ha a szabadságvesztési intézetben ugyanazon munkanemmel foglalkoztatjuk, az illető munkanemben az elítéltek munkája által nagyobb produkció nem keletkezik, mert hiszen elítéltetésük előtt is az illető munkanemben mint versenytársak szerepeltek,

A rabmunkának a szabad termelés áralakulására való egy másik, következményeiben fontos hatásáról kell még megemlékeznünk. Amennyiben a rabipar helytelen szervezése által a szabad termelésre, vagy annak egyes ágaira káros hatást gyakorol, és az illető termelési ágban a verseny következtében tényleg árnyatlás következik be, s amennyiben olyan termelési ágról van szó, hol a nagy termelők vagy gyárosok az árnyatlás következményeit magukról el, és a munkásokra áthárítani tudják, ez a munkások béralakulására fog káros hatást gyakorolni.

Véleményünket abban összegezzük, hogy a rabmunka megfelelő, a szabad ipar érdekeinek figyelembe vétele mellett való szervezése esetén a szabad ipar képviselőinek nincs oka arra, hogy a rabmunkának a szabad iparral szemben gyakorolt versenye miatt panaszt emeljenek.

Felmerül tehát az a kérdés, mily módon szervezendő

a rabmunkaüzem, hogy elkerüljük a rabmunkának a szabad termelésre való káros hatását.

3. A rabmunkaüzem szervezése tekintettel a szabad ipar érdekeire.

Régen, a XVI. században a rabmunkának a szabad termeléshez való viszonyát úgy rendezték, hogy egyes munka nemekre vonatkozólag a letartóztatási intézetek monopóliumot nyertek, így például Hollandiában festékfa reszelése csak az amsterdami fegyházban történhetett.

Később a helybeli iparosok nyertek kizárólagos jogot az elítéltek munkaerejének felhasználására, illetve az elítéltek által készített áru értékesítésének közvetítésére, így például Freiburgban 1847 körül az odaváló mesterek az elítéltek által készített árukra nemcsak elővételi joggal bírtak, hanem az árukért azok értékének csak $\frac{4}{5}$ részét fizették.⁴⁵

Hogy a kérdés milyen nagy fontosságú, mutatja az a körülmény, hogy az a római 1885-iki nemzetközi börtönügyi kongresszusnak napirendjére is ki volt tűzve, s hogy a rabmunkának a szabad iparral való verseny elkerülésére szükséges intézkedések megállapítása végett számos ankét (például Németországban 1878-ban, nálunk 1883 januárban tartatott,

1, Nehogy a szabad ipar a rabmunka versenyét megérezze, a munkaüzem szervezésénél oda kell hatni, hogy az elítéltek tevékenysége sokféle munkanem között megoszoljon, így a szabad iparban egy munkanem sem fogja az elítéltek munkájának versenyét megérezni. Ajánlják az olyan munkanem választását, melyben munkáshiány észlelhető. Ki kell küszöbölni az olyan munkanemet, amelyben túltermelés van. Ezen körülmények természetesen csak új munkanemek meghonosításánál jöhetnek figyelembe s nem szol-

⁴⁴ Holtzendorff-Jagemann II. köt. 251-252. old.

⁴⁵ Révai Nagy Lexiconna VII. köt. 243. old.

gálhatnak okul arra, hogy valamely már meghonosított munkanem folytatása az intézet munkaüzemében abba-hagyassék. S nem is a piacnak momentán helyzete, hanem csak hosszabb időszakon át szerzett észleletek alapján lehet e kérdést alaposan elbírálni. A kisiparral való verseny elkerülését kell különösen szem előtt tartani. Némely helyütt a meghonosítandó munkanemeknek e szempontból való helyes megválasztása végett a meghonosítandó munkanemek megállapítása bizottság által történik, melynek tagjai kereskedők, iparosok és gazdák is.

Ugyanazon munkanemben túlsok elítélt ne nyerjen foglalkoztatást, s a rabmunkaüzem semmiféle munkanemben se alakuljon gyári üzemmé, mert amennyiben az üzem gyári alakot ölt, a termelt áruk nagy mennyisége a piaci árak alakulására hatását okvetlenül éreztetné. Különösen a bérbeadási üzem mellett kell ezen most említett követelés megvalósítására nagy súlyt fektetni. S ez okból is kívánatos a letartóztatási intézetekben a gépi üzemet kiküszöbölni,

2. Hogy az elítéltek tevékenysége az ipari munka teréről lehetőleg eltereltesék, az összes, az intézetben felmerülő munkálatok, mint az összes háztartási teendők, a letartóztatottak felruházásával, az épületek fentartásával járó s egyéb hasonló munkák mind az elítéltek által végzendők.

3. Minthogy a rabmunka versenye miatt emelt panaszok majdnem kizárólag csak az ipar képviselőitől erednek, az elítéltek tevékenységének az ipari munka teréről való elterelésére s a verseny elkerülésére rendkívül alkalmas az elítélteknek szabadban végzendő mezőgazdasági munkával való foglalkoztatása,¹⁷ így a szabad iparnak a rabmunka versenye miatt emelt panaszai teljesen alapjukat veszítik.

4. Azt is ajánlják,⁴⁸ hogy az elítéltek főleg csak állami szükségletek fedezésére szolgáló munkákkal foglalkoztassanak. Ezt részünkről célravezetőnek nem tartjuk, mert bár í ily módon a rabmunka közvetlen versenytől a szabad ipar

⁴⁷ Roux 157. old.

⁴⁸ Például Roux 157. old.

meg volna mentve, mégis ez által a termelés nem csökken,⁴⁹ s ily módon a szabad ipart egyik legfizetéképesebb vevőjétől, az államtól fosztjuk meg.

5. Félkészítmények gyártása által is óhajtják a szabad és a rabmunka közötti versenyt kiküszöbölni.

6. A kisipar, valamint a szegényebb sorsú osztályok munkájának védelme céljából ajánlják, hogy a szabadságvesztési intézetekből kiküszöböltessenek az olyan munkások, melyeket a szabad életben csak szegényebb sorsú iparosok üznek.⁵⁰

7. A büntetési intézetekből kiküszöbölendő az olyan munkanem is, melyet a szabad iparban csak kevés iparos folytat,⁵¹ ellenkező esetben, tekintettel az illető munkanemben a szabad iparnak csekély mennyiségű termelésére, a rabiparnak termékei a szabad ipari termék áralakulatára inkább gyakorolnak befolyást.

8. Az olyan tárgyak gyártása, melyek a szabad forgalom tárgyát nem képezik, vagy a melyek monopólium tárgyát képezik, mint például a szivargyártás ott ahol dohánymonopólium van, előnyös a szabad iparral való verseny elkerülése végett. Ezeknek a munkásoknak azonban nagy hátránya viszont az, hogy az ilyen munka közben szerzett ismereteknek az elítéltek szabadulásuk után hasznát alig veszik.

9. A szabad iparral való verseny elkerülése végett azt is ajánlják, hogy az elítéltek szükséges és nélkülözhetetlen, de egészségtelen és veszéllyel járó munkákkal, mint például; gyufagyártással, vagy lithografiai munkákkal, foglalkoztassanak.⁵² Ezen munkáknak a büntetési intézetekben való meghonosítása mellett azzal érvelnek, hogy ezeket most szabad munkások kénytelenek végezni, s egészségüket kockáztatni, tehát csak alaptalan szentimentalizmusnak

⁴⁹ Holtendorff-Jagemann II. köt. 251. old.

⁵⁰ Cuhe 393. old.

⁶¹ Cuhe 393. old.

⁵² Cuhe 393. old.

mondható, ha az elítélteknek az ilyen munkával való foglalkoztatása ellen szót emelnek.

10. A verseny elkerülése végett kivitel tárgyát képező áruk gyártását is ajánlják.⁵³ De még azok is, akik ilyen áruk készítését célzó munkanemek meghonosítása mellett foglalnak állást, elismerik az ezzel járó hátrányokat. Nevezetesen, hogy ez a rabtermékek selejtes minőségére való tekintettel könnyen a nemzeti iparnak a külföld előtt való diszkreditálását eredményezi, s hogy ezáltal a hazai, a kivitel számára dolgozó iparosokkal szemben fokozott versenyt gyakorol a rabmunka,⁵⁴ továbbá alig akad olyan munkanem, mely kizárólag csak a külföld számára termeltetik. Végül nem szabad szem előtt téveszteni azt sem, hogy a külföld az ilyen eljárásról elég gyorsan nyer értesülést, s magas beviteli vámmal igyekezik a rabtermékek beözönlését megakadályozni, s ezen beviteli vámok azután az egész hazai kivitelre káros befolyást gyakorolhatnak.⁵⁵

11. Bevitel tárgyát képező áruk gyártása is csak problematikus eszköz a szabad iparral való verseny elkerülésére, mert alig akad olyan cikk, melyben a szükséglet kizárólag csak bevitel útján fedeztetik, s mely egyben a szabadságvesztési intézetekben is folytatható. Ha az illető munkanem az országban csak kis keretekben divik, a szabadságvesztési intézetben való meghonosítás folytán az illető csekély számú termelő a rabmunka hatását szerfelett megérezné,

12. Ana a követelésre is akadunk, hogy az elítéltek olyan munkákkal foglalkoztatandók, melynek elsajátítása hosszabb időt vesz igénybe,⁵⁶ Ilyképpen munkájuk csak később járván eredménnyel, a szabad iparnak kevésbé kell a rabmunka versenyétől tartani. Nézetünk szerint ez esetben nem igen lehetne arra számítani, hogy az elítéltek

⁵³ Például: Roux 158. old. – Lutz 27. old.

⁵⁴ Roux 158. old.

⁵⁵ Leüss 158-159. old.

⁵⁶ Doumergue (Roux 164. old.).

munkájából eredő jövedelem által a büntetés végrehajtásával járó kiadások megtérüljenek.

13. Hogy a büntetési intézetek munkauzemei által az egyes munkanemekben általában foglalkoztatott munkások számában eltolódás ne történjék, s hogy elkerültsék az, hogy ilyen eltolódás következtében egyes munkanemekben a munkások száma növekedjék, kívánatos, hogy az elítéltek ugyanazon munkanemben nyerjenek foglalkozást, melyet elítéltetésük előtt is űztek. Ilyképpen az elítéltek tevékenysége nem terelődik át más munkanemre. Ezen követelésnek megvalósítását megnehezíti az a körülmény, hogy sokan elítéltetésük előtt olyan munkanemet folytattak, mely a büntetési intézetben nem dívik.

14. A helyi ipar megvédése céljából az intézetben készült áruk árusítása az intézet helyén és környékén kerüendő. Erre különösen akkor kell súlyt fektetni, ha a szabadságvesztési intézet kisiparral bíró helyen fekszik. De egyébként is az elítéltek által készített áruk nem kizárólag egy helyen, hanem nagyobb körzetre elosztva értékesítendők, s lehetőleg ott kerüljenek piacra, ahol az illető árukban hiány érezhető, mert ott a rabtermékek versenye csak egészséges áralakulást fog eredményezni.

15. Helytelen, ha a rabtermékek érdekében ezen minőségük kiemelése által reklámot űznek. Kerülni kell a rabtermékeknek újsághirdetésekkkel és ügynökökkel való véltre ajánlását is.

16. A szabad iparral való verseny elkerülése végett fontos az is, hogy a szabad piacon kialakult árakhoz hasonló árakon kerüljenek forgalomba; amennyiben a rabtermékek olcsóbb áron kerülnek forgalomba, ezáltal a piaci árak alakulására gyakoroltatik kedvezőtlen hatás.

17. A szabad iparral való verseny elkerülése szempontjából nagy befolyást gyakorol az a körülmény is, hogy a rabmunka milyen üzemmódot szerint folyik. Mert hiszen kétségtelen, hogy az imént felsorolt, a szabad iparral való verseny elkerülését célzó intézkedések megvalósítása leg-

jobban a házi kezelési rendszer mellett van biztosítva; a bérlőkről alig tételezhető fel, hogy ezen, nagyrészen érdekeikkel merő ellentétben álló, követeléseknek eleget tegyenek.

A bérbeadási üzem esetében különösen az esetben kell a rabmunka komoly versenyétől tartani, ha a bérlő üzemében túlsók elítélt van foglalkoztatva. Ennek elkerülése végett ügyelni kell arra, hogy a bérlőknek „Strohmann” útján sem álljon módjában nagyobb számú elítélt munkaerejét kibérelni. Bérbeadási üzem esetében a bérlőt rá kell szorítani arra, hogy a munkaüzemet úgy alakítsa, hogy a szabad iparral való verseny lehetőleg elkerültessek,

A munkajutalom.

XV. FEJEZET.

1. A rabmunka jövedelmének hováfordítása.

A letartóztatottaknak produktív munkával való foglalkoztatása folytán munkájuk haszonnal, jövedelemmel jár. Hogy a jövedelem elsősorban a büntetésvégrehajtási költségek fedezésére fordítandó, vita tárgyát ma alig képezi. Csak elvéve találunk olyan nézetet, hogy az elítélteknek a munkájukból eredő jövedelem teljes összegében kiadandó.⁵⁷ Akik ezen álláspont mellett törnek lándzsát, nézetüket a büntetésnek közjogi jellegéből vezetik le, s ennek folytán helytelennek tartják, ha az állam ezen közjogi aktussal járó költségeket az elítéltek munkájának jövedelméből igyekszik megtéríteni. Álláspontjuk mellett továbbá még felhozzák azt is, hogy ilyképpen az elítélteknek szabadulásukkor nagyobb összegű tartaléktőke állana rendelkezésükre s így jövőjük, boldogulásuk inkább volna biztosítva.

Ezzel szemben talán elegendő utalni arra, hogy ilyen eljárás azért is helytelen volna, mert a büntetésvégrehajtással járó költségeknek teljes összegét az adófizetőkre háritaná, s a gyakorlatban alig volna megvalósítható, hogy mindegyik elítélt a munkájából eredő jövedelmet kézhez kapja; ez rendkívül komplikált számításokat kívánna meg, s az elítéltek részéről emelendő számtalan panaszra adhatna okot.⁵⁸ – A mi viszonyainktól teljesen elütő elbánásban ré-

⁵⁷ Például: Freudenthal, Zeitschrift 32. köt. 240. old.

⁵⁸ Vorschläge, Begründung 48, old.

szesül a munkából eredő jövedelem sok északamerikai reformatory-ban⁹

A letartóztatottak munkájából eredő jövedelem hováfordítása tekintetében mindenekelőtt külömbséget kell tenünk a letartóztatottak között a szerint, amint munkakényszer alatt állanak, vagy munkakényszer alatt nem állanak.

A munkakényszer alatt nem álló letartóztatottnak (elzárásra, custodia honesta-ra stb.-re ítélték) munkájuk jövedelme – esetleg a tartási költségek általányszerű levonása után – kiadatik; ettől eltérő eljárást alig észlelhetünk.

Ellenben különféle az eljárás, és különfélék a nézetek a munkakényszer alatt álló elítéltek munkájából eredő jövedelem hováfordítása tekintetében.

A kérdés mai állása szerint a munkakényszer alatt álló elítéltek is, kevés kivétellel,⁰⁰ majdnem mindenütt munkájuk jövedelméből részt kapnak. S így aztán felmerül a további kérdéseknek egész sorozata. Hogy a letartóztatottnak munkájuk jövedelméből adott résznek mi legyen a jogi természete, hogy ezen részesedésük milyen módon állapittassék meg, hogy büntetésük tartama alatt az elítéltek munkajutalmuk felett mennyiben rendelkezhessenek, hogy az szabadulásuk után milyen módozatok mellett adandó ki?

Mindezen kérdések megoldásánál szerepet játszik az a körülmény is, vajjon a szabadságvesztésbüntetés kriminálpolitikai céljának megvalósulását akarjuk-e mentül inkább biztosítani, vagy pedig arra törekedünk-e, hogy a rabmunkaüzemek jövedelméből a büntetésvégrehajtási költségeknek mentül nagyobb része megtérüljön. Nézetünk az, hogy a kérdés megoldásánál mindkét szempontot szem előtt kell tartani.

Csak kevés törvényhozás szabályozza törvényileg az

⁹ Herr 176. s köv. old. (Lásd a II. fejezetben az Észak-Amerikai Egyesült államoknál !)

⁰⁰ Mint például Angliában, hol a fegyházra és fogházra elítéltek legújabbban munkajutalomban nem részesülnek. – Lásd a II. fejezetben!

elítélteknek adandó munkajutalommal kapcsolatos kérdéseket, a legtöbb az itt felmerülő kérdések megoldását a börtönrendtartásokra bízza.⁶¹

Az elítélteknek munka közben tanúsított szorgalma, kitarása, a munka jövedelmében való részesedésen felül osztályrendszer keretében magasabb osztályba való előlépés (s így egyéb kedvezményeken felül esetleg feltételes szabadonbocsátásnak kilátásba helyezése) által, az intézeti könyvtár nagyobb mértékben való használatának, több látogatás fogadásának és nagyobb terjedelmű levelezésnek, puhább fekhely, vagy saját ruhanemű, a többi elítélt ruhájától eltérő ruha, vagy jelvény viselésének, dohány élvezetének' engedélyezése által is jutalmazható.

Részünkről csak a munkajutalomtól és az osztályrendszerrel várunk sikert, a többi kedvezmények által részben (könyvtár, levelezés) csak magasabb intelligenciájú elítéltekkel szemben várható eredmény, részben pedig (mint például a különböző ruha, jelvény) a szabadságvesztésbüntetésnek csak hiábavaló munkát okozó sallang ját képezik.

2. A munkajutalom létjogosultsága.

1. A munkajutalom mellőzése.

Az elítélteknek munkajutalomban való részesítését részben jogi alapon ellenzik, részben pedig célszerűségi okokat hoznak fel ellene.

1. Akik az elítélteknek munkajutalomra való jogát kétségbe vonják, nézetüket a szabadságvesztésbüntetésnek ebbeli jellegére alapítják.⁶²

2. Az elítélteknek munkajutalomban való részesítése

⁶¹ Az egyes törvényhozások és börtönrendtartások e tárgyú rendelkezéseinek a II. fejezetben való ismertetése nyelvi, s az illető jogszabályok beszerzésénél felmerülő nehézségek miatt vált lehetlenné.

⁶² Nézeteiknek bővebb indokolását lásd alább a XVI. fejezetben X. alatt.

ellen felvetik azt is, hogy ez által könnyen nyereszkesedési vágyat keltünk az elítéltekben. Ily esetben azután az elítéltek vasárnapi munka, az iskola látogatása és a séta alól való felmentés által is minél nagyobb keresetre törekednek.⁶³

3. Amennyiben az elítéltek munkájuk jövedelméből részt kapnak, ennek következtében a büntetésvégrehajtási költségeknek még nagyobb része hárul az államra, s így közvetve az adófizetőkre.

4. Mások annak elismerése mellett, hogy a munkában való nagyobb szorgalomra serkentés végett szükséges az elítélteket munkájukért jutalomban részesíteni, ezt nem munkajutalom adása, hanem más utón óhajtják megvalósítani.

5. A munkajutalom összegének megállapítása aránytalanul sok munkával jár. Már a munkajutalom megállapításánál követendő alapelveknek felállítása is sok gondot okoz.⁶⁴

II. A munkajutalom mellett felhozható okok.

1. Akik jogi alapon igyekeznek kimutatni, hogy az elítélteknek munkájuk jövedelméből rész adandó, azzal érvelnek, hogy a büntetőtvények nem fűzik a szabadságvesztésbüntetésre való elítéltetéshez azt a jogkövetkezményt, hogy az elítéltek minden személyi jogtól meg vannak fosztva, s hogy elítéltetésük nem egyértelmű munkaerejük elkobzásával. Abból a körülményből, hogy az elítéltek munkakényszer alatt állanak, s ennek következtében munkateljesítésre kötelezve vannak, még nem lehet azt a következtetést is levonni, hogy az elítéltek ingyenes munkára volnának kötelezve. Az elítéltek munkájukkal gyakran nagyobb

⁶³ Holtendorff-Jagemann II. köt. 257. old. – Megjegyezzük, hogy Jagemann, akinek tollából az idézett műnek az elítéltek munkáltatására vonatkozó része való, bár nem ismeri el az elítélteknek munkajutalomra való jogát, különben nem ellenzi, hogy a letartóztatott munkajutalomban részesüljenek.

⁶⁴ Holtendorff-Jagemann II, köt. 257. old.

összeget keresnek, mint amennyibe az intézetnek eltartásuk kerül. A méltányosság, az osztó igazság is megkívánja, hogy az elítéltek munkájukért ellenszolgáltatásban részesüljenek.⁶⁵

2. Felhozzák, hogy célszerűségi szempontból kívánatos az elítélteket munkajutalomban részesíteni. Egyedül munkajutalom adása által lehet az elítélteket valóban szorgalomra és kitartásra serkenteni. Az emberi természetben fekszik, hogy aki jól és szorgalmasan dolgozott, látni akarja munkájának közvetlen eredményét, s enélkül elveszti munkakedvét. A munkajutalom teszi az elítéltek előtt a munkát kívánatossá.

3. A munkajutalom a fegyelemre is jótékony hatást gyakorol. Ha az elítélt tudja, hogy jó magaviselet esetén kiemelkedő – munkajutalomban részesül, ez arra serkenti, hogy tartózkodjék olyan cselekménytől, mely fegyelmi büntetést, és közvetve munkajutalmának csökkenését vonja maga után. S a munkajutalom adásának beszüntetése, vagy összegének leszállítása a fegyelmi büntetések között is szerepelhet.

4. Erkölcsi szempontból a munkajutalomnak jelentősége abban rejlik, hogy általa az elítéltnak mód nyílik arra, hogy szükségét szenvedő hozzátartozóin segítsen, hogy azokat anyagi támogatásban részesítse, s hogy ez által a családjához való köteléket, mely az elítéltetés által talán meglazult, szilárdabbá tegye. Továbbá a munkajutalom segítségével nyílik az elítéltnak alkalom arra, hogy a sértettet kártalanítsa.

5. A munkajutalom által gyűjthet az elítélt szabadulása utáni idejére egy kis takaréktőkét. Ez által boldogulása előmozdítatik, s a visszaesés esélyei csökkennek.⁶⁶

6. A munkajutalomnak eredeti célja az volt, hogy az elítélteknek módjuk legyen az intézetben nyert élelmet megjavítani. Ma, midőn a letartóztatottak a letartóztatási

⁶⁵ Részletesebben lásd a XVI. fejezetben 2, I. alatt!

⁶⁶ Cuche 377, old. – Lutz 66. old.

intézetben mindenütt kellő mennyiségű és jó minőségű élelemben részesülnek, a munkajutalomnak ez az eredeti célja tárgyatlaná lett.⁶⁷ Ellenben mód nyílik a munkajutalom segítségével az elítélteknek arra, hogy az intézet rendtartása által meghatározott keretekben másnemű cikkeket, mint például testápolásra szolgáló cikkeket (fogkefe, fogpép, stb.), erkölcsnemesítő és tanulságos könyveket, levélpapirost, a hozzátartozóikhoz intézett levelek bérmentesítésére szükséges postabélyegeket vegyenek.

7. Nem szabad szem elől téveszteni a munkajutalom gazdasági jelentőségét sem. Munkajutalomnak kilátásba helyezése által nyílik mód arra, hogy az elítélteknek a munka iránt való érdeklődését felkeltve, a rabmunkaüzem gazdasági eredményét emeljük, hogy a produkciót mennyiség tekintetében nagyobbítsuk, minőség tekintetében pedig megjavítsuk. Ez közvetve azzal az előnnyel jár, hogy a munkaüzem jövedelme növekedik, s hogy a büntetésvégrehajtási költségekből fedezetlenül maradó rész csökken.⁶⁸ Erre azonban csak akkor lehet remény, ha az elítéltek szorgalmas munkájuknak hasznát látják. Gazdasági szempontból a jutalmazott munka mindenkor eredményesebb lesz, mint az olyan munka, melyért jutalom nem jár.⁶⁹

S minthogy az elítéltek tudják, hogy a munka közben akár szándékosan, akár nagyobb gondatlanság által okozott kár munkajutalmukból fog megtéríttetni, ez okból is munka közben nagyobb gondosságra törekednek s kártételtől tartózkodnak. Kártétel esetén pedig a munkajutalom megvonása által nyílik mód a kár megtérítésére.

8. A munkajutalom útján lehet az elítélteket a pénz értékének megbecsülésére szoktatni.

9. Végül a munkajutalom a szabadságvesztésbüntetési nemek megkülönböztetésénél is jelentősséggel bír.

⁶⁷ Lutz 65. old.

⁶⁸ Lutz 66. old.

⁶⁹ Cuche 377. old.

XVI. FEJEZET.

A munkajutalom jogi természete.

A kérdés mai állása mellett, midőn a letartóztatottak legtöbb helyütt munkajutalomban részesülnek, szükségessé válik annak a kérdésnek tisztázása is, hogy az elítélteknek munkájuk jövedelméből adott juttatás milyen jogi természettel bír.

A munkajutalom jogi természetére nézve ma a legeltérőbb felfogások észlelhetők. Már a munka jövedelméből az elítélteknek jutó rész elnevezése is eléggé mutatja a felfogások különféleségét. A letartóztatottaknak a munka jövedelméből jutó rész munkajutalom, munkaajándék, munkadíj, munkabér – Arbeitsbelohnung, Arbeitsverdienst, Gratification, Arbeitsguthaben, Gutmachgeld, Verdienstanteil, Arbeitsgeschenk, Fleissprämie, Pekulium, stb. elnevezés alatt szerepel. .

A törvényhozások a munkajutalom tekintetében – mint már említettük – rendszerint nem intézkednek. De még ha az elítéltek munkájából eredő jövedelemnek hováfordítása tekintetében intézkednek is, azt a kérdést, hogy az elítélteknek jutó rész milyen jogi természettel bírjon, rendszerint nem döntik el.⁷⁰

⁷⁰ Abból, hogy a spanyol és portugál s vele rokon (mexikói, argentinai) jog az elítéltek munkájából eredő jövedelemből az elítélteknek jutó részt megállapítják, még nem lehet azt a következtetést levonni, hogy az elítéltek munkajutalomra való joga ott elismerésre talált. Például a mexikói büntetőtörvény, bár az elítélteknek adandó munkajutalom nagysága tekintetében intézkedik, 93. §-ában kifejezetten kiemeli, hogy az elítéltek munkajutalomban csak „kegyelemből” részesülnek (Lásd a II. fejezetben!).

Az irodalomban a munkajutalom jogi természetére vonatkozó nézeteket két csoportba sorozhatjuk. Egyesek az elítélteknek munkájuk jövedelméből való részesedésre való jogát ismerik, mások ezt a jogot nem ismerik el.

1. Az elítélteket munkájuk jövedelméből való részesedésre jog nem illeti meg.

Akik ezt a nézetet vallják mint Ammitzball⁷¹, Cuhe⁷², Curti⁷³, Gramaccini⁷⁴, Jagemann⁷⁵, Lutz⁷⁶, Marchi⁷⁷, Mestchaninow⁷⁸, Strosser⁷⁹, a párisi 1895-iki nemzetközi börtönügyi kongresszus⁸⁰, a német büntetésvégrehajtási törvény tervezete⁸¹⁻⁸² álláspontjuk mellett következően érvelnek:

A szabadságvesztésbüntetés természete kizárja, hogy az elítéltek munkajutalomra igényt támaszthassanak. A szabad életben a munkaadó és a munkás közötti viszony szerződésen alapul; ellenben a szabadságvesztésbüntetés esetében a helyzet ettől eltérő, a munka a szabadságvesztésbüntetésnek fontos, elválaszthatatlan alkatrésze lévén, az elítéltek a büntetőtörvények parancsoló rendelkezései folytán kénytelenek dolgozni. Munkájuk gyümölcse felett csak

⁷¹ Blätter 32. köt. 82. old.

⁷² Cuhe 376. old.

⁷³ Blätter 32. köt. 81. old.

⁷⁴ Blätter 32. köt. 80. old.

⁷⁵ Holtzendorff-Jagemann II. köt, 256. old.

⁷⁶ Lutz 57. old.

⁷⁷ Blätter 32. köt. 82. old.

⁷⁸ Blätter 32. köt. 79. old.

⁷⁹ Blätter 19. köt. 108. old.

⁸⁰ Blätter 32. köt, 82. old.

⁸¹ Vorschläge 30. §.

⁸² A német bíróságoknak is alkalmuk volt e kérdéssel foglalkozni. A hamburgi Oberlandesgericht 1905 december 29-én úgy ítélte, hogy az elítéltek a munkajutalomra igényt nem támaszthatnak (Blätter 41. köt. 112. old.).

azok rendelkezhetnek szabadon, akik szabad akaratelhatározás következtében dolgoznak. Az elítéltek elítéltetésük következtében a munkaerejük felett való rendelkezési jogtól meg vannak fosztva, s a szabadságvesztésbüntetés tartamán az állam szigorú felügyelete alatt állván, munkaerejük felett sem az állammal, sem pedig más harmadikkal szemben saját javukra nem rendelkezhetnek. Ezért az elítéltekkel szemben az az elv, hogy minden munkáért jutalom adandó, alkalmazást nem nyerhet, s az elítéltek munkájukért jutalmat nem igényelhetnek. Ha az elítélteknek munkájukért jutalmat biztosítanánk, ez a büntetés tartalmát (Strafinhalt) lényegesen csökkentené. Ellentmondó és következetlen eljárás volna, ha az elítéltek munkakényszer alatt végzett munkájukért jutalmat igényelhetnének.

Továbbá az elítéltek eltartásuk által felmerülő költségek erejéig adóssai az államnak, ez az adósságuk a munkájukból eredő jövedelemből fedezendő. De még, ha az állam kivételesen az elítéltek munkája által a tartási költségeknél nagyobb jövedelemre tesz is szert, nem lehet szó arról, hogy az állam az elítéltek rovására gazdagodik, mert az állam nem az elítéltek vagyonából, hanem az elítéltek munkájának jövedelméből részesül anyagi előnyben, s az elítéltek munkájából eredő jövedelem közvetlenül kerül az állam tulajdonába, az állam ezen tulajdonszerzése által az elítéltek vagyona nem csökken. Az állam tulajdonszerzése azért sem jár az elítéltek sérelmével, mert az elítéltek annak következtében vesztették el a munkaerejük feletti rendelkezési jogot, mert bűncselekményt követtek el.

Ha az elítélteknek munkajutalomra való joga elismerésre talál, a munkajutalom feletti rendelkezési jog tőlük alig volna megvonható. Amennyiben pedig már a büntetés tartama alatt rendelkezhetnének szabadon a munkajutalom felett, ez könnyen a munkajutalom elfecsérlését eredményezné, s tartaléktöke gyűjtését hátráltatná,

A munkajutalom megállapítására szolgáló szabályok legtöbb helyütt elég komplikáltak. Az elítéltek csak legrit-

kább esetben ismerik ezeket behatóan, s gyakran azt hiszik, hogy a munkajutalom tévesen túlalacsony összegben nyert megállapítást. Ha az elítélteknek a munkajutalomra való joga elismerésre találna, az elítélteknek megadandó volna az a jog is, hogy a munkajutalom megállapítása kérdésében az intézet igazgatóságának határozata ellen, esetleg a bíróságoknál, jogorvoslattal élhessenek. Az ilyen eljárás azonban a büntetési intézetekben okvetlenül szükséges fegyelem követelményeivel nem volna összeegyeztethető. Nehogy az elítéltek munkájukból kifolyólag munkajutalom fejében arcátlan követeléseket támaszthassanak, legcélszerűbb az elítélteknek munkajutalomra való jogát el sem ismerni.

2. Az elítélteket munkájuk jövedelmében való részesedésre jog megilleti.

Azokat, akiknek véleménye szerint az elítélteket munkájuk jövedelmében való részesedésre jog illet, két csoportba sorozhatjuk, a szerint, amint az elítélteknek azt a jogot feltétlenül megadják, vagy feltételhez kötik.

I.

Akik tekintet nélkül a szabadságvesztésbüntetés jellegére és súlyára [tehát tekintet nélkül arra, vajjon az elítéltek munkakényszer alatt állanak-e, vagy sem), tekintet nélkül arra, vajjon az elítéltek a büntetésvégrehajtási költségeket sajátjukból fedezik, az elítélteknek munkajutalomra való jogát elismerik, mint Duncan⁸³, Freudenthal⁸⁴ Mauchamp⁸⁴ Uhlyarik⁸⁶, Wahlberg⁸⁷, következően érvelnek:

Sem a büntetőtörvények, sem a szabadságvesztésbüntetést megállapító ítéletek, sem pedig a börtönrendtartá-

⁸³ Lásd: Lutz 52. old.

⁸⁴ Freudenthal 25. old. – Zeitschrift 35. köt. 917. old. – Deutsche Strafrechtszeitung I. köt. 492-495. – Freudenthal, Gefängnisrecht (Encyklopädin der Rechtswissenschaft, 2. Auflage, 1914., V. köt. 75-113. old.). Freudenthal különben még ennél is tovább megy, amennyiben, mint fentebb a XV. fejezet elején már jeleztük, azt ajánl-

sok nem fosztják meg az elítélteket munkaerejüknek saját javukra való felhasználásának jogától. Az elítéltek az elítéltetés által csak azoktól a jogoktól fosztatnak meg, melyek elvesztését a büntetőtvények az elítéltetéshez kifejezetten hozzáfűzik. Nevezetesen, hogy az elítélt szabadságvesztésbüntetése alatt nem folytathat henye életmódot, hanem hogy munkára van kötelezve. Ellenben nem fűződik hozzá az, hogy büntetésük tartama alatt ingyenes munkára volnának kötelezve. S hogy munkájukért jutalomra igényt nem támaszhatnak. Abból, hogy az elítéltek munkára vannak kötelezve, sem lehet arra következtetni, hogy az elítéltek ingyenes munkát tartoznak teljesíteni.

A mai humánus szabadságvesztésbüntetési nemek, s az uralkodó jogi felfogás mellett azt sem lehet állítani, hogy az elítéltek személyi jogaiktól meg vannak fosztva, s hogy ezért nem tarthatnak számot munkájuk jutalmazására.

Az elítéltek munkajutalomra való joga elismerendő azért is, mert alapelv, hogy munkájáért mindenki jutalomra számot tarthat. Az elítéltek sem foszthatok meg elítéltetésük miatt ezen alapelv kedvezményeitől. Az igazság és a méltányosság is megkívánj a, hogy az elítéltek munkájukért, ha mérsékelt is, munkajutalomban részesüljenek, s hogy ez a joguk elismerésre is találjon, Ezzel ellenkező intézkedés az elítéltek között elkeseredést keltene, Ha az elítélteket jutalom nélkül munkára szorítanók, ez által a szabadságvesztésbüntetés vagyoni büntetéssé válna.

Ha nem ismernők el az elítélteknek a munkajutalomra való jogát, az elítélteknek a munka jövedelméből való részesedése ajándék természetével bírna. Ez államgazda-

ja, hogy az elítélteknek a munkájukból eredő jövedelem teljes összegében kiadassék.

⁸⁵ Blätter 32. köt. 80. old.

⁸⁶ Blätter 32. köt. 79. old.

⁸⁷ Blätter 19. köt. 92. old. – Grünhuts Zeitschrift XI. köt. 348-404. old.

sági szempontból nem helyeselhető, visszatetszést keltene, ha az állam az elítélteket munkájukból eredő jövedelemből, annak a büntetésvégrehajtási költségek fedezésére való fordítása helyett, állandóan és rendszeresen ajándékban részesítené. S hiányzanak az ajándékozásnak jogi ismervei is (ajándékozó vagyónának csökkenése, ajándékozási szándék, elfogadási nyilatkozat).

Ha az elítélteknek munkajutalomra való joga elismerésre találna, ez által a munkajutalomnak erkölcsi jelentőségét nagy fokban emelnők. Ha az elítélt tudja, hogy munkajutalomra számot tarthat, ez öntudatát és szorgalmát fokozott mértékben emeli.

Következetlenségnek mondható, hogy a törvényhozások akár közvetlenül, akár közvetve börtönrendtartások kiadására való felhatalmazás által részletes intézkedéseket tesznek a munkajutalom megállapítása tekintetében, de másrészt nem ismerik el, hogy az elítéltek erre az oly nagy körülménnyel és gonddal megállapított jutalomra jogot formálhatnak,

II.

a) Akik a munka jövedelmében való részesedésre vonatkozó jogot csak munkakényszer alatt nem álló elítélteknek adják meg, ellenben a munkakényszer alatt álló elítélteknek eme jogát nem ismeri el, mint például Engelberg⁸⁹, Krohne⁹⁰, Lüttgen⁹¹, Miglitz⁹², Wirth⁹³, s hasonló álláspontot foglalt el a német börtönügyi tisztviselőknek 1883-iki wieni⁹⁴ és 1886-iki frankfurti vándorulése⁹⁵ – véleményüket a következő érveléssel támogatják:

⁸⁹ Blätter 32. köt. 88. old.

⁹⁰ Krohne 229. old.

⁹¹ Blätter 17. köt. 87. old.

⁹² Blätter 17. köt. 137. old.

⁹³ Blätter 17. köt. 110. old.

^M Blätter 19. köt. 117. s köv. old.

⁹⁵ Blätter 22. köt. 46. old.

A munkakényszer alatt álló elítéltek helyzete teljesen elütrő a munkakényszer alatt nem álló elítéltek helyzetétől.

A munkakényszer alatt álló elítéltek munkálkodásuk által csak a törvény által rájuk rótt kötelezettségnek tesznek eleget, s ennek folytán munkájukért munkajutalmat nem igényelhetnek,⁹⁶

A munkakényszer alatt nem álló elítéltek munkára szoríthatók nem lévén, az önként vállalt munkából eredő jövedelemre bizonyos korlátok között jogot formálhatnak. Ezen jog korlátozva van annyiban, hogy az elítéltek bűncselekmény miatt kerülvén a letartóztatási intézetbe, a munkájukból eredő jövedelem elsősorban a bűncselekmény által felmerült költségek, a büntetésvégrehajtási, esetleg a bűnügyi költségek fedezésére fordítandó, csak az ezek fedezése után fenmaradó többletre tarthatnak munkajutalom címén igényt,

b) Végül akik az elítélteknek munkájuk jövedelmében való részesedés iránti jogát (tekintet nélkül arra, vajjon munkakényszer alatt állanak-e, vagy sem) attól teszik függővé, vajjon a munka jövedelméből a büntetésvégrehajtási költségek, esetleg a bűnügyi költségek, vagy az elítéltes okát képzett cselekmény által sértett kárigénye megelőzőleg fedezetet nyertek-e, – mint Nassoy⁹⁷, Veillier⁹⁸, Sichart⁹⁹, – nézetüket következően indokolják:

Kiindulva abból az alapelvből, hogy minden munkáért jutalom jár, az elítéltek is munkájukért jutalmat igényelhetnek. El sem volna képzelhető, hogy az elítéltek olyan munka közben, mely rájuk nézve haszonnal nem jár, szorgalomra és mentül nagyobb eredményre törekednének. Azonban az elítélteknek a bűncselekmény folytán az állam-

⁹⁶ Ezen érvelést részben még a fentebb, a jelen fejezet 1. részében felhozottakkal is támogatják,

⁹⁷ Blätter 32. köt. 80. old.

⁹⁸ Blätter 32. köt. 81. old.

⁹⁹ Blätter 11. köt. 2. old. – 32. köt. 70. old.

mal, a társadalommal és a sértettel szemben keletkezett kötelezettségeik hozzák magukkal, hogy a munkájukból eredő jövedelmet elsősorban ezen kötelezettségeik lerovására fordítsák. Az államnak annál inkább van követelni valója az elítéltekkel szemben, mert az állam fedezi a szabadságvesztésbüntetés tartama alatt az elítéltek tartása által felmerülő kiadásokat. Az állam csak a büntetésvégrehajtási, esetleg a bűnügyi költségeknek, s a sértett kárigényének fedezése végett teszi rá kezét az elítéltek munkájából eredő jövedelemre. Tulajdonképpen két követelésnek, az elítélteknek jövedelmező munkateljesítéséből keletkezett, s az államnak az elítéltek eltartásából felmerülő követelésének kölcsönös beszámításával állunk szemben. Az elítéltek munkajutalomra való igényének további korlátja az, hogy munkájuknak jövedelméből szabadulásuk után való boldogulásuk biztosítására szolgáló takaréktőke is egybegyűjtendő. Csak a munka jövedelméből ezen most felsorolt összes kiadások fedezése után fenmaradó feleslegre tarthatnak az elítéltek igényt.

Részünkről azoknak érvelését fogadjuk el, akik az elítélteknek munkajutalomra való jogát nem ismerik el.

Azokra az érvekre, melyek a munkajutalomra való jog elismerése mellett felhozatnak, csak a munkajutalomnak ajándékká való minősítése ellen felhozottakra kívánunk reflektálni annyiban, hogy a munkajutalomnak ajándékká való minősítése nem képezhet okot arra, hogy az elítélteknek munkajutalomra való joga elismerésre találjon. Mert ha a rendszeres ajándékozásnak van erkölcsi alapja, nincs ok arra, hogy azt az állam háztartásából kiküszöböljük.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Lásd erre vonatkozólag a magyar Polgári törvénykönyv törvényjavaslatának 1218. §-át is.

A munkajutalomnak ajándékká való minősítése mellett szól az is, hogy csak ez esetben konstruálható meg megfelelően az elítélteknek a munkajutalomra való tulajdonszerzése.

Az állam az elítélteknek munkajutalmat helyez kilátásba az esetre, ha a szabadságvesztésbüntetés tartama alatt a börtönrendtartásnak megfelelő magaviseletet tanúsítanak és szorgalmasan dolgoznak. Az időközönként az elítéltek munkateljesítésére vonatkozólag eszközölt elszámolás által az állam az elítéltek javára ajándékozási ígéretet tesz az elszámolásnál az elítéltek javára megállapított munkajutalom összege erejéig. Azonban az állam által az elítéltek javára tett ajándékozási ígéret terhelve van mindazon követelésekkel, melyek a szabadságvesztésbüntetés tartama alatt és a büntetésből kifolyólag az állam részéről az elítéltekkel szemben keletkeznek. Nevezetesen az elítéltek a részükre ajándékozási ígéret formájában már megállapított munkajutalomból tartoznak megtéríteni mindazokat a kiadásokat, melyek a munkaüzem körében akár szándékosan akár súlyos gondatlanságból okozott kártétel által felmerültek, melyek szökési kísérlet, s egyéb az elítélteknek a börtönrendtartással ellentétes magaviselete következtében keletkeztek. Az ajándékozási ígéret ezenfelül az elítéltek terhére még annyiban is meg van szorítva és korlátolva, hogy a büntetés tartama alatt az elítéltek a munkajutalom kiadását csak a börtönrendtartás által meghatározott mértékben követelhetik, s hogy a munkajutalomnak rendelkezésükre bocsátott részét is csak a börtönrendtartás által meghatározott célokra fordíthatják. Továbbá, hogy az állam részéről a munkajutalomra vonatkozólag tett ajándékozási ígéretnek teljesítését szabadulásukkor hasonlóan csak a börtönrendtartás által megszabott keretekben, s csak a szabadulásukkor jövő tartózkodási helyül bejelentett községben, s hogy amennyiben az elítéltek a szabadságvesztésbüntetés végrehajtás alól szökés által vonták ki magukat, az ajándékozási ígéret teljesi-

tését egyáltalában nem követelhetik. S hogy az elítéltek halála esetén a részükre már megállapított munkajutalom kiadásra csak törvényes (esetleg csak egyenes ágon lemenő és felmenő rokonok és házasárs) és szegénysorsú örököseik tarthatnak igényt. Az elítéltek a munkajutalomra csak a kézhezvétel által szereznek jogot.¹

Ilyképpen nem volna semmi jogi akadály annak, hogy az elítéltekkel szemben fegyelmi büntetésképpen a munkajutalom megállapítása bármikor beszüntetessék. S az elítélt részére egybegyűlt munkajutalom sorsa az elítélt szökése és az intézetben való elhalálózása esetében is tisztázva volna.

¹ A Hamburger Oberlandesgericht – fentebb már idézett – 1905. december 29-én hozott határozatában is hasonló véleménynek adott kifejezést. Lásd: Blätter 41. köt. 112. s köv. old.

XVII. FEJEZET.

A munkajutalom összegének megállapítása.

I. Alapelvek.

A szabadságvesztésbüntetési intézetek munkaüzeméből eredő jövedelem elsősorban a büntetésvégrehajtási költségek fedezésére fordítandó, E mellett ezen jövedelemnek csekély része az elítéltek jutalmazására is fordítatik. Munkajutalomban nemcsak azok az elítéltek részesülnek, akik a letartóztatási intézet ipari, vagy egyéb üzemében részt vesznek, hanem azok az elítéltek is, akik az intézetben háztartási munkákkal vannak foglalkoztatva. Az elítéltek rendszerint csak azokért a háztartási munkákért nem nyernek munkajutalmat, melyet mindegyik elítélt saját szükségleteinek közvetlen fedezésével kapcsolatosan (például saját zárkájának tisztítása) végez,

A munkajutalom megállapításánál számtalan körülménynek tulajdoníthatunk jelentőséget,

1. Az elítélt munkájának eredménye függ mindezekelőtt az elítéltnak munkája közben kifejtett szorgalmától, munkabírásától és az illető munkanemben való jártasságától,

Hogy az elítéltnak munka közben tanúsított szorgalma fokának a munkajutalom összegének megállapításánál jelentős szerepet kell biztosítani, vita tárgyát nem képezi,² Csak az olyan elítélt számíthat egyáltalában munkajutalomra, aki munka közben kellő szorgalmat fejtett ki,

² Ezt kívánják például: Sichart, Blätter 11. köt. 24-25. old. – Jagemann (Holtzendorf-Jagemann II. köt, 258. old.)

2. Minthogy a gyenge testalkatú, beteges elítélttől nem lehet annyi munkát követelni, mint, az erős testalkatú, egészséges elítélttől, a munkajutalom összegének megállapításánál tekintetbe kellene venni az elítélt munkabírásának fokát is.

3. Tekintettel kell lenni az elítéltnak a részére kijelölt munkanemben való jártassága fokára is.³

Amennyiben az elítélt az általa végzendő munkanemben jártassággal még nem bír, a tanidő elején munkajutalomban rendszerint egyáltalában nem részesül. Amennyiben azonban az illető munkanem elsajátításában előrehalad, s a munkanem elsajátítására kellő igyekezetet és szorgalmat tanúsít, később mérsékelt munkajutalom adása célszerű.

4. További kérdés, vajjon az elítéltnak a munkaüzem kívül tanúsított magaviselete a munkajutalom megállapításánál figyelembe veendő-e?

A legtöbb elméleti és gyakorlati szakember amellett foglal állást, hogy az elítélteknek a munkaüzemen kívül tanúsított magaviselete a munkajutalom megállapításánál méltatásra találjon.⁴ Véleményüket a következő érvekkel támoogatják: A munkajutalom nem képezi a rabmunkának a célját, hanem csak az elítéltek megjavításának egyik eszközét; tehát annak a kérdésnek az elbírálásánál, hogy az elítéltek mennyiben érdemelnek munkajutalmat, nem hagyható figyelmen kívül, hogy milyen magaviseletet tanúsítottak. – Csak a szabad életben lehet a munkás érdemeit kizárólag a munka közben tanúsított szorgalom szerint elbírálni; ellenben a szabadságvesztésbüntetési intézetekben a munkajutalom által az elítélt megjavulását akarván előmozdítani, az elítélt jutalmazásánál nem kizárólag a munka közben ta-

³ Holtzendorff-Jagemann II. köt. 258. old.

⁴ Wirth, Blätter 17. köt. 108. old. – Lutz 77. old. – Mestchinow, Blätter 32. köt. 92. old. – Duncan (Lásd: Lutz 52. old.). – Engelberg, Blätter 32. köt. 94. old. – Jagemann (Holtzendorff-Jagemann II. köt. 258. old.) – Ellentétes állásponton van például: Miglitz, Blätter, 9. köt, 212, old. és 17. köt, 123, old.

núsított szorgalom a mérvadó, hanem az elítélteknek egyébként tanúsított magaviselete is; ez a kettő egységesen elbírálandó és az elítélt munkajutalmának megállapításánál magaviseletére is figyelemmel kell lenni. – Csak a jó magaviselet alapján állapítható meg, vajjon az elítélt az igaz megjavulás jelét adták-e. Ha csak a munkaeredményére volnánk tekintettel, akárhány esetben a munkabíró, de rossz magaviseletű s romlott elítélt nagyobb jutalomban részesülne, mint a kisebb munkaerővel bíró, de igaz megbánást s jó magaviseletet tanúsító elítélt,

Az ellentábor érvelése a következő: A szabadságvesztésbüntetés természetével áll ellentétben, ha az elítéltek a jó magaviseletért, mely a legfőbb kötelességük, jutalomban részesülnének. – Ha a munkajutalom megállapításánál az elítéltek magaviseletére is figyelemmel volnánk, tulajdonképpen csak arra vagyunk figyelemmel, vajjon az elitéit a börtönrendtartással megegyező magatartást tanúsít, mert hiszen a belső, erkölcsi megjavulást a magaviselet alapján alig lehet elbírálni. – A munkajutalom megállapításának fogós kérdése ezen körülménynek figyelembe vétele folytán még nehezebben volna megoldható.

A mi nézetünk az, hogy tekintettel arra, hogy a munkajutalommal az elítéltek az intézetben általában tanúsított jó magaviseletét, megjavulását óhajtjuk jutalmazni, elkerülhetetlen, hogy az elítéltek a munkaüzemen kívül tanúsított magaviseletére tekintettel ne legyünk.

5. Kérdés, hogy a munkajutalom megállapításánál az elítéltek elítéltetése előtti életére, nevezetesen arra, vajjon megelőzőleg szabadságvesztésbüntetést elszenvedett-e, figyelemmel legyünk-e ?

A büntetett előélet figyelembe vétele mellett⁵ szól,

⁵ A büntetett előélet figyelembe vételét s a visszaesőkkel szemben kisebb munkajutalom megállapítását ajánlják: Engelberg, Blätter, 32, köt. 93, old. – Jagemann (Holtendorff-Jagemann II. köt. 258.).

⁶ Lutz 83. old. – A brüsszeli 1900-iki nemzetközi börtönügyi kongresszus határozata (Lásd; Blätter 34. köt. 524. old.),

hogy enélkül a visszaesők a büntetési intézetek viszonyai-
val már ismeretesekek lévén, ott privilegizált osztályt képez-
nének. Tőlük azért is több munkát lehet követelni, mert
nincsenek olyan lelki depresszió hatása alatt, mint az első
izben büntetési intézetbe kerülők. A visszaesők közül
sokan családjukkal már szakítottak, s ennek következtében
a munkajutalomnak ama célja, hogy azzal szükséglet szen-
vedő családjuk segítségére lehessenek, elesik, A vissza-
esők szabadságvesztésbüntetésének tartama rendszerint
hosszabb lévén, kisebb munkajutalom mellett is, szabadu-
lásig az első megélhetésükhöz szükséges takaréktőkét egy-
begyűjthetik.

Amennyiben a visszaesők csak mérsékelt munkajuta-
lomban részesülnek, pontosan megállapítandó azoknak a
köre. Nevezetesen megállapítandó, vajjon már általános,
vagy csak speciális visszaesés esetén, vagy pedig csak a
visszaesőknek egy része, például a nyereségvágyból elkö-
vetett cselekmények elkövetői, vagy esetleg csak a többszö-
rös visszaesők részesítendők-e csupán mérsékelt munkaju-
talomban,

6, Némely helyütt a nyereségvágyból elkövetett cse-
lekmény miatt elítéltek (első izben való elítéltetésük eseté-
ben is) csekélyebb munkajutalomban részesülnek.

Általában megfontolás tárgyává tehető, vajjon az eli-
téltetés okát képezett bűncselekmény természete a munka-
jutalom megállapításánál figyelembe vétessék,

7, A munkajutalom összege továbbá a szabadságvesz-
tésbüntetési nemhez képest is különböző, így jut érvényre
a munkajutalom mint a szabadságvesztésbüntetési nemeket
differenciáló eszköz.

Míg a munkakényszer alatt nem álló, például custo-
dia honesta-ra elítéltek a maguk által választott magán-
munkának, illetve az intézet üzemében önként vállalt mun-

⁶ Ezt ajánlják: Engelberg, Blätter 32. köt. 93. old. – Lutz 83.
old. – Wirth, Blätter 17. köt. 119. old. – Hasonlóan: Vorschläge 45. §.

kának jövedelmét rendszerint teljes összegében kapják kézhez, s abból legfeljebb a büntetésvégrehajtási költségek fejében bizonyos átalányösszeg vonatik le; addig az egyéb jellegű szabadságvesztésbüntetési nemre ítélt s munkakényszer alatt álló letartóztatottak csak csekély munkajutalomban részesülnek, s a munka jutalomnak összege is a büntetési nem jellegéhez, súlyához képest különböző olyképpen, hogy a súlyosabb jellegű büntetésre ítélték kisebb, az enyhébb jellegűre ítélték pedig nagyobb munkajutalomban részesülnek.

A legsúlyosabb jellegű szabadságvesztésbüntetési nemre elítéltek a munkajutalomtól esetleg teljesen eseshetnek, vagy pedig csak büntetésük későbbi időszakában részesülnek munkajutalomban.

8. A büntetés tartamának elején: 2 hét-6 hónapig az elítéltek munkajutalomban rendszerint egyáltalában nem részesülnek; a visszaesőkkel szemben ezen idő esetleg hosszabb tartamban állapítható meg.

A hosszabb tartamú szabadságvesztésbüntetésre elítéltek büntetésük későbbi szakában, feltéve, hogy erre kifogástalan magaviseletük kellő alapot nyújt, rendszerint nagyobb munkajutalomban részesülnek, mint büntetésük elején.⁷ Ez az eljárás főleg ott nyer alkalmazást, ahol a szabadságvesztésbüntetés a fokozatos rendszer szerint nyer végrehajtást.

A törekvésnek általában oda kellene irányulni, hogy az összes elítéltek, jó magaviselet esetén, büntetési idejük későbbi szakában mindinkább emelkedő munkajutalomban részesüljenek.

9. Bár kívánatos volna, hogy a családos elítélteknek családjuk segélyezésére mentül tágabb keretekben alkalom adassék, mégis az a körülmény, vajjon az elítélt támoga-

⁷ Ezt ajánlják: Engelberg, Blätter 32. köt. 93. old. – Lutz 82. old.

tásra szoruló családdal bír-e, a munkajutalom megállapításánál alig jöhet figyelembe.

10. A munkajutalom megállapításánál tekintetbe lehet venni azt is, vajjon az elítélt által végzett munkanem könnyű, vagy pedig fárasztó.

Nézetünk szerint azonban ennél fontosabb annak a figyelemmel kísérése, vajjon az elítélt részére kijelölt munkanem folytatásához milyen képzettség szükséges. Talán ez után lehetne a nagyobb iskolázottság felett rendelkező elítélteknek, akik a szabadságvesztésbüntetés súlyát rendszerint inkább érzik, méltányos s csekély mértékben kedvezményes elbánást biztosítani.

11. Az elítélteknek munkajutalma még életkoruk szerint is különbözhet.

12. Ami végül a munkajutalom összegét illeti, ne legyen az túlalacsony, mert különben nem fogja célját megvalósítani. Másrészt ne haladja meg azt az összeget, melyet a szabad munkásember összes életszükségleteinek fedezése után gazdaságos életmód mellett keresményéből megtakarítani képes.⁸ A munkajutalom összegének általában való megállapításánál tekintettel kell lenni a gazdasági helyzetre is. Részünkről nem osztjuk azok véleményét, akik legújabbán az elítélteknek adandó munkajutalmak összegének emelését sürgetik.⁹

A munkajutalomra vonatkozó szabályok keretében megállapítható bizonyos időtartamra vonatkoztatva a munkajutalom maximális összege. Amennyiben a munkapenzumon felül végzett munkáért nagyobb munkajutalom jár, megállapítható az az összeg is, melyet „az elítélt bizonyos időtartamon belül ilyen címen nyerhet. – Továbbá gondosan megállapítandók azok a körülmények, melyek fenfor-gása esetén az elítéltek az átlagos munkajutalomnál nagyobb, a munkajutalom maximális összegét megközelítő munkajutalomban részesülhetnek.

⁸ Lutz 80. s köv. old. – Lütgen, Blätter 9. köt. 337. old.

⁹ Például: Howell, Blatter 48, köt 279, old.

Elengedhetetlen, hogy a munkajutalom összegének megállapításánál bizonyos latitúd álljon rendelkezésére, mert csak így nyílik mód az elítélt jó magaviseletének, szorgalmának jutalmazására, s individualizációra.

A most felsorolt alapelveknek a munkajutalom megállapításánál való figyelembe vétele sok nehézséget okoz, s mentül körültekintőbben kívánunk a munkajutalom megállapításánál eljárni, annál több akadállyal kell megküzdenni.

A munkajutalom tulajdonképpeni célja, az elítéltek megjavulásának az előmozdítása csak az esetben fog megvalósulni, ha a munkajutalom megállapításánál takarékoság mellett méltányosság fog szigorúsággal párosulni.

2. A munkajutalom megállapításának módjai.

Az imént ismertetett alapelveknek minden egyes esetben való beható egybevetése és mérlegelése, tekintettel arra, hogy sok ezer elítélt munkajutalmának megállapításáról van szó, sok akadályba ütköznék, és sok idővesztéssel járna.

Szükségessé vált oly módozatok létesítése, melyek segítségével a munkajutalom megállapítása gyorsabban és egyöntetűbben eszközölhető. Bár ezen eljárások többnyire a most ismertetett alapelvek legtöbbszörének figyelembe vétele mellett kívánják a munkajutalmat megállapítani, – mégis aszerint, hogy mely körülménynek elsősorban való alapul vétele mellett történik a munkajutalom megállapítása, a munkajutalom megállapítására szolgáló módozatokat a következően csoportosíthatjuk:

1. A bűncselekmény súlyának alapulvétele.

Japánban az 1887-ből való börtönrendtartás szerint¹⁰ a munkajutalom összege elsősorban aszerint igazodik,

¹⁰ Blätter 36, köt. 366-367, old.

amint az elítélés büntett, vétség, vagy pedig kihágás miatt történt.

//. A rabmunka jövedelmének alapulvétele.¹¹

Az elítéltek munkajutalmának megállapításánál a rabmunkaüzem jövedelmezőségének, illetve az egyes elítéltek munkájából eredő jövedelem nagyságának alapulvétele elvetendő.¹² Mert a munkajutalomnak ily módon való megállapítása mellett lehetetlen ama körülményeknek tekintetbe vétele (elítelt magaviselete, javulása), melyekre éppen a munkajutalom engedélyezése által hatással lenni óhajtunk. A munkajutalom megállapításának ezen módja mellett a munkajutalom összege nem – mint azt a szabad' ságvesztésbüntetés célja megkívánná – az elítelt erkölcsi megjavulásától, hanem kizárólag csak munkájának gazdasági eredményétől függ, s így az elítéltek nyereszkesedési vágyának megnyilatkozására kedvező alkalmat ad, ami a szabadságvesztésbüntetés céljaival ellentétben van.

Bár a munkaüzem irányításánál a jövedelmezőségre gondot kell fordítani, mégis az elítéltek jutalmának megállapításánál ez a szempont kiküszöbölendő,

Amennyiben az elítéltek munkajutalmának megállapítására ezt a módot fogadjuk el, ez vagy úgy történik, hogy az elítéltnak munkájából eredő jövedelem a tartási költségek átalányszerű levonása után kiadatik, vagy pedig – amint az legtöbb helyütt történik, – hogy a munkából eredő jövedelemnek bizonyos hányada, vagy százaléka képezi az elítelt munkajutalmát.

Amennyiben elfogadjuk a munkajutalom, megállapításánál ezt a módot, az elítéltek nyereszkesedési vágya megnyilatkozásának minél eredményesebb kiküszöbölése

¹¹ így történik a munkajutalom megállapítása Belgiumban, Franciaországban, Portugáliában, Svédországban és Mexikóban.

¹² Az irodalomban a munkajutalom megállapításának ezen módja mellett foglal állást, például Vogel (Blätter 32. köt. 105. old.), – elvetését például Lutz (80. s köv. old.) kívánja.

végezt arra kell törekedni, hogy az elítéltek az összes a szabadságvesztésbüntetési intézetben meghonosított munkanemekben aránylag egyenlő nagyságú munkajutalomban részesüljenek. Ügyelni kell arra is, hogy amennyiben az intézetben többféle üzemmű van meghonosítva, a munkajuttatásnak különféle a munkajuttatás összegére hatást ne gyakoroljon. Különösen arra kell ügyelni, hogy az intézet részére, vagy más állami üzemmű részére foglalkoztatott elítéltek ne részesüljenek csekélyebb munkajuttalomban, mint azok az elítéltek, a kik magánosok részére végzendő munkákkal vannak foglalkoztatva. Ellenkező esetben az elítéltek olyan munkaneműbe és olyan üzemműbe való beosztásra törekednek, amelyben a legnagyobb munkajuttalmat kapják,

A munkajuttalomban a munka juttatásának alapulvétele mellett való megállapítása ellen szól az is, hogy az egyes elítéltek munkájából eredő juttatásnak elkülönítése sok nehézséggel jár.

///. A munkaidő alapulvétele.

A munkajuttalomban összegének a munkanapok, vagy órák számához igazodó összegben való megállapítását sem tartjuk helyesnek.

Mert csak a munkaidőnek tekintetbe vétele mellett az elítéltek által munka közben kifejtett szorgalomnak megfelelő jutalmazása lehetetlenné válik. A munkaidő hasonló körű és nemű, valamint az ugyanolyan jellegű szabadságvesztési büntetési nemre elítéltekre nézve ugyanabban a tartamban lévén megállapítva, ily módon az elítélteknek érdemük (szorgalom, magaviselet) szerint való jutalmazása lehetetlen, s a szorgalmas elítéltek ugyanolyan összegű munkajuttalomban részesülne, mint a hanyag.

A munkanapok száma legfeljebb az olyan munkaneműnél szolgálhat a munkajuttalomban megállapítására alapul, hol az elvégzett munkamennyiségnek megállapítása lehetetlen, mint például a szabadban végzett mezőgazdasági,

vagy a letartóztatás! intézetben végzett háztartási munkáknál. Ily esetben azonban az elítéltek munkája és szorgalma fokozott ellenőrzés alá veendő.

IV. Az elítélt által elkészített munka mennyiségének alapulvétele.¹³

Az elítélt által munka közben kifejtett buzgalomnak, szorgalomnak, ügyességnek legmegbízhatóbb fokmérője az elítélt által elkészített munka mennyisége lévén, érthető, hogy a munkajutalom összegének megállapításánál többnyire az elítélt által elkészített munkamennyiségből indulnak ki.

A munkajutalom így módon való megállapításának előfeltétele az, hogy az elítélt olyan munkával legyen foglalkoztatva, melynél a munka eredménye, az elkészített áru mennyisége könnyen és áttekinthetően állapítható meg. Amennyiben a munkajutalom megállapítása az elkészített munka mennyiségének alapulvétele mellett történik, fokozottan kell arra figyelemmel lenni, vajjon az elítélt munkája kifogástalan minőségű. Csak a kifogástalan minőségű munkáért remélhet az elítélt munkajutalmat. Erre annál inkább kell ügyelni, mert ellenkező esetben az elítélt a minőség rovására mentül nagyobb mennyiségű áru elkészítésére fog törekedni, csakhogy nagyobb munkajutalomban részesüljön.

Elsősorban megállapítandó, vajjon az elítélt a munkapenzumot elvégezte. Amennyiben az elítélt a munkapenzumot el nem végezte, munkajutalomban rendszerint egyáltalában nem részesül. Ez alól csak az esetben lehet kivételt tenni, ha a letartóztatott hibáján kívül nem bírta a munkapenzumot elkészíteni.

Az elítélt munkajutalmának megállapítása különböző lehet a szerint, amint már a munkapenzumnak megfelelő

¹³ A porosz igazságügyi bürtönökben állapítják meg némely munkanemben, mint például az asztalos munkáknál, így módon a munkajutalmat. Lásd Klein 478. old.

munkáért, vagy pedig csak a munkapenzumot meghaladó munkáért részesül munkajutalomban.

Amennyiben az elítéltek a munkapenzumnak megfelelő munkamennyiség elkészítéseért is már jutalomban részesülnek, tisztázandó az a kérdés, vajjon a munkapenzumot meghaladó munkáért az elítéltek részesüljenek-e külön, – s ha igen, hasonló vagy pedig fokozott mértékű munkajutalomban,¹⁴

Amerikában némely helyütt ez a kérdés olyképpen van megoldva, hogy az elítéltek a munkapenzum fejében munkajutalomban egyáltalában nem részesülnek, ellenben a munkapenzumot meghaladó munkának jövedelme teljesen őket illeti meg.¹⁵

Akik a munkapenzumot meghaladó munkának fokozott mértékben való jutalmazása mellett foglalnak állást,¹⁶ állásfoglalásukat azzal indokolják, hogy csak így remélhető, hogy az elítéltek mentül nagyobb szorgalomra fognak törekedni. Ha az elítéltek tudják, hogy csak a munkapenzumot meghaladó munka esetében remélhetnek nagyobb összegű munkajutalmat (túlmunkajutalmat), annál inkább fognak a munkapenzum, és még ezt is meghaladó munka-elkészítésére törekedni.

Másrészt a túlmunka jutalom intézménye ellen felvethető, hogy amennyiben a munkapenzum mindegyik elítélttel szemben ugyanolyan mértékben van megállapítva, s nem relatív munkapenzum megállapítása dívik, túlmunka jutalom engedélyezése a gyengébb munkabírási elítéltek sérelmére vezetne. Továbbá felvehető az is, hogy amennyi-

¹⁴ E helyütt kell az úgynevezett túlmunka jutalom (Überverdienst) fogalmát tisztáznunk. A rendes munkapenzum elvégzéséért járó munkajutalmat e szempontból egyszerűen csak munkajutalom kifejezéssel jelölik meg. Ellenben a rendes munkapenzumot meghaladó munkáért megállapított munkajutalmat „túlmunkajutalom” kifejezéssel jelölik meg.¹⁵

Holtzendorff-Jagemann II. köt. 255.

¹⁶ Mint például: Jagemann (Holtzendorff-Jagemann II. köt. 258. old.) – Lutz 78. old.

ben a munkapenzumot meghaladó munkáért fokozott munkajutalom adatik, ez a munkajutalom kiszámítását szerfelett komplikálja. A mi nézetünk az, hogy a munkajutalom megállapításánál a túlmunka mennyiségét csak ott célszerű figyelembe venni, ahol az elítéltek munkajutalomban egyáltalában csak a munkapenzumot meghaladó munkáért részesülnek.

Elvetendő a munkajutalom megállapításának az a módja is, hogy az elítéltek a túlmunkáért a túlmunka mennyiségéhez képest progresszive emelkedő jutalomban részesülnek, mert ez a munkajutalomra vonatkozó számadásokat még komplikáltabbá tenné.

Amennyiben az elítéltek csak a munkapenzumot meghaladó munkáért nyernek munkajutalmat, a munkapenzum alacsonyabb összegben állapítandó meg, mintha az elítéltek a munkapenzum elvégzése esetében is már jutalomban részesülnek,

S amennyiben egyes elítéltekkel, vagy az elítéltek egyes osztályaival szemben a munkaidő bizonyos okoknál¹⁷ (például iskoláztatás) fogva rövidebb, s ennek folytán a munkapenzum kisebb mennyiségben van megállapítva, úgy ezek az elítéltek már ezen leszállított munkapenzumot meghaladó munkáért részesítendőek túlmunkajutalomban.

Az egyes, vagy több elkészített darabért járó munkajutalom egyöntetűbb és könnyebb megállapítása végett, a munkajutalom megállapítása rendszerint munkajutalom tarifa segítségével történik.¹⁸ A munkajutalom tarifát az összes, az illető büntetési intézetben meghonosított munkanemekre vonatkozólag évente szokták összeállítani,

A munkajutalomnak az elvégzett munka mennyisége szerint való megállapítása azért is célszerű, mert ekkor az elítélt inkább látja munkájának és szorgalmának gyümölcsét, S amennyiben az elítélt munkájának ellenőrzésénél

¹⁷ Lásd a VIII, fejezetben 3. alatt!

¹⁸ Mint például a porosz igazságügyi börtönökben, lásd: Klein

az elítélt szorgalmán felül figyelemmel akarunk lenni az elítélt munkabíráására és az általa végzendő munkanemben való jártasságára, ezt olyképpen érhetjük el, hogy relatív munkapenzumot honosítunk meg s a munkajutalom összegétnek megállapításánál a relatív munkapenzumot vesszük alapul.

V. Az elitéit magaviseletének, az általa elkészített munka mennyiségének, esetleg egyéb körülmények egybevetése alapján.

Bérosztályrendszer.¹⁹

A munkajutalom megállapítása oly módon is eszközölhető, hogy az elítéltek ügyességük, magaviseletük, előéletük, s esetleg több hasonló szempontból megkülönböztetve több bérosztályba soroztatnak. Míg, mint például a magyar fegyházakban²⁰, az egyik bérosztályba azok kerülnek, akik valamely mesterségben teljesen jártasak s kitűnő magaviseletet tanúsítanak, – egy másik bérosztályba azok soroztatnak, akik kisebb ipari jártassággal bírnak s jó magaviseletet tanúsítanak, – addig egy harmadik bérosztályba azok soroztatnak, akik ipari ismeretek felett nem rendelkeznek, és rossz magaviseletet tanúsítanak. Esetleg még több bérosztály is létesíthető. Az elítéltek az egyes bérosztályokban különböző nagyságú munkajutalomban részesülnek, s a munkajutalom vagy a munka jövedelmének egy bizonyos, de az egyes bérosztályokban különböző hányadában, – vagy, esetleg azért is, mert azt a munka természete kívánja meg, mint például a földműves munkánál, az egyes bérosztályokban különböző napi bérben, – vagy az elvégzett munka mennyisége szerint igazodó, de ezenfelül az egyes bér osztályokban különböző összegben lehet megállapítva. A munkajutalom összege tehát egyrészt a

¹⁹ Ez a rendszer van hazánkban meghonosítva.

²⁰ Lásd: Dárday 377. s köv. old.

munkából eredő jövedelem nagysága, vagy a munkaidő, vagy a munkanapok száma, vagy – ami nézetünk szerint a leghelyesebb – az elvégzett munka mennyisége, másrészt pedig a szerint fog igazodni, hogy melyik bérosztályba van az elítélt sorozva.

A munkajutalom összege, mint már mondtuk, a bérosztályokban különböző. Míg a, magasabb bérosztályokban az elítélt aránylag nagyobb munkajutalomban részesül, addig az az alacsonyabb bérosztályban csekélyebb, a legalacsonyabb osztályban pedig az elítélt esetleg semmiféle munkajutalomban sem részesül. A munkajutalom tehát a magasabb bérosztályokban emelkedik.

Az elítélteknek a bérosztályokba való beosztását vagy az intézet igazgatója, vagy pedig az intézet tisztviselőinek értekezlete eszközli. Az elítélteknek a bérosztályokba való beosztása abból a szempontból, vajjon az elítéltek magaviseletének, s egyéb e tekintetben fontos körülménynek mindenkoron megfelel-e, időközönként felülvizsgálandó, s a változott viszonyoknak megfelelően módosítandó. Bizonyos körülmények bekövetkezése, mint például fegyelmi vétség elkövetése esetén, a bérosztályban való beosztás nyomban megfelelően módosítandó.

Hangsúlyozandó, hogy a bérosztályrendszer mellett az elítélteknek magasabb vagy alacsonyabb bérosztályba való beosztása mindig csak az által eszközölhető, aki az elítélteknek a bérosztályokba való beosztását általában eszközli, tehát vagy az intézet igazgatója, vagy pedig a tisztviselők értekezlete által. Amennyiben az elítéltek akár jó magaviseletük által, akár bizonyos munkamennyiség ledolgozása által, akár valamely más hasonló körülmény tekintetbe vétele folytán, automatikusan lépnének magasabb bérosztályba, ez már nem volna bérosztályrendszernek tekinthető, hanem a jegy rendszerhez hasonló rendszer volna.

*Jegyrendszer.*²¹

A jegyrendszert már ismertettük.²²

A rendszer lényege abban áll, hogy az elítéltek a munkában tanúsított szorgalomhoz, s az intézetben általában tanúsított magaviselethez képest bizonyos számú jegyet nyernek; az elnyert jegyek száma gyakorol döntő befolyást az elítélteknek az intézetben való egész életére, így a munkajutalom nagyságára is. A jegyrendszernek legnagyobb előnye abban rejlik, hogy az elítéltek szemmel láthatólag tapasztalhatják, hogy munkaközben tanúsított szorgalmuk sorsukra milyen döntő befolyást gyakorol, s hogy szorgalmas munka s jó magaviselet mellett munkajutalmuk emelkedik. A jegy rendszer ennek következtében az elítéltek munkakedvének fejlesztésére rendkívül alkalmas, s a büntetési intézetek üzemébe bizonyos elevenséget, élénkséget önt.

A jegyrendszernek legnagyobb hátránya abban rejlik, hogy mellette az elítéltnak erkölcsi, benső megj avulásáról alig lehet meggyőződést szerezni. A jegyrendszer inkább csak arról tesz bizonyosságot, hogy az elítélt a jegyrendszer által rája hántott kötelességekhez jól tudott alkalmazkodni, s hogy a jegyrendszerbe jól tudott beleilleszkedni. E mellett, minthogy az elítélt sorsa, annak feltételes szabadonbocsátása kizárólag csak attól függ, vajjon a megkí-vánt számú jegyet főleg munkája által megszerezni tudta-e, az intézet igazgatójának és a tisztviselőknek szerepköre is kisebb körre szorítkozik.²¹ Ezenfelül a jegyrendszernek következetes és szigorú keresztülvitele rendkívüli sok munkával és kezelői teendővel jár.

A felsorolt módokon felül még több, az ismertett

²¹ Ez a rendszer dívik Angliában és Észak-Amerikában a reformatory-kban.

²² A II. fejezetben; Angliánál!

²³ Herr 388-389. old.

módokhoz hasonló alapon felépített, vagy az ismertetett módok kombinálása által létesített módozatok található az egyes országok letartóztatási intézeteiben az elítéltek munkajutalmának megállapítására. Az ismertetett módok esetleg egymás mellett párhuzamosan is alkalmazhatók. Akként, hogy azokra a munkanemekre vonatkozólag, hol az egyes elítélt által elvégzett munka mennyisége megállapítható, a munkajutalom az elvégzett munka mennyiségének alapulvétele, esetleg, bérosztályrendszer útján történik, ellenben olyan munkanemre vonatkozólag, melynél a munka természeténél fogva – mint például a legtöbb szabadban végzendő földműves munkánál – munkajutalom megállapítása a munkamennyiség alapulvétele mellett nem eszközölhető, a munkajutalom megállapítása a munkaidő alapulvétele által napi átlányösszeg alakjában történik.

Részünkről a bérosztályrendszert tartjuk a legalkalmasabbnak az elítéltek munkajutalmának megállapítására. S hogy az elítéltek munkabírása, a munkában való jártasága jobban méltányolható legyen, a bérosztályrendszeren belül az elítéltek munkájának ellenőrzésére relatív munkapenzum meghonosítását ajánljuk. A munkajutalom összegének megállapításánál is a relatív munkapenzum szolgálna alapul olyképpen, hogy az egyes elítélt által elkészített munkamennyiségnek az illető elítéltre nézve megállapított relatív munkapenzumhoz viszonyítása útján állapítanók meg a munkajutalom összegét.²⁴ Az elítéltet azonban csak abban

²⁴ Példa: Az elítélt a vele szemben megállapított relatív munkapenzum szerint naponta 18 könyvet tartozik bekötni, s ezért – a bérosztályrendszerbe való beosztása alapján, például – 14 fillér munkajutalmat kap. Csakhogy az elítélt abban a hétben, melyre vonatkozólag a munkajutalom megállapítandó, 135 könyvet kötött be, A munkajutalom olyképpen nyer megállapítást, hogy az elítélt által teljesített munkát a rája vonatkozólag megállapított munkapenzumhoz viszonyítjuk ($135:18 = 7\frac{1}{2}$). S az ekképen nyert számmal megszorozva az elítéltnak a részére megállapított relatív munkapenzum elvégzéseért munkajutalom címén kijáró összeget ($14 \text{ fillér} \times X\frac{1}{2} = 105 \text{ fillér}$), kapjuk az illető időszakra járó munkajutalom összegét.

az esetben részesítenők munkajutalomban, ha abban az időszakban, melyre vonatkozólag a munkajutalom megállapítatik, a relatív munkapenzumot legalább annyiszor végezte el, mint a mennyi a munkanapok száma. A relatív munkapenzum csak kevéssel az elítélt által maximálisan elvégezhető munkamennyiségen alul állapítandó meg.

Ilyképpen a munkajutalom megállapításánál befolyással bíró körülményék hatása részben (mint az elítélt magaviselete, esetleg előélete) a bérosztályba való beosztásnál, részben pedig (mint az elítélt munkabírása, az illető munkanemben való jártassága) a relatív munkapenzum megállapításánál érzeteté hatását.

XVIII. FEJEZET.

Az elítéltek rendelkezési joga a munkajutalom tekintetében.

1. A szabadságvesztésbüntetés tartama alatt.

A szabadságvesztésbüntetés tartama alatt az elítéltek a részükre megállapított munkajutalmat nem kapják kézhez, a munkajutalom csak javukra könyveltetik.

Az e helyütt megoldandó kérdés mindenekelőtt az, vajjon az elítéltek részére már megállapított, de még ki nem szolgáltatott munkajutalom az elítéltektől megvonható-e? s ha igen, mily címen? – Továbbá vajjon az elítélt a részére megállapított munkajutalom felett rendelkeznek-e? S ha igen, mily mértékben, s mily célokra?

1. A munkajutalom megvonása fegyelmi büntetésképpen.

Fejtegetéseinkből ki kell küszöbölnünk azt az esetet, midőn fegyelmi büntetésképpen bizonyos meghatározott időre munkajutalom megállapítása mellőztetik, vagy az elítélt részére csak a rendesnél csekélyebb munkajutalom állapítatik meg. Hogy ez ellen elvi akadály nem forog fenn, arra vonatkozólag hivatkozunk a munkajutalom céljára és jogi természetére vonatkozólag mondottakra. A munkajutalom céljára való tekintettel azonban véleményünk az, hogy munkajutalomnak a jövőben való megállapításának mellőzése csak időleges legyen, s lehetőleg csak határozott időre szóljon.

Ellenben vita tárgyát képezi, vajjon az elítélt részére megállapított, részére könyvelt, de még ki nem adott mun-

kajutalom, vagy annak egy része, fegyelmi büntetésképpen az elítélttől megvonható-e?

Akik a kérdést igenlőleg oldják meg,²⁵ azzal érvelnek, hogy ez hatásos fegyelmi büntetést képez, anélkül, hogy mint például a koplaltatás, kemény fekhely, vagy sötét zárka fegyelmi büntetésénél, attól kellene tartani, hogy az elítélt teste kárt szenved. Azt a látszatot pedig,, mintha az ilyen fegyelmi büntetés fiskális okból nyerne al'kalmazást, az által lehet elkerülni, hogy az elítéltektől megvonott munkajutalom az elítéltek segélyalapjához csatolatik., Álláspontjuk támogatására felhozzák, hogy az elítéltek, főleg az erkölcsileg jobb érzésűek, nagyon megérik ennek a fegyelmi büntetésnek a hatását akkor, ha a munkajutalom megvonása folytán nyomorban levő hozzátartozóiknak nem tudnak segítségére lenni.

Bár részünkről sem látunk ezen fegyelmi büntetés alkalmazására jogi akadályt fenforogni, mégis tekintettel arra, hogy az ilyen eljárás által megghiúsíthatnák a munkajutalomnak az a célja, hogy általa az elítélteknek szabadulásuk után való boldogulása elősegíttessék, továbbá, hogy ez a fegyelmi büntetés még az esetben is, ha az elítéltektől megvonott munkajutalom az elítéltek segélyalapjához csatolatik, mégis, minthogy a fegyelmileg sújtott elítéltre vagyoni hátránnyal jár, könnyen a pénzbüntetés jellegét nyeri, ezen fegyelmi büntetést kiküszöbölendőnek tartjuk. Talán szabad nézetünk támogatására arra is hivatkozni, hogy még azok is, akik mellette foglalnak állást, azon óhajnak adnak kifejezést, hogy a munkajutalom megvonása mint fegyelmi büntetés mentül ritkábban alkalmaztassék.²⁶

*//. A munkajutalom megvonása fegyelmi büntetés esetén
hívül.*

1. Amennyiben az elítélt a szabadságvesztési intézetben akár a munkauzemben, akár azon kívül, akár az állam,

²⁸ Például: Lutz 86. old. – Engelberg, Blätter 32. köt. 95. old.

²⁹ Lutz 85. old.

a tisztviselők, vagy elítélttársai vagyonában szándékosan, vagy pedig nagyfokú gondatlanság által kárt okoz, ennek megtérítésére tőle a részére már megállapított és elkönyvelt munkajutalom megvonható. Amennyiben az elítélt a részére kijelölt munkanem elsajátítása közben elkerülhetetlen anyagrontás által okoz kárt, ennek a munkajutalomból való megítélésére nem kötelezhető. Az elítéltek gondatlan cselekményeinek e szempontból való elbírálásánál, a túlságos szigorú óvakodni kell.²⁷

2, Szökési kísérlet esetén is az ez által okozott kár (például ajtózárok, rácsok megrongálása), továbbá a kézrekerítéssel kapcsolatos kiadások, az elítélt munkajutalmának megtakarított részéből megtéríthetők,²⁸

A most jelzett esetekben az elítélt munkajutalmának megtakarított összegéből adandó kártérítés kérdésében rendszerint az intézet igazgatója határoz végérvényesen.

Amennyiben az elítélt szökés által vonta ki magát a szabadságvesztésbüntetés végrehajtása alól, a munkajutalom visszatartatik, s rendszerint az elítéltek segélyalapjára fordíttatik.

3. E helyütt kell felemlítenünk a spanyol, portugál és az ezekkel rokon délamerikai jogok ama rendelkezését, hogy a bűncselekmény által sértettek adnak részt kártalanítására az elítélt munkájának jövedelméből.

Újabbban az 1908-iki Schweizer Vorentwurf (39, §.) ad módot a bíróságnak arra, hogy a hosszabb tartamú szabadságvesztésbüntetésre ítéltet arra kötelezhesse, hogy munkajutalmának egy részét a sértett kártalanítására fordítsa,²⁹

²⁷ Felvethető az a kérdés, vajjon a szándékosan okozott kár megtérítésére az elítélttől a jövőben megállapítandó munkajutalom is megvonható-e? Lutz szerint (84. old.) igen. Részünkről azt tartjuk helyesnek, ha ily esetben az elítélttől a jövőben elnyerendő munkajutalmának csak egy része vonatik meg.

²⁸ Ugyanígy: Klein 476. old. – Vorschläge 46. §.

²⁹ Az irodalomban ez az intézkedés helyeslésre talált, például: Engelberg, Zeitschrift 25. köt. 837. old. Engelberg csak kívánja, hogy ne fordíttassék a munkajutalomnak túlnagy része a sértett kár-

Ellenben nem fordítható a munkajutalom:

1. a bűnügyi és büntetésvégrehajtási költségek, vagy hasonló közjogi jellegű tartozások, adó, illetékek fedezésére,

2. az elítélt hanyagsága által a munkauzemben elmaradt haszon megtérítésére,

3. az esetleg szükségessé váló átkísérési költségek fedezésére,

III. Az elítélt rendelkezési joga a munkajutalomra a szabadságvesztésbüntetés tartama alatt.

A szabadságvesztésbüntetési intézetek rendtartásai az elítélteknek rendszerint megengedik, hogy már büntetésük tartama alatt is a részükre megállapított munkajutalomnak egy része felett a börtönrendtartás által megállapított célokra rendelkezhessenek.

Ezen intézkedés következménye ama tapasztalatnak, hogy amennyiben az elítéltek már a letartóztatás! intézetben munkajutalmuknak egy része felett rendelkezhetnek, ez által munkakedvük fokozódik. Továbbá így nyílik alkalom az elítélteket már büntetésük tartama alatt a pénzzel való gazdaságos bánásmódra, s takarékosagra szoktatni. Az elítélteknek a munkajutalom egy része feletti rendelkezési joga az igazgató engedélyétől lévén függővé téve, az által, hogy az engedély csak a jó magaviseletű és munka közben kellő szorgalmat tanúsító elítélteknek adatik meg, az elítéltek magaviseletére és fegyelmére is kedvező hatás gyakorolható.

Az elítélteknek ez a joga egyéb korláthoz is van még kötve. Nevezetesen csak a börtönrendtartás által megengedett célokra és a részükre megállapított munkajutalomnak csak egy hányada, rendszerint legfeljebb fele része felett rendelkezhetnek. A munkajutalomnak másik része az elítéltek takaréktökéjét képezi, mely csak szabaduláskor adatik

talánítására. — A Holtendorff alapítvány is erre a kérdésre tüzte ki egyik legutóbbi pályadíját, lásd Zeitschrift 35, köt, 829-830,

ki nekik. S aszerint, amint az elítélteknek jog adatik arra, hogy munkajutalmuknak nagyobb vagy kisebb hányada felett rendelkezhessenek, tehető különbség az enyhébb és súlyosabb jellegű szabadságvesztésbüntetési nemek között. Némely helyütt az elítéltek csak a munkapenzumot meghaladó munkából eredő munkajutalom felett rendelkezhetnek; ennek legnagyobb akadálya abban rejlik, hogy ez szükségessé teszi azt, hogy az elítéltek munkajutalmából elkülönítetten könyveltessék az az összeg, mely a munkapenzum után, s elkülönítve az az összeg, mely a munkapenzumot meghaladó munka után lett megállapítva, s így nagyon komplikált könyvelést tesz szükségessé.

A büntetési idő elején ($\frac{1}{2}$ -1 évig) az elítéltektől a munkajutalom feletti részbeni rendelkezési jog esetleg meg is vonható. Ez a joguk attól is függővé tehető, hogy megelőzőleg munkajutalmukból egy bizonyos csekély összegű takaréktöke már egybegyűjtve legyen. A visszaesők a munkajutalom feletti részben való rendelkezés kedvezményétől egyáltalában, vagy hosszabb időre elzárhatók.

A munkajutalomnak az a része, mely felett rendelkezhetnek, az elítélteknek készpénzben ki nem fizethető; mert amennyiben az elítéltek készpénz birtokába jutnának, ez által szökésük megkönnyítenék. Az intézet alkalmazottai fordítják a munkajutalmat az elítéltek által kért célra (például: könyvek vétele, hozzátartozók segélyezése).

IV. Mire fordíthatja az elítélt munkajutalmát?

Az elítélt, hozzátartozóinak segélyezését kivéve, munkajutalmának mások részére készpénzben való kifizetését nem követelheti. Munkajutalmát mások javára rendszerint nem fordíthatja. Csak a legkivételesebb esetben engedhető meg, hogy az elítélt munkajutalmából magánjogi természetű követeléseket kiegyenlíthessen. S az elítélt a munkajutalmára vonatkozólag csak olyan intézkedéseket tehet, melyek a szabadságvesztésbüntetés természetével, s a munkajutalom céljaival összhangban vannak. Azon célok megállapításánál, melyekre az elítélt munkajutalmából büntetésének

tartama alatt költsékezhetik, tekintettel kell lenni a szabadságvesztésbüntetés jellegére. A súlyosabb jellegű szabadságvesztésbüntetésre ítéltéknek munkajutalmuknak csak hozzátartozóik segélyezésére és hasznos dolgok vételére való fordítása engedhető meg, ellenben az enyhébb jellegű szabadságvesztésbüntetésre ítélték munkajutalmukat ezenfelül esetleg élelmi cikkek, dohány vételére is fordíthatják.

1. A munkajutalomnak eredeti rendeltetése az volt, hogy az elítéltek annak segítségével a silány intézeti ételmezt megjavíthassák. A mióta a szabadságvesztési intézetek ebbeli viszonyai megjavultak, a munkajutalomnak ez az eredeti célja tárgytalanná vált. Később sok helyütt eleje vétett annak, hogy az elítéltek munkajutalmukból élelmi cikkeket vásárolhassanak.

Akik ezen kedvezmény megadása mellett kardoskodnak,³⁰ azzal érvelnek, hogy ez által a munkajutalom hatása inkább valószínűsíthető meg; hogy ez által a szabadságvesztésbüntetés egyhangúsága némileg megszakíttatik, s hogy így lehet az elítéltek testi jólétét és lelki rugékonyságát inkább megővni.

Ellene felvetik, hogy³¹ miután a mai viszonyok között az elítéltek a szabadságvesztésbüntetési intézetekben mindenütt elegendő mennyiségű és kielégítő minőségű ételmezt részesülnek, a munkajutalomnak ebbeli eredeti rendeltetése létjogosultságát veszítette. De méltánytalan volna, hogy míg a szegénysorsú elítéltek hozzátartozóiknak munkajutalmukból való gyámolítására kényszerülnének, addig a vagyonos elítéltek munkajutalmukból élelmi cikkeket vásárolhassanak. Hogy amennyiben az egyik elítélt élelmi cikkeket vásárolhatna, a másik elítélt ellenben nem, ez irigységre s civódásokra adhatna okot. Hogy a hulladékok, maradékok megőrzése által az intézetek tisztasága

³⁰ Például: Miglitz, Blätter 19. köt. 54. old. – Sichart, Blätter, 32. köt. 75. old.

³¹ Például: Lutz 101. old. – Hürbin (Lásd: Lutz 99. old.). – Engelbtrg, Blätter 32. köt. 95. old.

csorbát szenvedne. Hogy a szabadságvesztésbüntetés komolysága az ilyen kedvezmények megengedése ellen szól. Az uralkodó születés és nevenapján, valamint a nemzeti ünnepeken az elítéltek amúgy is a rendestől eltérő élelmenben részesülnek, egyéb változatosság pedig az elítéltek élelmezésében a szabadságvesztésbüntetés során helyt nem foghat.

A német büntetésvégrehajtási tervet³² a súlyosabb jellegű szabadságvesztésbüntetésre ítéltéknek élelmi, az enyhébb jellegű szabadságvesztésbüntetésre ítéltéknek pedig ezenfelül élvezeti cikkek vásárlását is korlátolt mértékben megengedi.

2. A mellett, hogy az elítélteknek munkajutalmukból élvezeti cikkek, mint például alkoholtartamú italok, dohány,, stb, vásárlása megengedtesék, csak az szól, hogy ily módon az elítélteket hasonló cikkeknek szabadulásuk után mérsékelt mértékben való élvezésére lehetne szoktatni.

Ellene szól azon érvek nagy része, melyeket élelmi cikkek vásárlásának megengedése ellen felhoztunk, Élvzeti 'cikkek vásárlásának megengedése ellen szól az is, hogy a szabad, szegénysorsú emberek méltán szót emelhetnének az ellen, hogy az elítélteknek a szabadságvesztési intézetekben erre mód adatik, holott ők a szabad életben, tekintettel vagyoni viszonyaikra, ilyen cikkek élvezetében nemt részesülhetnek.

Az irodalomban a többség, mint például Angyal³³, Engelberg³⁴, Neumann³⁵, Lutz³⁶ ³⁷ az élvezeti cikkek vásárlásának megengedését ellenzi.

³² Vorschläge 34. §.

³³ Angyal 169. old.

³⁴ Blätter, 32. köt. 95. old.

³⁵ Blätter für Gefängniswesen 2. köt. 167. old.

³⁶ Lutz 98. old.

³⁷ Az 1890. évi pétervári nemzetközi börtönügyi kongresszus határozata szerint oly élelmi cikkek vásárlása, melyek nem a nyálánkság kielégítésére szolgálnak, s melyek az egészségnek ártalmára nincsenek, – helyt foghat (Zeitschrift 16. köt. 948. old.).

A mi részünkről sem élelmi, sem élvezeti cikkek vásárlására alkalmat nem adnánk. Csak a legkivételesebb esetekben, midőn azt például az elítéltek által végzett munka: természete (mint a csatornázási munkáknál) indokolja, engednök meg, hogy az elítéltek például dohányt vehessenek,

3, A munkajutalomnak egyik legfőbb célja az, hogy általa az elítéltnak szegénysorsú hozzátartozóinak segélyezésére mód. nyújtassák. Ama rokonoknak köre, akik! az elítélttől segélyt nyerhetnek, szűk körre szorítandó, s a segély engedélyezésének feltétele mindenkor az, hogy az illető hozzátartozó szegénysorsú legyen. Csak kivételesen engedhető meg, hogy az elítélt munkajutalmából hozzátartozói részére ünnepi alkalmakkor kisebb értékű ajándék-tárgyat vehessen.

Az elítéltek által rokonainak adandó segély útján nyílik alkalom arra, hogy az elítélt és családja közötti kapcsolatok, mely a bűncselekmény elkövetése által talán meglazult, megerősítsék,

4, Az elítéltnak mindenkor megengedendő, hogy munkajutalmának egy részét az elítéltetése okát képezett bűncselekmény által sértett személy kártalanítására fordíthassa.

5, Az elítélt a munkajutalmat könyvek vásárlására is fordíthatja. Azonban csak tanulságos könyvek vétele foghat helyt. Kivételesen hasznos, nem, politikai tartalmú folyóirat előfizetése is megengedhető,

6, A munkajutalomnak egyik célja abban is rejlik, hogy segítségével az elítélt megszerezhesse azokat a szerzőségeket, melyek a szabadulása után megélhetése alapját képező iparág folytatásához szükségesek,

7, Szabad idejére választott magánmunkához szükséges munkaanyag vételének költsége is a munkajutalomból fedezendő,

8, Rövid idővel szabadulása előtt polgári ruha vétele is megengedhető. Ennek azért lehet csak röviddel szaba-

dulás előtt helye, mert a polgári ruha birtoka az elítélt szökését megkönnyíthetné.

9. Az elítéltnak hozzátartozóival való levelezésének költségei (levélpapíros, portókiadások) is a munkajutalomból fedezendők,

10. Tisztasági, de nem fényűzési cikkek, mint például hajkefe, fogkefe, fogpép, stb., de nem illatszer, vétele is megengedhető.

11. Országos szerencsétlenség, vagy szülőhelyét ért szerencsétlenség alkalmával kivételesen megengedhető, hogy az elítélt munkajutalmából kisebb összeget jótékony célra áldozhasson.

12. A jó viseletű elítélteknek, főleg ha büntetésüket magánzárkában töltik, megengedhető, hogy zárkájukban való elhelyezés végett virágot, éneklő madarat, hozzátartozóinak fényképét, s hasonló kedélyerítő tárgyakat vásárolhassanak.³⁸

A munkajutalom hováfordításának megengedése körében mindenekelőtt arra fordítandó gond, hogy az elítélteknek szabadulásuk után való megélhetésükhöz szükséges takaréktöke egybegyűjtése biztosítva legyen. E mellett a munkajutalom hováfordítása tekintetében a túlszigortól óvakodni kell.

2. A munkajutalomnak az elítélt szabadulásakor való kiadása.

1. A munkajutalomnak az a része, mely az elítélt szabadulásáig összegyűlt, az elítéltnak szabadulásakor kiadatik,

A munkajutalomnak ama célja, hogy segítségével az elítélteknek a jövőben való boldogulása előmozdítottassék, csak akkor fog megvalósulni, ha a munkajutalomnak az

³⁸ Lásd erre vonatkozólag: Finkey 43. old. is!

elítelt részére való kiszolgáltatása módozatainak megállapítására kellő gond fordítottak.

Szabadulásakor az intézetben az elítélt munkajutalmának megtakarított részéből csak annyit kap kézhez, amennyi a munkához szükséges eszközök beszerzéséhez, a jövő tartózkodási helyére való utazási költségek, s életszükségeinek fedezésére szükséges addig, míg az első keresetre szert tud tenni. Sőt a munkaeszközök s a vasúti jegy vételére szolgáló összeget is jobb az elítéltnak nem készpénzben kézhez adni, célszerűbb a szerszámokat és a vasúti jegyet megvenni, s a szerszámokat az intézetben, a vasúti jegyet pedig elutazáskor az elítéltnak átadni. Amennyiben az elítélt munkajutalmából ezt meghaladó összeget kapna kézhez, ez őt könnyen arra csábíthatná, hogy munkajutalmának megtakarított részét elmulassa, eldorbézolja és eltékozolja, s azt tulajdonképeni céljától elvonja,

A munkajutalom kifizetése szempontjából közömbös, vajjon az elítélt büntetését végleg kitöltötte-e, vagy pedig csak feltételesen bocsátott szabadon. Minthogy a feltételes szabadonbocsátás rendszerint attól van feltételezve, hogy az elítélt megjavult s jó magaviseletet tanúsított, éppen a feltételes szabadonbocsátáskor fokozottan kívánatos, hogy a takaréktőke kiadása által megélhetésének lehetőségét emeljük. Ellenben amennyiben az elítélt csak szabadságvesztésbüntetésére kitöltésének félbeszakítása folytán bocsátatik el, a munkajutalmát nem kapja kézhez,

A munkajutalomnak szabadulása után kifizetendő részleteit az elítélt rendszerint patronázs vagy hasonló egyesület közvetítése útján kapja kézhez. Ezen részleteknek a rendőrség vagy a községi előljáróságok útján való kifizetése ellen felvetik azt, hogy ez által az illető hatóságok figyelme ok nélkül az elítéltek előéletére tereltek, s ennek következtében az elítélt tisztességes megélhetése elé könnyen akadályok gördülhetnek.

Az elítélteknek kifizetendő egyes részletek összegé-

nek megállapításánál tekintettel kell lenni a takaréktőke nagyságára, a mindenkori gazdasági és megélhetési, az elítélt családi viszonyaira, s hasonló körülményekre.

2, Felmerül az a kérdés is, vajjon az elítélt munkajutalmának szabadulása után való kiszolgáltatása megtagadható-e, s ha igen, mily alapon ?

Mínthogy az elítélt, mint ezt fentebb már kifejtettük, nézetünk szerint a munkajutalomra csak annak kézhez vétele által szerez tulajdonjogot, s a kézhezvételig csak ajándékozási ígéret forog fenn, semmi akadályja sem lehet annak, hogy ezen ajándékozási ígéret feltételekhez köttessék,

így a munkajutalom hátralévő részének kifizetése megtagadható volna az esetben, ha az elítélt, amennyiben az illető ország büntetőtvényei eme mellékbüntetést ismerik, helyhezkötésre (confino), vagy bizonyos helyről való kitiltásra ítéltetett, s ezen intézkedések ellen vét. Helyhezkötés esetén munkajutalmát csak a részére kijelölt tartózkodási helyen kapja kézhez.

Némely helyütt, mint például Szászországban,³⁹ a munkajutalom nem adatik ki az elítéltnak, ha nem jelöli meg jövő tartózkodási helyét. Ez esetben azonban megadandó az elítéltnak az a jog, hogy amennyiben később tartózkodási helyét bizonyos határidőn belül bejelenti, munkajutalmát később kézhez vehesse.

Megfontolás tárgyává tehető, vajjon visszatartható-e az elítélt munkajutalma az esetben, ha szabadulása után magaviselete ismét kifogás alá esik, nevezetesen ha ismét bűncselekményt követ el.

Amennyiben az elítélt részére már megállapított, de még ki nem adott munkajutalom bármilyen okból visszatartatik, az az elítéltek segélyezésére hivatott alaphoz csatolandó.

⁴⁰Holtzendorff-Jagemann IL köt. 261. old.

3. A munkajutalom sorsa az elítélt halála esetén.

1. Amennyiben az elítélt a szabadságvesztésbüntetés tartama alatt elhalálozik, munkajutalmának megtakarított része rendszerint hozzátartozóinak, törvényes örökösének adatik ki. Némely helyütt a munkajutalom kiadása ahhoz a feltételhez van kötve, hogy a hozzátartozók szegénysorsúak.

Rokonok nem létében a munkajutalom az elítéltetés okát képezett bűncselekmény által sértettek kártalanítására is fordítható.

A munkajutalom kiszolgáltatásának további korlátja lehet az is, hogy megelőzőleg az elítélt eltemetése által felmerülő költségek a munkajutalomból fedeztessenek.

Egyéb rendeltetés híján a munkajutalom az elítéltek segélyalapjához csatoltatik.

2. Felmerül az a kérdés is, vajjon az elítélteknek megadandó-e az a jog, hogy munkajutalmuknak megtakarított összege felett végrendeletileg intézkedhessenek?

Az irodalomban többen⁴⁰ ama véleményüknek adnak kifejezést, hogy az elítélteknek hozzátartozói és a sértett javára szóló végrendekezés megengedhető.

A végrendelet érvényessége az intézet igazgatójának jóváhagyásától is függővé tehető.

Badenben az elítéltek végrendekezési joga akként van korlátolva, hogy csak a szabadságvesztési intézeten kívül álló személyek javára tehetnek végrendeleti intézkedést.

4. A munkajutalomnak végrehajtás alól való mentessége.

Az elítélt munkajutalmából egybegyűlt takarékalap rendszerint végrehajtás alá nem vonható.⁴²

A munkajutalomból egybegyűlt takarékalapnak az

⁴⁰ Például: Engelberg, Blätter 32. köt. 95. – Lutz 105. s köv. old.

⁴¹ Holtendorff-Jagemann II. köt. 261. old.

⁴² Az irodalomban e tekintetben alig van nézeteltérés. Mellette foglal állást például: Engelberg, Blätter 32. köt. 95. – Lutz 91. old. – Vorschläge 46. §.

elítéltnek szabadulásakor való kiadása által boldogulását biztosítani, s őt újabbi bűnözéstől megóvni óhajtjuk. Ezen célnak mentül nagyobb fokban való megvalósítása végett a takarékalapnak ezen rendeltetésétől való elvonása megakadályozandó. A munkajutalomnak a szabadságvesztés-büntetés tartama alatt végrehajtás alól való mentességét azzal is indokolják, hogy a büntetés tartama alatt a munkajutalom feletti rendelkezési jog túlnyomó részben az államot illetvén meg, helytelen volna, ha a munkajutalom sorába mások is beleszólhatnának.

E helyütt még a következő részletkérdések merülnek fel:

Vajjon a végrehajtás alól való mentesség teljes legyen, vagy pedig csak a takaréktőkének bizonyos részére terjedjen-e ki? Nevezetesen vagy az egész takaréktőke, vagy annak csak egy bizonyos része, vagy pedig csak a munkapenzumot meghaladó munkából eredő munkajutalom részesíthető ezen mentességben. Tekintettel az elítéltek takaréktőkéjének csekély összegére, részünkről azt tartjuk helyesnek, ha az elítéltek egész takaréktőkéje van végrehajtás alól kivéve.

További kérdés az, vajjon bizonyos kedvezményes elbánást érdemlő követelések tekintetében nem volna-e a mentesség megszüntetendő? Ezen kedvezményes követeléseknek körébe sorolhatnók: az elítéltek közjogi természetű tartozásait, a hozzátartozók tartási igényeiből származó követeléseket, a bűncselekmény által sértett egyén, végül esetleg a védőnek ügyvédi díj követelését. A már említett okokból a mentesség tekintetében különbségtételt helyén valónak nem tartunk, s a végrehajtás alól való mentességet minden követeléssel szemben megadnák.

A mentesség csak az elítélt szabadulásától, illetve a takaréktőke hátralevő részének kézhezvételétől számítandó, s rendszerint 30-60 napot meg nem haladó időtartamon áll fenn.

A végrehajtás alól való mentesség olyképpen is kon-

struálható, hogy (mint például a német büntetés végrehajtási törvénytervezetben ⁴³) addig, míg a munkajutalom valamely hatóság vagy patronázs egyesületnek őrzetében van, a mentesség teljes, ellenben az elítélt kezéhez való kiszolgáltatása után a munkajutalom csak szűkebb korlátok között, esetleg csak a közjogi természetű tartozásokkal szemben van a végrehajtás alól kivéve.

5. A munkajutalom megállapítása és kezelése.

A munkajutalom megállapítása a tisztviselők teendői közé tartozik.

Amennyiben a munkajutalom összegére az elítéltek által elkészített munka mennyisége is befolyást gyakorol, az egyes elítéltek által elkészített munka mennyisége a tisztviselők ellenőrzése mellett a munkavezetők által feljegyzendő. Amennyiben az üzem olyan, hogy a munkavezetők nem az intézet alkalmazásában állanak, úgy az elítéltek által elkészített munkamennyiség nyilvántartását az intézetnek erre hivatott alkalmazottai végzik.

Amennyiben az elítéltek a munkapenzumot meghaladó munkáért fokozott munkajutalomban részesülnek, gond fordítandó arra is, hogy a feljegyzésekből kitűnjék, hogy az elvégzett munkából mennyi a munkapenzumot meghaladó munka. Amennyiben pedig az elítéltek az elvégzett munkamennyiséget igazodó, de progresszíve növekedő munkajutalomban részesülnek, az ellenőrzésnek még arra is ki kell terjednie, hogy az elítéltek az elkészített árut nyomban beszo­lgáltassák, s ne halogassák az elkészített áru átadását másnapra, nehogy az egy napon elkészített mennyiségénél nagyobb árumennyiség összehalmozása által a munkajutalomra vonatkozó szabályokat kijátsz­hassak.

Az elítéltek munkája a munkajutalom megállapításának szempontjából nem naponta, hanem lehetőleg hosszabb, 8-10 napi időközben bírálendő el. Tapasztalati tény,

⁴³ Vorschläge 30. §. 3. pont.

hogy az embereknek munkára való készsége változó. Amennyiben az elítéltek munkáját hosszabb 8-10 napi időközökben bíráljuk meg, az elítéltek munkájának eredményében naponta észlelhető különbség kiegyenlítődik.

Azok az elítéltek, akik kielégítő munkát nem végeztek, munkajutalomra nem számíthatnak. Ez alól csak az esetben lehet kivételt tenni, ha az elítélt hibáján kívül (baleset, betegség) nem tudott dolgozni, vagy kielégítő mennyiségű munkát produkálni. Méltánylást érdemlő esetekben ilyenkor átlagos munkájuknak megfelelő munkajutalomban részesíthetők.

A munkajutalom címén megállapított összeget az elítéltek nem kapják kézhez.

A megállapított munkajutalom minden elítélt részére elkönnyvelendő,

A munkajutalmak vagy az intézet pénztárában őriztetnek, vagy pedig takarékpénztárban (esetleg a postatakarékpénztárban) helyezhetők el; az utóbbi eljárás annyiban jobb, mert a takarékpénztárak az elhelyezett összegek után kamatot is fizetnek. Amennyiben a takarékpénztárban az egyes elítélt takaréktőkéi külön-külön betétkönyvecskében vannak elhelyezve, az egyes betétek után járó kamat az illető elítéltet illeti meg. Ellenben amennyiben az intézet összes elítéltjeinek takaréktőkéi együttesen helyeztetnek el, a betét után járó kamatoknak az elítéltek között munkajutalmuk összegéhez arányosított felosztása nehézségekbe ütközvén, a kamatok rendszerint valamely az összes elítéltek javára szóló célra, mint például az elítéltek segélyalapjának növelésére fordítatnak, esetleg a különösen jó magaviseletű és szorgalmas elítéltek között évenként feloszthatók. Együttes elhelyezés esetén az intézet könyveiben és a munkakönyvecskékben természetesen az egyes elítélteknek kijáró takaréktőkék pontosan feltüntetendők.

Amennyiben az elítéltek a börtönrendtartás által megállapított keretekben már a büntetés tartama alatt munkajutalmuknak egy részét felhasználni óhajtják, úgy az el-

számlás megkönnyítése végett minden egyes alkalommal írásbeli nyilatkozat állítandó ki arról, hogy az elítélt mily összeget s milyen célra kivan munkajutalmából igénybe venni. Amennyiben az elítélt valamely tárgy (könyvek, levélpapír, stb.) vételét kívánja, annak beszerzéseért díj fel nem számítható, hanem kizárólag csak a készkiadások felszámítása foghat helyt. Amennyiben e téren visszaélés történék, s az elítéltek kényszerhelyzete megkárosításukra felhasználatnék, ez a *tisztviselő* tekintélyén helyrehozhatatlan csorbát ejt, s a fegyelemnek kárára szolgál. Amennyiben az elítélt munkajutalmának egy részét igénybe vette, erre vonatkozólag hosszabb időközökben elszámolás eszközlendő.

Az elítéltek az intézetbe való felvételkor a házirend ismertetése kapcsán a munkajutalomra vonatkozó szabályokról is tájékoztatandók. Legcélszerűbb úgy a házirendnek, mint a munkajutalomra vonatkozó szabályoknak egy példányát, laikus előtt is érthetően és az elítéltek anyanyelvén fogalmazva, az elítélteknek kiadni. Az ilyen eljárás által elejét vesszük annak, hogy az elítéltek minduntalan azt hiszik, hogy a munkajutalom megállapításánál hátrányt szenvedtek.

Minden a munkajutalom tárgyában felmerülő kérdésben az intézet igazgatója határoz végérvényesen. Rendszerint ki van zárva, hogy az elítélt az intézet igazgatójának határozata ellen az intézet felettes hatóságához, vagy a rendes bíróságokhoz jogorvoslással élhessen. Legfeljebb az engedhető meg, hogy az elítéltek elszámoláskor felszólalhassanak, s amennyiben valamely tévedés történt, úgy ez helyesbítendő.

Amennyiben a munkaüzem bérbeadási vagy vállalkozási üzemben folyik, gond fordítandó arra is, hogy a bérlők és vállalkozók az elítélteket sem nyíltan, sem pedig titokban külön munkajutalomban, vagy kedvezményben ne részesíthessék.

Amennyiben az elítéltet szabadságvesztésbünteté-

sének tartama alatt más letartóztatási intézetbe kísérik át, takaréktökéje, s az összes az elszámolásra vonatkozó iratok személyi iratai kapcsán annak az intézetnek küldendők meg, melyben büntetésének kitöltését folytatni fogja.

Bár a munkajutalmak megállapításával és kezelésével kapcsolatos munkák alig állanak arányban a munkajutalmak alacsony összegével, mégis pontossággal párosult lelkiismeretességre kell törekedni, mert különben nem remélhető, hogy a munkajutalom intézményével annak célját megvalósítani tudnók. Nagy előny, ha a munkajutalom megállapítására és kezelésére vonatkozó szabályok mentül egyszerűbbek.

XIX. FEJEZET.

A munka a különleges letartóztatás! intézetekben.

1. A vizsgálati fogságban.

A vizsgálati foglyok munkáltatásánál szem előtt kell tartani azt, hogy ezeknek bűnössége megállapítva még nem lévén, velük szemben más mértéket kell alkalmazni; másrészt azonban tekintettel a sok esetben hónapokig tartó vizsgálati fogságra, nem helyeselhető, ha a vizsgálati foglyok ilyen hosszú időt helyeléssel töltenek.

A vizsgálati foglyok nem állanak munkakényszer alatt. A vizsgálati foglyoknak munkateljesítésre való kötelezettsége esetleg attól a körülménytől is volna függővé tehető, vajjon megelőzőleg szabadságvesztésbüntetésre voltak-e ítélve,⁴⁴ s vajjon a vizsgálati fogoly az eltartása által felmerülő kiadásokat sajátjából képes-e fedezni. Megfontolás tárgyává tehető az is, nem volna-e kívánatos e tekintetben különbséget tenni a vád tárgyát képező bűncselekmények természete között (aljas indokból elkövetett, politikai természetű cselekmények, közveszélyes munkakerülés miatt vádolt egyének). A mi nézetünk az, hogy a vizsgálati foglyok munkakényszernek nem vethetők alá, mégis lehetőleg oda kell hatni, hogy amennyiben a vizs-

⁴⁴ Az 1905-iki budapesti nemzetközi börtönügyi kongresszus a kérdéssel foglalkozván, kimondta, hogy a vizsgálati foglyok még az esetben sem szoríthatók munkára, ha szabadságvesztésbüntetéssel előzőleg már büntetve voltak. Hasonló nézetet vallottak a kongresszus alkalmával adott véleményükben Curti, Haussonville (Bulletin, Budapest I., 491.,-III. 454.). Ugyanígyen nézetnek ad kifejezést Edvi Illés Károly, Jogállam 1905. évi kötet 507. old.

gálati fogságban meghonosított valamely munkanemben jártassággal bírnak, munkát vállaljanak.

Amennyiben a foglyok az intézetben honos munkanemek egyikéhez sem értenek, valamely a vizsgálati fogság természetének, és a viszonyoknak is megfelelő magánmunkával foglalkoztatandók.

Abból a célból, hogy az elítéltek mentül inkább munkát vállaljanak, kimondható volna, hogy a vizsgálati fogságból az elítéltek szabadságvesztésbüntetésébe csak az az idő számítható be, mely alatt a vizsgálati fogságban dolgoztak.⁴⁵

Amennyiben a vizsgálati foglyok munkát vállalnak, az intézetben honos munkanemek között ugyan szabadon választhatnak, azonban egyebekben a munkaüzem körében általában hasonló szabályoknak vannak alávetve, mint az elítéltek.

A vizsgálati fogságban az elítéltek rendszerint csak olyan munkával nyernek foglalkoztatást, melyet magánzárkákban végezhetnek. A szabadban végzendő munkanemek a vizsgálati fogságból ki vannak zárva. Ennek oka egyrészt az, hogy a vizsgálati fogságban az ott elhelyezettek biztos őrizésére még fokozottabb gond fordítandó, másrészt pedig még annak a lehetősége is kizárandó, hogy a vizsgálati foglyok, különösen a bűnrészesek, egymással érintkezésbe juthassanak. S a külvilággal való érintkezésre is a szabadban végzendő munka mellett inkább nyílnék alkalom.

Munkájuk ellenőrzése végett a vizsgálati foglyokkal szemben is rendszerint munkapenzum állapítatik meg.⁴⁶

⁴⁵ Az 1905. évi budapesti nemzetközi börtönügyi kongresszus kimondta, hogy a vizsgálati fogságnak a büntetésbe való beszámítása nem tehető függővé attól, vajjon a fogoly a vizsg. fogság idejében munkára önként vállalkozott. – A kongresszus alkalmával adott véleményben ellenkező nézetet vallott: Curti, Haussonville, Bulletin, Eudapest, I. 491., III. 454.. – Ugyanígy: Edvi Illés Károly, Jogállam 1905., 507.

⁴⁶ A német börtönügyi tisztviselők 1889-iki freiburgi vándorgyűlése is ily értelemben határozott,

A munkaüzem keretében a vizsgálati foglyokkal szemben alkalmazható fegyelmi szabályok tekintetében annyiban észlelhető eltérés, hogy felettük a fegyelmi jogot rendszerint nem az intézet vezetője, hanem a vizsgálóbíró gyakorolja, s hogy némely helyütt velük szemben fegyelmi büntetésekként a további munkából való kizárás problematikus eszköze is alkalmazható.

A vizsgálati foglyok munkájából eredő jövedelem hováfordítása tekintetében mindenekelőtt különbséget kell tenni a szerint, vajjon az eltartással járó kiadásokat sajátjukból fedezik-e, vagy pedig az állam fedezi. Amennyiben a tartási költségeket sajátjukból fedezik, a munkájukból eredő jövedelem rendszerint teljes összegében őket illeti meg. Ellenkező esetben az elítéltek munkajutalmánál rendszerint nagyobb munkajutalomban részesülnek, vagy a munkájukból eredő jövedelemből tartási költségeik fejében csak bizonyos átalányszerű levonás történik.

2. A fiatalkorúak foglalkoztatása.

A fiatalkorúak foglalkoztatásánál a munka nevelő hatására fokozott súlyt kell fektetni.⁴⁷

Gépies munkák lehetőleg kiküszöbölendők, ilyen! munkákkal szemben még a háztartási munkák is előnyben részesítendőek, s a rövidtartamú büntetésre ítélt és ennek következtében valamely munkanemben ki nem képezhető fiatalkorúak inkább háztartási teendőkkel foglalkoztatandók.

A munkában való kiképzésre különös gond fordítandó; e célra külön iskolák létesíthetők. Az alapos kiképzésre azért is különös gondot kell fordítani, mert a fiatalkorúak a szabad életben csak az esetben fognak boldogulni, ha szakmájukban versenyképesek.

A külmunkának úgy kell alakulni, hogy a nyilvános-

⁴⁷ Lásd Nemanitsch cikkét is: Blatter 37. köt. 228. s köv. old.

ságnak kiteve ne legyenek, nehogy ezáltal szégyenérzetük tompuljon.

Fiatalkorúak továbbá csak olyan munkával foglalkoztathatók, mely testi fejlődésüket meg nem akasztja.

A 15-16 éven aluli korban levő fiatalok gyakran munkajutalomban egyáltalában nem részesülnek, vagy pedig csak mérsékelt mértékben. A fiatalok a büntetés tartama alatt a munkajutalomból rendszerint nem költsékeshetnek, munkajutalmukat csak szabadulásuk után, és akkor is rendszerint a gyámhatóság útján kapják kézhez.⁴⁸

3. Egyéb intézetekben.

A munkakerülő büntetésekkel szemben különösen a munkának nevelő hatására kell súlyt fektetni. A magánmunkával való foglalkozás nekik semmi esetre sem engedélyezhető. S ügyelni kell, hogy munkájukkal szabadulásuk után mentül inkább biztos keresetre tudjanak szert tenni.⁴⁹

A gyengeelméjűek munkáltatására csak primitivebb munkanemek alkalmasak. Minthogy ezek a pénz értékét gyakran kellően értékelni nem tudják, szorgalomra serkentés végett munkajutalmukat részben más alakban, például dohány engedélyezése útján nyerhetik.

A kisebb létszámú intézetek munkaüzemének szervezésénél számos akadályt kell leküzdeni. A tisztviselők csekély létszáma, továbbá az elítéltek büntetésének rövid tartama, mely lehetetlenné teszi, hogy az elítéltek az intézetben valamely munkanemet elsajátíthassanak, az üzem szervezését megnehezíti. Ezért az ilyen intézetekben a munkaüzem gyakran házi munkák, vagy alkalmi munkák elvégzésére szorítkozik. S utóbbi esetben a munkaüzem rendszerint bérbeadási, vagy vállalkozási üzemben folyik.

⁴⁸ Lásd Serda cikkét, Blätter für Gefängniswesen, II. köt. 136. s. köv. old.

⁴⁹ Lásd: Vorschläge, indokolás 73. old.

BEFEJEZÉS.

Eredmény.⁵⁰

1. A letartóztatottak foglalkoztatására olyan munka választandó, mely javító hatást gyakorol, amely instruktív, könnyen elsajátítható, produktív, egészséges, fárasztó, gondolkodásra indító, s melynek segítségével az elítélt szabadulása után könnyen tud keresetre szert tenni, tehát olyan munkanem, mely az országban eléggé elterjedt. Szellemi munka csak kivételes esetben foghat helyt. Technikai munkamegosztás kiküszöbölendő. Gépi üzem, vagy hajtóerő alkalmazása csak ott foghat helyt, ahol ez az illető munkanem folytatásánál elkerülhetetlen. A munkanemek nemcsak a szabadságvesztésbüntetés természetével, hanem a szabadságvesztésbüntetések végrehajtására elfogadott börtönrendszerrel is összhangban legyenek.

A szabadban való foglalkoztatásra legalkalmasabbak a mezőgazdasági, út- és csatornaépítési, és hasonló munkálatok, melyek helye a letartóztatást intézethez közel fekszik s melyek, mellett az elítéltek a munka helyéről naponta a letartóztatási intézetbe visszatérhetnek.

2, Abból a feltevésből kiindulva, hogy a szabadságvesztésbüntetési rendszerben három büntetési nem van, a custodia honesta-ra ítélteteket kivéve, a másik két büntetési nemre ítélteteket munkakényszer alá helyeznők, azonban még a legsúlyosabb jellegű büntetésre elítéltekkel szemben is csak relativ munkakényszerű állapotánánk meg.

⁵⁰Általában utalunk a megfelelő fejezetekre is!

A custodia honesta-ra ítéleteket foglalkozási kényszer alá helyeznek olyképpen, hogy amennyiben megfelelő magánmunkát nem választanak, az intézet üzemében tartoznak viszonyaiknak megfelelő munkát végezni.

A középsúlyú szabadságvesztésbüntetésre ítétek csak hozzájárulásukkal foglalkoztathatók szabadban végzendő munkával; velük szemben különös méltánylást érdemlő okokból a munkakényszer foka enyhíthető, s magánmunkával való foglalkozás engedélyezhető.

A munkaidő legyen általában olyan hosszú, mint a szabad munkások munkaideje. Csak a custodia honesta-ra elítéltekkel szemben állapítandó meg a munkaidő ennél rövidebb tartamban.

A munkapenzum is hasonló alapon állapítandó meg, és pedig mindegyik elítélttel szemben külön-külön, munkabírásának, s az illető munkanemben való jártasságának megfelelően (relatív munkapenzum), és pedig nem sokkal az elítélt által maximálisan elvégezhető munkamennyiségen alul.

Egyébként a munkaidő és a munkapenzum megállapításánál még tekintettel kell lenni az elítélt korára, s nemére, továbbá arra, vajjon az elítélt a letartóztatási intézetben iskolalátogatásra van-e kötelezve.

Az elítélt által végzendő munkanem kijelölésénél nemcsak az elítélt munkabírására, egészségi állapotára, nemére, életkorára, elítéltetése előtt űzött foglalkozására, műveltsége fokára, az elítéltetése okául szolgált büncselekmény természetére, jövőjére, s egyéb személyi körülményeire kell, és pedig annál inkább, mentül könnyebb súlyú a büntetési nem, figyelemmel lenni, hanem tekintettel kell lenni a letartóztatási intézet munkaüzemének viszonyaira, s arra is, hogy az egyes üzemnek zavartalan menete biztosítva legyen.

A szabadban végzendő munkával foglalkoztandó elítéltek kiválogatásánál elsősorban arra törekednénk, hogy azok foglalkoztassanak a szabadban vég-

zendő munkával, akik elítéltetésük előtt is a szabadban dolgoztak, s akiknek egészségi állapota a szabadban való foglalkozást megkívánja. A hosszabb tartamú szabadságvesztésbüntetésre ítéltnek a szabadban való foglalkoztatásának előfeltétele az is lehetne, hogy büntetésüknek egy részét már kitöltötték, s hogy az intézetben jó magaviseletet tanúsítottak. Amennyiben az elítélt magaviselete a szabadban való munka közben kifogás alá esik, úgy nyomban az intézetben végzendő munkára osztandó be.

3. A rabmunkaüzem házi kezelésben folyjék. Amennyiben ez lehetetlen, a munkaüzem legalább úgy alakítandó, hogy abba az intézetben kívül álló munkavezetők be ne folyhassanak.

4. A rabmunkának a szabad termelésre való kedvezőtlen hatásának kiküszöbölése végett az elítéltek foglalkoztassanak sokféle munkanemben, s túlsok elítéltnék ugyanabban a munkanemben való foglalkoztatása, valamint az üzemnek gyárszerűvé való alakítása kerülendő, s az összes, az intézet háztartásával, az elítéltek eltartásával, ruházásával, s az intézet épületeinek fentartásával kapcsolatos munkák az elítéltek által végzendők.

5. Részünkről azt tartjuk leghelyesebbnek, ha az összes, munkakényszer alatt álló elítéltek munkajutalomban részesülnek. Azonban az elítélteknek munkajutalomra való jogát nem ismernők el.

A munkakényszer alatt álló elítéltek munkajutalmának megállapítására a bérosztályrendszert ajánljuk, és pedig a relatív munkapenzum intézményével kombinálva.⁵¹ A három, vagy esetleg több bérosztályba való beosztás az elítéltek magaviseletének, esetleg előéletének figyelembevételével volna eszközendő. Amennyiben az elítélt olyan munkát folytat, melynél munkapenzum megállapítása a munka természeténél fogva lehetetlen, a munkanapok számának megfelelően részesül az illető bérosztályban

⁵⁴ Lásd példát a 212. oldalon.

a relativ munkapenzum elvégzésére megállapított munkajutalomban.

A custodia honesta-ra ítéltnek a munkájukból eredő jövedelmet, a tartási költségek átalány szerű levonása után, kiadnék,

A munkakényszer alatt álló elítélteket büntetésük elején bizonyos időtartamon át (esetleg két hónapig) munkajutalomban egyáltalában nem részesítenők. A visszaesők-nél ezen időtartamot meghosszabbítanók.

Az egyes bérosztályokban járó munkajutalom megállapításánál a szabadságvesztésbüntetési nemre is figyelemmel volnánk, olyként, hogy az enyhébb jellegű büntetési nemre ítélték nagyobb, ellenben a súlyosabb jellegű büntetési nemre ítélték – ceteris paribus – csekélyebb munkajutalomban részesülnének.

A szabadságvesztésbüntetés tartama alatt az elítélt a javára könyvelt munkajutalomnak csak a büntetési nem súlya szerint igazodó $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{2}$ része felett, de csak bizonyos minimalis takaréktöke egybegyűjtése után rendelkezhetik, Munkajutalmát, az intézet igazgatójának engedélyével, hozzátartozóinak segélyezésére, a sértett kártalanítására, hasznos könyvek és tisztasági cikkek vételére, s levelezése költségeinek fedezésére fordíthatja. Élelmi és élvezeti cikkek vételét nem engednők meg.

A már megállapított munkajutalom csak az intézetben, akár a munkaüzemben, akár azon kívül, akár szándékosan, akár súlyos gondatlanság által okozott kár, továbbá a megkísérelt szökés által felmerült költségek megtérítésére volna az elítélttől megvonható.

Az intézetből megszökött elítélt munkajutalma az elítéltek segélyalapjának növelésére fordítandó.

Az elítélt munkajutalmából szabadulásakor nyomban csak olyan összeget kap kézhez, melyre a jövő tartózkodási helyére való utazás, és első megélhetése végett szüksége van. A munkajutalomból hátramaradó rész részletekben,

és pedig a patronázs egyesületek közreműködésével adandó ki az elítélteknek.

Az intézetben elhalt elítélt munkajutalma szegénysorsú hozzátartozóinak adandó ki, ilyenek nem létében az elítéltek segélyalapjához csatolandó.

Az elítélt munkajutalma mindennemű követeléssel szemben, és pedig az elítélt által való kézhez vételtől számítandó 30 napig, végrehajtás alól mentes.